

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Χ. ΓΚΟΥΤΟΣ

Χαρίλαος Γ. Γκούτος

Καθηγητής του Παντείου Πανεπιστημίου

Ο συνδικαλισμός στην Αθήνα τό 1891

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ 2001

ημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΣΑΡΚΑΝΤΕ Φ. ΚΑΡΥΣ

ΕΡΕΥΝΑ ΠΡΟΣΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ

1

Ὁ συνδικαλισμός στην Ἀθήνα τὸ 1891

Εταιρεία Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιτσο

Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσο

ΧΑΡΙΛΑΟΣ Γ. ΓΚΟΥΤΟΣ

Καθηγητής του Έργατικού Δικαίου στο Πάντειο Πανεπιστήμιο

Ο ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΤΟ 1891

Συνδικάτα, απεργίες, συνθήκες εργασίας, σοσιαλισμός

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 53277
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 17-8-2012
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 3318 ΓΕΟ

κωδ. εγγ. 7628

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ
ΑΘΗΝΑ - ΚΟΜΟΤΗΝΗ 2001

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται πάντως ότι κατά τον Ν. 2121/1993 και τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Χαρίλαος Γ. Γκούτος
Ο συνδικαλισμός στην Αθήνα τό 1891

ISBN 960-15-0552-0

© Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα
Σόλωνος 69-106 79 Αθήνα
Τηλ.: 3618198-3615440
• Fax: 3610425
Ν. Ζωίδου 88-691 00 Κομοτηνή
Τηλ.: 0531/26323-33245

© Ant. N. Sakkoulas Publishers
69, Solonos Str.-106 79 Athens-Greece
Tel.: 3618198-3615440
• Fax: 3610425
88, N. Zoidou Str.-691 00 Komotini
Tel.: 0531/26323-33245

email: info@ant-sakkoulas.gr
www.ant-sakkoulas.gr

Ἀφιερώνεται στην Κέλη
που προοδεύει

ημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἀναζητώντας νέες διαγνωστικές πηγές για τήν ιστορική εξέλιξη τῶν ἐργασιακῶν σχέσεων στήν χώρα μας, εἶχα τήν τύχη νά βρῶ τήν μόνη μᾶλλον σωζόμενη σειρά τῶν 44 φύλλων τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Συντεχνιῶν», ἡ ὁποία ἐκδόθηκε τό 1891 στήν Ἀθήνα καί δέν ἔχει ἀξιοποιηθεῖ μέχρι τώρα στήν ιστοριογραφία.

Στίς στήλες της συναντᾶμε ἄγνωστες ἐν πολλοῖς πληροφορίες για τίς συνθήκες ἀπασχόλησης καί διαβίωσης τῶν μιθωτῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, για τά ἐπαγγελματικά προβλήματα τῶν μικροεπιχειρηματιῶν, για τόν ἐλληνικό συνδικαλισμό καθώς καί για τίς σοσιαλιστικές ιδέες μιᾶς ομάδας προσώπων πού ἔχει ἀγνοηθεῖ στήν ἱστορία τοῦ ἐλληνικοῦ σοσιαλισμοῦ. Παρά τὸ ἐνδιαφέρον προξενοῦν ἀφ' ἐνός τά κείμενα τῶν συνεντεύξεων ἐνός συντάκτη της μέ τούς προέδρους 14 συντεχνιῶν τῆς Ἀθήνας, στά ὁποῖα περιγράφονται καί κρίνονται συναρπαστικά οἱ συνθήκες ἀσκήσεως τῶν ἀντίστοιχων ἐπαγγελμάτων καί ἐξελίξεις στήν διοργάνωση ἐπαγγελματικῶν σωματείων καί ἄλλα κοινωνικά καί οἰκονομικά ζητήματα τῆς ἐποχῆς, ἀφ' ἑτέρου δέ ἡ τολμηρή ἀρθρογραφία τῆς ἐφημερίδας για τό «κοινωνικό ζήτημα» καί για τόν σοσιαλισμό.

Ἡ ἐν λόγω ἐφημερίδα ἐκδόθηκε ἀπό τόν «Ἐργατικό Σύνδεσμο τῶν Τυπογράφων», μετά ἀπό τήν ἀποτυχία τῆς δεκαήμερης ἀπεργίας, μέ τήν ὁποία τοῦτο τό ἐργατικό συνδικάτο ἀγωνίσθηκε νά πείσει τούς ἐκδότες τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων νά ἀναθέσουν σ' αὐτό τήν πώληση πρὸς τό κοινό τῶν ἐφημερίδων τους. Για τήν ἀπεργία ἐκείνη δέν ἔχει γίνει λόγος στήν βιβλιογραφία, παρά τό ἐνδιαφέρον πού παρουσιάζουν τό αἴτημά της καί τά περιστατικά της. Μέ τήν ἐκδοσὴ τῆς ἐφημερίδας, ἡ διοίκηση τοῦ συνδικάτου ἐπιδίωξε νά καταγγεῖλει ὡς ἀδίκη τήν ἀντίδραση τῶν ἐκδοτῶν πρὸς

τό αίτημα τῆς ἀπεργίας, ἀλλά καί νά συμβάλλει στήν διάδοση τοῦ σοσιαλισμοῦ μέ τήν δημοσιογραφική ὑποστήριξη τῶν συμφερόντων τῶν μισθωτῶν καί τῶν μικροεπιχειρηματιῶν.

Οἱ ὡς ἄνω δραστηριότητες τοῦ συνδικάτου τῶν ἐργατῶν τυπογράφων (διεκδίκηση τῆς πρακτόρευσης τῶν ἐφημερίδων, ἔκδοση καθημερινῆς ἐφημερίδας, συμπαράσταση στούς μισθωτούς καί στούς μικροεπιχειρηματίες, προώθηση τοῦ σοσιαλισμοῦ) ἀποτελοῦν τόν θεματικό κορμό τοῦ βιβλίου τούτου καί ἐξετάζονται διεξοδικά βάσει τῶν σχετικῶν πληροφοριῶν πού ἀντλήσα ἀπό τήν «Ἐφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν» καί ἀπό ἄλλες ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τά κρίσιμα τμήματα τῶν ἀντίστοιχων δημοσιευμάτων καί μάλιστα τῶν 14 συνεντεύξεων, προτίμησα νά τά παραθέσω αὐτούσια, ἀντί νά τά ἀναδιατυπώσω, καθόσον αὐτά ἀφ' ἐνός ἀποδίδουν τά νοήματά τους μέ σαφήνεια καί μέ ζηλευτή λιτότητα, ὑποδηλώνοντας καί τήν νοοτροπία τῶν συντακτῶν τους, ἀφ' ἑτέρου δέ εἶναι σήμερα δυσεύρετα καί ἡ ἀναδημοσίευσή τους ἐδῶ διευκολύνει τήν χρήση τους ἀπό ἄλλους μελετητές.

Ἐπί πλέον, ἐπιχειρεῖται στό βιβλίο μιά πρώτη συνθετική καταγραφή τῶν σπουδαιότερων ἐξελίξεων πού συντελέσθηκαν μέχρι τό 1891 στήν Δ. Εὐρώπῃ καί στήν Ἑλλάδα, κυρίως στήν Ἀθήνα, ἀναφορικά μέ τόν συνδικαλισμό καί μέ τίς οἰκονομικοπολιτικές συνθήκες πού συγκροτοῦσαν τό «περιβάλλον» του. Δηλαδή, ἐξετάζονται, μέσα σ' αὐτό τό χρονικό καί τοπικό πλαίσιο, οἱ κυριότερες ἐξελίξεις πού ἐπῆλθαν σταδιακά στήν πολιτική κατάσταση, στήν οἰκονομία, στίς κοινωνικές τάξεις, στούς χώρους τοῦ ἀναρχισμοῦ καί τοῦ σοσιαλισμοῦ, στήν νομοθεσία περί συνδικάτων καί περί ἀπεργίας καί στήν συνδικαλιστική πρακτική (συνδικαλιστική κίνηση, εἶδη συνδικάτων, περιπτώσεις ἀπεργιῶν). Αὐτές οἱ ἐξελίξεις ἀπεικονίζονται συνοπτικά στό βιβλίο, κυρίως μέ βάση τίς εὔστοχες ἀπόψεις πού ἔχουν διατυπωθεῖ σέ ἄλλες μελέτες.

Νομίζω ὅτι τό βιβλίο τοῦτο, ὄχι μόνον εἰσφέρει νέες γνώσεις στήν ιστοριογραφία τοῦ ἑλληνικοῦ συνδικαλισμοῦ, ἀλλά καί ἀποκαλύπτει μερικά ἀπό τά χαρακτηριστικά καί τά προβλήματα τῆς χώρας πού ὑπῆρχαν τό 1891, ἐκδηλώνονται ὅμως καί σήμερα,

ὅπως εἶναι: τό ἄτονο εἰδικό ἐνδιάφερον καί ἴσως ἡ περιφρόνηση πού διαθέτουν συνήθως οἱ πολιτικοί ἡγέτες καί οἱ διανοούμενοι γιά τούς μή προνομιούχους, ἡ σκληρότητα μέ τήν ὁποία ἀντιδράει ὁ Τύπος ὅταν θίγονται τά συμφέροντά του, ἡ ἔξαρση τῆς διαφθορᾶς στήν δημόσια διοίκηση καί ἡ δυσπιστία πολλῶν στήν δυνατότητα ἐπιτυχούς ἐφαρμογῆς στήν χώρα τῶν ἀρχῶν εἴτε τοῦ συνδικαλισμοῦ εἴτε τῆς κοινωνικῆς ἀσφάλισης εἴτε τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἄν οἱ αἰτίες πού γέννησαν αὐτά τά χαρακτηριστικά καί προβλήματα τό 1891 ἐξακριβωθοῦν ἀπό τούς εἰδικούς, μέ τήν νηφαλιότητα τήν ὁποία εὐνοεῖ ἡ χρονική ἀπόσταση, θά μποροῦσαν νά ἐπισημανθοῦν εὐκολότερα καί πειστικότερα οἱ αἰτίες πού σήμερα παράγουν παρόμοια χαρακτηριστικά ἢ προβλήματα στή χώρα.

Βίλια, Μάϊος 2001

X.Γ.Γ.

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Κεφάλαιο Πρώτο

Ο ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΣ

ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΟΥ ΤΟ 1891

§1. Ἡ συνδικαλιστική νομοθεσία	15
Α. Εἰσαγωγή	15
Β. Τό σωματειακό δίκαιο	17
Γ. Τό δίκαιο τῆς ἀπεργίας	19
§2. Ὁ συνδικαλισμός στήν πράξη	20
Α. Γενικά	20
Β. Κατηγορίες συνδικάτων τῆς Ἀθῆνας	23
Γ. Τά καταστατικά τῶν συνδικάτων	30
§3. Τό περιβάλλον τοῦ συνδικαλισμοῦ	32
Α. Πολιτικές ἐξελίξεις, οἰκονομία, κοινωνικές τάξεις	32
Β. Ἀναρχισμός, σοσιαλισμός	40

Κεφάλαιο Δεύτερο

Ο ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΤΥΠΟΓΡΑΦΩΝ

§4. Ὁ συνδικαλισμός καί ἡ ἐργασία τῶν τυπογράφων μέχρι τό 1891	49
Α. Συνδικαλισμός τῶν τυπογράφων	49
Β. Συνθῆκες ἐργασίας τῶν τυπογράφων	53
§5. Ἀπεργία τῶν ἐργατῶν τυπογράφων τό 1891	56
Α. Τά περιστατικά τῆς ἀπεργίας	56
Β. Ἐπιχειρήματα ὑπέρ τῆς ἀπεργίας	66
Γ. Ἐπιχειρήματα ἐναντίον τῆς ἀπεργίας	69

Κεφάλαιο Τρίτο
Η «ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΕΧΝΙΩΝ»

§6. Ἡ ταυτότητα τῆς ἐφημερίδας	75
Α. Γενικά	75
Β. Στόχοι τῆς ἐφημερίδας	77
Γ. Θέματα καὶ συντάκτες τῆς ἐφημερίδας	81
Δ. Ἐξέλιξη τῆς ἐφημερίδας	82
§7. Εἰδήσεις γιὰ τίς κοινωνικοπολιτικές ἐξελίξεις στὴν Εὐρώπη	84
§8. Ἀπόψεις γιὰ τίς κοινωνικές ἀδικίες στὴ χώρα	90
Α. Στρεβλότητες στό παρελθόν	90
Β. Οἱ προνομιούχοι καὶ οἱ ἀδικούμενοι	93
Γ. Οἱ ἄχρηστοι λόγιοι καὶ δημοσιογράφοι	101
§9. Θέσεις γιὰ τοὺς τρόπους ἀντίδρασης τῶν ἀδικομένων τῆς χώρας	104
§10. Προτάσεις γιὰ νομοθετικές μεταρρυθμίσεις	110
Α. Γενικά	110
Β. Ἐργάσιμες ὥρες καὶ ἡμέρες	112
Γ. Κοινωνική ἀσφάλιση	114
Δ. Λαϊκά ταμειυτήρια	119
§11. Ἀπαντήσεις σέ ἐπικριτές	120

Κεφάλαιο Τέταρτο

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΜΕ ΠΡΟΕΔΡΟΥΣ ΣΥΝΔΙΚΑΤΩΝ

§12. Εἰσαγωγή	125
§13. Οἱ καπνοπῶλες	127
§14. Οἱ καφεπῶλες	132
§15. Οἱ κουρεῖς	137
§16. Οἱ οἰνοπαντοπῶλες	141
§17. Οἱ ὑποδηματοποιοί	145
§18. Οἱ ἐμποροραπτεργάτες	150
§19. Οἱ φανοποιοί	155
§20. Οἱ κρεωπῶλες	159
§21. Οἱ ὑελολαμποπῶλες	163
§22. Οἱ λαχανο-οπωροπῶλες	167
§23. Οἱ σιδηρουργοί	171
§24. Οἱ ζαχαροπλάστες	175

§25. Οί ιχθυοπῶλες	180
§26. Οί βιβλιοδέτες καί οί τυπογράφοι	184
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	189
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	193

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Κεφάλαιο Πρώτο

Ο ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΟΥ ΤΟ 1891

§1. Η συνδικαλιστική νομοθεσία

A.- Είσαγωγή

1. *Όρολογία.* Οί δικαίικοι κανόνες που ρυθμίζουν τόν συνδικαλισμό συγκροτοῦν τό συνδικαλιστικό δίκαιο (πού λέγεται καί συνδικαλιστική νομοθεσία). Συνδικαλισμός ὀνομάζεται ἡ συσσωμάτωση τῶν μισθωτῶν ἢ καί τῶν ἐπιχειρηματιῶν σέ ὀργανώσεις πού εἶναι ἰδιωτικές καί μή κερδοσκοπικές, καθώς καί ἡ συλλογική δράση τους πού ἐποσκοπεῖ στήν προάσπιση καί στήν προαγωγή τῶν συμφερόντων τους, ἰδίως μέ συλλογικές διαπραγματεύσεις καί μέ ἀπεργίες τῶν μισθωτῶν ἢ μέ ἀνταπεργίες τῶν ἐπιχειρηματιῶν ἐργοδοτῶν¹.

Σήμερα, ὡς μισθωτοί χαρακτηρίζονται τά πρόσωπα πού παρέ-

1. Ἡ σημερινή ἐλληνική λέξη συνδικαλισμός συνιστᾶ ἀντιδάνειο τοῦ ταυτόσημου ὄρου τῶν λατινογενῶν γλωσσῶν, ὁ ὁποῖος, μαζί μέ ἄλλους ὁμόρριζους ὄρους, προῆλθε ἀπό τίς λατινικές λέξεις *syndicus* καί *syndicatum*. Αὐτές οἱ λατινικές λέξεις προῆλθαν ἀπό τήν ἀρχαιοελληνική λέξη *σύνδικος* πού ἐσήμαινε τόν συμπαραστάτη τοῦ διαδίκου, τόν συνήγορο. Βλ. στό βιβλίο μου «Ὁ συνδικαλισμός στό ἐλληνικό κράτος 1834-1914», Ἀθήνα 1988 σ. 14. Γιά τίς ἔννοιες μισθωτός καί ἐπιχειρηματίας, βλ. στό βιβλίο μου «Ἐργατικό δίκαιο» 1999 σ. 65 ἐπ. 84.

χουν εργασία, βάσει ένοχικῆς σύμβασης, σέ ἄλλο πρόσωπο (πού λέγεται εργοδότης), χωρίς νά δικαιουῖνται νά καθορίζουν τούς κυριότερους τουλάχιστον ὅρους τῆς ἀπασχόλησῆς τους (ἐξαρτημένη εργασία). διαιροῦνται σέ ὑπαλλήλους καί σέ ἐργάτες. Ὡς ἐπιχειρηματίες χαρακτηρίζονται τά πρόσωπα πού ὀργανώνουν καί χρησιμοποιοῦν οἰκονομικά ἀγαθά γιά νά παράγουν ἤ/καί νά διανέμουν τέτοια ἀγαθά ἤ νά παρέχουν ὑπηρεσίες, ἐπιδιώκοντας ἤ ὄχι τό κέρδος, δηλαδή πού ἀσκοῦν ἐπιχείρηση μεγάλη ἤ μικρή· ἂν χρησιμοποιοῦν καί τήν εργασία ὑπαλλήλων ἤ ἐργατῶν, εἶναι καί εργοδότες αὐτῶν τῶν μισθωτῶν.

2. Στήν Δ. Εὐρώπη². Ὁ συνδικαλισμός εἶχε ἀπαγορευθεῖ ἐκεῖ καί εἶχε χαρακτηρισθεῖ ὡς κολάσιμος ποινικῶς ἤδη ἀπό τόν 18ο αἰώνα, ἐπειδή θεωρήθηκε ὡς ἀσυμβίβαστος πρός τίς ἐπικρατοῦσες τότε ἀρχές τοῦ ἀτομιστικοῦ φιλελευθερισμοῦ, δηλαδή πρός τήν ἀρχή τῆς νομικῆς ἰσότητος τῶν πολιτῶν, τήν ἀρχή τῆς ἐλεύθερης οἰκονομικῆς καί ἐπαγγελματικῆς δραστηριότητάς τους, τήν ἀρχή τῆς ἐλευθερίας τῶν συναλλακτικῶν συμβάσεων καί τήν ἀρχή τῆς οὐδετερότητας τοῦ κράτους. Ὅμως αὐτό τό σύστημα τοῦ ἀπόλυτου φιλελευθερισμοῦ ὠφέλησε μέν τήν οἰκονομία καί τούς κεφαλαιούχους, ἀλλά ἐξαθλίωσε τούς μισθωτούς, μέ συνέπεια πολλοί ἐργαζόμενοι, καθῶς καί ἀρκετοί διανοούμενοι κ.ἄ., νά ἀντιδράσουν ἔντονα, διαμαρτυρομενοι γιά τίς δημιουργηθεῖσες ἀδικίες.

Γιά τούς λόγους αὐτούς, καταργήθηκε ἡ ποινική δίωξη τοῦ συνδικαλισμοῦ καί σύν τῷ χρόνῳ ἀναγνωρίσθηκε ἡ ἐλευθερία ἴδρυσης καί λειτουργίας συνδικάτων, πρῶτα προσωρινῶν καί ἔπειτα μονίμων. Τοῦτο συνέβη: στήν Ἀγγλία τό 1824 στοιχειωδῶς καί τό 1871 πληρέστερα, στήν Γαλλία τό 1864, στό Βέλγιο τό 1866, στήν Γερμανία τό 1869, στήν Αὐστρουγγαρία τό 1870 καί στήν Ἰταλία τό 1890. Ἀκόμη, ἰδίως μετά τό 1870, χρησιμοποιήθηκαν γιά τήν ἐπίλυση τῶν συλλογικῶν ἐργασιακῶν διενέξεων οἱ συλλο-

2. Βλ. Διεθνές Γραφεῖον Ἐργασίας, Ἡ συνδικαλιστική ἐλευθερία, μτφρ. Ἄ. Κυριακόπουλος, 1960, Δ. Δασκαλάκης, Ἡ συλλογική αὐτονομία στή σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία, 1995 67-76.

γικές ένοχικές συμφωνίες, βάσει τῶν ὁποίων διαμορφώθηκε νομοθετικά μετά τό 1917 ὁ θεσμός τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας.

B.- Τό σωματειακό δίκαιο³

1. Πρίν νά θεσπισθεῖ ὁ ν. 281/1914, τά συνδικάτα - ἐπαγγελματικά σωματεῖα διέπονταν ἀπό τούς ἐξῆς γενικούς κανόνες, πού συγκροτοῦσαν ἕνα πενιχρό σωματειακό δίκαιο: α) τό ἄρθρο 11 τοῦ Συντάγματος περί ἐλευθερίας τοῦ συνεταιρίζεσθαι, β) τά ἄρθρα 212-225 τοῦ Ποινικοῦ Νόμου τοῦ 1834 περί ἀθεμίτων ἐνώσεων προσώπων, γ) δύο διατάγματα τοῦ 1833 καί ἕνα τοῦ 1845 περί κυβερνητικῆς ἐποπτείας τῶν σωματειακῶν ἐνώσεων, δ) τίς διατάξεις τοῦ βυζαντινορρωμαίκοῦ δικαίου περί σωματείων καί περί νομικῶν προσώπων, οἱ ὁποῖες ἐρμηνεύονταν σύμφωνα μέ τήν διδασκαλία τῶν εὐρωπαϊῶν πανδεκτιστῶν (καί στίς ὁποῖες δέν περιλαμβάνονταν οἱ διατάξεις περί συντεχνιῶν τοῦ Ἐπαρχικοῦ Βιβλίου τοῦ Λέοντα τοῦ Σοφοῦ, διότι, πλὴν τῶν ἄλλων, αὐτό ἔγινε γνωστό μόλις τό 1893). Μετά τό 1900 εἶχαν θεσπισθεῖ καί λίγες ἀσήμαντες εἰδικές διατάξεις πού ἀναφέρονταν σέ ὀρισμένες κατηγορίες ἐπαγγελματικῶν σωματείων. Ἔτσι, οἱ ἰδρυτές τοῦ σωματείου καί ἡ συνέλευση τῶν μελῶν του εἶχαν τήν δυνατότητα νά ρυθμίζουν μέ τό καταστατικό καί μέ ἀποφάσεις τῆς συνέλευσης πλεῖστα θέματα σχετικά μέ τήν ἰδρυση, τήν λειτουργία καί τήν διάλυση τοῦ σωματείου.

2. Βάσει τῶν ὡς ἄνω κανόνων, χαρακτηρίζοταν ὡς σωματεῖο ἡ ὁμάδα τριῶν τουλάχιστον φυσικῶν προσώπων, ἡ ὁποία ἰδρύθηκε μέ δικαιοπραξία τους, εἶχε νομική προσωπικότητα (πού τήν ἀπέκτησε εἴτε μέ συμφωνία τῶν μελῶν της, κατά τήν ἐπικρατοῦσα γνώμη, εἴτε κατόπιν κυβερνητικῆς ἀδείας, κατ' ἄλλην γνώμη) καί ἐπιδίωκε θεμιτούς σκοπούς. Κατά τήν ἐπικρατοῦσα γνώμη, σ' αὐτούς τούς θεμιτούς σκοπούς μπορούσε νά περιλαμβάνεται καί ἡ

3. Βλ. στή μελέτη μου «Ὁ συνδικαλισμός στό ἑλληνικό κράτος 1834-1914», 1988 43-57, 218-240.

διανομή κερδῶν στά μέλη, γι' αὐτό ἐθεωροῦντο ὡς σωματεῖα καί οἱ συνεταιρισμοί καί οἱ ἀνώνυμες ἐταιρίες. Ἐπειδή τά μέλη τοῦ σωματείου ἔπρεπε νά εἶναι φυσικά πρόσωπα, ἡ ἔνωση δύο ἢ περισσοτέρων σωματείων δέν εἶχε σωματειακό χαρακτήρα.

Κατά τό ἄρθρο 11 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864: «Οἱ Ἑλληνες ἔχουσι τό δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι, τηροῦντες τούς νόμους τοῦ Κράτους, οἵτινες ὁμως οὐδέποτε δύνανται νά ὑπαγάγῃσι τό δικαίωμα τοῦτο εἰς προηγουμένην τῆς Κυβερνήσεως ἄδειαν». Αὕτη ἡ διάταξη, ὅπως διευκρινίσθηκε κατά τήν ψήφισή της, δέν ἀφοροῦσε στίς ἀστικές καί στίς ἐμπορικές ἐταιρίες. Ἀντίθετα, σύμφωνα μέ τήν γνώμη πού ἐπικράτησε, αὕτη ἡ διάταξη ἐκάλυπτε καί τίς ἐπαγγελματικές ὀργανώσεις καί συνεπῶς μποροῦσαν καί αὐτές νά ἰδρυθοῦν καί νά ἀποκτήσουν νομική προσωπικότητα χωρίς κυβερνητική ἄδεια. Ὅμως ὑποστηρίχθηκε καί ἡ ἀντίθετη γνώμη, καθῶς καί ὅτι ὅλα τά σωματεῖα ὄφειλαν νά γνωστοποιοῦν τήν ἰδρυσή τους στίς κυβερνητικές ἀρχές, ἀφοῦ αὐτές ἐδικαιοῦντο νά μὴν ἐπιτρέπουν τήν λειτουργία ἀθεμίτων σωματείων. Πραγματικά, ἀνεξάρτητα ἀπό αὐτήν τήν γνώμη, τά ἄρθρα 212-225 τοῦ Ποινικοῦ Νόμου καί τό νομοθετικό διάταγμα τῆς 5.12.1845 ὄριζαν ὅτι ὁ νομάρχης δικαιούται νά ἐλέγχει ἂν ἡ ἐσωτερική λειτουργία καί ἡ ἐξωτερική δράση τοῦ σωματείου συνάδουν πρός τούς νόμους, πρός τό εἰδικό ἐγκριτικό διάταγμα καί πρός τό καταστατικό του, σέ ἀρνητική δέ περίπτωση δικαιούται νά διαλύσει τό σωματεῖο, νά δημεύσει τήν περιουσία του καί νά ἐπιβάλλει ποινές στούς παραβάτες.

Ἀναφορικά μέ τά ὄργανα τοῦ σωματείου, τήν λειτουργία καί τήν δράση του, ὑπῆρχαν οἱ ἐξῆς κυρίως νομοθετικοί κανόνες: Οἱ ἀποφάσεις στήν συνέλευση τῶν μελῶν λαμβάνονται ἀπό τά $\frac{2}{3}$ τῶν παρόντων μελῶν, ἐκτός ἂν ὑπάρχει εἰδική πρόβλεψη στό καταστατικό. Τό σωματεῖο ἐκπροσωπεῖται ἀπό τά φυσικά πρόσωπα πού ἔχουν ὀρισθεῖ σύμφωνα μέ τό καταστατικό ὡς ἐκπρόσωποί του, δεσμεύεται δέ ἀπό τίς δικαιοπραξίες πού αὐτά καταρτίζουν ἄρμοδίως καί εὐθύνεται γιά τίς ἀδικοπραξίες πού αὐτά διέπραξαν κατά τήν ἄσκηση τῶν καθηκόντων τους.

Γ.- Τό δίκαιο τῆς ἀπεργίας⁴

1. Ἀπαγορεύσεις. Τό ἄρθρο 167 τοῦ Ποινικοῦ Νόμου τοῦ 1834 (ὁ ὁποῖος εἶχε καταρτισθεῖ ἀπό τόν G. L. Maurer βάσει τοῦ βαυαρικοῦ ποινικοῦ νόμου) ὄριζε ὅτι τόσο οἱ μισθωτοί πού ἀναστέλλουν συλλογικά τήν ἀπασχόλησή τους, ἐπιδιώκοντας ἔτσι τήν προάσπιση ἢ προαγωγή τῶν συμφερόντων τους ἔναντι τῶν ἐργοδοτῶν τους ἢ ἔναντι τῆς δημόσιας ἀρχῆς (ἀπεργία), ὅσο καί οἱ ἐργοστασιάρχες ἢ οἱ χειροτέχνες πού διακόπτουν συλλογικά τήν λειτουργία τῆς ἐπιχείρησής τους, ἐπιδιώκοντας ἔτσι τήν προάσπιση ἢ προαγωγή τῶν συμφερόντων τους ἔναντι τῆς δημόσιας ἀρχῆς, ἐφ' ὅσον δέν ὑπακούσουν στήν διαταγή τῆς δημόσιας ἀρχῆς γιά παύση αὐτῆς τῆς συλλογικῆς ἐνέργειας, τιμωροῦνται, μέ φυλάκιση. Σύμφωνα δηλαδή μέ αὐτήν τήν διάταξη, ἡ ἀπεργία ἦταν ἀξιόποινη μόνον ὅταν συνεχιζόταν κατά παράβαση τῆς διαταγῆς γιά ματαίωσή της, ὅποτε συνιστοῦσε ἀπειθεία κατά τῆς δημόσιας ἀρχῆς. Ὅμως, σωστά εἶχε ὑποστηριχθεῖ ὅτι ἡ διάταξη αὐτή δέν συμβίβαζόταν πλέον πρός τίς διατάξεις τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864 περί συνδικαλιστικῆς ἐλευθερίας καί περί ἐλευθερίας τῆς ἐργασίας καί ὅτι συνεπῶς καταργήθηκε ἔκτοτε, καθώς καί ὅτι πάντως δέν καταργήθηκαν καί οἱ διατάξεις πού ἀφοροῦσαν στά αὐτοτελεῖ ἀδικήματα πού διαπράττονταν ἐκ μέρους τῶν ἀπεργῶν, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀπεργίας, ὅπως ἦσαν ἡ φθορά ξένης περιουσίας ἢ ἡ ἐξύβριση ἢ ἡ βιαιοπραγία σέ βάρος τῶν μισθωτῶν πού ἤθελαν νά ἐργασθοῦν. Ἡ ἐν λόγω διάταξη ἐφαρμόσθηκε σπανίως καί καταργήθηκε ρητῶς μέ τόν ν. 2111/1920.

Παράλληλα ἴσχυαν τά ἄρθρα 34 καί 82 τοῦ βασιλικοῦ διατάγματος τῆς 31.12.1836, τά ὁποῖα ὄριζαν ὅτι «καί στασιαστικά συσσωματώσεις [...] ἔναντιόν τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐργασίας καί τῆς βιομηχανίας χρεωστοῦσι νά καταπαύωνται» ἀπό τά ἀστυνομικά ὄργανα καί ὅτι αὐτά ὀφείλουν ἐπίσης νά ἐμποδίζουν «τούς θεριστάς, ὑπηρέτας καί ἐργάτας νά συμφωνοῦσι μεταξύ των διά νά αὐξήσωσι

4. Βλ. Χ. Γκοῦτος, Οἱ ἀπεργίες στή Σύρο τό 1879, ἐκδ. Ἄ. Σάκκουλα 1999 61 ἐπ. καί τήν ἐκεῖ μνημονευόμενη βιβλιογραφία.

ἢ νά προσδιορίσωσι τό ποσόν τῶν ἡμερομισθίων ἢ μισθῶν». Σύμφωνα δηλαδή μέ αὐτές τίς διατάξεις, ἀπαγορευόταν νά συμφωνηθεῖ ἀπό μία ομάδα μισθωτῶν ὅτι αὐτοί θά ἀπασχολοῦνται σέ ἐργοδότες μόνον ὑπό ὀρισμένους ὅρους καί ὅτι, στίς ἐπιχειρήσεις πού δέν θά ἀποδέχονται τούτους τούς ὅρους ἐργασίας, τά μέλη τῆς ομάδας εἴτε δέν θά δέχονται νά προσληφθοῦν (μπούκοτάζ), εἴτε θά ἀναστέλλουν τήν παροχή τῆς ἐργασίας πού ἤδη παρέχουν (ἀπεργία). Ὅμως, ἡ νομική φιλολογία καί ἡ νομολογία μάλλον ἀγνοοῦσαν τοῦτες τίς διατάξεις καί ἴσως γι' αὐτό θεωροῦσαν ὅτι ἡ πρόσθετη συμφωνία τῶν μελῶν αὐτῆς τῆς ομάδας, ὅτι ὅποιο μέλος της ἀθετοῦσε τήν προαναφερθεῖσα συμφωνία θά κατέβαλλε στά ὑπόλοιπα ὀρισμένο εὐλογο χρηματικό ποσό ὡς ποινική ρήτρα, ἦταν ἐγκυρή, ὅπως θεωρεῖται ὡς ἐγκυρή καί στό σημερινό δίκαιο.

2. *Συνέπειες ἰδιωτικές.* Σύμφωνα μέ τό βυζαντινορρωμαϊκό δίκαιο πού ἴσχυε τότε, ἡ συμμετοχή τοῦ μισθωτοῦ σέ ἀπεργία συνιστοῦσε ἀθέτηση τῆς σύμβασης ἐργασίας ἐκ μέρους του καί συνεπῶς ὁ ἐργοδότης του ἐδικαιοῦτο νά μήν τοῦ παρέχει μισθό γιά τόν χρόνο τῆς ἀπεργίας, νά ἀπαιτήσῃ τήν ἀποκατάσταση τῶν ζημιῶν πού τυχόν ὑπέστη λόγω τῆς ἀθέτησης τῆς σύμβασης καί νά τόν ἀπολύσει⁵.

§2. Ὁ συνδικαλισμός στήν πράξη

Α. Γενικά

1. *Συνδικάτα*⁶. Στίς περιοχές τοῦ ἀρχικοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, οἱ συντεχνιακοῦ χαρακτήρα ἐπαγγελματικές ὀργανώσεις πού ὑπῆρ-

5. Ἡ καταχρηστική ἀπόλυση ἦταν ἄκυρη. Βλ. Ἰ. Καποδίστριας, Ἐρμηνεία τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου, 1937 400. Ὁ ν. 281/1914 ὅρισε στό ἄρθρο 31: «Ἡ ἀπεργία δέν ἀποτελεῖ λόγον διαλύσεως τοῦ σωματείου» (τῶν ἀπεργῶν).

6. Βλ. στήν μελέτη μου «Ὁ συνδικαλισμός στό ἐλληνικό κράτος 1834-1914», 1988 σ. 58-70, 90-103.

χαν πρὶν ἀπὸ τὸ 1821, στὴν ἐπόμενη δεκαετία μειώθηκαν κατὰ πολὺ καὶ σέ μερικές πόλεις ἐκμηδενίσθηκαν, ἐξ αἰτίας τῶν πολέμων ἀλλὰ καὶ τῆς ἀσυμπάθειας τοῦ Καποδίστρια πρὸς αὐτές τίς ὀργανώσεις. Ἀκολουθῶς, μέ τὰ ἀναφερθέντα στήν § 1 ὑπὸ Β καὶ Γ νομοθετήματα τῆς ἀντιβασιλείας, καθιερώθηκε ὁ κυβερνητικός ἔλεγχος τῶν σωματείων ὡς πρὸς τὴν ἴδρυση καὶ τὴν λειτουργία τους, μέ συνέπεια νά δυσκολευθεῖ ἡ ἴδρυση νέων σωματείων, διότι, ἐκτός τῶν ἄλλων, ὁ ἔλεγχος συνοδευόταν ἀπὸ γραφειοκρατικές διαδικασίες.

Μετά τὴν συνταγματικὴ κατοχύρωση τῆς συνδικαλιστικῆς ἐλευθερίας τὸ 1864, ὁ εὐρωπαϊκὸς νεωτερισμὸς τῆς συσσωμάτωσης σέ σωματεῖα καὶ σέ συνεταιρισμοὺς μεταφέρθηκε στὸν χῶρο τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους μέσω κάποιων διανοουμένων καὶ ἐμπόρων καὶ βρῆκε ἐδῶ τόσους ὀπαδοὺς, ὥστε τὸ 1879 ἐγένετο λόγος γιά συλλογομανία. Ἐκτοτε, καθὼς ἀναπτυσσόταν ἡ οἰκονομία τῆς χώρας, ἰδρύθηκαν κάμποσα ἐπαγγελματικά σωματεῖα. Εἰδικότερα, τὴν περίοδο 1880-1912 ἐγκρίθηκε, μέ διοικητικά διατάγματα, ἡ ἴδρυση ἢ ἡ τροποποίηση 656 καταστατικῶν πού ἀνῆκαν σέ ἐπαγγελματικά σωματεῖα, ἐνῶ πολλὰ ἄλλα τέτοια σωματεῖα ἰδρύθηκαν χωρὶς κυβερνητικὴ ἐγκρίση (κατ' ἐφαρμογὴν τῆς γνώμης ὅτι αὐτὴ δὲν ἦταν ἀναγκαία). Γὰ σωματεῖα αὐτὰ εἶχαν συνήθως 50 περίπτου μέλη, μερικά ὅμως εἶχαν λιγότερα καὶ ἄλλα εἶχαν μέχρι 100 ἢ καὶ περισσότερα μέλη.

Ὡστόσο, πολλὰ ἀπὸ τὰ παραπάνω ἐπαγγελματικά σωματεῖα (συνδικάτα) ὑπολειπούργησαν, ἐνῶ ἄλλα αὐτοδιαλύθηκαν ἐνωρίς (μερικά ὅμως ἀπὸ αὐτὰ ἐπανιδρύθηκαν σέ λίγο μετασχηματισμένα). Σ' αὐτές τίς ἀδυναμίες καὶ ἀνωμαλίες συνετέλεσαν οἱ ἐξῆς κυρίως ἐνδογενεῖς καὶ ἐξωγενεῖς αἰτίες: ἡ ἔλλειψη ἐμπειρίας γιά ὁμαδικὴ συνεργασία, ἡ ἐπιπολαιότητα στήν υἱοθέτηση τῆς μόδας τῆς συσσωμάτωσης, ἡ ὑπερεκτίμηση τῆς δυνατότητας ἐπίτευξης δυσπρόσιτων σκοπῶν, πού ὀδηγοῦσε ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό στήν ἀπογοήτευση, ἡ συνύπαρξη στό σωματεῖο προσώπων πού οὐσιαστικῶς εἶχαν ἀσυμβίβαστα συμφέροντα, ἐπειδὴ εἶχαν ἀνταγωνιζόμενες ἐπιχειρήσεις ἢ ἐπειδὴ ἄλλα ἦσαν ἐργοδότες καὶ ἄλλα ἦσαν

μισθωτοί, ή ανάδειξη σέ ήγετικές θέσεις προσώπων πού ένδιαφέρονταν λιγότερο γιά τά κοινά συμφέροντα και περισσότερο γιά τά άτομικά τους συμφέροντα ή γιά τά συμφέροντα τρίτων, ή ανασφάλεια λόγω τῶν έλλείψεων και τῶν άσαφειῶν τῆς συνδικαλιστικῆς νομοθεσίας πού ἴσχυε τότε κλπ.

2. Άπεργίες. Μεταξύ τῶν πρώτων άπεργιῶν πού ἔγιναν σέ περιοχές τοῦ άρχικοῦ έλληνικοῦ κράτους, περιλαμβάνονται εκείνες πού τίς πραγματοποίησαν οί ἔξῃς μισθωτοί: οί τυπογράφοι τῆς Γενικῆς Έφημερίδος τῆς Έλλάδος, τό 1826, στό Ναύπλιο, μέ αίτημα νά μήν τούς καταβάλλεται ὁ μισθός σέ ὁμολογίες⁷, οί ραπτεργάτες τῆς Άθήνας τό 1847, μέ αίτημα νά λαμβάνουν ὑπερωριακή άμοιβή⁸, οί ναυπηγοεργάτες και οί βυρσοδεψεργάτες τῆς Σύρου τό 1879, μέ αίτήματα νά αὔξηθεῖ ὁ μισθός τους λόγω τῆς νομισματικῆς άνωμαλίας και νά βελτιωθοῦν οί συνθήκες άπασχόλησῆς τους⁹.

Τό 1882 και τό 1883, ἔξ αίτίας τῆς τότε νομισματικῆς άλλαγῆς και τῆς αὔξησης τῶν τιμῶν και ένίστε μέ τήν συμβολή κάποιων άναρχοσοσιαλιστῶν, άπῆργησαν, μεταξύ άλλων, οί ἔξῃς μισθωτοί¹⁰: στήν Άθήνα οί εργάτες τῶν τυπογραφείων, τῶν ὑποδημα-

7. Βλ. Γιάννης Κορδάτος, 'Ιστορία τοῦ έλληνικοῦ εργατικοῦ κινήματος, έκδ. Μπουκουμάνη 1972 27 έπ. Χρησιμοποιεῖ δημοσίευμα τοῦ Θ. Βαγενά, στήν εφημ. «Άλλαγή» τῆς 20.1.1953.

8. Παράρτημα τῆς αθηναϊκῆς εφημερίδας «'Η Έλπίς» τῆς 19.1.1849: «Εργάται τινές (καλφάδες) εἰς ράπτας ένταῦθα έλληνικῶν ένδυμάτων, προσυνενηθηέντες μεταξύ των, άπεφάσισαν νά μήν εργάζωνται τό λεγόμενον "νυκτέρι", ὡς άδικούμενοι δῆθεν εκ μέρους τῶν κυρίων τῶν ραπτικῶν καταστημάτων λαμβάνοντες μόνον τό σύνηθες ήμερομίσθιον, τοῦτο δ' ἔπραξαν διά νά αναγκάσωσι οὔτω τούς ράπτας εκείνους, τούς άπαιτοῦντας και τήν νυκτερινήν εργασία των, ὡστε νά προσθέσωσι ποσόν τι εἰς τό περί οὔ ὁ λόγος ήμερομίσθιον».

9. Βλ. Χ. Γκοῦτος, Οί άπεργίες στή Σύρο τό 1879, 1999.

10. Βλ. Κορδάτος, ὁ.π. 34-35. 'Ο Έμμ. Λυκούδης, ('Η έν Έλλάδι βιομηχανία και αί άπεργίαι ὑπό τήν ἔποψιν τῆς νομοθεσίας και τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, Έρμούπολις 1883 σ. 226) ἔγραψε: «Πολύ φοβοῦμαι ὅτι παρωδία

τοποιείων καὶ τῶν ραφείων, στὸν Πειραιᾶ οἱ ἐργάτες ἐνὸς μηχανουργείου, τοῦ σιδηρουργείου τῶν σιδηροδρόμων, τῶν καπνοκοπείων καὶ τῶν καθεκλοποιείων¹¹, στὸ Λαύριο οἱ ἐργάτες τῶν μεταλλουργείων¹², στὴν Πάτρα οἱ ἐργάτες τῶν ραφείων καὶ τῶν τυπογραφείων¹³.

Ἐκτοτε, μέχρι καὶ τὸ 1890, ἀπήργησαν: τὸ 1884 οἱ ἄρτοποιοὶ τῆς Ἀθήνας¹⁴, τὸ 1887 καὶ τὸ 1890 οἱ μεταλλωρύχοι τοῦ Λαυρίου¹⁵, τὸ 1890 οἱ ἐμποροῦπάλληλοι τῆς Ἀθήνας¹⁶, οἱ ἐργάτες τυπογράφοι τῆς ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδας «Ἐφημερίς»¹⁷ καὶ οἱ ἐργάτες τοῦ καπνεργοστάσιου τῆς Ἀθήνας¹⁸. Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1891 ἐγένεε ἡ ἀπεργία τῶν ἐργατῶν τυπογράφων τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, γιὰ τὴν ὁποία γίνεται λόγος παρακάτω στὴν § 5.

B.-Κατηγορίες συνδικαίων τῆς Ἀθήνας

1. Γενικά. Τὴν περίοδο 1860-1891 εἶχαν ἰδρυθεῖ στὴν Ἀθήνα

τουλάχιστον τοιούτων δογμάτων [δηλαδὴ σοσιαλιστικῶν] ἀπετέλεσαν μέρος τῶν γενεσιουργῶν αἰτίων ἀπεργιῶν τινῶν ἐν Ἑλλάδι. Στὴν ἐφημερίδα τῆς Ἀθήνας «Ἐρμῆς» τῆς 18.12.1882, διαβάζομε: «Αἱ ἀπεργίαι ἐν Ἑλλάδι κατέστησαν πλέον τοῦ συρμοῦ. Εἶναι δὲ ὄντως λυπηρὰ ἡ τοιαύτη μολυσματικὴ τῆς ἡμετέρας χώρας κατάστασις, προδίδουσα οὐχὶ διεκδίκησιν ἀμφισβητούμενου δικαίου, ἀλλ' ἀπλῶς πλεονεκτικὰς τάσεις. Αἱ ἀπεργίαι αὗται, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπομεν, τείνουσιν εἰς τὸ νὰ καταστρέψωσι τὴν ἀρτιγενῆ ἡμῶν βιομηχανίαν, ἐπὶ τέλους δὲ θέλουσι στραφῆ πρὸς βλάβην τῆς παρ' ἡμῖν ἐργατικῆς τάξεως, τῆς εὐκόλως παρασυρομένης ὑπὸ ἐπιτηδεῶν δημοκόπων. Μόνοι οἱ ὑποδηματοκαθαρισταὶ δὲν ἐκήρυξαν εἰσέτι ἀπεργίαν, καὶ ἀποροῦμεν ἐπὶ τούτῳ, καθόσον οὐδὲ μία σχεδὸν παφέρχεται ἡμέρα καὶ νὰ μὴ ἀκούσῃ τις παράλογόν τινα ἀπεργίαν».

11. Ἐφημερίδα τοῦ Πειραιᾶ «Σφαῖρα» τῆς 9.11.1882.

12. Ἐφημ. τοῦ Πειραιᾶ «Σφαῖρα» τῆς 7.12.1882.

13. Ἐφημ. τῆς Πάτρας «Ἐπὶ τὰ πρόσω» 10 καὶ 17.11.1882.

14. Ἐφημ. τῆς Πάτρας «Ἐπὶ τὰ πρόσω» τῆς 16.5.1884.

15. Ἐφημ. τῆς Ἀθήνας «Παλλιγενεσία» τῆς 29.6.1887 καὶ ἐφημ. «Σοσιαλιστής» τῆς 23-29.6.1890.

16. «Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν» τῆς 19.2.1891.

17. «Νέα Ἐφημερίς» τῆς 3.3.1890.

18. «Νέα Ἐφημερίς» τῆς 11.12.1890.

36 τουλάχιστον σωματεία επαγγελματιῶν (ἐπιχειρηματιῶν ἢ/καί μισθωτῶν), τά ὅποια ἀποσκοποῦσαν στήν προάσπιση καί στήν προαγωγή τῶν ἐπαγγελματικῶν συμφερόντων τῶν μελῶν τους ἢ/καί στήν ἀλληλοβοήθειά τους. Τά σωματεία αὐτά λειτούργησαν γιά μεγάλο ἢ μικρό χρονικό διάστημα, κατά περίπτωση, καί ὀνομάζονταν σωματεία ἢ σύλλογοι ἢ σύνδεσμοι ἢ συντεχνίες ἢ ἀδελφότητες ἢ ταμεῖα (ἀλληλοβοηθητικά) ἢ ἐνώσεις ἢ ἐταιρίες, ἐνῶ σήμερα λέγονται ἐπαγγελματικά σωματεία ἢ συνδικάτα.

Οἱ πληροφορίες πού ἐκτίθενται στήν παροῦσα ἐνότητα γιά τίς ἐπί μέρους κατηγορίες αὐτῶν τῶν σωματείων καί γιά καθένα ἀπό αὐτά προέρχονται ἀπό τά πορίσματα πού παρουσίασα ἀναλυτικά στήν μελέτη μου «Ὁ συνδικαλισμός στό ἐλληνικό κράτος 1834-1914» (σελ. 68-69 καί 187-213), βασιζόμενος σέ 170 καταστατικά ἐπαγγελματικῶν σωματείων καί σέ πολύ περισσότερα σχετικά διοικητικά διατάγματα, πού δημοσιεύθηκαν στήν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως (ΕπΚ) τῆς περιόδου 1882-1912, καθώς καί σέ ἄλλες σχετικές μαρτυρίες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Γιά 14 ἀπό τά ἐπαγγελματικά σωματεία πού ἔδρευαν στήν Ἀθήνα τό 1891, δίδονται περισσότερες πληροφορίες παρακάτω στό Δ' κεφάλαιο.

Ἐκείνη τήν ἐποχή, μέ τήν λέξη «συντεχνία» ἐννοοῦσαν ἄλλοτε τό ἐπαγγελματικό σωματεῖο, τοῦ ὁποίου τά μέλη ἀσκούσαν τό ἴδιο ἐπάγγελμα, ἄλλοτε τό σύνολο τῶν προσώπων πού ἀσκούσαν ὀρισμένο ἐπάγγελμα, ἔστω καί ἂν αὐτά δεν εἶχαν συσσωματωθεῖ σέ σωματεῖο, καί ἄλλοτε τό ἐπάγγελμα γενικά (π.χ. ἡ συντεχνία τῶν ἀρτοποιῶν = τό ἐπάγγελμα τοῦ ἀρτοποιοῦ), τό ὅποιο λεγόταν καί «βιομηχανία». Ἐξ ἄλλου, μέ τήν λέξη «ἐργάτης» ἐννοοῦσαν ἄλλοτε μέν τόν μισθωτό (πού παρεῖχε ἐξαρτημένη ἐργασία), ἄλλοτε δέ κάθε ἄτομο που ἐργαζόταν μέ σύμβαση ἐξαρτημένης ἢ ἀνεξάρτητης ἐργασίας ἢ μέ σύμβαση ἐργολαβίας, δηλαδή πού ἦταν εἴτε μισθωτός εἴτε μικροεπιχειρηματίας· ἀνάλογο νόημα εἶχε καί ἡ λέξη «ἐργατικός»¹⁹.

2. Ἀνάλογα μέ τόν τόπο ἐργασίας τῶν μελῶν τῶν ἐπαγγελμα-

19. Βλ. στό βιβλίο μου «Ὁ συνδικαλισμός...», σ. 190-192.

τικῶν σωματείων, τὰ ὅποια ἔδρευαν στήν Ἀθήνα τήν περίοδο 1860-1891 καί, ὅπως προαναφέρθηκε, ἀνήκαν σέ 36 ὁμάδες ἐπαγγελματιῶν (ἐπιχειρηματιῶν ἤ/καί μισθωτῶν), διακρίνομε τίς ἐξῆς τρεῖς κατηγορίες τους (σημειώνεται γιά ἕκαστο καί τό ἔτος ἰδρυσῆς του):

α. Σωματεῖα πού τά μέλη τους ἀσχοῦσαν τό ἐπάγγελμά τους στήν Ἀθήνα. Τέτοια ἦσαν ἐκεῖνα πού ἀνήκαν σέ μία ἀπό τίς ἐξῆς 10 κατηγορίες ἐπαγγελματιῶν: τυπογράφοι ἐπιχειρηματίες ἤ/καί ἐργάτες (πού ἴδρυσαν σωματεῖα τους τό 1860, τό 1864, τό 1868, τό 1882 καί τό 1891), ὑποδηματοεργάτες (1882), οἰνοπαντοπῶλες (1887), δικαστικοί κλητῆρες (1888), ἐμποροῦπάλληλοι (1889, 1891), ἐλαιοχρωματιστές (1889), κρεωπῶλες (1890), κτηματίες (1890), βιβλιοδέτες (1891) σανδαλοποιοί (1891), καθώς καί ὁ Σύνδεσμος τῶν Συντεχνιῶν (1890), γιά τόν ὅποιο βλ. κατωτέρω ὑπό 3.

β. Σωματεῖα πού τά μέλη τους ἀσχοῦσαν τό ἐπάγγελμά τους ἄλλα στήν Ἀθήνα καί ἄλλα στόν Πειραιᾶ. Τέτοια ἦσαν ἐκεῖνα πού ἀνήκαν σέ μία ἀπό τίς ἀκόλουθες 15 κατηγορίες ἐπαγγελματιῶν: κουρεῖς (πού ἴδρυσαν σωματεῖα τους τό 1873, τό 1883 καί τό 1890), ὑποδηματοποιοί (1880), μάγειροι (1882), ζωγράφοι (1882), ἀρτοποιοί (1883, 1889), ἀργυροχρυσόχοι (1888), ζαχαροπλάστες (1888), ξυλεμποροι (1888), ξυλουργοί (1888), γαλακτοπῶλες (1889, 1891), λαχανοσπυροπῶλες (1889), καπνέμποροι (1890), ἰχθυοπῶλες (1890), φανοποιοί (1890), μεσίτες (1890).

γ. Σωματεῖα πού τά μέλη τους ἀσχοῦσαν τό ἐπάγγελμά τους σέ ὅποιονδήποτε τόπο τῆς χώρας. Τέτοια ἦσαν ἐκεῖνα πού ἀνήκαν σέ μία ἀπό τίς ἐξῆς 10 κατηγορίες ἐπαγγελματιῶν: ἐκπαιδευτικοί (πού ἴδρυσαν σωματεῖα τους τό 1873 καί τό 1887), ἔμποροι καί βιομήχανοι μαζί (1882), ἐμποροραπτεργάτες (1883, 1890), ἀμαξηλάτες (1887), σιδηρουργοί (1888), μαρμαρογλύπτες (1888), καφεπῶλες (1889), ὑελολαμποπῶλες (1889), δημοσιογράφοι (1889), λεπτουργοί (1891)²⁰.

20. Μεταξύ τῶν ἐπαγγελματικῶν σωματείων πού ἔδρευαν σέ ἄλλες

3. Τά σωματεῖα τῶν παραπάνω 36 ομάδων ἐπαγγελματιῶν ἦσαν κατά τό πλεῖστον ὁμοιοεπαγγελματικά, δηλαδή ἀποτελοῦσαν συντεχνίες, διότι τά μέλη ἐκάστου σωματείου ἀσχοῦσαν ὅλα τό ἴδιο ἐπάγγελμα ὡς ἐπιχειρηματίες ἤ/καί ὡς μισθωτοί. Κατ' ἐξαίρεση, τό σωματεῖο τῶν ἐμπόρων καί τῶν βιομηχάνων, καθῶς καί τό σωματεῖο τῶν ἐμποροῦπαλλήλων ἦσαν κλαδικά σωματεῖα, διότι τά μέλη τους ἐξυπηρετοῦσαν τόν ἐμπορικό κλάδο ἢ καί τόν βιομηχανικό ἀλλά δέν εἶχαν ὅλα τήν ἴδια ἐπαγγελματική εἰδικότητα, ὁ δέ Σύνδεσμος τῶν Συντεχνιῶν ἀποτελοῦσε ἰδιόρρυθμο διεπαγγελματικό (πολυεπαγγελματικό) σωματεῖο, διότι τά μέλη του ἀσχοῦσαν ἕκαστο διαφορετικό ἐπάγγελμα καί δέν ἐξυπηρετοῦσαν μέ αὐτό τόν ἴδιο οἰκονομικό κλάδο.

Ὁ Σύνδεσμος τῶν Συντεχνιῶν δέν μπορεῖ τυπικῶς νά χαρακτηρισθεῖ ὡς δευτεροβάθμια συνδικαλιστική ὀργάνωση, διότι μέλη του ἦσαν οἱ πρόεδροι τῶν συντεχνιῶν τῆς Ἀθήνας καί ὄχι οἱ ἴδιες οἱ συντεχνίες, ἐπειδή, ὅπως ἀναφέρθηκε στήν § 1 ὑπό Β1, στά σωματεῖα μποροῦσαν νά μετέχουν μόνον φυσικά πρόσωπα, ὄχι νομικά πρόσωπα.

Τήν ἴδρυση τοῦ Συνδέσμου τῶν Συντεχνιῶν ὑποβοήθησε ἡ ὑπόσχεση πού ἔδωσε τό 1890 ὁ βουλευτής Σκουζές, ὅτι θα διαθέσει 15.000 δρχ. γιά νά ἀνεγερθεῖ μέγαρο τῶν συντεχνιῶν²¹. Ἡ ἀθηναϊκή ἐφημερίδα Νέα Ἐφημερίς ἔγραψε σχετικῶς τήν 23.1.1891:

πόλεις τῆς χώρας τήν περίοδο 1860-1891, περιλαμβάνονται ἐκεῖνα πού ἴδρυσαν: στόν Πειραιᾶ, οἱ ἐμποροῦπάλληλοι (1889), οἱ ὑποδηματοποιοί (1889) καί οἱ μηχανουργοί (1890)· στήν Πάτρα, οἱ κουρεῖς (1868, 1890), οἱ ὑποδηματοποιοί (1871), οἱ κληρικοί (1878), οἱ ἔμποροι καί οἱ βιομήχανοι μαζί (1884), οἱ γεωργοί (1884) καί οἱ ξυλουργοί (1890)· στήν Ἐρμούπολη, οἱ ἔμποροι (1865), οἱ ναυπηγοεργάτες (1879), οἱ κληρικοί (1878) καί οἱ ἐμποροῦπάλληλοι (1890). Ἐπίσης περιλαμβάνονται ἐκεῖνα στά ὁποῖα μετεῖχαν: οἱ ὑποδηματοποιοί τοῦ Πύργου (1874) ἢ τοῦ Ναυπλίου (1886), οἱ ἔμποροι τῆς Ἄνδρου (1886) ἢ τῆς Καλαμάτας (1891), οἱ ἐργάτες τῆς Κύμης (1883) ἢ τῆς Κέρκυρας (1889) ἢ τοῦ Βόλου (1891), οἱ οἰκοδόμοι τῆς Καλαμάτας (1891) καί οἱ ναυτικοί τοῦ Γαλαξειδίου (1891).

21. Βλ. παρακάτω στίς §§ 13, 14, 19.

Οἱ πρόεδροι 17 ὁμοιοεπαγγελματικῶν σωματείων τῆς Ἀθήνας (τῶν λαχανοπωλῶν, τῶν ἀμαξηλατῶν, τῶν ἀργυροχρυσόχων, τῶν καφεπωλῶν, τῶν ἰχθυοπωλῶν, τῶν μαρμαρογλυφῶν, τῶν κτηματομεσιτῶν, τῶν τυπογράφων, τῶν φανοποιῶν, τῶν ὑαλολαμποπωλῶν, τῶν ζαχαροπλαστῶν καὶ τῶν κουρέων), «ὡς ἀγαθοὶ πολῖται, ὑπὸ τῆς θείας ιδέας τῆς ἐθνικῆς προόδου τῶν ἐν Ἀθήναις συντεχνιῶν ἐμφορούμενοι, προέβησαν εἰς τὴν ἴδρυσιν κέντρου συνεργασίας καὶ ἀδελφικῆς ἀρμονίας, πρὸς προστασίαν τῶν συντεχνιῶν των καὶ πρὸς διαφώτισιν τῶν ἐκάστοτε Κυβερνήσεων καὶ Δημοτικῶν ἀρχῶν, πρὸς διευκόλυνσιν τῶν σχέσεων τοῦ τε δημοσίου καὶ τῶν ἐπιτηδευματιῶν καὶ πρὸς ἀνοικοδόμησιν ἐν Ἀθήναις καταστήματος τῶν Συντεχνιῶν, ὅπερ θέλει χρησιμεύσει ὡς σχολεῖον ἠθικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐργατικῶν ἐν γένει τάξεων. Ἐχάντες ὑπὸ ὄψει τὸν συνταχθέντα ἤδη καὶ ὑπογραφέντα παρὰ τῶν κ.κ. προέδρων Ὁργανισμὸν, τὸν ὁποῖον μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ σχετικοῦ Β. Διατάγματος θέλουσι θέσει εἰς ἐφαρμογὴν, δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ συγχαρῶμεν εὐλικρινῶς καὶ ἀπὸ καρδίας τοὺς προέδρους τῶν Συντεχνιῶν, οἵτινες ἔσχον τοιαύτην πολῦτιμον καὶ πρακτικὴν ιδέαν, ὡς μαρτυρεῖ ἰδίως ἢ ἐν ἄρθρῳ 14ῳ προβλεπόμενῃ ἴδρυσιν νυκτερινῶν Σχολῶν, διὰ τὰ μέλη τῶν συντεχνιῶν καὶ λαϊκοῦ ταμιευτηρίου. Μετὰ τὴν συζήτησιν δὲ καὶ ἐγκρισιν τοῦ Ὁργανισμοῦ προέβησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς πενταμελοῦς διοικήσεως ἐπιτροπῆς, ἐκλέξαντες ὡς μέλη αὐτῆς τοὺς κ. κ. Δ. Κανέλλην, Γ. Πομώνην, Δ. Βεζανῆν, Ὁθ. Στασινόπουλον καὶ ὡς ταμίαν τοῦ Συνδέσμου τὸν κ. Γρηγ. Δεληγιάννην».

Φαίνεται ὅτι ἀνέκυψαν κάποια προβλήματα, γι' αὐτὸ ὁ Σύνδεσμος ἀνασυστήθηκε τὸ 1895 ἀπὸ τοὺς προέδρους 27 συντεχνιῶν²².

22. Τὸ νέο καταστατικὸ του ὄριζε μεταξύ ἄλλων τὰ ἐξῆς: Μέλη του γίνονται οἱ ἐκάστοτε πρόεδροι τῶν Διοικ. Συμβουλίων τῶν συντεχνιῶν τῆς Ἀθήνας, ἐφ' ὅσον εἶναι καταστηματαρχες καὶ ἀσχοῦν τὸ ἴδιο ἐπάγγελμα μετὰ μέλη τῆς συντεχνίας τους. Οἱ ἐργάτες ἢ οἱ τεχνίτες πού δὲν γίνονται δεκτοὶ σὲ συντεχνία καταστηματαρχῶν μποροῦν νὰ ἰδρῦσουν συντεχνία τοῦ ἴδιου ἐπαγγέλματος καὶ νὰ μετᾶσχουν στὸν σύνδεσμο διὰ τοῦ προέδρου τους, ὁ

Ἡ ἐν λόγῳ ὀργάνωσις διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στό κίνημα τοῦ 1909 (Γουδί), ὅποτε τά συνδικάτα πού ἀντιπροσωπεύονταν σ' αὐτήν διά τῶν προέδρων τους εἶχαν συνολικῶς 30.000 μέλη. Ἀνασυστήθηκε τό 1916, ἐνῶ ἀκολούθως μετασχηματίσθηκε καί ἐμφανίσθηκε: τό 1919 ὡς «Ἐνωσις τῶν συντεχνιῶν καί σωματείων ἐργοδοτῶν τῆς Ἑλλάδος» καί τό 1920 ὡς «Συνομοσπονδία τῶν ἐπαγγελματιῶν τῆς Ἑλλάδος»²³.

4. Τά ἐν λόγῳ 36 σωματεῖα τῆς Ἀθήνας, ἀνάλογα μέ τό ἄν μετεῖχαν σ' αὐτά εἴτε μόνον ἐπιχειρηματίες εἴτε μόνον μισθωτοί εἴτε ἐπιχειρηματίες καί μισθωτοί, διαιροῦνται σέ σωματεῖα ἐπιχειρηματιῶν, σέ σωματεῖα μισθωτῶν καί σέ μεικτά ἐπαγγελματικά σωματεῖα ἀντιστοίχως. Ἀπό τά ὑπάρχοντα στοιχεῖα προκύπτει ὅτι: α) Σωματεῖα ἐπιχειρηματιῶν ἦσαν τουλάχιστον ἐκαῖνα στά ὅποια μετεῖχαν κατά περίπτωσι: ἔμποροι καί βιομήχανοι, ἀμαξηλάτες, οἰνοπαντοπῶλες, καταστηματάρχες καφεπωλες, μεσίτες, καταστηματάρχες τυπογράφοι ἢ τέλος οἱ πρόεδροι τῶν συντεχνιῶν· συγγενικά ἦσαν καί τά σωματεῖα τῶν δικαστικῶν κλητῆρων καί τῶν κληρικῶν. β) Σωματεῖα τῶν μισθωτῶν ἦσαν τουλάχιστον ἐκαῖνα στά ὅποια μετεῖχαν κατά περίπτωσι: ἐκπαιδευτικοί, ἐμποροραπτεργάτες, ἐργάτες τυπογράφοι, ὑποδηματεργάτες ἢ τέλος

ὁποῖος ὅμως πρέπει νά εἶναι καταστηματάρχης. Ἄν ὑπάρχουν δύο σωματεῖα τοῦ ἴδιου ἐπαγγέλματος, μέλος τοῦ συνδέσμου γίνεται μόνον ὁ πρόεδρος τοῦ σωματείου πού ἔλαβε μέρος στήν ἀνασύστασι τοῦ συνδέσμου. Σκοπός τοῦ συνδέσμου εἶναι: α) ἡ ἰδρυσις κέντρου συνεργασίας καί ἀδελφικῆς ἀρμονίας, ἐν ὅλῳ καί ἐν μέρει, τῶν ἐν Ἀθήναις συντεχνιῶν, β) ἡ περιφρούρησις καί προστασία αὐτῶν, δι' ἐκθέσεων καί παραστάσεων ἐγγράφων ἢ προφορικῶν, γ) ἡ διαφώτισις τῶν ἐκάστοτε δημοσίων καί δημοτικῶν ἀρχῶν καί δ) ἡ ἀνέργεσις ἐν Ἀθήναις καταστήματος τῶν συντεχνιῶν... Ὁ Σύνδεσμος, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἅμα αἱ πρόσοδοι αὐτοῦ τό ἐπιτρέψωσι, θέλει καταρτίσῃ ἐν τῷ ἀνεγειρομένῳ καταστήματι αὐτοῦ ἐσπερινάς, ἐμπορικές καί βιομηχανικές σχολάς ὡς καί λαϊκῆς βιβλιοθήκας διά τά μέλη ἐν γένει τῶν ἐν Ἀθήναις Συντεχνιῶν». Βλ. στή μελέτη μου «Ὁ συνδικαλισμός...», σελ. 179.

23. Βλ. Δ. Ζῶτος, Ἡ ὀργάνωσις τῆς ἐπαγγελματικῆς τάξεως ἐν Ἑλλάδι, 1925 27 ἐπ.

έμποροῦπάλληλοι. γ) Μεικτά ἦσαν μᾶλλον τά περισσότερα ἀπό τά ὑπόλοιπα σωματεῖα πού ἐπισημάνθησαν παραπάνω ὑπό 2.

5. Μέ κριτήριον τούς σκοπούς πού ἐπιδίωκαν, τά ἐν λόγω 36 σωματεῖα τῆς Ἀθήνας διαιροῦνται ἀφ' ἐνός σέ ἀγωνιστικά (πού ἐπιδίωκαν κυρίως τήν προάσπιση καί τήν προαγωγή τῶν συμφερόντων τῶν μελῶν τους) καί ἀφ' ἐτέρου σέ ἀλληλοβοηθητικά. Οἱ δηλωθέντες σέ 170 καταστατικά ἐπαγγελματικῶν σωματείων τῆς περιόδου 1882-1912 σκοποὶ τῶν ἀντιστοίχων σωματείων (στά ὅποια περιλαμβάνονται καί τά περισσότερα ἀπό τά ἐξεταζόμενα ἐδῶ σωματεῖα) μποροῦν νά καταταχθοῦν σέ ὁμάδες ὡς ἐξῆς:

α) Προαγωγή τοῦ ἐπαγγέλματος ἢ τῶν ἐπαγγελμάτων τῶν μελῶν: συνεννόηση γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐπαγγέλματος καί τήν προστασία τῶν συμφερόντων του, ἰδίως τῶν φορολογικῶν, μελέτη τῶν σχετικῶν ζητημάτων καί παραστάσεις στίς Ἀρχές, μέριμνα γιά τήν ἀξιοπρεπῆ ἄσκηση τοῦ ἐπαγγέλματος, ἐξομάλυνση τῶν ἐπαγγελματικῶν σχέσεων τῶν μελῶν.

β) Ρύθμιση τῶν συνθηκῶν ἀπασχόλησης: διακανονισμός τῶν ποσῶν τῶν ἀμοιβῶν καί μισθῶν, κατανομή τῶν εὐκαιριῶν ἐργασίας, καθορισμός ἡμερῶν ἀργίας, χορήγηση πιστοποιητικῶν ἐργασίας στούς μισθωτούς.

γ) Προάσπιση τῶν μελῶν ἔναντι τρίτων: παράσταση τῆς διοικήσεως τοῦ συνδικατοῦ στίς δημόσιες Ἀρχές καί στούς ἐργοδότες γιά ἀδικίες τους πρὸς τά μέλη του, παρέμβαση στή χειραγώγηση τῶν μισθωτῶν πού ἀπασχολοῦνται σέ ἐπιχειρηματίες - μέλη. Στά ἐξεταζόμενα καταστατικά δέν γίνεται λόγος γιά πραγματοποίηση ἀπεργιῶν, ἐνῶ ὀρίζεται σχεδόν πάντοτε ὅτι ἀπαγορεύονται οἱ πολιτικές συζητήσεις στίς συνεδριάσεις καί οἱ πολιτικές δραστηριότητες τῶν συνδικάτων.

δ) Συμπαράσταση σέ ἀτυχοῦντα μέλη: εὕρεση ἐργασίας σέ ἀνεργα μέλη, μέριμνα γιά τήν λειτουργία τοῦ καταστήματος τοῦ μέλους πού ἀδυνατεῖ πρόσκαιρα νά ἐργασθεῖ, παρουσία τῶν μελῶν στίς κηδεῖες συναδέλφων τους.

ε) Μόρφωση καί ψυχαγωγία: ἴδρυση σχολῆς γιά τή φοίτηση τῶν μελῶν ἢ τῶν μισθωτῶν ἢ ἄλλων προσώπων ἢ παράδοση μαθημάτων

σέ τέτοια πρόσωπα, χορήγηση ύποτροφιῶν σέ ἐπιμελεῖς νέους, ἴδρυση λέσχης ἢ καί ἀναγνωστηρίου, ἐκδότης περιοδικοῦ, ὀργάνωση ἐτησίας ἐορτῆς τοῦ συνδικάτου, διαλέξεις, χορῶν, ἐκδρομῶν κλπ.

στ) Ἀλληλασφάλιση τῶν μελῶν: χορήγηση στά μέλη χρηματικῶν βοηθημάτων λόγω ἀσθενείας, ἀναπηρίας, ἀνεργίας ἢ γήρατος, καθὼς καί ἰατρικῆς ἢ καί φαρμακευτικῆς περίθαλψης, χορήγηση στίς οἰκογένειες τῶν μελῶν τῶν δαπανῶν κηδείας, σύνταξης λόγω θανάτου ἢ ἄλλων χρηματικῶν βοηθημάτων.

ζ) Οἰκονομική συνεργασία τῶν μελῶν μέ συνεταιριστικό χαρακτήρα: χορήγηση δανείων στά μέλη, διανομή μερίσματος σ' αὐτά, προμήθευση πρώτων ὑλῶν ἢ ἐργαλείων σ' αὐτά, διοργάνωση ἐκθεσης πώλησης τῶν προϊόντων τους, φύλαξη τῶν οἰκονομιῶν τους, ἴδρυση κοινῆς κερδοσκοπικῆς ἐπιχείρησης.

Μεταξύ τῶν παραπάνω 36 σωματείων τῆς Ἀθήνας, σύμφωνα μέ τίς ὑπάρχουσες πληροφορίες, μποροῦν νά χαρακτηρισθοῦν: α) ὡς ἀγωνιστικά ἀποκλειστικῶς ἢ κυρίως, τουλάχιστον ἐκεῖνα πού τά ἴδρυσαν: οἱ τυπογράφοι ἐργάτες, οἱ ἐκπαιδευτικοί, οἱ ἔμποροι καί οἱ βιομηχάνοι μαζί, οἱ οἰνοπαινοπωλῆς ἢ οἱ πρόεδροι τῶν συντεχνιῶν, β) ὡς ἀλληλοβοηθητικά ἀποκλειστικῶς, τουλάχιστον ἐκεῖνα πού τά ἴδρυσαν οἱ κουρεῖς ἢ οἱ ἀργυροχρυσόχοι.

Γ.- Τά κατιστάσια τῶν συνδικάτων

4. Περιεχόμενο. Ὅπως προαναφέρθηκε, τήν περίοδο 1880-1912 εἶχαν δημοσιευθεῖ στήν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως 170 καταστατικά ἐπαγγελματικῶν σωματείων, ἐπειδή αὐτά τά σωματεῖα, στά ὁποῖα περιλαμβάνονται καί τά παραπάνω 36 τῆς Ἀθήνας (πλήν ἐκείνων πού τά ἴδρυσαν οἱ τυπογράφοι, οἱ ὑποδηματοποιοί καί οἱ μάγειροι), εἶχαν ζητήσει ἀπό τίς κυβερνητικές Ἀρχές νά ἐγκριθεῖ ἢ ἴδρυσή τους.

Σέ ὅλα σχεδόν τά καταστατικά αὐτά, ρυθμίζονταν τά ἐξῆς θέματα: σκοποί τοῦ σωματείου, προϋποθέσεις κτήσεως τῆς ιδιότητος τοῦ (τακτικοῦ) μέλους, δικαιώματα καί ὑποχρεώσεις τῶν μελῶν, πόροι καί δαπάνες τοῦ σωματείου, συγκρότηση, λειτουργία

καί ἀρμοδιότητες τῶν διοικητικῶν ὀργάνων του, ἐορτή του, σύμβολά του καί προϋποθέσεις τῆς διάλύσής του.

Ἐπί πλέον ρυθμίζονταν καί τά ἀκόλουθα θέματα, ἄλλα ἀπό πολλά καταστατικά, ἄλλα ἀπό ἀρκετά καί ἄλλα ἀπό λίγα: προϋποθέσεις καί συνέπειες τῆς κτήσεως τῆς ιδιότητος τοῦ ἐκτάκτου ἢ τοῦ ἀντεπιστέλλοντος ἢ τοῦ ἐπιτίμου μέλους ἢ τοῦ δωρητῆ ἢ τοῦ εὐεργέτη, μεταβίβαση τῆς ιδιότητος τοῦ μέλους ἢ τῶν μετοχῶν του, ἀπώλεια τῆς ιδιότητος τοῦ μέλους, πειθαρχικές παραβάσεις καί κυρώσεις, μέσα πραγματοποιήσεως τῶν σκοπῶν τοῦ σωματείου, διάκριση τῶν ἀσφαλιστικῶν κεφαλαίων ἀπό τήν λοιπή περιουσία του, εἰδική εἰσφορά τῶν ὑποψηφίων γιά θέσεις τῶν διοικητικῶν ὀργάνων του, εὐθύνη τῶν διοικητικῶν ὀργάνων, ἀπαγόρευση τῶν πολιτικῶν συζητήσεων κατὰ τίς συνεδριάσεις, διατηρητική ἐπίλυση διαφορῶν, κατάρτιση ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ τοῦ σωματείου, σχέσεις του μέ ἄλλα σωματεῖα, πρόσληψη προσωπικοῦ γιά τίς ἀνάγκες του, προϋποθέσεις τροποποιήσεως τοῦ καταστατικοῦ, τύχη τῆς περιουσίας τοῦ σωματείου μετά τήν διάλύσιν του, προϋποθέσεις τῆς ἔναρξης τῆς λειτουργίας του κλπ.

Οἱ ὁμοιότητες πού ἐμφανίζον τά παραπάνω καταστατικά ὡς πρός τό περιεχόμενον καί τήν δομή τους, παρά τήν ἔλλειψη σχετικῶν ἐπισήμων κανόνων, ὑποδηλώνουν ὅτι τό περιεχόμενό τους διαμορφώθηκε ἐθνικά, πιθανόν δέ βάσει εὐρωπαϊκῶν προτύπων.

2. Συντάκτες. Ὁ προσδιορισμός τῶν συντακτῶν τῶν καταστατικῶν τῶν παραπάνω 36 συνδικάτων ἀποκαλύπτει τίς πολιτιστικές ἐπιρράσεις πού αὐτοί ἀφ' ἑνός ὑπέστησαν ὡς πρός τήν διατύπωση τῶν καταστατικῶν καί ἀφ' ἑτέρου ἄσκησαν στά συνδικάτα. Σχετικές πληροφορίες ὑπάρχουν γιά τά ἐξῆς καταστατικά: α) Τά καταστατικά τῶν ὀργανώσεων τῶν οἰνοπαντοπωλῶν, τῶν κρεοπωλῶν, τῶν καφεπωλῶν καί τῶν ἐμποροῦπαλλήλων, ὅπως προκύπτει ἀπό τά ἴδια, εἶχαν συνταχθεῖ ἀπό συμβολαιογράφους. β) Τά καταστατικά τῶν σωματείων τῶν ἐργατῶν τυπογράφων, τῶν ὑποδηματοποιῶν, τῶν ἀρτοποιῶν, τῶν ἀμαξηλατῶν, τῶν κουρέων, τῶν ὑαλοπωλῶν, τῶν ξυλουργῶν κ.ἄ. εἶχαν συνταχθεῖ ἀπό τόν Ἀριστείδη Οἰκονόμο, πού ὑπῆρξε ὑψηγῆτης τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας,

δικαστής, δικηγόρος, βουλευτής και εκδότης του περιοδικού «Οικονομική Ἐπιθεώρησις» (1873-1888)²⁴. γ) Τά καταστατικά τῶν σωματείων πού ἴδρυσαν οἱ σιδηρουργοί, οἱ ἐλαιοχρωματιστές, οἱ λαχανοπωροπῶλες, οἱ φανοποιοί, πιθανότατα δέ καί τῶν σωματείων πού ἴδρυσαν οἱ μαρμαρογλύφες, οἱ κουρεῖς, οἱ ζαχαροπλάστες, οἱ ἰχθυοπῶλες κ.ἄ, εἶχαν συνταχθεῖ ἀπό τόν Βασίλειο Γ. Ἀλβάνωφ, τελειόφοιτο τῆς Νομικῆς τότε, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπό τήν Θήβα καί διετέλεσε προσωρινός ἢ ἔμμισθος γραμματέας πολλῶν σωματείων, ἰδίως ἐκείνων τῶν ὁποίων εἶχε συντάξει τά καταστατικά²⁵.

§ 3. Τό περιβάλλον τοῦ συνδικαλισμοῦ

A.- Πολιτικές ἐξελίξεις, οἰκονομία, κοινωνικές τάξεις

1. Στήν Δ. Εὐρώπη²⁶. Στήν Ἀγγλία ἀπό τό 1819 κυρίως,

24. Γιά τούς συντάκτες τῶν καταστατικῶν, βλ. στήν μελέτη μου «Ὁ συνδικαλισμός...» 110-113. Γιά τόν Ἄρ. Οἰκονόμο, συνεργάτη τῆς ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδας «Νέαι Ἰδέαι», ἔγραψε εἰρωνικά σχετικά μέ τήν ἀνάμειξή του στήν ὀργάνωση συνδικάτων καί ἀπεργιῶν, τό περιοδικό «Ἄσμοδαῖος» τῆς 5.12.1882: «Ἄνευ ἀνάγκης σηκώνονται δύο τρεῖς καί ἐγείρουν τούς ἄλλους ἕνα πρῶτ' καί νά ἡ ἀπεργία ἐτοίμη; χρειάζεται καί μία προσκύνησις ἐν σώματι μέχρι τοῦ ἁγίου καί θαυματουργοῦ λειψάνου τοῦ μεγαλομάρτυρος προστάτου τῶν συντεχνιῶν κ. Ἄριστ. Οἰκονόμου; χρειάζεται ἕνας λόγος μικρός· μία σύνταξις καταστατικοῦ, μία ἄλλη προσκύνησις μέχρι τοῦ γραφείου τῶν Νέων Ἰδεῶν αἵτινες εἶνε αἱ παραμάναι καί αἱ ἀνάδοχοι ὅλων τῶν παλαβῶν ἰδεῶν, δημοσίευσις εἰς τήν ἐφημερίδα ἐνός ψηφίσματος μέ τά ὀνόματα [...] τοῦ προέδρου, τῶν ἀντιπροέδρων, τῶν γραμματέων κλπ καί τότε ἡ ἀπεργία εἶνε συμπεπληρωμένη».

25. Ἡ «Νέα Ἐφημερίς» τῆς 31.1.1891 ἔγραψε ὅτι ὁ Ἀλβάνωφ ὀρίσθηκε γραμματέας τοῦ Συνδέσμου τῶν Συντεχνιῶν, ἡ δέ «Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν», ἔγραψε ὅτι ὁ Ἀλβάνωφ ἀποπέμφθηκε ἀπό τήν θέση τοῦ γραμματέα τοῦ σωματείου τῶν κουρέων γιά σπουδαίους λόγους (βλ. κατωτ. § 15).

26. Βλ. Β. Ἀμπεντροπ, Κοινωνική ἱστορία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, 1976 17 ἐπ., Σ. Παπασπηλιόπουλος, στόν Οἶκον. Ταχυδρόμο τῆς 1.5.1980, Θ. Βαῆς, Τό συνδικαλιστικό δικαίωμα, 1990 59 ἐπ., Μ. Δημητρίου, Τό ἐλληνικό σοσιαλιστικό κίνημα, 1985 22-24.

στήν Γαλλία καί στήν Ἰταλία ἀπό τό 1830 καί γενικά στήν Δ. Εὐρώπη μετά τήν οἰκονομική κρίση καί τίς ἐπαναστάσεις τοῦ 1848, οἱ ἐργάτες ἀντέδρασαν στό σύστημα τοῦ ἀπόλυτου φιλελευθερισμοῦ, μολονότι ὁ συνδικαλισμός εἶχε ἀπαγορευθεῖ, ὅπως ἀναφέρθηκε στήν § 1 ὑπό Α2. Μικρές ομάδες ειδικευμένων ἐργατῶν, καθοδηγούμενες ἀπό διανοούμενους, ἀλλά καί ἐνισχυόμενες ἀπό ἄλλους ἐργάτες ὅταν ἐντεινόταν ἡ οἰκονομική κρίση, ἴδρυσαν μυστικά συνδικάτα καί πραγματοποίησαν ἀπεργίες, διαδηλώσεις καί δολιοφθορές.

Μετά τήν ἀποτυχία τῶν ἀστικοδημοκρατικῶν καί κοινωνικῶν κινήματων τοῦ 1848, ἡ οἰκονομία ἀνέκαμψε καί τά ἀστικοφιλεύθερα καθεστῶτα στερεώθηκαν. Τό ἐργατικό δυναμικό αὐξήθηκε ποσοτικά, ἀλλά πολλές φορές ἐμείωσε τήν ἐπαναστατική ὁρμή του λόγω τῶν διώξεων καί κυρίως λόγω τῶν φιλεργατικῶν μέτρων πού λαμβάνονταν σταδιακά: μείωση του ὥραριου ἐργασίας, ἀνοχή τοῦ συνδικαλισμοῦ, ἐργοστασιακά συμβούλια, ἐπιχορήγηση ἰδρυμάτων ἐργασιακῆς πρόνοιας, σχολική μόρφωση. Πάντως, ὀργανώθηκαν συνδικάτα καί κόμματα ἐργατικά, μέ χαρακτήρα διεκδικητικό, ταξικό ἀλλά καί διεθνιστικό, λόγω τῆς ἐπέκτασης τοῦ καπιταλισμοῦ, καί μέ κύριο ἀγωνιστικό μέσο τήν ἀπεργία.

Τό 1864 ἰδρύθηκε ἀπό ὁμίλους ἐργατῶν ἡ Α' Διεθνῆς Ἑνωσὴ Ἐργατῶν, γιὰ τήν μεθόδευση τῆς στρατηγικῆς τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Ἀρχικά ἐπικράτησαν σ' αὐτήν οἱ ἀπόψεις τοῦ Μάρξ, ἀλλά, μετά τήν καταστολή τῆς ἐξέγερσης τῆς παρισινῆς Κομμουνίας τό 1871, ὑπερίσχυσαν οἱ μπακουνιστές καί οἱ μπλανκιστές. Λόγω τῶν διαφωνιῶν πού ἀνέκυψαν, ἡ ὀργάνωση διαλύθηκε τό 1876.

Ἐν τῷ μεταξύ, συνεχίσθηκε ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ καί ἡ ἐσωτερική σταθερότητα στά εὐρωπαϊκά κράτη, χωρίς σοβαρές ἀνωμαλίες, παρά τήν οἰκονομική ὕφεση τῆς περιόδου 1875-1895 καί παρά τίς ἱμπεριαλιστικές ἀντιθέσεις τῶν κρατῶν καί τά ἐθνικοαπελευθερωτικά κινήματα. Ἡ ἀστική τάξη ἐδραιώθηκε οἰκονομικά καί πολιτικά. Μέρος τοῦ συσσωρευμένου κεφαλαίου διοχετεύθηκε σέ περιφερειακές χῶρες. Τό 1889 ἰδρύθηκε ἀπό ἔθνικά

κόμματα και συνδικάτα ή Β' Διεθνής, ή οποία υιοθέτησε τις μαρξιστικές αρχές και, απομακρύνθηκε από τον αναρχισμό, καθιέρωσε την έορτή της Πρωτομαγιάς από το 1890 και τάχθηκε υπέρ της αποφυγής των έθνικων πολέμων, αλλά το 1914 διαλύθηκε.

2. Πολιτικές εξελίξεις²⁷. Μετά το 1864, το έλληνικό βασίλειο, υπό τον Γεώργιο Α' και μέ νέο Σύνταγμα, τό συγκροτοῦσαν ή Πελοπόννησος, ή Στερεά, ή Εϋβοία, οί Κυκλάδες, τά Έπτάνησα και από τό 1881 ή Θεσσαλία και ή περιοχή της Άρτας.

Μέχρι τό 1881 τά κόμματα εκφράζουν, χωρίς πρόγραμμα, τήν «ιδεολογία» του αρχηγού τους (Βούλγαρης, Δεληγιώργης, Κουμουνδούρος, Ζαΐμης). Έκτοτε εμφανίζονται δύο σαφέστεροι πολιτικοί σχηματισμοί: τά προοδευτικά στοιχεία της αστικής τάξης, οί διανοούμενοι και μεγάλο μέρος του λαού συγκεντρώνονται γύρω από τον Χ. Τρικούπη· οί συντηρητικοί και οί δυνάμεις του παλιού πολιτικού κόσμου συγκεντρώνονται γύρω από τον Κουμουνδούρο, πού τό κόμμα του, απορφανισμένο από τά αστικά του στοιχεία, εγκαταλείπει τό προοδευτικό πνεύμα πού είχε δείξει ως τότε. Τό κόμμα αυτό, πού ή ήγεσία του περνά μετά τό θάνατο του Κουμουνδούρου (1883) στον Θ. Δεληγιάννη, αντιπροσωπεύει τήν αντίσταση του παρελθόντος και τήν κωλυσιεργία στις προσπάθειες του Τρικούπη.

Ένώ ανάμεσα στα 1875 και στα 1881 οί συνεχείς αποτυχίες στην έσωτερική και έξωτερική πολιτική φανερώνουν τή χρεωκοπία του παλιού πολιτικού κόσμου, ο Τρικούπης απ' τις πρώτες του κιόλας κυβερνήσεις (1875 και 1880) παρουσιαζόταν ως ή μόνη ικανή προσωπικότητα νά αναδιοργανώσει τό κράτος. Οί εκλογές του 1881 του δίνουν για πρώτη φορά σημαντική πλειοψηφία και του επιτρέπουν νά σχηματίσει τήν πρώτη σταθερή του κυβέρνηση (1882 - 1885). Από τότε κυβερνά τή χώρα ως τό 1895, μέ μερικές διακοπές. Η έσωτερική του πολιτική αποβλέπει σε περιορισμένη πολιτική μεταρύθμιση και σε όμαλότερη λειτουργία του

27. Τά εκτιθέμενα στην παροῦσα ένότητα προέρχονται κυρίως από: Ν. Σβορώνος, Έπισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας, 1999 102-109.

κοινοβουλευτικοῦ καθεστῶτος, πού εἶχε ἀλλοιωθεῖ ἀπ' τή διαφθορά. Ἀναδιοργανώνει τελείως τό στρατό, τή διοίκηση καί τή δικαιοσύνη τῆς χώρας. Τό σπουδαιότερο ἔργο του εἶναι ἡ μεγάλη σειρά τῶν δημόσιων ἔργων, πού μετέτρεψαν τή φυσιογνωμία τῆς χώρας.

Ἐν τούτοις, ἡ οἰκονομική πολιτική του εὐνοοῦσε ἀποκλειστικά τό μεγάλο κεφάλαιο καί ἦταν ἐξαιρετικά δυσβάσταχτη γιά τίς μεσαῖες τάξεις καί τό λαό. Ἔτσι, στή συστηματική κωλυσιεργία τῶν ἀντιδραστικῶν δυνάμεων, προσθέτονταν ἡ ἐχθρότητα τῆς μεσαίας καί μικροαστικῆς τάξης καί τοῦ ἀγροτικοῦ καί ἐργατικοῦ κόσμου, ὅπου ἡ δημαγωγία τοῦ Δεληγιάννη εὔρισκε πρόσφορο ἔδαφος. Ἡδη, πρὶν ἀπ' τόν Τρικούπη, τό κράτος δέν μπορούσε νά καλύψει τό ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ, παρά μέ δανεισμό. Ὁ ρωσοτουρκικός πόλεμος καί ἡ ἐλληνική κινητοποίηση κατά τήν προσάρτηση τῆς Θεσσαλίας αὐξήσαν τό ἐσωτερικό χρέος καί ὁ Τρικούπης κατέφυγε σέ νέα δάνεια καί στήν αὐξηση τῶν φόρων, γιά νά ἄρει τήν ἀναγκαστική κυκλοφορία καί νά ἐκτελέσει τά δημόσια ἔργα. Εἶναι ἡ ἐποχή πού τό ἔξοχο κεφάλαιο, προπαντός τό ἀγγλικό, ἀρχίζει νά εἰσρέει μαζικά.

Ἡ ἐξωτερική πολιτική καθοριζόταν, θετικά ἢ ἀρνητικά, ἀνάλογα μέ τήν στάση τῆς Μ. Βρεταννίας στό Ἀνατολικό Ζήτημα, ἐνῶ ἐπηρεαζόταν ἀπό τήν πολιτική τῆς Ρωσίας καί τῆς Γαλλίας μόνον ἔμμεσα, δηλαδή ἀνάλογα μέ τήν στάση ἐκείνων ἀπέναντι στήν ἀγγλική πολιτική. Ὅταν οἱ βαλκανικοί λαοί ἐξεγέρθηκαν πάλι, ἡ Ἑλλάδα, τό 1875 καί τό 1876, ὑπό τήν ἐπιρροή τῆς Ἀγγλίας, ἀπέκρουσε τίς προτάσεις τῆς Σερβίας νά ἀνανεωθεῖ ἡ συμμαχία τους τοῦ 1867, ἐνῶ τό 1877 δέν κινήθηκε κατά τόν ρωσοτουρκικό πόλεμο ἐπειδή οἱ διαδοχικές κυβερνήσεις της ἐδίστασαν. Τό 1878 ὁ στρατός της εἰσῆλθε στήν Θεσσαλία, ἀλλά ἀναγκάσθηκε νά ὑποχωρήσει, οἱ δέ ἐξεγέρσεις πού εἶχαν ὀργανωθεῖ στήν Θεσσαλία, στήν Μακεδονία, στήν Ἡπειρο καί στήν Κρήτη καταπνίγηκαν ἀπό τούς τούρκους. Ἀκολούθησαν, τό 1878, ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου καί, τό 1881, ἡ προσάρτηση τῆς Θεσσαλίας καί τῆς περιοχῆς τῆς Ἄρτας. Ἐν συνεχείᾳ, ἡ Βουλγαρία, ὑποκινουμένη ἀπό τήν Αὐστρία (ἐμμέσως ἀπό τήν Γερμανία) καί ἀπό τήν Ἀγγλία, ἐπεκτάθηκε

στήν Ἀ. Ρωμυλία, θίγοντας σοβαρά τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδας, ἡ ὁποία, ἀντιδρώντας, ἐτοίμασε στράτευμα γιά νά ἐπεκταθεῖ μέχρι τὰ σύνορα πού εἶχε ὀρίσει ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου, πλὴν ὅμως οἱ μεγάλες δυνάμεις τήν ἐμπόδισαν καί ἐπέβαλαν τήν ἀποστράτευση. Ἡ διαμάχη γιά τό μακεδονικό ζήτημα συνεχίσθηκε καί μετὰ τό 1891 μέ τήν μορφή προπαγάνδας ἐκ μέρους τοῦ Πατριαρχείου, τῆς Ἐξαρχίας καί τῶν πατριωτικῶν ὀργανώσεων.

3. Οἰκονομία, κοινωνικές τάξεις²⁸. Ὁ πληθυσμός στήν χώρα ἀφ' ἑνός καί στήν Ἀθήνα ἀφ' ἑτέρου ἀνῆλθε ἀπό 1.097.000 καί 41.300 ἀντιστοίχως τό 1861 σέ 2.220.000 καί 114.300 ἀντιστοίχως τό 1890. Στήν Ἀθήνα, τό 1879 ὁ συνολικός πληθυσμός ἦταν 65.500 καί ὁ οἰκονομικά ἐνεργός ἦταν 25.900 κάτοικοι, πού κατανέμονταν ὡς ἐξῆς: στόν πρωτογενῆ τομέα 1.925, στόν δευτερογενῆ τομέα 8.810, στό ἐμπόριο 3.815, στίς ἰδιωτικές ὑπηρεσίες 9.954 καί στίς δημόσιες ὑπηρεσίες 1.392.

Τήν ἐποχή ἐκείνη ἡ οἰκονομία τῆς χώρας διέρχεται ἕνα στάδιο μεταπρατικοῦ καπιταλισμοῦ, δηλαδή ἕνα στάδιο ἐμπορευματικό - διαμετακομιστικό. Μέ τήν πολιτική του τό κράτος ἀντιστρατεύεται τήν ἐκβιομηχάνιση ἢ, στήν καλύτερη περίπτωση, παραμένει ἀμέτοχο καί ἀπαθές. Αυτό τό ἐχθρικό περιβάλλον, συντηρούμενο καί ἀπό τήν γενική πεποίθηση ὅτι ἡ Ἑλλάδα πρέπει νά ἀναπτύξει κυρίως τό ἐμπόριο, τήν ναυτιλία καί τήν γεωργία της, διατηρεῖται μέχρι τό 1922.

Καθώς ἡ συσσώρευση κεφαλαίου στήν χώρα εἶναι πολύ περιορισμένη καί ἡ ἐντατική χρήση μισθωτῆς ἐργασίας εἶναι ἄγνωστη, τουλάχιστον μέχρι τήν δεκαετία τοῦ 1870, δέν εἶναι δυνατόν νά μιλήσουμε γιά κυριαρχία τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ τρόπου παραγωγῆς. Κυριαρχεῖ ὁ ἀγροτικός τομέας καί εἰσρέει κεφάλαιο δημιουργούμενο ἀπό τήν μεταπρατική ἀστική τάξη, προερχόμενο ἀπό ἀποικιοκρατική ἐκμετάλλευση ἄλλων περιφερειῶν. Ἡ ραγδαία εἰ-

28. Βλ. Α. Λεοντίδου, Πόλεις τῆς σιωπῆς, 1989 σελ. 48, 52-54, 73-82, 99-110, 121, passim, ἀπό ὅπου μεταφέρονται ἐδῶ στοιχεῖα τους καί ὀρισμένα ἀποσπάσματα.

σβολή τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κεφαλαίου στήν Ἑγγύς Ἀνατολή καί ἡ ἀνάπτυξη ἐθνικιστικῶν κινημάτων ἀνάγκασε τούς Ἕλληνας ἀστούς τῆς διασποράς νά συμπτυχθοῦν κυρίως στήν Ἑλλάδα. Ἡ παρουσία τους ἐδῶ ἐντείνεται μετά τήν κρίση τοῦ 1873. Ἡ καθυστέρηση τῆς ἐλληνικῆς οικονομικῆς ἀνάπτυξης ὀφειλόταν στόν τρόπο ἐπένδυσης καί δαπάνης τῶν κεφαλαίων καί τῶν δανείων τοῦ δημοσίου καί στήν ἱμπεριαλιστική πρακτική τῆς μεταπρατικῆς ἀστικῆς τάξης, στίς τάσεις της γιά πολυτελῆ διαβίωση καί στήν ψύχωσή της μέ τό βραχυπρόθεσμο κέρδος καί τήν ἐπανεξαγωγή του. Ὄταν ἄλλοῦ κυριαρχοῦσε ὁ κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγῆς, στήν Ἑλλάδα τό βιομηχανικό κεφάλαιο ἦταν ἤδη πρόωρα γερασμένο, ἡττημένο ἀπό τό χρηματιστικό καί τό ἐμπορικό, ἡ δέ παραγωγική ἀνάπτυξη ἦταν ἡττημένη ἀπό τήν παρασιτική. Ἡ τριτογενοποίηση ὑπῆρξε ἐδῶ πρόωρη, συγκριτικά πρός τήν Δ. Εὐρώπη.

Μετά τό 1870 ἡ ἐπαναπατριζόμενη ἀστική τάξη τῶν παροικιῶν συμβάλλει στήν σταδιακή μεταβολή τῆς κοινωνικῆς δομῆς τῆς Ἀθήνας. Περιβάλλεται βαθμιαία ἀπό ἐλεύθερους ἐπαγγελματίες – δικηγόρους, τεχνίτες, γιατρούς, φαρμακοποιούς καί μαῖες, ἐμπόρους καί χρηματιστές, δημοσιογράφους, δασκάλους καί, φυσικά, οἰκιακούς ὑπηρετές. Καθώς αὐξάνεται ἡ ἀπασχόληση στό ἐμπόριο, στίς μεταφορές καί στά ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα, ἀρχίζουν νά μειώνονται ἀναλογικά οἱ ὑπάλληλοι στή δημόσια διοίκηση καί στίς προσωπικές ὑπηρεσίες καί νά συρρικνώνονται οἱ εἰσοδηματίες τῆς προηγούμενης περιόδου. Ἡ Ἀθήνα ἀρχίζει νά ὑποκύπτει στήν ἐκβιομηχάνιση, στήν ἀρχή ἐλαφριά καί καταναλωτική, συμπληρωματική καί καθυστερημένη σέ σχέση μέ ἐκείνη τοῦ Πειραιᾶ. Τόν 19ο αἰώνα, ὅλες οἱ δραστηριότητες (βιομηχανία, ἐμπόριο, ναυτιλία, γεωκτησία) δημιουργοῦσαν μέτρια εἰσοδήματα. Ὑπολογίζεται ὅτι τό 1909 οἱ ἀστικές οἰκογένειες στήν Ἀθήνα καί στόν Πειραιᾶ ἦσαν 5 ἕως 7 χιλιάδες.

Ἡ θέση ὅτι τουλάχιστον μέχρι τό 1870 ἔτεινε νά ἀναπαράγεται ἕνας συμπαγῆς μικροαστικός κοινωνικός σχηματισμός δικαιολογεῖται ἀπό ἐνδείξεις, ὅπως ἡ παρουσία μιᾶς σχετικῆς εὐπορης μεσοα-

στικῆς τάξης στήν Ἀθήνα καί ἐνεδχομένως ἡ ἀπονομή ἐκλογικῶν δικαιωμάτων στούς ἄρρενες ἀπό πολύ νωρίς, μέ τήν ὁποία προωθήθηκε ἡ ἀπασχόληση στόν δημόσιο τομέα διά τοῦ πελατειακοῦ συστήματος. Ἡ πλειονότητα τῶν λαϊκῶν στρωμάτων ἀσκούσε ἐπιτηδεύματα πού συνδέονταν μέ τόν τόπο καταγωγῆς τους καί μέ τόν καταναλωτικό χαρακτήρα τῆς πρωτεύουσας. Παρ' ὅλη τήν ἀστάθεια τῆς διογκούμενης ἄτυπης οἰκονομίας, οἱ μικροαστοί τῆς Ἀθήνας ζοῦσαν σέ σχετική εὐημερία. Ἡ ἀθλιότητα τοῦ μέσου ἐπιχειρηματία, τοῦ τεχνίτη, τοῦ ἐμπόρου ἦταν ὅπως ὅποτε πιά διακριτική, πιά «ἀξιοπρεπής» ἀπό τήν ἀθλιότητα τοῦ ὑποπρολεταριάτου.

Τό προλεταριάτο ἦταν ὀλιγάριθμο στίς πόλεις καί ταχύτατα ἐναλασσόμενο, ἀφοῦ μόλις ἄρχιζε νά γεννιέται στό τέλος τοῦ 19ου αἰώνα: τό βιομηχανικό τοπίο ἦταν ἀκόμη ἀποκεντρωμένο· οἱ περισσότεροι ἐργάτες ἀπασχολοῦνταν στόν ἐμπορικό στόλο καί στά μεταλλεῖα. Τήν δεκαετία τοῦ 1870 ὑπῆρχαν μόνον 3 ἐργοστάσια στήν Ἀθήνα καί 20 στόν Πειραιά, ἐνώ πολλά ἀπό τά ἐργοστάσια πού ἄνοιξαν λίγο ἀργότερα χρεωκόπησαν μέ τήν κρίση τοῦ τέλους τοῦ αἰώνα. Ἡ αὔξηση τῆς παραγωγικῆς ἀπασχόλησης στήν Ἑλλάδα ὀφειλόταν μᾶλλον στήν ἀνοδο τῆς τάξης τῶν βιοτεχνῶν, συχνά ἀλλοδαπῶν, πού ἔρχονταν νά δουλέψουν ἢ νά διδάξουν τήν τέχνη τους. Τά ἐλάχιστα διαθέσιμα στοιχεῖα ἀναφέρονται σέ ἄρτοποιούς, τυπογράφους, ράφτες, παπουτσοῦδες, ἐργάτες στίς μεταφορές καί οἰκοδόμους. Αὐτοί οἱ βιοτέχνες εὐημέρησαν γύρω στήν τελευταία δεκαετία τοῦ 19ου αἰώνα, ἀλλά ἔπειτα καταστράφηκαν ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῆς καπιταλιστικῆς ἀγοραίας οἰκονομίας.

Ἡ ἑτερογένεια τοῦ ἀναδυόμενου προλεταριάτου, περιστασιακοῦ καί μεταβατικοῦ κατά τό πλεῖστον, δέν εὐνοεῖ συλλογικούς ἀγῶνες γιά βελτίωση τῶν συνθηκῶν ἐργασίας, οὔτε συμβάλλει στήν διαμόρφωση ταξικῆς συνείδησης. Οἱ τεχνίτες, οἱ πρόσφυγες, οἱ ἀγρότες, οἱ ναυτικοί, οἱ ξένοι μετανάστες, οἱ γυναῖκες, πού πυκνώνουν τίς τάξεις τους, ἔχουν διαφορετικό παρελθόν, διαφορετικές ἐμπειρίες καί ἐλπίδες. Τό προλεταριάτο εἶναι περιστασιακό, διότι σχηματίζεται ὄχι μόνον στά ἐργοστάσια ἀλλά καί σέ μικρές ἐπιχειρήσεις καί

διότι μεγάλο τμήμα του αποτελείται από ελεύθερους εργάτες που δέν λειτουργοῦν στό πλαίσιο κάποιας τυπικῆς ἀγορᾶς ἐργασίας, ἀλλά μέ προσωπικούς διακανονισμούς. Οἱ Ἕλληνες εργάτες ἀλλάζουν εὐκόλα ἐπάγγελμα. Γιά νά ἐπιβιώσουν στίς πόλεις, συμπληρώνουν τό εἰσόδημά τους μέ τά τρόφιμα πού τους στέλνει ἡ οἰκογένειά τους ἀπό τό χωριό καί μέ τά ἐμβάσματα ἀπό τό ἐξωτερικό. Ἡ προσπάθεια γιά κοινωνική ἀνοδο καί τό αἶσθημα τῆς προσωρινότητας πού χαρακτήριζαν αὐτούς τους πληθυσμούς περιορίζουν τήν ταξική ὀργάνωση καί ἐνισχύουν τους δεσμούς μέ τόν τόπο καταγωγῆς τους. Οἱ μοναδικοί μόνιμοι δεσμοί εἶναι ἡ οἰκογένεια καί ἡ ἰδιαίτερη πατρίδα.

Τό κοινωνικό ζήτημα στήν Ἑλλάδα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συνοψίσθηκε ὡς ἐξῆς ἀπό τήν ἐφημερίδα τοῦ Πύργου «Νέον Φῶς» τῆς 18.10.1898: «Τό κοινωνικόν ζήτημα ἤρχισε δευλά δευλά νά τίθεται ἐν Ἑλλάδα ἐπί τάπητος. Μέχρι πρό τινος καί πολιτευόμενοι καί τύπος καί οἰκοκυραῖοι καί φτωχολογιά μόνον περί τοῦ πολιτικοῦ ζητήματος ἠσχολοῦντο, μόνον περί τῆς ἐπιρροῆς ἐκάστου κόμματος καί τῆς διανομῆς τῶν λαφύρων τῆς ἐξουσίας ἐβασάνιζαν τόν νοῦν [...]. Τό ζήτημα τῆς ὑπερπαραγωγῆς, τό ζήτημα τῆς αὐξήσεως τῶν ἡμερομισθίων καί τῶν παρεπόμενα τούτων, διαμαρτυρίαι, ἀρνήσεις πληρωμῶν φόρων καί χρεῶν πρὸς τους διανειστάς, στάσεις μικραί καί ἀπεργίαι, ἤρχισαν σιγά σιγά νά προβάλλουν τήν ἀπειλητικήν των μορφήν, ὡς τόσα μελανά σημεῖα ἐπί τοῦ κοινωνικοῦ ὀρίζοντος, ἀπειλοῦντα καταιγίδα κοινωνικῶν γεγονότων [...]. Παρήλθεν ἡ ἐποχή τῶν σπαθοφόρων καί γραφιδοφόρων κηφήνων· ἤλθεν ἡ μάλλον ἀνατέλλει ἡ ἐποχή τῶν ἐργατικῶν μελισσῶν. Ὁ κόσμος δέν συγκινεῖται σήμερον ἀπό πολεμοχαρεῖς μάχας κατακτητῶν, ἀλλ' ἀπό τήν εὐγενῆ φωνήν τοῦ ἐργάτου ζητοῦντος τά δίκαιά του, ἀλλ' ἀπό τήν ἀγίαν καί ἱεράν διαμαρτύρωσιν τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀλληλεγγύης ἐναντίον τῆς αἰσχροῦς καί ἀνάνδρου τυραννίας τοῦ Κράτους».

B.- Άναρχισμός, σοσιαλισμός

1. Μέχρι τό 1880²⁹. Αρχικά οί σοσιαλιστικές ιδέες εμφανίσθηκαν στήν Ελλάδα ὄχι ὡς συγκροτημένο σύστημα ιδεῶν, ἀλλά μάλλον ὡς τάσεις καί ἀντιλήψεις γιά κοινωνικές ἀλλαγές. Αὐτά τά σπέρματα σοσιαλιστικῆς ιδεολογίας συνυπῆρχαν μέ τά κυρίαρχα ἀστικοδημοκρατικά αἰτήματα γιά συνταγματικές ἐλευθερίες καί γιά ἐθνική ἀπελευθέρωση.

Τήν δεκαετία 1870-1880 δημιουργοῦνται σοσιαλιστικές ὁμάδες καί ἐργατικά σωματεῖα, γίνονται μεγάλες ἀπεργίες καί ἐμφανίζονται ἀντιπαραθέσεις γύρω ἀπό τόν «κοινωνισμό» καί οί πρώτες ἀναφορές στόν Κάρλ Μάρξ ὡς ἡγέτη τῆς Α' Διεθνοῦς. Οἱ ἐπαναστατικές ιδέες πού εἰσάγονται γιά πρώτη φορά στή χώρα εἶναι ὁ ἐπαναστατικός ἀναρχισμός τοῦ Προυντόν καί τοῦ Μπακούνιν καί ὁ σεχταριστικός ἀναρχισμός τοῦ Μπλανκί. Καταλυτικός ἦταν ὁ ρόλος πού διαδραμάτισαν οἱ Ἰταλοί πολιτικοί πρόσφυγες καί οἱ διασυνδέσεις πού εἶχαν ἀναπτύξει στή Γαλλία καί στήν Ἰταλία ὀρισμένα ἐξεργεμένα πνεύματα (κυρίως στά σταφιδουργικά κέντρα)³⁰. Οἱ διεργασίες αὐτές —μέσα σ' ἕνα κλίμα οικονομικῆς, πολιτικῆς καί κοινωνικῆς ρευστότητας καί κάποτε τοπικῆς οικονομικῆς κρίσης, ὅπως στή Σύρο— θά ὀδηγήσουν στήν ἐμφάνιση τῶν πρώτων σοσιαλιστικῶν πυρήνων³¹.

Οἱ ἰδιαίτεροι ὄροι πού ὀδήγησαν στήν ἐμφάνιση τοῦ ἀναρχοσυνδικαλισμοῦ στήν Ελλάδα —γιατί ἀνάπτυξη δέν σημειώθηκε ποτέ— φαίνεται νά ἦταν τρεῖς κυρίως: ἡ δομική κρίση τῶν παραδοσιακῶν βιομηχανικῶν κέντρων, οἱ συνέπειες τῆς διεθνοῦς οικονομικῆς κρί-

29. Σέ τούτη τήν ἐνότητα, καθώς καί στήν ἐπόμενη ὑπό 2, συντίθενται ἀποσπάσματα ἐκ τῆς μελέτης του Μ. Δημητρίου «Τό ἐλληνικό σοσιαλιστικό κίνημα», 1985 σελ. 17-20, 115, 124-127, 139, 156, 176, 233, 237 (μέ λίγες φραστικές ἀλλαγές). Ἡ μελέτη αὐτή ἀξιοποιεῖ τήν προγενέστερη βιβλιογραφία καί εἶναι ἀρτιότερη καί σαφέστερη.

30. Βλ. Κ. Ἀρώνη-Τσίχλη, Τό σταφιδικό ζήτημα καί οἱ κοινωνικοί ἀγῶνες. Πελοπόννησος 1893-1905, 1999 σελ. 78 ἐπ.

31. Βλ. Γκοῦτος, Οἱ ἀπεργίες στή Σύρο τό 1879, 1999 σελ. 42 ἐπ.

σης και τὰ ἐμπόδια στήν ἀνοικτή πολιτική δράση, πού εἶχαν τεθεί —στά πλαίσια γενικότερων διώξεων και ἀπαγορεύσεων— ἀπό τήν μεταπρατική ἐξουσία. Ὡστόσο, ὁ ἐλληνικός ἀναρχοσυνδικαλισμός, παρόλο τόν ἥσσονα χαρακτήρα του, διεκδικεῖ τήν ἀναγνώριση ὅτι ὑπῆρξε ἀπό τίς πρῶτες τάσεις τῆς ἀναρχικῆς ιδεολογίας στήν Ἑλλάδα, εἶχε τή συμβολή του στίς πρῶτες μεγάλες ἀπεργιακές ἐκδηλώσεις και ἔπαιξε ρόλο στή δημιουργία τῶν πρώτων ἐργατικῶν ὀργανώσεων.

2. 1880-1910. Αὕτη ἡ δεύτερη περίοδος τῶν σοσιαλιστικῶν ιδεῶν και ὀργανώσεων στή χώρα σηματοδοτεῖται ἀπό τοὺς ἀρχηγέτες προδρόμους Πλ. Δρακούλη και Στ. Καλλέργη και ἀπό τοὺς διανοούμενους πού εἶχαν σπουδάσει ἢ ζήσει χρόνια στό ἐξωτερικό, ὅπως οἱ Κων. Χατζόπουλος, Κων. Θεοτόκης, Νικ. Γιαννιός, Γ. Σκληρός, ἡ ὁμάδα τῶν «Κοινωνιολόγων» και ἄλλοι λιγότερο γνωστοί. Κοινά στοιχεῖα —παρά τίς ἄλλες ἐντονες διαφορές τους— ἦταν ὁ φιλεργατισμός τους, ὁ ἀκαδημαϊκός ριζοσπαστισμός τῶν περισσοτέρων, οἱ σοσιαλιστικές και ἀριστερές ἀντιλήψεις τους γιά τή κοινωνική ἀδικία και ἐκμετάλλευση, ἡ ἔγνοια τους γιά τή βελτίωση τῆς ζωῆς και τῆς τύχης τῶν ἐργαζομένων και ἡ προσέγγιση τῶν ταξικῶν ιδεῶν. Ἦδη, ἀπό τόν Π. Σοφιανόπουλο και τόν Στ. Καλλέργη ἕως τόν Ρόκκο Χοϊδᾶ, τόν Γ. Φιλάρετο και τόν Ἄρ. Οἰκονόμο, προτείνεται ἓνα νέο ιδεολογικό πλαίσιο πού βασίζεται στίς δημοκρατικοεπαναστατικές παραδόσεις τῆς Εὐρώπης, ἀλλά εἶναι κάπως ἐπεξεργασμένο και προσπαθεῖ νά προβληματισθεῖ πάνω στήν πολιτική παράδοση τῆς χώρας, ἐνῶ ταυτόχρονα φιλοδοξεῖ νά ἀπαντήσῃ στά ἄμεσα προβλήματα και κυρίως σέ ἐκεῖνο τῆς ἀστικῆς δημοκρατικῆς ἐξουσίας. Οἱ προσπάθειες τῶν πρωτοπόρων σοσιαλιστῶν και σοσιαλιζόντων ἀστῶν τῆς Ἀθήνας, ὄντας ἀσύνδετες, ἀποσπασματικές, θολές και χωρίς σταθεροὺς δεσμούς μέ τίς λαϊκές μάζες, θά συντριβοῦν ἀπό τοὺς σωβινιστικούς και ἐθνικοπατριωτικούς παροξυσμούς, στόν ἄνισο ἀγῶνα κατά τῆς μοναρχίας και τῆς Προστασίας, τή δικομματική πόλωση, τόν λυσσαλέο πόλεμο ἀπό τοὺς παραδοσιακοὺς φορεῖς και τήν πολιτισμική ἀποτελμάτωση τῆς τότε ἐλληνικῆς κοινωνίας.

Οί διανοούμενοι αναρχοσυνδικαλιστές συνασπίζονται σέ οργανώσεις-«διευθυντικά έπιτελεία» καί δέν ἔχουν συμμετοχή σέ άπεργιακές κινητοποιήσεις ἤ σέ άλλες συνδικαλιστικές πρωτοβουλίες (ΐδρυση σωματείων, ἔκδοση έντύπων, διασύνδεση μέ όμοιδεάτες κλπ.). Πρόκειται σχεδόν γιά οργανώσεις - «ταμπέλες», μέσα στίς όποίες ξεχωρίζουν μερικοί μέ τήν άτομική τούς δράση. Άντίθετα, όρισμένοι αναρχοσυνδικαλιστές από τήν έργατική τάξη, μετά τόν μαρασμό τών οργανώσεων στίς όποίες εἶχαν ένταχθεῖ, προσπάθησαν νά συνεχίσουν τήν δράση τους, πιστοί στίς σοσιαλιστικές ιδέες. Κοιτίδες τών περισσοτέρων αναρχοσοσιαλιστικῶν οργανώσεων αποτέλεσαν εκείνες τοῦ Π. Δρακούλη καί τοῦ Σ. Καλλέργη. Οί περισσότερες σοσιαλιστικές οργανώσεις στήν Ἀθήνα καί στόν Πειραιᾶ ἦσαν βραχύβιες καί προσωπικοῦ χαρακτήρα, μέ μικρό κύκλο στελεχῶν καί όπαδῶν. Αὐξήθηκαν ιδιαίτερα μετά τίς διενέξεις μέ τούς καλλεργικούς τό 1894.

Ὁ Δρακούλης περισσότερο μέ τό κύρος του καί ό Καλλέργης μέ τήν άκαταπόνητη δράση του ἦσαν κυρίως «θεωρητικοί άρχηγέτες», αλλά καί οί πρώτοι Ἕλληνες σοσιαλιστές, οί όποιοι —ανεξάρτητα από τό σύνολο τῆς κοινωνικῆς τούς φιλοσοφίας— δεν ἔχουν περιστασιακή δράση στό ἑλληνικό σοσιαλιστικό κίνημα. Ἐπιπλέον, εἶναι οί πρώτοι που εἰσάγουν στή χώρα κατά τρόπο συστηματικό στοιχεῖα από τόν προωθημένο πολιτικό προβληματισμό τῆς Εὐρώπης. Ἀσφαλῶς καί τούς δύο χαρακτηρίζει άδυναμία σύνθεσης σ' ἕνα σαφές πρόγραμμα ὄσων διεκδικήσεων, στόχων καί ιδεῶν άνθολογοῦν καί εἰσηγοῦνται. Ἦταν πάνω άπ' ὄλα όραματιστές, κήρυκες τῆς ιδέας γιά μιά οὐτοπική πολιτεία ἤ παγκόσμια σοσιαλιστική τάξη. Πέρα ὁμως από τά θολά όράματα, ὑπάρχει ἡ άκαταπόνητη δράση, ανεξάρτητα από τά όριακά της άποτελέσματα. Ἔτσι, δέν εἶναι εύκαταφρόνητη ἡ συμβολή τους στήν ανάπτυξη τῆς κοινωνικῆς συνείδησης σέ όμίλους διανοουμένων καί έργατῶν, τόσο στήν Ἀθήνα ὄσο καί στήν έπαρχία.

Τό 1889 ό Δρακούλης συμμετέχει στό ιδρυτικό συνέδριο τῆς Β' Διεθνοῦς ὡς αντιπρόσωπος τῆς ἑλληνικῆς σοσιαλιστικῆς κίνησης καί τό 1890 ἐκδίδει τό βιβλίο του «Τό έγχειρίδιον τοῦ έργάτου». Ὁ

Καλλέργης τό 1890 εκδίδει γιά ἕξη μῆνες τήν ἔφημερίδα «Σοσιαλιστής» σέ 2.000 αντίτυπα, τά περισσότερα ἀπό τά ὅποια στέλνονταν δωρεάν ἀλλά ἐπιστρέφονταν ὡς ἀπαράδεκτα, τό 1891 εκδίδει τό βιβλίό του «Το ἐγκόλπιον τοῦ ἐργάτου» σέ 2.000 αντίτυπα καί τό 1892 ἐπανεκδίδει τόν «Σοσιαλιστή» καί ἀναδιοργανώνει τόν Κεντρικό Σοσιαλιστικό Σύλλογο, τοῦ ὁποίου τά μέλη ἦσαν τριάντα, ἐνῶ τό 1890 ἦσαν δέκα.

3. Πρόσθετα στοιχεῖα. Τήν ἐποχή ἐκείνη στήν Ἑλλάδα ὑπῆρχε δυσκολία στήν χρήση τῶν λέξεων σοσιαλισμός ἢ κοινωτισμός, ὅπως προκύπτει καί ἀπό τήν μαρτυρία τοῦ Καλλέργη ὅτι πολλοί παραλήπτες τοῦ «Σοσιαλιστῆ» τόν ἐπέστρεφαν ἐπειδή «εἰς πολλούς ὁ τίτλος ἐπροξένη τρόμον»³². Ὁ Δρακούλης, περιγράφοντας τήν σοσιαλιστική κίνηση στήν Εὐρώπη, σημείωσε (ἐφημ. «Ἐπιθεώρησις» τῆς 25.2.1891): «Τόν ἑλληνικόν τύπον ἡ ὄψις αὕτη τῆς συγχρόνου ἱστορίας συνήθως διαφεύγει, εἴτε διότι οἱ δημοσιογράφοι κρίνουσιν αὐτήν ἄμοιρον ἐνδιαφέροντος τῷ ἑλληνικῷ λαῷ, εἴτε διότι ὀκνοῦσι νά τήν παρακολουθήσωσι [...]. Ἐπικρατεῖ ἡ ἀρχαία ἀμαθῆς γνώμη ὅτι οἱ πρόμαχοι οὗτοι τῆς Ἀληθείας εἶναι ἀπηλπισμένοι τινές, μηδέν ἄλλο ἔχοντες ἐν τῷ νῷ ἢ τό παρορμᾶν εἰς δῆωσιν καί λεηλασίαν».

Ἀξιόλογη δραστηριότητα ἀνέπτυξε μετὰ τό 1890 καί ὁ χριστιανοκοινωνιστής καί δικηγόρος Βασίλειος Δουδούμης, πλήν ὅμως ἡ

³² Μ. Δημητρίου, ὁ.π. 125, σύμφωνα μέ Σ. Καλλέργη, Ἀνέκδοτα ἔργα 1982 7. Κατά τόν Κορδάτο (Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος 1972 62), «ἐκείνη τήν ἐποχή οἱ σοσιαλιστικές ἰδέες, γιά τήν καλή κοινωνία, εἶχαν πολύ ... κακή σημασία». Σύμφωνα μέ τήν ἔφημερίδα τῆς Πάτρας «Φορολογούμενος» τῆς 2.8.1891, οἱ σοσιαλιστικές ἰδέες «ἐνέχουσι τούς δεινότερους κοινωνικούς κινδύνους». Κατά τόν Ἀ. Λιάκο (περ. Ὁ Πολίτης, τχ 67-68, Ὀκτ.-Δεκ. 1984, ὅπου ἐξετάζει τίς αἰτίες καθυστέρησης τῆς ἀποδοχῆς καί τῆς ἀνάπτυξης στήν Ἑλλάδα τῆς μαρξιστικῆς σκέψης): «Ὡς τά τέλη τοῦ αἰῶνα [...] ὁ φόβος τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι εἰσαγόμενος. Ἀφορᾶ τήν καταδίκη τῆς παρισινῆς κομμούνας ἢ τῆς δράσης τῶν ἀναρχικῶν καί τῶν σοσιαλιστῶν στή Γερμανία καί σέ ἄλλες χῶρες. Ἀντιμετωπίζεται δηλαδή σάν κοινωνικό δεινό χωρῶν πού θεωροῦνταν ὡς τότε πρότυπα».

ιστοριογραφία ἔχει ὑποτιμήσει τόν ρόλο του, χωρίς νά τόν ἔχει ἐρευνήσει ἐπαρκῶς. Ὁ Β. Δουδούμης ὑπῆρξε συμμαθητής τοῦ Δρακούλη, ἰδρυτικό μέλος καί γραμματέας τοῦ Κοινωνικοῦ Συνδέσμου (γιά τόν ὁποῖο γίνεται λόγος παρακάτω), συνεργάτης τῆς Ἐφημερίδος τῶν Συντεχνιῶν (βλ. § 6 ὑπό 4), πρόεδρος τοῦ ὁμίλου τῆς Πάτρας Σοσιαλιστική Ἀδελφότης, ἡ ὁποία ἰδρύθηκε τό 1893 ἀπό 30 μέλη (πού ἔγιναν 500 τό 1895), καί πρόεδρος τοῦ ἐκεῖ σωματείου τῶν ξυλουργατῶν πού ἰδρύθηκε τό 1894 ἀπό 300 μέλη. Ἡ Σοσιαλιστική Ἀδελφότης προπαγάνδιζε μέ διαλέξεις τόν σοσιαλισμό, ὀργάνωσε 4 ἐργατικά σωματεῖα, καθοδήγησε ἀπεργίες τους, ἐξέδωσε τήν ἐφημερίδα «Φῶς», ὑποστήριξε τό 1894 τήν βουλευτική ὑποψηφιότητα τοῦ Δρακούλη (2.990 ψῆφοι), ἀλλά ἀργότερα τά μέλη της χωρίσθηκαν σέ ὀπαδούς τοῦ Δρακούλη, σέ ὀπαδούς τοῦ Καλλέργη καί σέ ἀναρχικούς. Ὁ Β. Δουδούμης ἐγκαταστάθηκε τό 1910 στήν Ἀθήνα γιά νά ἐκδώσει ἐφημερίδα, ἀλλά ἐξέδωσε μόνον τό βιβλίο «Ἰδέαι ζῶσαι τοῦ Π. Δρακούλη» καί τό 1914 ἐξέδωσε τό βιβλίο «Τό εἰρηνευτικόν κράτος». Ἐγραψε ποιήματα καί μετέφρασε τήν «Μασσαλιωτιδα τῶν ἐργατῶν», τήν ὁποία οἱ ἐργάτες τραγουδοῦσαν μέχρι τό 1910³³.

4. Ὁ Κοινωνικός Σύνδεσμος. Αὕτη ἡ ὀργάνωση ἰδρύθηκε στήν Ἀθήνα τό 1891 καί ἦταν μᾶλλον βραχύβια. Ἐπειδή σχετίσθηκε μέ τόν Ἐργατικό Σύνδεσμο τῶν Τυπογράφων καί ἐπειδή ἐλάχιστα ἀπασχόλησε τήν ἱστοριογραφία, παρουσιάζονται ἐδῶ οἱ ἀντιδράσεις μερῶν τοῦ τύπου γιά τήν ἴδρυσή της.

Ἡ Νέα Ἐφημερίς ἔγραψε τήν 30.1.1891: «Ἐχομεν καί "Κοινωνικόν Σύνδεσμον", οὔτινος διενεμήθη χθές τό καταστατικόν, λίαν περίεργον διά τήν Ἑλλάδα, ἐν ἧ κατά πρῶτον νῦν συζητοῦνται τοιαῦτα: Θεμελίωσις νέας κοινωνίας, διάδοσις ἀρχῶν σοσιαλισμοῦ, ἡ πολιτεία ν' ἀναλάβῃ τήν συντήρησιν ἐκάστου ἀτόμου ἐργαζομένου δίδουσα αὐτῷ ὅλα τά μέσα ὡς καί τῇ οἰκογενείᾳ του, νά ἰδρυθοῦν μικροί καί ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων δῆμοι, ἐκπαίδευσις νά γίνηται πλήρης καί εἰς ὅλους προσιτή. Ὅνειρα,

33. Βλ. Μ. Δημητρίου, ὁ.π. 178-180, Κορδάτος, ὁ.π. 75, 324-327.

ὄνειρα, ὄνειρα! Πόσοι φιλόσοφοι τά ἐσκέφθησαν, καί ποῦ νά ἐφαρ-
μοσθοῦν! Πόσοι δέ μή φιλόσοφοι ἄν ζητήσουν νά τά ἐπιβάλλουν θά
ἐλεγχοῦν ἀμέσως ὑπό τοῦ πρώτου τυχόντος φιλοσόφου, ὡς τεί-
νοντες εἰς μεγαλύτερα ἀδικήματα τῶν ἐκ τῆς κοινωνίας ὡς εἶνε
νῦν κατηρτισμένη. Ἐν τούτοις ἡ ἐλευθερία μᾶς ἐπιβάλλει σεβασμόν
καί πρὸς τό νέον τοῦτο καταστατικόν τοῦ νέου συνδέσμου, εἰς ὃν
εὐχόμεθα ἐπιτυχίαν τοῦ καλοῦ. Ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ δέν ἀναφέ-
ρεται κανέν, πλήν ἐνός ὡς γραμματέως, τοῦ κ. Β. Δουδούμη»³⁴.

34. Ἡ «Ἐφημερίς» τῆς 6.2.1891 δημοσίευσε ἐκτενές εἰρωνικό σχόλιον
τοῦ Παρατηρητῆ, τό ὁποῖο ἔλεγε καί τά ἐξῆς: Ἐξεδόθη τό "Καταστατικόν
τοῦ Κοινωνικοῦ Συνδέσμου", ὀκτασέλιδον φυλλάδιον διανεμόμενον ἀπό ἡμερῶν
τινων εἰς τά γραφεῖα τῶν ἐφημερίδων. Τίς ὁ Σύνδεσμος οὗτος, ποῖοι οἱ
δημιουργοί αὐτοῦ, πόσα τά μέλη, εἰς ποῖον μέρος ἔχει στήσει τοὺς πεννάτας
του, ποῦ νά εἶνε καί τί νά κάμνη ἐν συνόλῳ, δέν διδασκόμεθα ποσῶς ἐκ τοῦ
ἐν λόγῳ φυλλαδίου, θά ἦτο δ' ἴσως καί ἀδιάκριτος ἀξιῶσις νά ζητήσῃ κανεῖς
νά τό μάθη ἀπό σύνδεσμον, ὅστις φαίνεται πολὺ συμπλεκτικός πρὸς τό
κρατοῦν ἐν πάσαις ταῖς σημεριναῖς κοινωνίαις καθεστῶς καί πολὺ ἐναντιωμα-
τικός πρὸς τήν ἐν γένει ἰσχύουσαν ἐν τῷ κόσμῳ τάξιν. Διό καί ἐκ τοῦ
ἐκδοθέντος φυλλαδίου, δύο τινά μόνον πληροφορούμεθα, ὅτι ὁ σύνδεσμος οὗτος
ἰδρύθη ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν λήξαντα Ἰανουάριον καί ὅτι γραμματέα, μόνον
ὄρατόν πλανήτην ἐκ τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν ἰδρυτῶν του, ἔχει τὸν κ. Βασιλεῖον
Δουδούμη, πρὸς ὃν δέον ν' ἀπευθύνωνται οἱ θέλοντες ν' ἀποτελέσωσι μέρος
τοῦ νέου σωματείου. Διὰ τήν λιτότητα ὅμως τῶν τοιούτων πληροφοριῶν, μᾶς
ἀποζημιώνει πλουσιοπαρόχως τό φυλλάδιον, ἐκθέτον ἀρκετά σαφῶς καί τό
πρόγραμμα καί τὸν κανονισμόν τῆς ἰδιορρύθμου ἐταιρίας.

Κατὰ ταῦτα, σκοπός αὐτῆς εἶνε, τίποτε περισσότερον, τίποτε ὀλιγώ-
τερον, ἢ «ἡ θεμελίωσις νέας κοινωνίας ἐξασφαλίσεως οικονομικῆν ἀνεξαρ-
τησίαν, ἐκ τῆς ὁποίας θά προκύψῃ ἠθικὴ ἀνάπτυξις εἰς ὅλα τά μέλη αὐτῆς». Πρὸς
θεμελίωσιν δέ τῆς νέας ταύτης κοινωνίας προτίθεται νά μεταχειρισθῇ
ὡς μέσα «τὴν διάδοσιν τῶν ἀρχῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τὴν ἐξάπλωσιν τῆς
πεποιθήσεως ὅτι τό ἤδη παρά τό δίκαιον καί τὴν ἠθικὴν ὑπάρχον κοινωνικόν
σύστημα δύναται καί πρέπει νά μεταβληθῇ ἄρδην». Καί καλόν μὲν τοῦτο,
καλλίτεροι ὅμως ἀκόμη αἱ κατόπιν λεπτομέρειαι. Κατὰ τὰς γενικὰς οικονο-
μικὰς ἀρχὰς τοῦ Συνδέσμου, ἡ πολιτεία ὀφείλει ν' ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῆς
οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας ἐκάστου ἀτόμου, κηρύττουσα κτῆμα τῆς Κοινωνίας
ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν του τὸν πλοῦτον, τούτέστιν ὅλα τά μέσα τῆς παραγωγῆς

καί διανομῆς τῶν ἀναγκαίων καί χρησίμων προϊόντων. Ἐκαστον δ' ἄτομον ἀφ' ἐτέρου ὀφείλει νά ἐκτελῆ ἐργασίαν τινά ἀναγκαίαν καί χρήσιμον εἰς τήν ὅλην Κοινωνίαν, ἀντί τῆς ὁποίας δικαιούται νά ἔχῃ ἐν αὐτῇ ἐξησφαλισμένα ὅλα τά χρειώδη τοῦ βίου. Καί ἄδηλον μὲν ἂν εἰς ὅλα τά χρειώδη ταῦτα τοῦ βίου συμπεριλαμβάνονται καί αἱ γυναῖκες, διότι περί αὐτῶν οὐδεὶς λόγος γίνεται, ἀλλ' οἱ μὴ ἐργαζόμενοι κατὰ τόν ἀνωτέρω δηλωθέντα τρόπον ἀποστεροῦνται αὐστηρῶς «τῆς συμμετοχῆς τοῦ πλούτου», ἐνῶ τούναντίον εἰς πλήρη συμμετοχὴν δικαιούται ὁ μὴ δυνάμενος νά ἐργασθῆ, ὅπερ λίαν εὐχάριστον διὰ τοὺς ἀναπήρους, τοὺς ἠλιθίους, τοὺς παράφρονas καί τοὺς ὀκνηροὺς, ἀφοῦ νόσος καί ἐκ τῶν πλέον ἀκατανικήτων μάλιστα καί ἡ ὀκνηρία. Αἱ δέ πολιτικαί τοῦ σωματείου ἀρχαί συνίστανται εἰς τήν ἴδρυσιν μικρῶν καί ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων Δήμων, «συνδεδεμένων» ὁμῶς καθ' ὁμοσπονδίας, αἵτινες ὁμοίως «συνδεδεμένα» θ' ἀποτελῶσι τοιοῦτον τῆς Κοινωνίας ὀργανισμόν, ὥστε νά ὑπάρχη παντοῦ ... σύνδεσμος! Ἀμήν! Οἱ τοιοῦτοι Δήμοι δέ θ' ἀντικαταστήσουν τὰς ὑπαρχούσας Κυβερνήσεις, ἂν ἐννοεῖται αὐταὶ σταθοῦν νά τὰς ἀντικαταστήσουν οἱ ἀξιότιμοι οὗτοι κ.κ. Δήμοι. Οὗτοι δέ φθάνομεν εἰς τὰς μεγάλας «γενικὰς ἠθικὰς ἀρχὰς» τοῦ συλλόγου καὶ τοῦ γραμματέως τοῦ ἢ τοῦ γραμματέως τοῦ συλλόγου του, αἱ ὁποῖαι εἶνε ἡ καθολικὴ Ἀλήθεια, Ἀγάπη καὶ Δικαιοσύνη, παραγωγὴ τῆς πραγματικῆς Ἐλευθερίας, τῆς ἀλτρουϊστικῆς Ἀδελφότητος καὶ τῆς ἀρμονικῆς Ἐνότητος. Ἐβίβααα!! Μετά ταῦτα ἔρχεται ὁ κανονισμός, καθορίζων τὰς βάσεις τῆς ἐργασίας καί τόν τρόπον τοῦ καταρτισμοῦ καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ σωματείου.

Ὅλα αὐτὰ δέ ἀναμφιδόλως, παρ' ὅλον τόν στοιχειώδη καὶ ἀπλοϊκόν τρόπον τῆς ἐκθέσεώς των, σχετίζονται προφανῶς πρὸς τὰ μέγιστα καὶ ζωτικώτατα τῶν ζητημάτων ἅτινα συνταράσσουν τόν πεπολιτισμένον κόσμον σήμερον, πιθανώτατα δέ οὔτε ὁ Μάρξ, οὔτε ὁ Λασσάλ, ἀλλ' οὔτε ἰδίως ὁ Κραπότκιν δέν θ' ἀπηρενεῖτο τόν Δουδούμην, βλέπων ὅτι καί εἰς χώραν τόσον νεαράν καὶ ἀρπιπαγῆ ὡς ἡ ἰδική μας γίνονται εὐπρόσδεκτοι καὶ ἀρχαί, αἵτινες μόνον εἰς γεγηρακίας κοινωνίας θά ὑπέθετε κανεὶς ὅτι εἶνε δυνατόν ν' ἀναφανοῦν καί νά ὑπάρξουν. Ἀλλά τήν χαράν αὐτήν, εἴτε τῶν δύο νεκρῶν μεγάλων κοινωνιστῶν εἴτε τοῦ ἐπιζῶντος ἐκουσίως ἐκ-πρίγκιπος καὶ δεσμώτου, θά διέκοπτε πιθανῶς ἡ εἰδησις ὅτι εἰς τήν Ἑλλάδα καί τά φοβερώτερα τῶν πραγμάτων εἰσαγόμενα, πρῶτον μὲν ἔρχονται φερόμενα εἰς τό δισάκκι ἀνθρώπων πᾶν ἄλλο ἢ ἐπιφόβων, δεύτερον δέ ὑφίστανται, πιθανῶς ὡς ἐκ τῆς ἀτμοσφαιρας, χημικὴν τινὰ ἀλλοίωσιν καθιστῶσαν αὐτὰ ὅλως ἀκίνδυνα. Τοιαύτη δέ ἔμελλεν οἴμοι! νά εἶνε καί ἡ τύχη τοῦ Σοσιαλισμοῦ, ὅστις, ἐνῶ πρὸς τήν Δύσιν ἐπιδεικνύει τήν μορφήν αὐτοῦ αὐτόχρημα ἀγρία καὶ φρικώδη,

Στήν Ἐφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν τῆς 5.2.1891, διαβιάζομε:
 «Δημοσιεύοντες ἐνταῦθα τάς γενικάς ἀρχάς τοῦ προγράμματος τοῦ
 "Κοινωνικοῦ Συνδέσμου", οὔτινος ἡ ἴδρυσις ἀναγκαίως ἔπρεπε νά
 συντελεσθῆ καί ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ, ἵνα μή μόνοι ἡμεῖς ἐξ
 ὄλων τῶν λαῶν ὑστερῶμεν ἐν τῇ μεγάλῃ διανοητικῇ ἐργασίᾳ
 ἀφ' ἐνός, ἣν τελεῖ ὁ αἰὼν μας ἀπανταχοῦ τοῦ κόσμου, καί ἀφ'
 ἑτέρου ἐν τῇ γνώσει τῶν δικαιωμάτων ἅτινα πρέπει νά ἐπιδιώξωσιν
 καί οἱ Ἕλληνες ἐργάται ἐν τῇ κοινωνίᾳ καί τῇ πολιτείᾳ,
 προτρέπομεν πάντα ὅπωςδῆποτε ἐργαζόμενον καί ἀποβλέποντα εἰς
 τήν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου νά γίνῃ μέλος τοῦ Κοινοφελοῦς
 τούτου Συνδέσμου, ἀπευθυνόμενος τῷ συνεργάτῃ μας καί γραμματεῖ
 αὐτοῦ Βασιλείῳ Δουδούμη. Ἀντίτυπα τοῦ Καταστατικοῦ
 εὐρίσκονται καί παρ' ἡμῖν».

καθ' ὅλας τάς μέχρι τοῦδε ἀποπείρας μεταφυτεύσεως αὐτοῦ καί εἰς τήν
 Ἄνατολήν ἐπεφάνη εἰς αὐτήν ὑπό ὄψιν ἀληθῶς ἀστειοτάτην, ὅπως δέν ἐνθυ-
 μούμεθα πλέον ποῖος ἀρχαῖος διπρόσωπος θεός.

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Κεφάλαιο Δεύτερο

Ο ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΤΥΠΟΓΡΑΦΩΝ

§4. Ο συνδικαλισμός και η εργασία τῶν τυπογράφων μέχρι τὸ 1891

A.- Συνδικαλισμός τῶν τυπογράφων

1. Περιπτώσεις συνδικάτων. Ἡ πρώτη γνωστή μας ἐπαγγελματική ὀργάνωση τῶν τυπογράφων εἶναι ἡ «Ἐταιρία τῶν ἐν Ἀθήναις τυπογράφων», ἡ ὁποία ἰδρύθηκε τὸ 1860³⁵, ἦταν δὲ μᾶλλον μεικτὸ σωματεῖο, ὁδηλαστὴ εἶχε ὡς μέλη τῆς τυπογράφους κάθε εἶδους, εἴτε ἐπιχειρηματίες («καταστηματαρχες») εἴτε ἐργάτες, ἀλλὰ μᾶλλον δὲν εὐδοκίμησε. Ἀκολούθησε ἡ σύσταση τῶν παρακάτω μεικτῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων τῶν τυπογράφων.

Τὸ 1864 συγκροτήθηκε στὴν Ἀθήνα, ἡ «Συντεχνία τῶν τυπογράφων ὁ Γουτεμβέργιος», τὴν ὁποία διαδέχθηκαν τὸ 1868 ἡ «Ἐταιρία τῶν τυπογράφων ὁ Γουτεμβέργιος» καὶ τὸ «Μετοχικὸν ταμεῖον πρὸς περίθαλψιν τῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τυπογράφων καὶ τῶν ἐργατῶν αὐτῶν»³⁶. Ἀπὸ τὸ 1882 στὴν ἐταιρία αὐτὴ μετεῖχαν μόνον οἱ βιβλιοδέτες καὶ λίγοι ἐπιχειρηματίες τυπογράφοι, διότι οἱ ἐργάτες τυπογράφοι ἀποχώρησαν καὶ ἰδρυσαν τὸν Ἑργατικὸ Σύνδεσμο τῶν Τυπογράφων (§ 22). Τὸ 1892 τροποποιήθηκε τὸ κα-

35. Βλ. ἐφημερίδα τῆς Ἀθήνας «Ἡλιος» τῆς 13.3.1860.

36. Ἐφημ. «Τυπογραφία» 1960 ἀριθ. 44.

ταστατικό της και όρίσθηκε ότι μέλη της γίνονται οί τυπογράφοι, οί βιβλιοδέτες, οί στοιχειοχύτες, οί λιθογράφοι και οί βιβλιοπώλες καταστηματάρχες ή εργάτες, ότι αποβάλλονται τά μέλη πού ἄλλαξαν ἐπάγγελμα ή πού καταδικάσθηκαν για πολιτικό ἔγκλημα ή για ἔγκλημα τοῦ τύπου μή σχετικό πρὸς τήν ἰδιωτική ζωή και ὅτι ή ἔταιρία ἐπιδιώκει: α) τήν ἐν καιρῷ ἀσθενείας περίθαλψιν τῶν ἀποτελούντων αὐτήν μελῶν και τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, β) τήν χορήγησιν δανείων εἰς τοὺς ἑταίρους, γ) τήν ἀπονομήν ἐτησίως μερίσματος εἰς αὐτούς». Τό 1891 συστήθηκε ὁ «Εὐεργετικός ἐν Ἀθήναις σύνδεσμος τῶν βιβλιοδετῶν», ὁ ὁποῖος τό 1901 ἐπανασυστήθηκε και τό 1902 τροποποίησε τό καταστατικό του³⁷.

Οἱ εργάτες τυπογράφοι ἴδρυσαν τά ἐξῆς συνδικάτα τους, πού ἦσαν ἀμιγῶς ἐργατικά: α) Τό 1882 τόν «Ἐργατικό σύνδεσμο τῶν τυπογράφων», για τόν ὁποῖο βλ. παρακάτω ὑπό 2, β) τό 1896 τήν «Ἀδελφότητα ἐργατῶν τυπογράφων ή Πρόοδος», στήν ὁποία μετεῖχαν οἱ στοιχειοθέτες και οἱ πιεστές πού διέθεταν τετραετῆ ἐμπειρία στήν τέχνη, γ) τό 1901 τήν «Ἀλληλοβοηθητική ἀδελφότητα τῶν ἐργατῶν τυπογράφων Ἀθηνῶν», ή ὁποία τό 1905 τροποποίησε τό καταστατικό της³⁸.

Ἀλλά και οἱ ἐπιχειρηματίες τυπογράφοι ἴδρυσαν τό 1891 δικό τους σωματεῖο, τόν «Σύνδεσμο καταστηματαρχῶν τυπογράφων», ὁ ὁποῖος ἐπανασυστήθηκε τό 1908. Μετεῖχαν κυρίως ἐκδότες ἐφημερίδων πού διέθεταν τυπογραφεῖο, καθώς και ἐργολάβοι ή ὑπεργολάβοι τυπογραφικῶν ἐργασιῶν πού ἔγιναν σὺν τῷ χρόνῳ καταστηματάρχες³⁹.

Και λίγα λόγια για τό συγγενικό πρὸς τοὺς τυπογράφους ἐπάγγελμα τῶν δημοσιογράφων: Ἡ «Ἐνωσις τῶν Ἑλλήνων δημοσιογράφων», πού συγκροτήθηκε τό 1889, ἐπιδίωκε τήν ἠθική και ὕλική προστασία τῶν μελῶν της και τοῦ τύπου και τήν ἴδρυση

37. Βλ. Γκοῦτος, Ὁ συνδικαλισμός στό ἑλληνικό κράτος 1834-1914, 1988 130.

38. Βλ. Γκοῦτος, ὁ.π. 130-131.

39. Βλ. Ἐφημ. «Τυπογραφία» 1960 ἀριθ. 44.

ταμείου ἀλληλοβοηθείας καί βιβλιοθήκης. Κανονικά μέλη της ἦσαν οἱ διευθυντές ἐφημερίδων ἢ περιοδικῶν τῆς Ἀθήνας, ἐνῶ οἱ διευθυντές ἐφημερίδων ἢ περιοδικῶν πού ἐκδίδονταν ἀλλοῦ καί οἱ συντάκτες, ὡς μέλη, δέν ἐδικαιοῦντο νά ἐκλέγουν καί νά ἐκλέγονται. Οἱ συντάκτες τῶν ἐφημερίδων ἴδρυσαν τά πρῶτα σωματεῖα τους τό 1896 (πρόεδρος ὁ Κ. Παλαμᾶς) καί τό 1903⁴⁰.

2. Ὁ Ἐργατικός Σύνδεσμος Τυπογράφων. Ἡ Νέα Ἐφημερίς ἔγραψε τήν 22.6.1882 ὅτι οἱ ἐργάτες τυπογράφοι τῆς Ἀθήνας πραγματοποίησαν ἀπεργία (πού τήν ἔλεγαν «στάση») τήν προηγούμενη ἡμέρα, «μᾶλλον πρός πανηγυρισμόν τῆς κοινῆς συνεννοήσεώς των», καθόσον ἀπεφάσισαν νά ζητήσουν αὔξηση τοῦ ἡμερομισθίου τους κατά 30% καί τήν καθιέρωση τῆς ἀργίας τῆς Κυριακῆς, ὑπέδειξε δέ νά συσταθεῖ σωματεῖο τους γιά νά ρυθμίσει μαζί μέ τούς ἐργοδότες τους τούς ὅρους ἐργασίας. Τήν 27.2.1882 ἔγραψε ὅτι ὅσοι ἔλαβαν τήν αὔξηση τήν ἔδωσαν στήν «ἐκτελεστικήν τοῦ Συνδέσμου Ἐπιτροπήν».

Μετά ἀπό λίγες ἡμέρες ἰδρύθηκε ὁ «Ἐργατικός Σύνδεσμος τῶν Τυπογράφων», ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε μᾶλλον τό δεύτερο ἀμιγές συνδικάτο μισθωτῶν στήν ἐλληνική ἐπιχειρήματα – τό πρῶτο ἦταν ὁ Ἑλληνικός Διδασκαλικός Σύλλογος τοῦ 1873. Τό καταστατικό του, συντάκτης τοῦ ὁποίου ἦταν μᾶλλον ὁ Ἀρ. Οἰκονόμος, ὄριζε, μεταξύ ἄλλων, ἀφ' ἐνός ὅτι σκοποῖ τοῦ Συνδέσμου εἶναι «ὁ ἐν τῇ κοινωνικῇ κλίμακῃ προβιβασμός τῶν ἐργατικῶν συμφερόντων ἐπί τῆς οὐσιαστικῆς τοῦ αἰωνίου δικαίου βάσεως καί ἡ ἴδρυσις κέντρου ἐνώσεως καί συνεργασίας», ἀφ' ἑτέρου δέ ὅτι, ὅταν ἀνακύπτει ἀνάγκη ρύθμισης τῆς ἀμοιβῆς καί τοῦ χρόνου τῆς ἐργασίας, ἡ οἰκονομική ἐπιτροπή τοῦ Συνδέσμου θά ἀποφασίζει «τά ληπτέα μέτρα, μεταξύ τῶν ὁποίων πρῶτον μὲν εἶναι ἡ φιλική συνεννόησις μετά τῶν καταστηματαρχῶν, τελικόν δέ ἡ κήρυξις γενικῆς ἢ μερικῆς ἀπεργίας», ὅποτε «εἰς οὐδέν μέλος τοῦ Συνδέσμου ἐπιτρέπεται νά ἐργασθῇ, ἐπί γενικῆς μὲν ἀπεργίας εἰς τά τυπογραφεῖα ἐν γένει, ἐπί μερικῆς δέ εἰς τά ἀπηγορευμένα»⁴¹.

40. Γκοῦτος, ὁ.π. 155-156.

Ἀπό 18 Σεπτεμβρίου ἕως 17 Ὀκτωβρίου τοῦ 1882, τό συνδικάτο αὐτό ἐξέδωσε τὴν ἔφημερίδα «Σύνδεσμος», μέ τόν ὑπότιτλο «Ἐφημερίς τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ»⁴². Τό 1884 μιά ομάδα τῶν μελῶν του ζήτησε μέ ἀγωγή της νά καταδικασθεῖ σέ λογοδοσία τό διοικητικό συμβούλιο λόγω λήξεως τῆς θητείας του, πλήν ὅμως παραδόξως ὁ νομάρχης ἀπεφάσισε ἀναρμοδίως ὅτι ἡ γενομένη ἐκλογή τοῦ νέου διοικητικοῦ συμβουλίου ἦταν ἄκυρη καί ὅτι κατά τὴν ἐπανάληψή της θά παραστεῖ καί ὁ ἴδιος· ὁ Ἀρ. Οἰκονόμος διαμαρτυρήθηκε στόν νομάρχη μέ καυστικά ἐπιχειρήματα (βλ. Ἀκρόπολις τῆς 8.9.1884).

Τὴν 4.3.1890 οἱ ἐργάτες τυπογράφοι τῆς «Ἐφημερίδος» ἀποχώρησαν ἀπό τὴν ἐργασία τους ἐπειδὴ οἱ δύο νέοι ἐκδότες της τοὺς ἐξύβριζαν καί αὐξήσαν τίς ἐργάσιμες ὥρες ἀπὸ 10 σέ 12. Ὁ Σύνδεσμος, σέ ἀνακοίνωσή του «πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ἐργάτας τῆς τυπογραφίας», ἀπέκρουσε ὡς ἀβάσιμους τοὺς ἰσχυρισμούς τῶν δύο ἐκδοτῶν ὅτι δέν προειδοποιήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἐργάτες γιὰ τὴν ἀποχώρηση, ὅτι ἡ συγκέντρωση τῶν ἐργατῶν ἔξω ἀπὸ τίς ἐγκαταστάσεις τῆς ἔφημερίδας ἀποτελέσσει παράνομη διαδήλωση καί ὅτι οἱ συγκεντρωθέντες παρεμπόδισαν παρανόμως τὴν προσέλευση στὴν ἐργασία ἐκείνων που ἠθελαν νά ἐργασθοῦν. Ἀκόμη, εἰδοποιουῖσε τοὺς τυπογράφους τῶν ἐπαρχιῶν καί τῆς Ἀνατολῆς, πού προσκλήθηκαν ἀπὸ τὴν «Ἐφημερίδα» νά προσέλθουν νά ἐργασθοῦν μέ μικρότερο ὥραριο καί μέ μεγαλύτερο ἡμερομίσθιο, ἀνάλογα μέ τὴν ἰκανότητά τους, ὅτι δέν πρέπει νά παραπλανηθοῦν, οὔτε νά ἀδιαφορήσουν γιὰ τὴν συναδελφική ἀλληλεγγύη. Τέλος, ὁ Σύνδεσμος ἔγραφε στὴν ἀνακοίνωση ὅτι ἔπραξε τό καθῆκον του, διότι «οὔτως ἐργάζονται τὰ λαϊκά σωματεῖα μέχρις ὅτου ἔλθῃ ὁ πληρέστερος αὐτῶν καιρός» (Νέα Ἐφημερίς τῆς 5.3.1890).

Τόν Ἰούνιο τοῦ 1890, ὅποτε πολλοὶ ἐργαζόμενοι ζητοῦσαν νά καθιερωθεῖ ἡ ἀργία τῆς Κυριακῆς, τό διοικητικό συμβούλιο τοῦ Συνδέσμου ἐδίσταζε νά ζητήσῃ τὴν ἀργία τῆς Κυριακῆς γιὰ τοὺς

41. Οἰκονομική Ἐπιθεώρησις 1883 497.

42. Κορδάτος, ὁ.π. 54, 34.

τυπογράφους («Σοσιαλιστής» τῆς 23-29.6.1890). Ἴσως δέν ὑπῆρχε σύμπνοια τῶν μελῶν, γι' αὐτό προβλήθηκε τό αἴτημα στόν τύπο ἀπό ομάδα ἐργατῶν τυπογράφων. Αὐτοί ἀκολούθως ἀπάντησαν ὡς ἐξῆς στήν ἐφημερίδα πού τούς ὑπέδειξε νά συναποφασίσουν τήν ἀργία οἱ 500 ἐργάτες τυπογράφοι: «Τήν εὐχαριστοῦμεν πολύ διά τήν συμβουλήν ταύτην, καθόσον ἐάν ἡδυνάμεθα νά συνέλθωμεν καί νά ἀποφασίσωμεν, ὅπως αὕτη λέγη, βεβαίως δέν θά εἶχομεν ἀνάγκην οὐδεμιᾶς ὑποστηρίξεως. Ἄλλ' ἄς εἶνε. Ἐκεῖ πού θά συνέλθωμεν ἡμεῖς 500 ἐργάται, διά νά προβῶμεν ἀποτελεσματικῶς, δέν συνέρχεσθε ὑμεῖς, οἱ 5-10 διευθυνταί τῶν ἐφημερίδων, καί νά ἀποφασίσητε;».⁴³

Τούς πρώτους μῆνες τοῦ 1891 ὁ Σύνδεσμος ἀνέπτυξε σημαντική δραστηριότητα: Ὁργάνωσε πολυήμερη ἀπεργία γιά νά πείσει τούς ἐκδότες τῶν ἐφημερίδων νά τοῦ ἀναθέσουν τήν πώληση τῶν ἐφημερίδων (βλ. § 5) καί ἐξέδωσε τήν Ἐφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν γιά νά ὑποστήριξει τά συμφέροντα τῶν ἐργατῶν τυπογράφων καί τῶν ἄλλων ἐργαζομένων (βλ. κεφ. Γ').

B. Συνθῆκες ἐργασίας τῶν τυπογράφων

Περιγράφοντας τίς συνθῆκες ἀπασχόλησης καί τήν νοσοτροπία τῶν ἐργατῶν τυπογράφων τῆς Ἀθήνας, ὁ δημοσιογράφος Δ. Χατζόπουλος («Μποέμ») ἔγραψε μεταξύ ἄλλων τά ἀκόλουθα στήν ἀθηναϊκή ἐφημερίδα «Τό Ἄστυ» τό 1894: Σήμερα ὑπάρχουν στήν Ἀθήνα 30 περίπου τυπογραφεῖα, στά ὁποῖα ἐργάζονται 700 στοι-

43. «Νέα Ἐφημερίς» τῆς 24.6.1890. Ἡ «Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν» ἔγραψε τήν 10.2.1891: «Τό ζήτημα τῆς ἀργίας τῆς Κυριακῆς, ὅπερ ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ἐπεκροτήθη, χάριν τῆς ψυχαγωγίας καί ἠθικῆς ὠφελείας τοῦ παράγοντος τόν πλοῦτον ἐργάτου, οὐκ ὀλίγον δ' ἀπασχόλησε καί τόν Ἀθηναϊκόν τύπον πρό τινων μηνῶν, συνηγόρησαν δ' ὑπέρ τῆς ἀργίας τῆς Κυριακῆς καί τινες διευθυνταί ἐφημερίδων, πρωταγωνιστήσαντος τοῦ τῆς "Ἐπιθεωρήσεως", ἢ "Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν", ἔργον τοῦ σωματείου τῶν τυπογράφων, ὑφ' ὧν καί προϋτάθη ἡ ἀργία τῆς Κυριακῆς, ἐγκολποῦται τό ἄλυτον καταστάν τοῦτο ζήτημα. Διό τήν Δευτέραν δέν θά ἐκδίδεται»

χειροτέτες, μέ ἡμερομίσθιο 3,5 ἕως 4 ἢ τό πολύ 6 δρχ. γιά δεκάωρη ἀπασχόληση, καθώς καί 30 πιεστές καί 20 χύτες. «Κατά τό πλεῖστον οἱ στοιχειοθέται εἶνε φιλελεύθεροι, συχνότατα σοσιαλισταί, ἴσως δέ μίαν ἡμέραν ὑπάρξουν μεταξύ αὐτῶν καί ἀναρχικοί - δέν ἐγγυόμεθα [...]. Εἶνε οἱ περισσότερον ἀνεπτυγμένοι ἐν Ἀθήναις ὄλων τῶν ἐργατικῶν τάξεων, οἱ ἀμέσως κυκλοφοροῦντες πρὸς τὰς νέας καί παλαιάς, πρὸς ὑποφερτάς καί ἀνοήτους, πρὸς τὰς μεγάλας καί ταπεινάς ἰδέας, τὰς ἐρχομένας καθ' ἐκάστην εἰς φῶς διά μέσου αὐτῶν»⁴⁴. Ἐπειδή οἱ γιατροί τοὺς συνιστοῦν τὴν ρετσίνα πρὸς ἐξουδετέρωση τοῦ ἀντιμονίου, γλεντοῦν συχνά. Μετά τὰ 40 τοὺς εἶναι ἀνίκανοι γιά ἐργασία, ἐνῶ μετά ἀπὸ 15ετῆ ὑπηρεσία χάνουν τὴν ὄρεξή τοὺς γι' αὐτὴν καί ἀλλάζουν ἐπάγγελμα, γίνονται ἡθοποιοί ἢ καφετζῆδες ἢ ταβερνιάρηδες. Δύσκολα παντρεύονται. «Ἐσχάτως πρὸ τινων ἐτῶν ἔκαμαν καί τὴν γνωστήν ἀπεργίαν των καί κατώρθωσαν ν' αὐξήσουν κατὰ 50% τὸ ἡμερομίσθιον των μόλις διά δύο ἔτη μόνον ἐν ὅσῳ ἐλειτούργει ὁ Σύνδεσμός των»⁴⁵. Σήμερα τοὺς ἀπασχολεῖ ἢ ἀνάπαυσις τῆς Κυριακῆς.

Σχετικό εἶναι καί τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα τῆς Πάτρας «Φορολογούμενος» τῆς 21.1.1891: «Τὸ ἐπάγγελμα τῶν τυπογράφων εἶναι ἐπιπονώτατον καί ἀστοργώτατον· ἐπιπονώνατον μὲν διότι ἐξαντλεῖ ταχέως ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ ἐργάτου, οὐδέ τῆς ὀράσεως ἐξαιρουμένης, ἀποστερεῖ αὐτόν τῶν κοινοτέρων ἀπολαύσεων τῆς ζωῆς καί αὐτοῦ τοῦ ἀναποφεύκτου ὕπνου· ἀστοργώτατον δέ διότι γλίσχρα παρέχει τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως καί κατὰ τό γῆρας τῷ ἀποστερεῖ ταῦτα τελείως. Ἐνὶ λόγῳ οἱ τυπογράφοι

44. Οἱ τυπογράφοι μποροῦσαν νά πληροφοροῦνται γιά τίς κινητοποιήσεις τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπὸ τίς ἐφημερίδες καί τὰ ἄλλα ἐντυπα πού τύπωναν. Καί στήν Ἰταλία οἱ τυπογράφοι ἐπέδρασαν σημαντικά στήν προώθηση τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Βλ. καί Λ. Λεοντίδου, Πόλεις τῆς σιωπῆς, 1989 115.

45. Ἐννοεῖ τὴν ἀπεργία τοῦ 1882 καί ὑποδηλώνει ὅτι ἔκτοτε ὁ Σύνδεσμος ὑπολειποῦσε ἢ ὅτι ὁ ἴδιος δημοσιογράφος δέν ἐγνώριζε τίς δραστηριότητες τοῦ Συνδέσμου ἢ τίς ὑποτιμοῦσε.

ζῶσιν ἀθλίως, γηράσκοντες δέ ἀφίνουσι τὰς οἰκογενείας των εἰς τοὺς δρόμους. Ἡ τοιαύτη θέσις τῶν τυπογράφων πρό πολλοῦ ἔδει νά ἐφελκύσῃ τήν μέριμναν προτίστως τῶν κ.κ. Δημοσιογράφων, οἵτινες ἔχουσιν αὐτούς συνεργάτας, οἵτινες ἀντιλαμβάνονται τῆς δυστυχίας των, οἱ ὅποιοι τέλος ἀγωνίζονται, ὡς λέγουσιν, ὑπέρ τῶν ἀδικουμένων καί ταλαιπωρουμένων. Τούτου δέ μή γενομένου μέχρι σήμερον, οἱ τυπογράφοι ἤθελον εἶναι ἡλίθιοι, ἄπονοι πρός ἑαυτούς καί τὰ τέκνα των, ἐάν δέν ἐφρόντιζον ν' ἀσφαλίσωσιν εἰς ἑαυτούς καί τὰς οἰκογενείας των ὀλίγον ἄρτον διά τὰς ἡμέρας τῆς ἐνδείας καί τοῦ γήρατος. Πρό τινος ὅθεν ἰδρυσαν τόν Σύνδέσμον τῶν Τυπογράφων, ἦτοι σωματεῖον ὅπερ διά τῶν ὑστερημάτων τῶν μελῶν του νά σχηματίσῃ κεφάλαιόν τι, δι' οὗ νά ἔρχωνται ἀρωγοί εἰς τοὺς δεινοπαθοῦντας εἴτε ἐκ γήρατος εἴτε ἐξ ἀσθενείας συναδέφλους τῶν».

Παρόμοιες σκέψεις διατυπώθηκαν καί στήν Ἐφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν τήν 23.2.1891: «Οἱ τυπογράφοι ἐργάζονται διαρκῶς, καμπουριάζουν, καταστρέφουν τήν ὄρασιν ἕνεκα τῆς συνεχοῦς ἐργασίας, πάσχουν τέλος ἀπό συμφορῆσις, ἐπειδή εἶναι ὑποχρεωμένοι νά ἐργάζωνται πάντοτε ὀρθοί· καί πόσον νομίζετε ἀμείβονται διά τήν ἐργασίαν των αὐτήν, ἡ ὁποία καταστρέφει αὐτούς καί προεξοφλεῖ τήν ὑγείαν τῶν ἀπογόνων των; Μόλις κατορθώνουν ν' ἀποζοῦν μέ τήν ἀμοιβήν των, ἐν ᾧ οἱ πράκτορες πλουτίζουν ὀλονέν καί οἱ διευθυνταί τῶν ἐφημερίδων πετοῦν ἐδῶ καί ἐκεῖ χρήματα διά τὰς ἰδιοτροπίας των. Καί ὅταν γηράσουν ἐκεῖνοι; Αἱ! ὅταν γηράσουν δέν κατορθώνουν νά διακρίνουν πλέον τὰ στοιχεῖα, δέν ἔμποροῦν πλέον νά μένουν ὀρθοί, εἶναι ἄχρηστοι λοιπόν δι' ἐργασίαν. Τί; θέλετε νά τοὺς ἀμείβουν; μήπως καί αὐτοί εἰς τήν νεότητά των ἔσυρον ξίφος ἢ ἐφόρουν πτερνιστῆρας καί χρυσᾶ ἐπώμια διά νά ἔχουν σύνταξιν;».

§5. Ἀπεργία τῶν ἐργατῶν τυπογράφων τό 1891

A.- Τά περιστατικά τῆς ἀπεργίας

1. Ἐναρξή τῆς ἀπεργίας, αἰτήματα. Σύμφωνα μέ τήν ἀθηναϊκή ἐφημερίδα «Τό Ἄστυ» τῆς 14.1.1891, ἡ γενική συνέλευση τῶν μελῶν τοῦ Ἑργατικοῦ Συνδέσμου τῶν Τυπογράφων ἀποφάσισε ἀφ' ἑνός νά ζητήσῃ ὁ Σύνδεσμος ἀπό τούς ἐκδότες τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων νά ἀναθέσουν σ' αὐτόν τήν πώληση τῶν ἐφημερίδων, γιά τήν ὁποία αὐτοί κατέβαλλαν στό Πρακτορεῖο Ἐφημερίδων 200 δραχμές, ἀφ' ἑτέρου δέ νά ζητήσῃ ἀργότερα νά καθιερωθεῖ ἡ δεκάωρη ἡμερήσια ἐργασία καί ἡ ἀργία τῆς Κυριακῆς καί νά καταργηθεῖ ἡ νυκτερινή ἀπασχόληση.

Ὅπως προκύπτει ἀπό τήν παρακάτω εἰδησεογραφία, οἱ ἐκδότες τῶν ἐφημερίδων δέν δέχθηκαν νά ἀναθέσουν στόν Σύνδεσμο τήν πώληση τῶν ἐφημερίδων καί γι'αὐτό ὁ Σύνδεσμος ἐκήρυξε ἀπεργία, στήν ὁποία ἔλαβαν μέρος οἱ περισσότεροι ἐργάτες τυπογράφοι, ἀπό τήν 18η μέχρι τήν 27η Ἰανουαρίου τοῦ 1891.

— Ἡ ἀθηναϊκή ἐφημερίδα «Ἐφημερίς» τῆς 19.1.1891 περιέγραψε ὡς ἐξῆς τήν ἔναρξή τῆς ἀπεργίας: «Ἀπό ἡμερῶν ὄχι ὀλίγοι τῶν ἐνταῦθα ἐργατῶν τυπογραφείων, σχηματίσαντες ἐπιτροπήν, περιήρχοντο τά γραφεῖα τῶν ἐφημερίδων ζητοῦντες παρά τῶν Διευθυντῶν αὐτῶν νά ἀναθέσωσιν εἰς τόν Σύνδεσμον τῶν Ἑργατῶν Τυπογράφων τήν πώλησιν τῶν φύλλων, προειδοποιοῦν δέ ὅτι, ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως, ἤθελον προβῆ εἰς ἀπεργίαν.

Ταύτην ἀπεφάσισαν νά κηρύξωσι χθές, ἀφοῦ προηγουμένως συνῆλθον ἐν τῷ δημαρχείῳ καί κατόπιν συνυπέγραψαν συνυποσχετικόν ἐπισφραγισθέν δι' ὀρκωμοσίας, καθ' ὃ οὐδεὶς ἐργάτης ἤθελε προσέλθει εἰς τά τυπογραφεῖα τῶν ἐφημερίδων ἐκείνων, αἵτινες δέν θά παρέδιδον αὐτοῖς τήν πώλησιν. Ἐζήτουν δηλαδή νά καταργηθῇ ἡ μονοκρατορία τοῦ ὑπάρχοντος ὀργανωμένου Πρακτορείου τῶν Ἐφημερίδων διά νά ἰδρυθῇ ἡ μονοκρατορία τοῦ μήπω ἰδρυθέντος καί ἀνοργανώτου ἰδικοῦ των, ἐπιζητούμενη μάλιστα δι' ἐκδιάσεως.

Οὕτως ἡ Ἐφημερίς, ἡ Ἀκρόπολις, οἱ Καιροί, ἡ Νέα Ἐφημερίς

καί ἄλλαι τινές συνάδελφοι, μή προσχωρήσασαι εἰς τάς ἀλλοκότους ταύτας ἀξιώσεις, ὑπέστησαν χθές μερικὴν ἀπεργίαν ἐν τοῖς τυπογραφείοις των. Καί ἡ μὲν Ἐφημερίς ἐκδίδεται ὡς συνήθως, ἀλλ' αἱ ἄλλαι συνάδελφοι δέν θα ἐκδοθῶσι καθ' ὅλα τά φαινόμενα ἢ εἰς ἡμίφυλλον.

Ἐν τούτοις οἱ Διευθυνταί τῶν ἀνωτέρω φύλλων, συνελθόντες, ἀπηύθυναν κοινήν αἴτησιν πρὸς τόν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, παρακαλοῦντες αὐτόν, ὅπως διὰ διοικητικῶν μέτρων προβῆ εἰς τὴν ἐξουδετέρωσιν τῆς ἀπεργίας καί ἀνέθεσαν εἰς τόν Διευθυντὴν τῶν Καιρῶν κ. Π. Κανελλίδην ἵνα καί προφορικῶς παραστήσῃ τῷ κ. Πρωθυπουργῷ τά τε συμβαίνοντα καί τά αἰτήματα τῶν Διευθυντῶν τῶν ἐφημερίδων. Ὁ κ. Δηλιγιάννης ἔδειξε πᾶσαν προθυμίαν νά συνεργήσῃ εἰς τοῦ Τύπου τὴν ἐνίσχυσιν πρὸς ἀδιατάρακτον καί ὁμαλὴν τοῦ καθήκοντός του ἐπιτέλεσιν, σήμερον δέ θέλει λάβει καί πάντα τά πρὸς τοῦτο μέτρα.

Οὕτως ἀπὸ τῆς χθές ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας κ. Ἀλεξάνδρου ἐκάλεσε καί τοὺς Διευθυντάς τῶν Ἐφημερίδων καί τοὺς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κινήματος τῶν Τυπογράφων καί ἐσύστησεν ἑκατέρους τά εἰκότα. Σήμερον δέ καί ἡ εἰσαγγελία θέλει ἐκδώσει ἐντάλματα συλλήψεως ἐναντίον τῶν πρωταιτίων, ἐπὶ παραβάσει τοῦ ἄρθρου 167 τοῦ Π.Ν. καί ἄλλων σχετικῶν⁴⁶. Ἀφ' ἑτέρου οἱ Διευθυνταί τῶν ἐφημερίδων θέλουσι καί αὐτοὶ συνέλθει, ὅπως λάβωσι μέτρα κανονίζοντα τὴν πρόσληψιν ἐργατῶν εἰς τά τυπογραφεία των, θέλουσι δ' ἀποφασίσαι, ἐάν ἡ ἀπεργία ἐξακολουθήσῃ, νά διακόψωσιν ἴσως καί αὐτὴν τὴν ἐκδοσιν τῶν φύλλων των ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἢ καί ἐβδομάδας ἐν ἀνάγκῃ. Ἐν τῷ μεταξύ ἀναμένονται ἐκ Σμύρνης καί Κωνσταντινουπόλεως ἐργάται, οἵτινες θά

46. Ἡ εἶδηση περὶ συλλήψεων λόγῳ τῆς ἀπεργίας ἦταν ἀναληθής, διότι, ὅπως ἀναφέρθηκε στὴν § 1 Γ1, τέτοιες συλλήψεις προϋπέθεταν διαταγὴ τῆς δημόσιας ἀρχῆς πρὸς τοὺς ἀπεργοὺς νά παύσουν τὴν ἀπεργία. Ἀλλά, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν παρακάτω εἰδησεογραφία, καμμία δημόσια ἀρχὴ δέν ἀπαγόρευσε τὴν ἀπεργία, οἱ δὲ συλλήψεις μερικῶν ἀπεργῶν ἐγιναν ἐπειδὴ αὐτοὶ διέπραξαν ἄλλα αὐτοτελεῆ ἀδικήματα.

γίνωσι κατά προτίμησιν δεκτοί εις τά τυπογραφεία τῶν συνεργομένων. Ἐννοεῖται ὅτι ὑπάρχει καί μεγάλη μερίς ἀρίστων ἐργατῶν, οἵτινες οὐδέν μέρος ἔλαβον εἰς τήν ἀπεργίαν καί τά ἄλλα διαβήματα καί ἐξ ὧν, ὡς ἀποδεικνύει τό σημερινόν φύλλον ἡμῶν, οὐκ ὀλίγους ἔχει καί ἡ Ἐφημερίς εἰς τήν ὑπηρεσίαν της. Πλήν δέ τούτων θά ληφθῆ πρόνοια, ὅπως νέοι καί ἄποροι φοιτηταί καί μαθηταί τῶν γυμνασίων ἐκμάθωσι τήν στοιχειοθεσίαν, οὕτω δέ κερδίζωσιν, ἐργαζόμενοι τήν νύκτα ἀνέτως καί ἀξιοπρεπῶς, τά πρός τό ζῆν, ἀντινά ζητῶσι θέσεις οἰκίαις ὅπως ὑπηρετῶσι καί σπουδάζωσιν».

—Σύμφωνα μέ τήν ἐφημερίδα τῆς Ἀθήνας «Καιροί» τῆς 21.1.1891: «Οἱ ἐργάται τῶν τυπογραφείων, συνελθόντες χθές ἐκ νέου εἰς συνέλευσιν, ἀπεφάσισαν, ὡς μετά λύπης ἐμάθομεν, νά ἐμμείνωσιν εἰς τήν παράλογον ἀπόφασιν τῆς ἀπεργίας. Ζητοῦντες νά καταστήσωσι δυνατά τά ἀδύνατα, ἐπενόησαν πρωτοφανές εἶδος ἀπεργίας καί ἀνεκτόν μόνον εἰς τό πρότυπον τοῦτο βασιλειακόν, ἐδικαιολόγησαν δέ τήν αὐθαίρετον ἀξίωσιν τήν ὁποίαν στηρίζουσιν ἐπί τῆς βίας καί τοῦ ἀδικήματος, δι' ἀναφορᾶς, ἣν ἀπηύθησαν προς τόν κ. πρωθυπουργόν. Ὑπάρχουσι, λέγουσι, τυπογράφοι ἀσθενεῖς, γέροντες καί ἄλλοι μή ἔχοντες ἐργασίαν, εἰς τούς ὁποίους ὁ Σύλλογος τῶν Τυπογράφων θέλει νά χορηγήσῃ βιοποριστικόν ἐπάγγελμα, ἀναλαμβάνων τό ἀποκλειστικόν προνόμιον τῆς πωλήσεως τῶν ἐφημερίδων καί καταργῶν τό ὑπάρχον πρακτορεῖον».

—Τά περιστατικά τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἀπεργίας ἡ Νέα Ἐφημερίς τά περιέγραψε ὡς ἐξῆς τήν 21.1.1891: Τό διοικητικόν συμβούλιον τοῦ Συνδέσμου τῶν ἐργατῶν τυπογράφων «προσέρχεται εἰς τούς διευθυντάς τῶν ἐφημερίδων καί ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῶν νά τοῖς δοθῆ ὑπόσχεσις ρητή ὅτι ἡ πώλησις τῶν ἐφημερίδων θ' ἀνετίθετο εἰς αὐτούς ἅμα τῇ καταρτίσει τοῦ πρακτορείου των. Ἠπείλησαν δέ καί προέβησαν εὐθύς οἱ στοιχειοθέται τῶν καθημερινῶν ἐφημερίδων εἰς ἀπεργίαν, ἀπειλοῦντες συνάμα ὅτι καί εἰς βίαν θά προέβαινον ἂν τυχόν ἐφημερίδες τινές ἤθελον νά ἐκδοθοῦν χθές. Ἀλλ' εὐτυχῶς τῇ ἐγκαίρῳ συνδρομῇ τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἀστυνομίας καί ἀπάντων τῶν ἀστυνόμων κλπ, λίαν καταλλήλως ἐνεργησάντων, αἱ ἀπειλαί των ἐματαιώθησαν καί αἱ πλεῖσταί τῶν καθημε-

ρινῶν ἐφημερίδων ἐξεδόθησαν χθές πρωΐ πρωΐ, ἄλλαι πλήρεις καὶ ἄλλαι κατὰ τό ἥμισυ. Τὴν ματαίωσιν τῆς ἀπεργίας των κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν μετὰ θυμοῦ ἐθεώρουν οἱ ἀπεργήσαντες καὶ συνερχόμενοι εἰς τό κέντρον αὐτῶν ἐν τῇ συνοικίᾳ Λέκκα καθ' ὀμίλους, πολλά κατὰ φρένας καὶ θυμόν ἐμερμύριζον. Τινές μάλιστα ἐξ αὐτῶν πρὸς τό ἐσπέρας παρεξετράπησαν κατὰ τοῦ γραφείου τῆς Ἐθνικῆς, εἰς ὑάλων θραῦσιν, ἀπαιτοῦντες νά τοὺς μιμηθῶσι καὶ οἱ ἐργάται αὐτῆς, ἀλλ' ἐγκαίρως ἡ ἀστυνομία καὶ ἡ περίπολος προσελθοῦσαι συνέλαβον τοὺς ἀτακτήσαντας, ἐν οἷς καὶ τὸν κ. Π. Ποῦλον πρωτεργάτην τοῦ τυπογραφείου τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν. Τὴν νύκτα δέ περί τὴν 9 ὥραν, κατὰ διαταγὴν τοῦ διευθυντοῦ κ. Ἀλεξάνδρου, ἐκλείσθησαν τὰ ἐν τῇ πλατείᾳ Λέκκα καταστήματα, ὅπως διαλυθῶσι καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς συναθροιζόμενοι ἐν ἀπεργίᾳ στοιχειοθετῶν, ἀλλὰ τινές ἐκ τούτων τὴν ὥραν ἐκείνην ἦλθον εἰς λόγους πρὸς τὸν ὑπαστυνόμον κ. Σκούταρη, διατάξαντα τό κλείσιμον τοῦ καφενείου, ἐξ οὗ ἐπῆλθε μικρὰ ταραχή, ἀλλὰ καὶ αὕτη κατέπαυσε διὰ τῆς συλλήψεως. Ἡ ἀπεργία ἐξηκολούθησε καὶ χθές, ὅτε ἡ ἀστυνομία προέβη καὶ εἰς νέας συλλήψεις, ὡς ἐμάθομεν, ταραξιῶν τινων».

2. Ἀντιδράσεις τῶν ἐργοδοτῶν. Ἡ Νέα Ἐφημερίς ἀνακοίνωσε τὰ ἀκόλουθα τὴν 21.1.1890: «Ἡ ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ δέν ἐκδίδεται σήμερον, ἐξ ἀνάγκης, λιποτακτησάντων ἀπάντων τῶν στοιχειοθετῶν ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν κ. Μανδαλάκη καὶ Τσάγκρη (ὡς οὗτοι ἀνήγγειλαν αὐτῇ χθές) ἐν ᾧ στοιχειοθετεῖται καὶ τυπώνεται, ὄντων δ' ὄλων τῶν ἐπιλοίπων ἐν ἐπαναστάσει ὑπὸ τό κράτος τοῦ Συνδέσμου καὶ μὴ δεχομένων, μηδ' ἐπιτρεπόντων στοιχειοθεσίαν προωρισμένην διὰ στήλας ἐφημερίδων.

Πρὸ τοῦ πρωτοφανοῦς ὅσῳ καὶ περιέργου φαινομένου τούτου, ἡ ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ φρονεῖ ὅτι δέν ὀφείλει μονομερῶς ν' ἀνταγωνίζηται εἰς παράπεισιν ἢ ἐκβίασιν εὐαρίθμων στοιχειοθετῶν καὶ νά ἐπιμένῃ θέτουσα αὐτούς, περιφρουρημένους ἀπέναντι βίας καὶ ἀπειλῶν, εἰς ἔργον, παλαίουσα κατὰ δυσυπερβλήτων δυσχερειῶν καὶ προσκομμάτων ἀλλοτριῶν πρὸς τό πνευματικόν ἔργον τῆς· ἀλλὰ προτιμᾷ νά διακόψῃ σήμερον τὴν ἐκδοσιν, ἕως οὗ ἡ ὁλότης

καί ἀλληλουχία τῶν δικαιωμάτων τῆς ἀπαρακωλύτου ἐργασίας ρυθμίση τήν ἀνώμαλον ταύτην κατάστασιν καί δυνηθῆ ἔλευθέ- ρως ν' ἀναλάβῃ τήν στοιχειοθεσίαν τῆς, ἐπί ὄροις νενομισμένου ἀντιτίμου, κατάστημα τυπογραφικόν ἐκ τῶν λειτουργούντων ἐν Ἀθήναις, ἄνευ ὄρων ἄλλων ἐκβιαστικῶν καί καταθλιπτικῶν τῆς ἐπιλοίπου πνευματικῆς καί βιομηχανικῆς λειτουργίας τῆς».

—Στήν «Ἐφημερίδα» τῆς 22.1.1891 διαβάζομε: «Καί ἡ Παλ- λιγενεσία ὄχι μόνον τήν ἐκδοσίν τῆς διέκοψεν, ἀλλά καί τοὺς στοιχειοθέτας, οὓς εἶχε διά τό ἐν τῷ τυπογραφείῳ τῆς τμήμα ἐκδόσεως βιβλίων, ἀπέλυσεν, ὡς προστατεύοντας τοὺς ἀπεργού- ντας»⁴⁷.

—Ὅπως ἡ ἴδια ἀνακοίνωσε τήν 21.1.1891: «Ἡ Ἑνωσις τῶν Ἑλλήνων Δημοσιογράφων, συνελθοῦσα ἐκτάκτως ἐπὶ τῇ προ- σκλήσει τοῦ προέδρου αὐτῆς, ὅπως σκεφθῆ περὶ τῆς τόσον ἀδι- καιολογήτως κηρυχθείσης ἀπεργίας τῶν στοιχειοθετῶν καί λαβοῦ- σα ὑπ' ὄψιν τὰς ὑπὸ τούτων προβαλλομένας ἀξιώσεις, ἀπεφάσισε τάδε:

α' Οὐδεμία ἐφημερίς θέλει ὑποχωρήσει εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν ἀπεργούντων.

β' Προσκαλεῖ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν καί ἐξωτερικοῦ στοιχειοθέτας, γενησομένους δεκτοὺς εἰς τὰ τυπογραφεῖα τῶν ἐφημερίδων κατὰ προτίμησιν.

γ' Προσκαλεῖ δι' ἰδιαίτερου προσκλητηρίου πρὸς σύσκεψιν πά- ντας τοὺς διευθυντάς τυπογραφείων καί ἐκδότας βιβλίων καί πε- ρισοδικῶν, διατρέχοντας τόν κίνδυνον νά ὑποστῶσι καί αὐτοί τήν ἀπεργίαν ἂν μὴ παραδώσωσι τήν πώλησιν τῶν βιβλίων των εἰς τοὺς στοιχειοθέτας, ὅπως λάβωσιν ἀπὸ κοινοῦ μέτρα κανονίζοντα τὰς τε μεταξύ αὐτῶν καί τῶν ἀπεργούντων σχέσεις καί τήν πρόσ- ληψιν ἀπόρων μαθητῶν καί φοιτητῶν πρὸς ἐκμάθησιν τῆς στοι- χειοθεσίας.

δ' Παρακαλεῖ τήν Σ. Κυβέρνησιν νά μὴ δεχθῆ εἰς ἐργασίαν ἐν

47. Οἱ ἀπολύσεις αὐτῶν τῶν μισθωτῶν ἦσαν ἄκυρες ὡς καταχρηστικές. Βλ. σημ. 5.

τῷ Ἐθνικῷ καί τῷ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν τυπογραφείῳ πάντας τοὺς μετὰ τῶν ἀπεργούντων ἐν συνδέσμῳ διατελοῦντας ὑπαλλήλους καί στοιχειοθέτας καί νά λάβῃ πάντα τά διοικητικά καί δικαστικά μέτρα, ἅτινα ἤθελον συντελέσει εἰς ἀποκατάστασιν τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Τύπου, πιεζομένου καί ἐκβιαζομένου διά τῆς ἀπεργίας ταύτης, καί

ε' Ἀναθέτει εἰς τόν πρόεδρον τοῦ σωματείου νά μεριμνήσῃ περί τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἀνωτέρω καί παραστήσῃ προφορικῶς τά δίκαια τοῦ Τύπου παρά τε τῇ Κυβερνήσει καί ταῖς λοιπαῖς ἀρχαῖς ταῖς δυναμέναις νά συντελέσωσιν εἰς τόν ἐπιδιωκόμενον διά τοῦ παρόντος ψηφίσματος σκοπόν».

—Σέ νεότερη ἀνακοίνωσή της διβάζομε: «Ἡ Ἑνωσις Ἑλλήνων Δημοσιογράφων, συνελθοῦσα χθές εἰς κοινήν συνεδρίασιν μετὰ ἰδιοκτητῶν τυπογραφείων καί ἐκδοτῶν βιβλίων καί περιοδικῶν, ἔλαβε διαφόρους ἀποφάσεις περί τοῦ ζητήματος τῆς ἀπεργίας τῶν ἐργατῶν τυπογραφείων, ἐξ ὧν ἀνακοινοῖ τὰς ἐξῆς:

Α' Ἀπεφασίσθη ἡ ἴδρυσις κοινῆς σωματείου, συνεργαζομένου μετὰ τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἑλλήνων Δημοσιογράφων καί ἀποτελουμένου ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς, τῶν ἰδιοκτητῶν τυπογραφείων καί τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ἐκδοτῶν βιβλίων, σκοποῦντος δέ τήν ὑπεράσπισιν τῶν κοινῶν συμφερόντων.

Β' Ἀπεφασίσθη ν' ἀπευθυνθῇ πρὸς τοὺς ἀπεργοῦντας ἡ προτροπή ἐκ μέρους πάντων τῶν συνελθόντων, οἵτινες ὁμοφώνως ἀποδοκιμάζουσι τό διάβημα τῶν ἐργατῶν τυπογραφείων, ὅπως προσέλθωσι καί ἐπαναλάβωσι τὰς ἐργασίας των δηλοῦντες τοῦτο πρὸς τόν πρόεδρον τῆς Ἑνώσεως.

Γ' Νά συνέλθωσι καί πάλιν τήν προσεχῆ Παρασκευήν, 25 Ἰανουαρίου ὥρα 3 μ.μ. ἐν τῷ γραφείῳ τῶν Καιρῶν εἰς κοινήν συνεδρίασιν, ὅπως θέσωσι τὰς βάσεις τοῦ νέου σωματείου καί προβῶσιν εἰς τήν σύνταξιν τοῦ Καταστατικοῦ. Εἰς τήν συνεδρίασιν δέ ταύτην καλοῦνται καί οἱ μὴ ἐγκαίρως λαβόντες γνῶσιν τῆς πρώτης προσκλήσεως ἰδιοκτῆται τυπογραφείων⁴⁸.

48. Κατά τήν ἐφημερίδα «Ἐπιθεώρησις» τῆς 26.1.1891, ἡ κοινή συνε-

Ἡ Ἐνωσις τῶν Ἑλλήνων Δημοσιογράφων μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς κοινῆς συνεδριάσεως, συνελθοῦσα εἰς ἰδιαίτεράν τοιαύτην, ἀπεφάσισεν ὅπως εἰς οὐδεμίαν διαπραγματεύσιν προβῆ μετὰ τῶν ἀπεργούντων περὶ τῆς πωλήσεως τῶν φύλλων» (Ἐφημερίς, τῆς 23.1.1891).

—Ἡ Νέα Ἐφημερίς ἔγραψε σχετικῶς τὰ ἐξῆς τὴν 23.1.1891: «Προχθές ἡ μῆνις τῶν ἀπεργησάντων κατὰ τῶν συναδέλφων των ἐκείνων, οἵτινες συνέτεινον ὅπως ἐκδοθῶσι κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἔστω καὶ μὴ πλήρη τὰ καθημερινὰ φύλλα, ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον καὶ οἱ ζωηρότεροι ἐξ αὐτῶν μετέβησαν καὶ ἤρπασαν σχεδὸν ἐκ τῶν τυπογραφείων τοὺς ἐργαζομένους. Ἡ μῆνις των αὕτη ἰδίως ἐξέσπασε κατὰ τῶν στοιχειοθετῶν τῆς Νέας Ἐφημερίδος, ἡ διεύθυνσις τῆς ὁποίας μὴ ὀφείλουσα πλέον μονομερῶς ν' ἀνταγωνίζηται, ἐπροτίμησε καὶ διέκοψε ἐπὶ μίαν ἡμέραν χθές τὴν ἐκδοσὶν της, διὰ νὰ παρέξῃ καὶ μίαν ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς δυόμισυ ἐργάτας της —διότι μὲ δυόμισυ στοιχειοθέτας ἐργαζόμεθα— οἵτινες καὶ κόπον ὑπεράνθρωπον κατέβαλον διὰ τὴν ἐκδοσὶν τῆς Νέας Ἐφημερίδος. Ἐπίσης τὴν ἐκδοσὶν των διέκοψαν διὰ προχθές καὶ χθές ἐν ἡμιφύλλῳ ἡ Παλλιγενεσία, ὡς καὶ ἡ Ἐπιθεώρησις, ὑποστᾶσαι καὶ αὐταὶ τὴν καταδρομὴν, ὡς καὶ ἡμεῖς. Ἐξεδόθησαν δέ χθές ἡ Ἐφημερίς, ἡ Ἐθνικὴ, ἡ Πρωία καὶ οἱ Καιροὶ πλήρεις, ἡ Ἀκράπολις ἐν ἡμιφύλλῳ, τοσαύτας καταβάλλουσα προσπαθείας ἀλλοτριωτάτας πρὸς τὸ ἔργον τοῦ δημοσιογράφου, τὸ Σύνταγμα συνθηκολογῆσαν μετὰ τοῦ νέου πρακτορείου καὶ διὰ πρώτην φοράν ἡ Χώρα ἐν μέρει συνθηκολογήσασα καὶ αὕτη μετὰ τῶν στοιχειοθετῶν τῶν ἀπεργησάντων, τὸ Spectateur d' Orient δέ δέν ἐξεδόθη δύο ἡμέρας.

Οἱ διευθυνταὶ ὅμως τῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Ἐνωσιν τῶν ἐλλήνων δημοσιογράφων, ποθοῦντες ὅπως καὶ ἐπισημότερον δηλωθῆ τοῖς ἀπεργήσασιν στοιχειοθέταις ὅτι εἰς μάτην ἐπιμένουσιν εἰς αἰτήσεις ἀλόγους καὶ ὅτι ἡ ἀπεργία

δρίαση ἐγινε καὶ ἀποφασίσθηκε νὰ τροποποιηθῆ τὸ καταστατικὸ «πρὸς προσπάσιςιν ἀμοιβαίων συμφερόντων».

των θά καταλήξῃ εἰς παρωδίαν, συνῆλθον προχθές τό ἑσπέρας ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ προέδρου κ. Στεφανόπολι καί συνέταξαν ψήφισμα, ὅπερ ἐδημοσιεύθη χθές καί τοῦ ὁποίου ἡ ἐκτέλεσις ἀνατέθη εἰς τό συμβούλιον τῆς Ἑνώσεως».

3. Οἱ τελευταῖες ἡμέρες. Τό ἀμέσως παραπάνω κείμενο συνεχίζει ὡς ἑξῆς: «ἡ ὁμόφωνος αὕτη ἀπόφασις διευθυντῶν τῶν ἐφημερίδων, συνετάραττε χθές τοὺς ἀπεργήσαντας, ἰδίως δέ τοὺς παραιτίους τῆς στάσεως, ἀναγκασθέντας ὡς ἐμάθαμεν νά σκεφθῶσι περί λήψεως μέτρων ὑποχωρήσεως. Αὕτη εἶναι ἡ σημερινή κατάστασις τῆς ἀπεργίας, ἣν ὅλος ὁ κόσμος κατεδίκασε, διότι ἐν αὐτῇ ἐγνώρισε τό ἄλογον αἰτήσεων, αἵτινες δυνατόν καί τὰς ἐφημερίδας καί αὐτοὺς τοὺς ἰδίους στοιχειοθέτας νά καταστρέψωσι, ἀλλὰ κυριώτατα πᾶσαν ἐλευθερίαν βίου πνευματικοῦ καί ὕψους. Οφείλομεν ὅμως ἤδη ἐνταῦθα νά ποιήσωμεν μνειάν τῆς τάξεως, μεθ' ἧς διεξήχθη ἡ ἀπεργία, ὅπερ εἶνε ἐπαινετικόν διά τοὺς δράστας αὐτῆς, μή παρεκτραπέντας εἰς οὐδέν βίβαιον, καί ὄντως ἀποδείξαντας ὅτι συνησθάνοντο, καθό ἐν ἀποπῶ στάσει, τό δίκαιον τῆς ἀλληλεγγύης τῶν πολιτῶν».

— Διαφορετική εἶναι ἡ εἰδησεογραφία τῆς ἐφημερίδας «Καιροί» τῆς 23.1.1891: «Ἡ ἀπεργία τῶν τυπογράφων ἐργατῶν ἐξακολουθεῖ ἔτι παρεμβάλλουσα πολλά προσκόμματα ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν ἐφημερίδων. Δυστυχῶς οἱ ἀπεργοὶ δέν ἀρκοῦνται τοῦ ἔργου ἀπέχοντες. Ἐργάζονται πολυτρόπως νά καταστήσωσιν ἐντελῶς ἀδύνατον τῶν ἐφημερίδων τήν ἐκδοσιν, ἀποπλανῶντες τοὺς ἐργαζομένους ἐργάτας διά παντοίων ὑποσχέσεων. Τό δέ χειρότερον, καταφεύγουσι εἰς ἐκβιασμούς καί ἀπειλάς κατά τῶν μικρῶν ἢ ἀσθενῶν ἐργατῶν, ὅπερ, τέλος, ὑποχρεοῖ εἰς παρέμβασιν τήν δικαστικὴν ἐξουσίαν πρὸς ἀποτροπὴν δυστυχημάτων, τραυματισμῶν καί ταραχῶν».

— Ἡ «Ἐφημερίς» ἔγραψε τήν 28.1.1891: «Οἱ ἐργάται τυπογραφείων, ἀναγνωρίσαντες τό ἄδικον ὅπερ εἶχον κηρύξαντες ἀπεργίαν, ἤρξαντο ἀπὸ τῆς χθές ζητοῦντες καί πάλιν νά ἐπαναλάβωσι τὰς ἐργασίας των. Οὕτως ἔληξε καί τό ἐπεισόδιον τοῦτο, καθ' ὃ πρωτηγωνίστησαν καί πάλι ὀλίγοι ραδιοῦργοι, ἐπιχειρήσαντες καί

πολιτικῶς νά ἐμεταλλευθῶσι τούς ἐργάτας, οἵτινες οὐκ ὀλίγας ὑπέστησαν ζημίας ἐπί τόσας ἡμέρας στερηθέντες ἀσκόπως καί ἄνευ λόγου τῶν ἡμερομισθίων των. Ἡμεῖς πρὸς τούς ἐργάτας τῶν τυπογραφείων διατρανώσαμεν πάντοτε, ἄνευ ἐπιδείξεων καί λογοκοπιῶν, αἰσθήματα ἀδελφικά, ὧν μάρτυρες ἀψευδεῖς ἔστωσαν αὐτοὶ οἱ ἐργαζόμενοι ἢ ἐργασθέντες ἐν τῷ τυπογραφείῳ ἡμῶν. Καί διὰ τοῦτο ἡ *Ἐφημερίς* καθ' ὅλον τό διάστημα τῆς ἀπεργίας ἔδειξε τό μοναδικόν ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ δημοσιογραφίᾳ παράδειγμα, ὅτι οὐδαμῶς ἐπηρεάσθη ἐκ τῆς ἀπεργίας, ἀλλά τὸναντίον μόνη αὐτῆ ἐκ πάντων τῶν συναδέλφων ἐξεδίδετο ὡς καί πρὶν, ἄνευ διακοπῆς ἢ μειώσεως τοῦ σχήματος ἢ ἀραιώσεως τῆς ὕλης.

Τοῦτο ὅμως κυρίως ὀφείλεται εἰς τόν ἀγαπητόν μας ἀρχιεργάτην καί διευθυντήν τοῦ τυπογραφείου μας κ. Σταῦρον Κροντηρᾶν, ὅστις, καίπερ σύμβουλος τοῦ Συνδέσμου τῶν Τυπογράφων, δέν προσεχώρησεν εἰς τὴν ἀδικαιολόγητον ἀπεργίαν, οὐδέ συνεμερίσθη τὰς παραλόγους ἀξιώσεις τῶν συναδέλφων του, ἀλλὰ παρέμεινε μετὰ τοῦ υἱοῦ του Δημητρίου εἰς τὴν θέσιν του, ἐκεῖ ὅπου τό καθήκον του καί αἱ πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τῆς *Ἐφημερίδος* ἠθικαὶ ὑποχρεώσεις του τῷ ἐπέβαλλον νά μείνη»⁴⁹.

49. Μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπεργία πού εἶχε γίνει τὴν 4.3.1890 στὴν ἐπιχείρησιν τῆς «Ἐφημερίδας» (βλ. § 4 ὑπὸ Α2), οἱ ἀπεργοὶ ἔγραψαν τὰ ἀκόλουθα σὲ ἐπιστολή τους πού δημοσιεύθηκε στὴν «Νέα Ἐφημερίδα» τῆς 9.3.1890: Ὁ Σ. Κροντηρᾶς, ὅστις διὰ τοῦ τρόπου του τοῦ καλοῦ ὡς τίμος ἄνθρωπος κατώρθωσε πᾶν μέσον διὰ νά μείνη μόνος ἐν τῇ «Ἐφημερίδῳ» ἐκ τῶν ἀπεργησάντων ἐργατῶν αὐτῆς, ἐρχεται διὰ τοῦ λιβέλλου του ἐν τῇ «Ἀκροπόλει» νά διαψεύσῃ πάντας τούς συναδέλφους του, ὅτι οὐδέποτε ὁ διευθυντῆς τῆς «Ἐφημερίδος» ἠθέλησε νά μᾶς ἐπιβάλλῃ αὐξήσιν ὥρῶν ἐργασίας. Λησμονεῖ ὁ Κροντηρᾶς τόν κανονισμόν τόν ὁποῖον εἶχε τοιχοκολλήσῃ ὁ γραμματεὺς τῆς «Ἐφημερίδος», ἐντολῇ τῆς διευθύνσεως. Ἀποροῦμεν πῶς ἐτόλμησε νά ἐκφέρῃ τοιαῦτα ψεύδη ὅτι μετὰ τὴν δεκάωρον ἐργασίαν ἐπληρωνόμεθα καί ὅτι ἐξακολουθεῖ ἡ διεύθυνσις τῆς «Ἐφημερίδος» μέχρι σήμερον νά πληρῶνῃ τὰς περισσοτέρας ὥρας. Ἐάν σήμερον πράττῃ τοῦτο, τό πράττει ἐξ ἀνάγκης, διότι θέλει νά καταρτίσῃ προσωπικόν πρὸς ἔκδοσιν τοῦ φύλλου, ἡμεῖς ὅμως οὐδέποτε ἐπληρώθημεν, οὔτε ἀνεφέρετο ἐν τῷ κανονισμῷ περὶ

—Στήν Ἐφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν τῆς 23.2.1891 διαβάζομε: «Ὅλοι ἐξηγέρθησαν ἐναντίον τῶν τυπογράφων, δι' ἀμάθειαν ἢ ἐπιπολαιότητα ἢ συμφέρον. Οἱ δημοσιογράφοι μάλιστα ἠνωμένοι ἐκήρυξαν κατ' αὐτῶν σταυροφορίαν, ἐζήτησαν τήν ἐπέμβασιν τῆς Κυβερνήσεως, ἔκαμαν τελεσίγραφα.

Καί οἱ τυπογράφοι ἠναγκάσθησαν νά ὑποχωρήσουν, ἐν ᾧ εἰς πολλούς ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀπεργία των ἀφῆκε κακὴν ἐντύπωσιν. Θά ἰδῆτε· μιά ἄλλη θά ἦνε καλλίτερη, ἤκουσα νά λέγη ἓνας γέρον τυπογράφος, ἐν ᾧ ἐξήρχετο ἐκ τοῦ γραφείου μιᾶς ἐφημερίδος. Καί ἐνεθυμήθη μίαν ἠρωίδα τοῦ Ἀριόστου, ἡ ὁποία ἐπεφάνη κατ' ἀρχάς δυσειδεστάτη εἰς τοὺς ἐραστάς της, βαθμηδόν ἔπειτα ἐξωραϊζομένη, μέχρις οὗ ἐδείχθη ὑπὸ τήν ἀληθῆ, τήν ὡραίαν αὐτῆς ὄψιν. Οὕτω εἰς τήν Ἑλλάδα, μείνατε βέβαιοι, θά φανῶσι βαθμηδόν καί αἱ Ἀπεργίαι».

—Ὡστόσο, ἡ ἴδια ἐφημερίδα ἔγραψε τήν 7.2.1891: «Τό "Νέον Πρακτορεῖον τῶν Τυπογράφων", παγιοῦται ὡς ἡμέραι, διότι πᾶσα νέα ἐκδιδομένη ἐφημερίς καί πᾶν νέον περιοδικόν ἢ σύγγραμμα ἀναθέτει τῷ "Πρακτορεῖῳ τῶν Τυπογράφων" τήν πώλησιν καί κυκλοφορίαν αὐτοῦ, ὡς ἡ "Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν", ὁ "Κόσμος", ὁ "Μικρός Ἕλληνας", "Περιήγησις τοῦ Στάνλεϋ ἀνά τήν Ἀφρικὴν" καί τό "Ἀπτικόν Μουσεῖον».

πληρωμῆς πλειοτέρων ὥρων.

Τοιαῦτα ψεύδη, κύριε συντάκτα, δέν ἠλπίζομεν ν' ἀκούσωμεν παρά τοῦ Στ. Κροντηρᾶ, ὅστις, ἅμα λαβῶν γνῶσιν τοῦ κανονισμοῦ μᾶς εἶπεν ὅτι «πρέπει νά δώσωμεν ἐν καλόν μάθημα εἰς τόν κ. Ρούκη», διά νά λυθῆ ἅπαξ διά παντός τό ζήτημα, συνάμα δέ νά ὑπογράψωμεν δήλωσιν, ἣν ὑπεσχέθη ὅτι ἤθελεν ὑποστηρίξει, καί ἐπὶ τῇ ἀρνητικῇ ἀπαντήσει τοῦ κ. Ρούκη, ἤθελε καί αὐτός συμμορφωθῆ μέ αὐτήν.

Τά ἀνωτέρω, κ. συντάκτα, εἶνε ἡ μόνη εἰλικρινὴς ἀλήθεια, πηγάζουσα ἐξ ἐλευθέρων καί ἀνεξαρτήτου φορνήματος ἐργατῶν σεβόμενων ὅ,τι ἱερόν ἐν τῇ συνειδήσει εὐσυνειδήτου ἐργάτου. Ταῦτα πρὸς τό παρόν, ἐπιφυλασσόμενοι, ἐάν προκληθῶμεν, νά ἀπαντήσωμεν προσάγοντες μαρτυρίας καί ἄλλων ἐργατῶν τυπογράφων.

B.- Ἐπιχειρήματα ὑπέρ τῆς ἀπεργίας

1. Τό σκεπτικὸ τῆς διοίκησης τουλάχιστον τοῦ Συνδέσμου γιὰ τὴν κήρυξη καὶ τὴν διεξαγωγή τῆς ἀπεργίας προκύπτει ἀπὸ τὸ παρακάτω δημοσίευμα τῆς Ἐφημερίδος τῶν Συντεχνιῶν τῆς 13.3.1891.

Τὴν Κυριακὴ τῆς 10.3.1891, «γενομένης τῆς προαγγελθείσης γενικῆς συνελεύσεως τῶν τυπογράφων ἐν τῷ Δημαρχείῳ, ὁ Πρόεδρος αὐτῶν κ. Ποῦλος Θεοδωρόπουλος ἐξεφώνησε τὸν κάτωθι δημοσιευόμενον λόγον [...].

Οἱ διευθυνταὶ τῶν ἐφημερίδων, παρ' ὧν ἐζητήσαμεν τὴν πύλησιν τοῦ ἡμίσεος τῶν φύλλων των, μᾶς ἀπέκρουσαν καὶ καίπερ ἡμεῖς εἶμεθα οἱ κύριοι παραγωγοὶ τῶν εἰσοδημάτων των, διὰ τῆς λόγχης μᾶς ἠπείλησαν, ἐὰν ἐπεμένομεν εἰς τὴν ἀπόφασιν ἡμῶν καὶ δὲν ἐκύπτομεν ἐπὶ τῶν στοιχείων ἀμερινοὶ περὶ τῆς τύχης ἢ ὅποια ἀναμένει ἡμᾶς αὔριον, ἀφοῦ χάσωμεν ἴσως τὴν ὄρασιν καὶ ἐξαντλήσωμεν τὰς δυνάμεις μας. Καὶ ὁμως δὲν ἐζητοῦμεν τίποτε παράλογον τὸ ὅποῖον τὰ συμφέροντα αὐτῶν νὰ βλάψῃ· οὔτε αὔξησιν ἡμερομισθίου, οὔτε ἐλάττωσιν ἐργασίμων ὥρῶν, τὰ ὅποια θὰ ἐπέδρων ἀμέσως ἐπὶ τῶν ἰδιοτελῶν συμφερόντων των· διατί νὰ μὴ ἀποδώσωσιν εἰς ἡμᾶς ἓν μέρος τῶν δικαιωμάτων μας ἀφ' ἑνός καὶ ἓν ἐλάχιστον ποσοστὸν τῶν κερδῶν τὰ ὅποια χορηγοῦσιν εἰς τὸ πρακτορεῖον; δὲν εἶμεθα ἡμεῖς ἐργάται, ὧν ἄνευ κανεὶς δὲν δύναται νὰ διαδώσῃ ἓν μέτρον μακρὰν τὴν ιδέαν του καὶ νὰ πορισθῇ κέρδη ἐκ τῆς τοιαύτης διαδόσεως;

Ἄλλὰ δὲν σκέπτονται οὕτως οἱ κύριοι διευθυνταὶ· καὶ ὅταν ἡμεῖς παρεκαλέσαμεν αὐτοὺς πλεόν ἢ ἅπαξ ὅπως μᾶς δώσωσι μικρὸν τινα χῶρον εἰς τὰ φύλλα των, ὅπως ἐκθέσωμεν εἰς τὸ κοινὸν τὰ παράπονά μας, ὅλοι μᾶς ἠρνήθησαν. Ἐκ τούναντίου, αὐτοὶ καθ' ἑκάστην περὶ ἡμῶν γράφοντες ἐπλήρουν ὀλοκλήρους σελίδας ὑβρεων, ἀσυνειδήτους καὶ τὰ παρόμοια ἀποκαλοῦντες τετρακοσίους καὶ πλεόν τυπογράφους ἀποζῶντας ἐκ τοῦ ἰδρώτος καὶ τῆς ἐντίμου ἐργασίας των, διατηροῦντας πτωχὰς οἰκογενείας, ὡσανεὶ μὴ ἦσαν μέλη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τοῦ φορολογουμένου μέχρις ὀστέων διὰ τὴν ὑπαρξίν τῆς Πολιτείας, ὅπως προστατεύῃ αὐτοὺς καὶ μόνους.

Πολλοί κατασυκοφαντοῦντες τό Σωματεῖον καί ἐπιθυμοῦντες νά σπείρωσι ζιζάνια μεταξύ μας ἔλεγον καί ἔγραφον ποτέ μέν ὅτι ἡμεῖς ἀγόμεθα ἀπό στασιαστικούς σκοπούς, ποτέ δέ ὅτι κακῶς ἄγοντες τούς ἀδελφούς μας ἐργάτας διά τῆς ραδιουργίας καί ὑστεροβουλίας ἐπιδιώκομεν τήν καταστροφήν τῶν συμφερόντων των. Οὐδέν τούτου ψευδέστερον, καί νῦν ἔτι θά ἐπεθυμοῦμεν οἱ κ. δημοσιογράφοι νά ἤρχοντο ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ὅπως πεισθῶσιν ὀφθαλμοφανῶς περί τῆς ὁμονοίας καί ἀδελφότητος ἣ ὁποία κρατεῖ μεταξύ ἡμῶν ἐν τῇ συζητήσῃ τῶν συμφερόντων μας. Δυστυχῶς τάς διαψεύσεις ταύτας τῶν καθημερινῶν ὕβρεων καί συκοφαντιῶν των ἡμεῖς δέν ἠδυνάμεθα νά κάμωμεν, καθό μηδέν φύλλον ἔχοντες εὐμενές εἰς τά δίκαια τῶν τυπογράφων παράπονα [...].

Μᾶς κατηγοροῦσιν ὡς κοινωνιστάς! εἶναι ψεῦδοι! καί τοῦτο τό λέγουσιν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῆς ἐυθείου ὑπομονῆς μας ρίπτουσι τήν λέξιν ταύτην ὡς φόβητρον διά νά μᾶς ἀποστερήσωσι τῆς γενικῆς συμπαθείας ἧς ἀπολαμβάνομεν. Εἴμεθα ἐργάται ἀδικούμενοι καί τίποτε περισσότερον.

2. Σέ ἐπιστολή ἀναγνώστη πού δημοσιεύθηκε στόν «Φορολογούμενο» τῆς Πάτρας τήν 25.1.1891 (ἀναδημοσιεύθηκε στήν Ἐφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν, φ. 10), ὑποστηρίχθησαν καί τά ἀκόλουθα: «Δέν φρονῶ ὅτι ἔχουσιν δίκαιον οἱ κ.κ. δημοσιογράφοι· διότι πρῶτον δέν ἔπρεπε νά ὦσιν ἀπαθεῖς καί ἀδιάφοροι πρός τάξιν ἀνθρώπων, πρός ἣν ἀναστρέφονται καθ' ἐκάστην, ἣν ἔχουσι συνεργάτην ἐν τῷ ἔργῳ των· δεύτερον διότι οὐ μόνον οὐδέν εἶχον νά ζημιωθῶσιν, ἀλλά καί πολλά νά κερδίσωσιν ἐκ τῆς ἐκχωρήσεως τῆς πωλήσεως τῶν ἐφημερίδων εἰς τόν Συνδέσμον τῶν Τυπογράφων, διότι δι' αὐτῆς θά ἐπήρχετο οἶονεῖ συνεταιρισμός τις μεταξύ τῆς ἐργασίας καί τοῦ κεφαλαίου, ὅστις θεωρεῖται πανταχοῦ ὡς ἀσφαλεστάτη ἐγγύησις τῆς ἐπιτυχίας καί προκοπῆς πάσης βιομηχανίας· οἱ τυπογράφοι ἀμέσως μετά τούς δημοσιογράφους θά εἶχον κυριώτατον συμφέρον νά διαδώσωσι καί ἐπεκτείνωσιν τήν κυκλοφορίαν τῶν ἐφημερίδων, νά καταστήσωσιν αὐτάς εὐπροσωποτέρας καί ἐν αὐτοῖς θά εὔρισκεν ἡ δημοσιογραφία πολύτιμον συνεργάτην· διότι οἱ κ.κ. δημοσιογράφοι καθῆκον εἶχον πρὶν προνοήσωσι περί

τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας, τοῦ δήμου, τῆς πόλεως, νά προνοήσωσι περί τῆς εὐημερίας ἐκείνων, οἵτινες διημερεύουσι καί διανυκτερεύουσι πεινῶντες καί γυμνητεύοντες εἰς τά τυπογραφεῖα των».

3. Τίς ἐπιδιώξεις τῶν ἀπεργῶν τυπογράφων δικαιολόγησε καί ἡ Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν τήν 9.2.1891 μέ τό ἐξῆς ἄρθρο: «...Οἱ διευθυνταί τῶν ἐφημερίδων δικαιοῦνται νά ἔχωσιν καί νά ἐπιμελῶνται τῶν συμφερόντων των. Οἱ τυπογράφοι, ἀνήκοντες εἰς φυλήν κατωτέρου εἴδους, ἐγκληματοῦν καί διακυβεύουν τήν δημοσίαν τάξιν, ἐάν τολμήσωσι νά σκεφθῶσι καί προβῶσιν εἰς οἰκονομικόν διάβημα, ἀφορῶν τά συμφέροντά των! Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ πεφωτισμένου τύπου τῶν Ἀθηνῶν [...].

Ἡ “Ἐνωσις τῶν Δημοσιογράφων”, ὁ σύλλογος αὐτός τῶν Ἀθηναίων μεγιστάνων (πόσοι εἶναι; τριάκοντα;), τῶν τριάκοντα δημοσιογράφων, θά προσκαλέσῃ τήν Κυβέρνησιν νά πατάξῃ τήν αὐθάδειαν τῶν ἐργατῶν διά τῆς λόγχης τοῦ χωροφύλακος. Ἐάν τοιαῦται εἶναι αἱ γενικαί ἀρχαί, αἵτινες διέπουσιν τούς διευθυντάς τῶν ἐφημερίδων ἀπέναντί τῶν τυπογράφων, βεβαίως ἡ ἀπειλή ὅτι θά προσκληθῶσιν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ τυπογράφοι ἢ ὅτι θά διδαχθῶσιν οἱ μαθηταί τῶν σχολείων τήν τυπογραφικήν, δέν ἀνέρχεται εἰς πολύ βαρύτερον [...]. Ἡ μεγαλειτέρα ζήτησις βεβαίως θά ἐλαττώσῃ τά ἡμερομίσθια, ἀλλ’ ἂν οἱ ἐργάται ἐπιμεληθῶσι νά κατίδωσιν ὅτι συμφέρον των μέγα εἶνε ἡ μόνιμος ἔνωσις των, τότε ὅσῳ περισσότεροι ἔρχονται εἰς τήν ἔνωσιν, τόσῳ τό καλλίτερον, τόσῳ μᾶλλον καθίστανται ἱκανοί νά ἐπιβάλλωσιν ὄρους εἰς τούς τριάκοντα τυράννους [...]. Τό Πρακτορεῖον τῶν Ἐφημερίδων καί αἱ τήν μεγίστην κυκλοφορίαν ἔχουσαι ἐφημερίδες ἀποτελοῦσι μίαν καί τήν αὐτήν σπεῖραν, ἐνεργοῦσαν καί λειτουργοῦσαν ἐπί τῷ αὐτῷ τέλει, τοὔτέστι ἐπί τῷ τέλει νά καλύπτωνται μέν ὅλα τά ἔξοδα τῆς ἐφημεριδογραφίας καί νά πραγματοποιηῖται πλεόνασμα τι πρός πληρωμήν (τί πληρωμήν!) τῶν ὑπηρετῶν καί βοηθῶν τῆς ἐφημεριδογραφίας, ἀλλ’ ἀφοῦ πρῶτον ἐξασφαλισθῇ εἰσόδημα προοδευτικόν καί ἐπισωρευτικόν ὑπέρ τῶν διευθυντῶν καί τῶν πρακτόρων. Ἡ πηγὴ ὅλων αὐτῶν τῶν πόρων ἀποτελεῖται κατὰ τά ἐννέα δέκατα

ἐκ τῆς ἐργασίας καί τῆς τέχνης τῶν τυπογράφων καί τῶν ἐμμίσθων ἢ ἀμίσθων συντακτῶν τῶν ἐφημερίδων. Πᾶν ὅ,τι ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης παράγεται μεταβάλλεται εἰς τόν πλοῦτον, δι' οὗ αὐτοπρoικίζονται οἱ διευθυνταί καί οἱ πράκτορες. Οἱ τυπογράφοι εἶναι πραγματι οἱ φυσικοὶ τροφοδόται καί πληρωταί τῶν διευθυντῶν καί τῶν πρακτόρων καί ζητοῦσιν ἀπλῶς νά ἐξασκήσωσι τήν φυσικήν ταύτην ιδιότητά των. Τί λοιπόν εἶναι τό ἀλλόκοτον καί παράλογον, ὅπερ οἱ κύριοι οὗτοι βλέπουσιν εἰς τήν ἀξίωσιν τῶν τυπογράφων ὅπως ἔχωσιν εἰς χεῖράς των τά μέσα, δι' οὗ παράγουσι τόσον πλοῦτον; [...].

Οὐδέν δικαιότερον ἢ τοῦτο· αἱ ἐφημερίδες νά εἶναι ἰδιοκτησία συλλήβδην τῶν τυπογράφων· οἱ διευθυνταί τῶν ἐφημερίδων ἔπρεπε νά τό ἐπιθυμῶσι μᾶλλον, παρά νά τό πολεμῶσιν. Ἡ ἐπιτροπή τῆς τυπογραφικῆς Ἐνώσεως βεβαίως ἤθελεν ὀρίσει καλοῦς μισθοῦς εἰς πάντα συντάκτην. Ἀληθῶς οἱ συντάκται, οἱ ρέπορτερ, οἱ διορθωταί καί λοιποὶ μοχθοῦντες δέον νά ἐνωθῶσι μετά τῶν τυπογράφων. Σύμπασα αὕτη ἡ ἔνωσις δύναται νά διορίζη τοὺς διευθυντάς καί τοὺς μισθοδοτῆ, ὡς εἶπον. Εἶναι ἀδύνατον νά φαντασθῆ τις τί ἄλλο κινεῖ τοὺς ἐφημεριδογράφους ν' ἀντιστρατεύωνται κατά τῶν τυπογράφων ἢ ὅτι προτιμῶσι νά ἔχωσιν αὐτοὶ ὅλα τά εἰσοδήματα καί ν' ἀφίνουν τοὺς τυπογράφους νά παράγωσι καί νά κουρεύωνται. Ἐάν ἡ ἔνωσις τῶν τυπογράφων ἦτο ἐδραία καί συμπαγής, δέν θά εἶχεν οὐδέ καν ἀνάγκην νά ἔλθῃ ποσῶς εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς ἐφημεριδογράφους. Ἡδύνατο νά ἐγκαταλίπη τέλεον τήν ἐκτύπωσιν πάντων τῶν ὑφισταμένων φύλλων καί νά ἰδρύσῃ ἴδια, ἔστω καί μέ τά αὐτά ὀνόματα, καί νά προσκαλέσῃ συντάκτας νά τά γράφωσι καί διευθυντάς νά τά διευθύνωσι μέ δίκαιον μισθόν. Καί οὕτως ἐλπίζω ὅτι, προϊόντος τοῦ χρόνου, θά συμβῆ».

Γ.- Ἐπιχειρήματα ἐναντίον τῆς ἀπεργίας

Ἀπό τά παρακάτω κείμενα, πού δημοσιεύθησαν στόν ἀθηναϊκό τύπο τήν περίοδο τῆς ἐν λόγῳ ἀπεργίας, προκύπτουν τά ἐπιχειρήματα μέ τά ὁποῖα οἱ ἐργοδότες τῶν ἀπεργῶν, δηλαδή οἱ ἐκδότες

τῶν ἐφημερίδων, ἀπέκρουσαν τό αἴτημα τοῦ Ἑργατικοῦ Συνδέσμου τῶν Τυπογράφων νά ἀνατεθεῖ σ' αὐτόν ἡ πώληση τῶν ἐφημερίδων.

1. «Ἑρμῆς», 27.1.1891: «Οἱ στοιχειοθέται, παραπλανηθέντες ὑπό φαντασιοπλήκτων τινῶν ὁμοτέχνων, ἐνόμισαν ὅτι ἐδίκαιοντο νά ἀρπάσωσι δι' ἐκβιάσεως ξένην ἐργασίαν, ἣν ἕτεροι, ἐπί μακρὰ ἔτη φιλοπόνως διεξάγοντες, ἐσυστηματοποίησαν, οὕτως εἶπεῖν, καί κατέστησαν μέγαν παράγοντα τῆς τελευταίας ἐν Ἑλλάδι δημοσιογραφικῆς ἀναπτύξεως. Ἐφαντάσθησαν οἱ παραπλανηθέντες ἐργάται ὅτι αὐτοί εἶναι ὁ πρῶτος παράγων τῆς δημοσιογραφίας, ἀντί δέ νά ζητήσωσι τοῦλάχιστον, τοιαύτην ἔχοντες ἰδέαν, μείζονα χρηματικήν τῆς ἐργασίας των ἱκανοποίησιν, ἐνόμισαν ὅτι δύναται ν' ἀπαιτήσωσι διά τῆς βίας καί ἄλλα ὠφελήματα, ἀρπάζοντες τόν ἄρτον ἄλλων ἐργατῶν, καί τούτους ἀδικοῦντες πρὸς ἴδια τέλη. Πλάνη οἰκτρά καί ἀδίκημα προφανές! Ὁ πρῶτος παράγων τοῦ τύπου εἶναι ὁ δημοσιογράφος, ὁ καταβάλλων οὐ μόνον τήν προσωπικήν ἐργασίαν του, τήν καί σπουδαιότεραν, ἀλλά καί ὑλικά κεφάλαια, ὧν δέ ὑπεύθυνος διά τὴν τακτικήν πληρωμὴν τῶν ἐργατῶν. Ὁ δημοσιογράφος, ὁ καταβάλλων καί κεφάλαια μεγάλα καί ἐργασίαν ἀκαταπόνητον, δύναται νά μὴ κερδίῃ οὐδέ τόν ἄρτον πολλάκις, εἶναι ὅμως ὑπόχρεως νά πληρῶνῃ τακτικῶς τοὺς ἐργάτας. Ὁ δημοσιογράφος δύναται εὐκόλως νά γείνη καί στοιχειοθέτης, ἐκμανθάνων τὴν τέχνην, δέν εἶναι ὅμως εὐκόλον καί εἰς τόν στοιχειοθέτην νά μεταβληθῇ εἰς δημοσιογράφον. Ὁ δημοσιογράφος, τέλος, εἶναι καί ἠθικῶς ὑπεύθυνος ἀπέναντι τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ, διότι, γράφων μωρίας, καταστρέφει τό ἔργον, ἐξ οὗ τόσοι ἀποζῶσιν. Ὁ δημοσιογράφος λοιπόν εἶναι τό πνεῦμα καί ἡ ψυχὴ τῆς ἐργασίας, ὁ μόνος δικαιούμενος εἰς τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς, διανέμων αὐτὴν καταλλήλως πρὸς τό κοινόν συμφέρον.

Τὴν διεύθυνσιν ταύτην ἐπειράθησαν νά ἰδιοποιηθῶσιν οἱ στοιχειοθέται, ἀπεργοῦντες, ἀπειλοῦντες δέ ὅτι δέν θέλουσιν ἐπαναλάβει τὴν ἐργασίαν των πρὶν ἢ ἀνατεθῇ αὐτοῖς καί ἕτερα τοιαύτη, ἥτοι ἡ πώλησις καί ἡ διαχείρισις τῶν ἐφημερίδων, ἀνατεθειμένη νῦν εἰς πρακτορεῖον, ἄριστα λειτουργοῦν πρό δεκαοκταετίας περίπου, συντέλεσαν δέ σπουδαίως εἰς τὴν εὐρυτέραν διάδοσιν τῶν ἐφημερίδων,

ἥς ἔνεκα καί οἱ στοιχειοθέται εὐρίσκουσι καί ἐργασίαν καί μισθούς γενναίους. Ἐάν δέ ἡ ἀπόπειρα αὕτη τῶν στοιχειοθετῶν ἐναυάγει καί κατεστρέφετο τό ἔργον, πρὸς κοινήν ζημίαν, περί τούτου δέν ἠθέλησαν οὐδέ κἄν νά σκεφθῶσιν. Ἀδιαφοροῦσιν ἐάν ἀποτύχωσιν ἀλλοίαν ἀναλαμβάνοντες ἐργασίαν, ἄσχετον ὄλως πρὸς τό ἐπάγγελμά των, ἐργασίαν ἣν ἕτεροι διά πολλῶν μόχθων καί ἀγώνων καί μετά μακροῦ χρόνου πάροδον παρεσκεύασαν. Καί τήν ἐργασίαν ταύτην, ὅπερ καί τό χερίστον, ἀπαιτοῦσι διά μέσων ἐκβιαστικῶν καί ἀνόμων. Ἄλλ' οἱ δημοσιογράφοι, ὑπ' ὄψει ἔχοντες τό κοινῆ συμφέρον, δέν δεικνύουσι τήν αὐτήν ἀδιαφορίαν πρὸς παρακινδυνευμένα πειράματα, οὐδέ δύνανται νά ὑποκύψωσιν εἰς ἀδίκους καί παραλόγους ἀξιώσεις, ἅς ἐνέπνευσε πνεῦμα ἀπληστίας καί τάσις ἀρπακτική.

Οὐδαμοῦ ἄλλοθι ὁ ἐργάτης ἐζήτησέ ποτε νά γείνη αὐτός διαχειριστής τῆς ἐργασίας καί ἐμπορας τῶν προϊόντων αὐτῆς. Ἀπήτησε μόνον καλλιτέραν ἐκτίμησιν τῆς ἐργασίας του καί μείζονα αὐτῆς ἀμοιβήν, ἀντιτασσόμενος πρὸς τήν ἀπορροφητικὴν τοῦ κεφαλαίου τάσιν. Ἐάν δέ καί οἱ ἡμέτεροι στοιχειοθέται ἔβλεπον ὅτι οἱ δημοσιογράφοι, οἱ ὄχι μόνον κεφάλαια καταβάλλοντες ἀλλὰ καί ἐργασίαν ἐπιπονωτέραν καί μερίμνας ἀνιαράς, ἀπεθησαύριζον ὑπέρογκα κέρδη, ἠδύνατο καί ἐκεῖνοι νά ζητήσωσι τό πολύ πολύ αὐξήσιν τοῦ ἡμερομισθίου των, χάριν οἰκονομικῆς ἰσορροπίας, καί οὐδέν πλεον. Πράττοντες δέ ὅπως ἔπραξαν, οὔτε σύστημα, οὔτε ἀρχήν τινα ἠκολούθησαν, ἀπέδειξαν δέ μόνον ἐνστικτα ἀχαλινώτου περιφιλαυτίας, καθ' ὧν ὄφειλον ν' ἀντιταχθῶσιν ἐρρωμένως οἱ δημοσιογράφοι, ὅπως μή ἴδωσι καταστρεφόμενον ἔργον, ἐξ οὗ τόσοι ἄνθρωποι ἀποζῶσι, μεγίστη δέ προσγίγνεται τῇ πολιτείᾳ καί τῇ κοινωνίᾳ ἠθικὴ ὠφέλεια».

2. «Καιροί», 21.1.1891. «Μικροὶ πωληταὶ ἐφημερίδων, πείραν τοῦ ἔργου κεκτημένοι καί νοημοσύνην φυσικήν, ἐπενόησαν καί ἴδρυσαν κεντρικόν Πρακτορεῖον πωλήσεων ἐφημερίδων, τό ὅποιον συνετέλεσε τά μέγιστα εἰς τήν διάδοσιν τῶν ἐφημερίδων, εἰς τήν ὀρεξίν τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν καί εἰς τήν μόρφωσιν πολιτικοῦ φρονήματος. Ἐπί δεκαεπτὰ ἤδη ἔτη, πολυμόχθως καί ἐντίμως

οὔτοι ἐργαζόμενοι, ὠργάνωσαν ἐπιτηδεῖως ἔργον παρέχον ἄρτον εἰς χιλιάδας ἴσως ἀνθρώπων. Κερδαίνουνσιν αὐτοί, ἀλλά παρέχουσι συγχρόνως ἐπικερδῆ ἐργασίαν εἰς δημοσιογράφους, τυπογράφους, ὑποπράκτορας καί πωλητάς ἐφημερίδων. Δι' αὐτῶν δέ οἱ διευθύνται τῶν ἐφημερίδων διεσφάλισαν ὅπωςδῆποτε τήν ὑλικήν καί τήν πνευματικήν αὐτῶν περιουσίαν, προσέτι δέ τήν ἀνεξαρτησίαν τοῦ πολιτικοῦ φρονήματος, πρᾶγμα πολύτιμον, γεγονός δέ ἀξιοσημείωτον καί σοβαρότατον ἐν τῇ ἐστίᾳ ταύτῃ τοῦ φατριασμοῦ καί τῆς πολιτικῆς διαφθορᾶς.

Κατά τοῦ ἰδρύματος τῶν νέων τούτων, ἀντηγωνίσθησαν ἄλλοι ματαιίως καί ἐπιζημίως, ἐξηγέρθη δέ ἀντιζηλία. Διατί νά κερδαίνωσι; Ἐντεῦθεν ὁ πόλεμος, ὃν συνεμερίσθησαν δυστυχῶς καί οἱ ἐργάται τῶν τυπογραφείων.

Ἡμεῖς, ἀπό τούς ὁποίους ὠφελοῦνται οἱ πράκτορες, δέν παρονοούμεθα· ἀλλ' οἱ ἐργάται τῶν τυπογραφείων διενοήθησαν νά καταναγκάσωσιν ἡμᾶς νά παραδώσωμεν αὐτοῖς τήν πώλησιν τῶν ἐφημερίδων, καταστρέφοντες τό καλῶς λειτουργοῦν πρακτορεῖον, διακυβεύοντες δέ τήν περιουσίαν, τήν τιμήν καί τοῦ φρονήματος τήν ἀνεξαρτησίαν. Ὁ Σύλλογος τῶν τυπογράφων οὔτε ἐγγύησιν, οὔτε ἀσφάλειαν, οὔτε ἐμπιστοσύνην δύναται νά παράσχη ἡμῖν, μή ἔχων πείραν τοῦ ἔργου τῆς πωλήσεως, οὔτε ὠρισμένα πρόσωπα ὑπεύθυνα πρὸς ἡμᾶς ἐνώπιον δικαστηρίων καί ἐνώπιον τῆς κοινωγίας, ἧ δέ συγκέντρωσις τῆς πωλήσεως καί τῆς τυπογραφικῆς ἐργασίας εἰς ἀνευθύνους διαχειριστάς θά προκαλέσῃ ἀφεύκτως τοῦ τύπου τήν ὑποδούλωσιν καί τήν καταστροφήν. Διά τῶν ἀνωνύμων ἑταιριῶν καί συλλόγων δέν γίνονται ἐν Ἑλλάδι, οὔτε εὐοδοῦνται τά ἔργα τῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἴδού τό ζήτημα! Πρόκειται περί τοῦ ὀλέθρου ἡμῶν καί τῆς ὑποδουλώσεως τοῦ πολιτικοῦ φρονήματος τοῦ τύπου, ὑπέρ τοῦ ὁποίου ἔχει συμφέρον μέγιστον νά μεριμνήσῃ τό ἔθνος ὀλόκληρον».

3. «Ἐπιθεώρησις», 20.1.1891. «Οἱ ἡμέτεροι τυπογράφοι ἔσχον τήν ἐπίνοιαν βαθυτέρας κοινωνιστικῆς θεωρίας, καθ' ἣν αἱ ἐφημερίδες, προϊόντα τῆς ἐργασίας δημοσιογράφων καί τυπογράφων, δέν εἶνε εὐλογον νά παρέχωσι τό ἐκ τῆς πωλήσεώς των κερδος εἰς

τρίτους. Ἐννοεῖται ὅτι κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην παραγνωρίζεται μὲν ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων, λησμονεῖται δὲ ὅτι καὶ οἱ νῦν πράκτορες ἀποτελοῦσι τάξιν, μοχθήσασαν καὶ συντρέξασαν εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ τύπου. Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως οἰασδὴποτε κοινωνιστικῆς θεωρίας, αἱ ἔφημερίδες δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξαρτήσωσι τὴν διάδωσιν αὐτῶν οὕτως ἀπὸ τοιαύτης αἰφνιδίας ἐμπνεύσεως καὶ νὰ καταλίπωσι τὸ δεδομένον καθεστῶς. Συνέπεια λοιπὸν τῆς ἀρνήσεως τῶν δημοσιογράφων ὑπῆρξεν ἡ ἀπόφασις τοῦ σωματείου τῶν τυπογράφων πρὸς ἀπεργίαν, ἣν κατώρθωσαν ἐν μέρει νὰ ὑπερνικήσωσι τὰ πλεῖστα τῶν φύλλων, τῇ ἀρωγῇ ἐκτάκτων ἐργατῶν. Καὶ οὕτως ἡ τολμηρὰ καὶ μὴ ἐπαρκῶς μελετηθεῖσα ἀπεργία θέλει καταλήξει εἰς ὀλοσχερῆ ἀποτυχίαν τοῦ σκοποῦ».

4. «Ἀκρόπολις», 19.1.1891. «Οἱ ἀγαπητοὶ συνεργάται μας τυπογράφοι ἐνόμισαν ὅτι ἔπρεπε νὰ κάμουν καὶ ἄλλην δουλειάν, τοῦτέστι νὰ ἀναλάβουν τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἔφημερίδων, ἥτοι ὁ σύνδεσμος τῶν τυπογράφων νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ νῦν ὑπάρχον Κεντρικὸν Πρακτορεῖον. Τὴν ἄλλην αὐτὴν ἐπιχείρησιν δὲν ἐζήτησαν νὰ τὴν ἐκτελέσουν ἐν ἐλευθέρᾳ συμφωνίᾳ, ἀλλ' ἐν πίεσει. Ἡ μᾶς δίδετε τὸ πρακτορεῖον ἢ δὲν σᾶς βγάζομεν φύλλον. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὴν πίεσιν αὐτὴν οὐδεμία ἔφημερίς ὑπέκυψεν. Ἐλπίζομεν ὅτι θα ὑποχωρήσουν εἰς ὠριμωτέρας σκέψεις καὶ, ἐάν νομίζουν ὅτι πρέπει ἐκ μέρους τῶν ἐργοστασιαρχῶν νὰ βελτιωθῇ ἡ θέσις των, οἱ ἐργοστασιάρχαι βεβαίως οὐδεμίαν λογικὴν βελτίωσιν θά τοῖς ἀνηθοῦν. Καλὸν εἶναι νὰ ἐπανέλθωσιν ἀπὸ σήμερον εἰς τὰ τυπογραφεῖα των. Τοῖς ὁμιλοῦμεν ὡς ἀδελφοί. Λαμβάνομεν ὑπ' ὄψει καὶ τὸ ἰδικὸν των καὶ τὸ ἰδικὸν μας συμφέρον. Ἄλλ' ἐάν ἐπιμείνουν, τὸ αἶσθημα βεβαίως τῆς αὐτοσυντηρησίας θά μᾶς ἀναγκάσῃ νὰ γίνωμεν ἐγώισταί».

5. «Ἐπιθεώρησις», 22.1.1891. «Ἡ ἀπεργία δὲν κατηθύνετο κυρίως κατὰ τῶν ἔφημερίδων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν κατὰ τῶν πρακτόρων τῆς πωλήσεώς των, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον δὲν κατηθύνετο κατὰ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἔφημερίδος. Καὶ ὅμως ἡ γενομένη ἀπεργία, ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως τῶν ἀπεργούντων, ἐπηρέασεν ἀνίσως τὰς διαφόρους ἔφημερίδας, ἀδικήσασα μονομερῶς τινὰς τούτων.

Ἐπομένως δὲ πῶς δὲν συνησθάνθησαν τὴν μερικὴν ταύτην ἀδικίαν καὶ πῶς ἀνέχονται αὐτὴν οἱ φίλοι τυπογράφοι, οἵτινες βεβαίως δὲν ἐπεθύμουν νὰ προκαλέσωσιν ζημίαν μονομερῶς οἰασδὴποτε ἐφημερίδος».

6. «Νέα Ἐφημερίς», 21.1.1891. «Ἐννοεῖται ὅτι ὅσῳ περισσότερο βλέπει τις ὅτι δύνανται νὰ ἰσχύουν συστάσεις τοιαῦται καὶ νὰ ἐπιβάλλωνται ἐκάστοτε δι' ἀπειλῆς διαταράξεως τοῦ ἔργου ἡμῶν, τόσῳ ὀλιγώτερον εἰμπορεῖ νὰ ἐμπιστευθῆ καὶ νὰ ἐνδώσῃ, παραδίδων εἰς χεῖρας συστασιωτῶν τό συμφέρον τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς του. Κατὰ συνέπειαν, καμμία συζήτησις καὶ συνενοήσις κατὰ τοιοῦτον τρόπον δὲν εἰμπορεῖ νὰ γίνεταί καί, ἂν ὑπάρχουν στοιχειοθέται καὶ θέλουν νὰ ἐργάζωνται, καλὰ, θὰ ἐκδίδωμεν φύλλον, ἂν θέλουν νὰ μένουν ἀργοί, δὲν θὰ ἐκδίδωμεν καὶ μᾶς εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορον. Ἄλλως τε ἡ Νέα Ἐφημερίς δὲν ἔχει καμμίαν συμφωνίαν ἀπ' εὐθείας μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ μετὰ διευθυντοῦ τυπογραφείου ἐξ ἐπαγγέλματος, δίδουσα κατ' ἀποκοπὴν ἐπὶ ἀντιμισθίᾳ τὴν στοιχειοθεσίαν καὶ ἔκδοσιν. Ἄν φρονῆ ἡ τάξις τῶν ἐργατῶν ὅτι θὰ κλείσουν τὰ τυπογραφεῖα τῶν ἐπαγγελματιῶν ἢ ὅτι θὰ τὰ ἐξελέγχῃ τί παραγγελίας ἔχουν, βιβλίων στοιχειοθέτησιν ἢ ἐφημερίδων, καὶ ἀναλόγως νὰ ἐπιβάλλωνται καὶ νὰ τὰ ἀφίνη ἢ νὰ μὴν τὰ ἀφίνη νὰ ἐργάζωνται, τότε βέβαια θὰ ἐπικρατήσῃ νέος τρόπος ἀνελεύθερος ἀπολυταρχίας κατὰ τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἔργου τοῦ ἀλλοῦ, διὰ βίας· καὶ πάλιν αὐτό δὲν μᾶς ἀφορᾷ ἀπ' εὐθείας, ἀλλ' ἀφορᾷ ὅλον τό κράτος καὶ τοὺς νόμους».

7. «Καιροί», 19.1.1891. «Δυστυχῶς δὲν κατενοήθη ἔτι ἐν Ἑλλάδι ὁ προορισμός τῶν ἐργατικῶν σωματείων, τό δὲ σύστημα τῶν ἀπεργιῶν δύναται νὰ προκαλέσῃ μεγίστας παρ' ἡμῖν ζημίας εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας καὶ τὴν ὑλικὴν αὐτῆς εὐημερίαν, διότι οἱ ἐργάται, μὴ κατανοοῦντες ἔτι τὰ δικαιώματα αὐτῶν καὶ τὰ καθήκοντα καὶ τὰ συμφέροντα, ἐλαχίστην δὲ ἔχοντες ἔννοιαν τῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων, παρεκτρέπονται εἰς ἀξιώσεις ἐπιζημίους, ἀδίκους καὶ ἀρπακτικὰς, μιμοῦνται δὲ τοὺς ἀγρίους, οἵτινες κόπτουσι το δένδρον ἵνα λάβωσι τόν καρπὸν των».

Κεφάλαιο Τρίτο

Η «ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΕΧΝΙΩΝ»

§6. Ἡ ταυτότητα τῆς ἐφημερίδας

Α.- Γενικά

Τὴν 2.2.1891 ἄρχισε νὰ ἐκδίδεται στὴν Ἀθήνα ἡ «Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν», ἡ ὁποία αὐτοπερὶδιοικεῖτο μετὰ τὸν ἐξῆς ὑπότιτλο: «Δημοσιογραφικὸν ὄργανον τῶν συμφερόντων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐκδιδόμενον καθ' ἑκάστην ὑπὸ τοῦ Ἐργατικοῦ Τυπογραφικοῦ Συνδέσμου». Κάθε φύλλον τῆς ἦταν τετρασέλιδο, μετὰ διαστάσεις 50 X 35 ἐκ.

Συνάντησα ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς μιὰ κανονικὴ σειρά 44 φύλλων τῆς, πού χρονολογοῦνται μέχρι καὶ τὴν 24.3.1891. Ἐκείσε ἡ ἐκδόσις τῆς μᾶλλον δὲν συνεχίσθηκε. Στὴν μέχρι τῶρα ἱστοριογραφία, ἡ ἐφημερίδα αὐτὴ δὲν ἔχει χρησιμοποιηθεῖ καὶ ἴσως δὲν ἔχει καὶ μνημονευθεῖ.

Ἐνα ἀρκετὰ μεγάλο μέρος τῆς συνολικῆς ὕλης τῶν ἐκδοθέντων 44 φύλλων τῆς ἀναφέρεται σὲ ἰδεολογικοπολιτικὰ θέματα, τὰ ὁποῖα ὅλες σχεδὸν οἱ ἄλλες ἐφημερίδες δὲν τὰ ἀνέλυαν ἢ οὔτε καὶ τὰ παρουσίαζαν. Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ θεωροῦσαν ὅτι αὐτὰ εἴτε δὲν ἦσαν ἀξιόλογα γιὰ τοὺς ἀναγνώστες ἢ γιὰ τὴν χώρα, εἴτε δὲν ἔπρεπε νὰ προβάλλονται, ἴσως γιὰ τὴν θά ἀμαυρωνόταν ἡ αισιόδοξη εἰκόνα πού ἤθελαν νὰ ἔχουν γιὰ τὴν κοινωνικὴ κατάστασις τῆς χώρας ὁ «καλὸς κόσμος» καὶ οἱ «μορφωμένοι», πού ἀποτελοῦσαν τὴν μέγιστη μερίδα

τῶν ἀναγνωστῶν τῶν ἐφημερίδων, ἢ γιατί δέν ἦταν ἐπιθυμητή γι' αὐτούς ἡ δημόσια ἀναφορά στό «κοινωνικό ζήτημα» καί στόν σοσιαλισμό. Τέτοια θέματα πού παρουσίαζε συχνά ἡ Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν ἦσαν: οἱ συνθήκες ἀπασχόλησης καί διαβίωσης τῶν μισθωτῶν, τά ἐπαγγελματικά προβλήματα τῶν μικροεπιχειρηματιῶν, ὁ συνδικαλισμός τῶν μισθωτῶν καί τῶν μικροεπαγγελματιῶν, οἱ σοσιαλιστικές ιδέες καί οἱ δυνατότητες ἐφαρμογῆς τους στήν χώρα⁵⁰

Λόγω τῆς παραπάνω ιδιαίτερης θεματικῆς της, ἡ Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν, ἡ ὁποία κατά τά λοιπά προσομοιάζει μέ τίς ἄλλες καθημερινές ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς, ἀποτελεῖ σήμερα σημαντική πηγή πληροφοριῶν γιά τά κοινωνικοπολιτικά ζητήματα τῆς χώρας στήν ἐποχή ἐκείνη καί γιά τίς σοσιαλιστικές ιδέες μιᾶς ομάδας προσώπων, στήν ὁποία δέν πρωταγωνιστοῦσαν ὁ Δρακούλης ἢ ὁ Καλλέργης, τουλάχιστον ἐμφανῶς. Ἡ μελέτη αὐτῶν τῶν πληροφοριῶν τῆς ἐν λόγω ἐφημερίδας, συμβάλλει στήν κάλυψη πολλῶν κενῶν τῆς μέχρι τώρα ιστοριογραφίας, ἡ ὁποία, ἀναφορικά μέ τήν περίοδο 1880-1900, ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τίς σοσιαλιστικές ιδέες καί δραστηριότητες τοῦ Δρακούλη καί τοῦ Καλλέργη καί ἐλάχιστα ἢ καθόλου μέ τούς σοσιαλιστές πού συνεργάσθηκαν στήν

50. Ὁ Μυκούδης (ἐφημ. τῆς Σύρου «Πατρίς» τῆς 30.6.1879) ἀναλογίσθηκε μέ πικρία: «Ὁ ἐργάτης εἶναι πολύ μικρός ὥστε νά κινήσει τήν ἡμετέραν προσοχήν, οὔτε κἄν ἐνθυμούμεθα τήν ἐναγώνιον αὐτοῦ ὕπαρξιν [...] ὑπεύθυνοι εἶναι αἱ προνομιούχοι τάξεις, αἱ αἰσχυνόμενα νά ἔρχωνται εἰς οἰανδήποτε μετά τῶν κάτω συνάφειαν». Καί σήμερα οἱ ἐφημερίδες, οἱ ιστορικοί καί ἄλλοι ἐπιστήμονες γράφουν κυρίως γιά θέματα πού ἐνδιαφέρουν μόνον τούς «μορφωμένους». Σωστά παρατηρήθηκε ὅτι «τά ἑλληνικά ἐργατικά στρώματα εἶναι κρυμμένα ἀπό τήν ἱστορία [...]. Οἱ Ἕλληνες ιστορικοί τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος συνήθως ἀποδίδουν μεγάλη σημασία σέ προσωπικότητες ἀποκομμένες ἀπό τή μάζα τοῦ λαοῦ, σέ ἀριστερούς διανοούμενους καί σέ τοπικά ἐπεισόδια [...]. Δέν ὑπάρχουν πολλές μαρτυρίες γιά τήν καθημερινή ζωή τῶν ἐργατῶν ἢ γιά τίς ἀξιόλογες ἐνδεχομένως συνεταιριστικές τους ἀπόπειρες, γιά τήν κοινοτική τους ὀργάνωση καί γιά ἀγῶνες πού κατέληξαν σέ ἤττες» (Λ. Λεοντίδου, Πόλεις τῆς σιωπῆς, 1989 109). Πρβλ. Γκουῆτος, Ὁ συνδικαλισμός ..., σελ. 17.

Ἐφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν, μέ τόν συνδικαλισμό τῶν μισθωτῶν καί τῶν μικροεπαγγελματιῶν καί μέ τίς συνθῆκες ἀπασχόλησής τους.

B.- Στόχοι τῆς ἐφημερίδας

1. Στήν ἀνακοίνωση μέ τήν ὁποία προαναγγέλθηκε ἡ ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας (βλ. φ. 1), προσδιορίσθηκαν οἱ ἐπιδιώξεις της ὡς ἑξῆς: «Ἡ ἐφημερίς ἡμῶν, διά γλώσσης εὐλήπτου εἰς πάντας, μεταχειριζόμενη πλειστάκις τήν καθομιλουμένην ἀπλήν τοῦ λαοῦ διάλεκτον, θέλει πραγματεύεσθαι περί παντός ζητήματος, ὅπερ δύναται νά συντελέσῃ πρός βελτίωσιν τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου· θά ἐγείρῃ τήν φωνήν αὐτῆς ὑπέρ τῶν καταπατουμένων δικαίων τῶν ἐργατικῶν καί ἐν γένει βιομηχανικῶν τάξεων· θά καθιστᾷ τόν ἀναγνώστην ἐνήμερον εἰς τήν κίνησιν καί κοινωνικήν δρᾶσιν τῶν ἐν ταῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν ἐργατικῶν τάξεων· θέλει προμαχεῖ σθεναρῶς ὑπέρ παντός, ὅπερ μέλλει νά συντελέσῃ εἰς τήν μόρφωσιν, ἠθικοποίησιν καί προαγωγὴν τῶν ἐργατικῶν τοῦ λαοῦ τάξεων καί τῶν συντεχνιῶν καί ἠθικῶν αὐτοῦ σωματείων»⁵¹.

Ἡ ἐφημερίδα, ἀναφερόμενη στίς ἀρχές της καί στίς ὡς ἄνω ἐπιδιώξεις της, ἐσχέσθη μέ ἐκεῖνες τῶν ἄλλων ἐφημερίδων, ἔγραψε τά ἀκόλουθα, μεταξύ ἄλλων, στά πρῶτα φύλλα της.

— Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πληθύος πολιτικῶν ἐφημερίδων, κηρυττομένων ὅτι διά τῆς ἐξυμνήσεως οἶων δήποτε προσώπων θέλει ἐξελεῖσθαι ὁ τύπος ἐκ τοῦ κομματικοῦ τέλματος, εἰς ὃ τόν ἔρριψεν ἡ παρερμηνεία τοῦ συνταγματικοῦ χάρτου καί ἡ συμφεροντολόγος εἰδωλολατρία, ἀνατέλλει καί ἡ «Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν», ἥτις ὡς σημαίαν αὐτῆς ἐπιδεικνύει ὑπερηφάνως τήν π ρ ο σ τ α σ ί α ν καί ὑ π ε ρ ἄ σ π ι σ ι ν τ ῶ ν δ ι κ α ι ω μ ἄ τ ω ν τ ῶ ν σ υ ν τ ε χ ν ι ῶ ν.

51. Ὡς συντεχνίες ἐννοοῦνται ἐδῶ τά ἐπαγγέλματα (βλ. § 2 ὑπό Β1) καί ὡς ἠθικά σωματεῖα τά μὴ κερδοσκοπικά νομικά πρόσωπα πού οἱ νομικοὶ τά ἔλεγον ἠθικά πρόσωπα.

Αἱ στῆλαι τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Συντεχνιῶν» ἀνοίγονται εἰς πάντα στρατιώτην καί ὑπέρμαχον τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ, ὃν οἱ κατὰ καιρούς κυβερνῶντες ἐνθυμοῦνται μόνον εἰς τὰς παραμονάς ἐκλογῶν καί κατὰ τὴν ψήφισιν φόρων.

Μακράν τῶν φατριαστικῶν ἀγῶνων ἰσταμένη ἡ «Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν», θέλει μένει σταθερά καί ἀγρυπνος φύλαξ τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ καί ὄλων τῶν συντεχνιῶν, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι ὁ ἱερός αὐτῆς σκοπός θέλει ἐπαρκῶς ἐννοηθῆ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀδικουμένων, ἀλλὰ καί ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀδικούντων (φ. 2).

— Ἡ ἐφημερίς ἡμῶν θέλει προμαχεῖ ἰδίως τῶν καταπατουμένων, ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας, τῶν πλουσίων καί κεφαλαιούχων, δικαίων τοῦ μικροῦ λαοῦ, τῶν ἐργατικῶν τάξεων, τῶν χειροτεχνιτῶν καί χειρωνάκτων πληθειῶν, τῶν ὁποίων τὴν εὐημερίαν καί πρόοδον μαστίζουσι δεινῶς σήμερον αἱ μεγάλαι τῶν διεφθαρμένων κοινωνιῶν μάστιγες, ἡ ἀνήθικος πολιτικὴ καί ἡ ἀρπακτικὴ πλουτοκρατία[...].

Ἔχομεν μεγάλην καί ἀπόλυτον ἀνάγκην ἠθικῆς καί σοβαρᾶς δημοσιογραφίας, τύπου ἐθνικοῦ καί γενναίου, ἐξυπηρετοῦντος μόνον τὰ γενικά τοῦ λαοῦ συμφέροντα, δημοσιογραφίας παρακολουθούσης ἀκαμάτως τὴν πολιτικὴν, τὴν τε ἐσωτερικὴν καί ἐξωτερικὴν τῆς ἐκάστοτε Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καί ἐχούσης ἀενάως ὑπ' ὄψιν τοὺς ἐθνικοὺς πόθους τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καί τοὺς ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν τούρκων διατελοῦντας εἰσέτι ὑποδούλους ἡμῶν ἀδελφούς, ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὁποίων μέγα ἔχομεν καθῆκον, τηροῦντες πιστῶς τὰ ἱερά τῶν πατέρων ἡμῶν ὅρια καί δίκην ἀγρύπνου Κερβέρου, ἐξερευνώσης τὰς καθ' ἡμῶν δολίᾶς ἐνεργείας τῶν Τούρκων, Βουλγάρων καί Βλάχων καί τῶν λοιπῶν ἐχθρικῶς διακειμένων ἡμῖν μικρῶν τοῦ Αἴμου Κρατῶν (φ. 1).

— Κατερχόμενοι εἰς τὴν δημοσιογραφικὴν κονίστραν, δέν προτιθέμεθα νὰ ἐξυπηρετήσωμεν ταπεινά κομματικά πάθη ἢ πολιτικὰς διατάξεις ἢ ἀτομικά συμφέροντα τοῦ δεῖνος ἢ δεῖνος ἢ νὰ ἀντεπεξέλθωμεν ὀριμῆς, σχολιάζοντες, καυχώμενοι, μεροληπτοῦντες, περὶ τῶν ἐλαχίστων, περὶ ὄνου σκιαῆς, περὶ τοῦ τίποτε, ἀλλὰ κύριοι τῆς συνειδήσεώς μας, κύριοι τῶν πράξεών μας, κύριοι τοῦ ἐξερευνητικοῦ

πόθου, νά ἐξερευνήσωμεν ποῦ ἐγκείται τό συμφέρον τοῦ τόπου, ποῦ αἱ πληγαί αὐτοῦ, ποῦ πραγματικῶς ὀφείλει νά ἀφορᾷ ἕκαστος, ἀπεφασίσαμεν, ἀμερόληπτον πορείαν τηροῦντες, οὐδέν ψεκτόν νά παρίδωμεν, οὐδέν ἐπαινετόν νά σιωπήσωμεν, ὅθενδήποτε τοῦτο προέρχεται. Βαίνοντες πρός τόν σκοπόν ἡμῶν τοῦτον εὐθαρσῶς καί εὐσυνειδήτως, θεωροῦμεν τήν δημοσιογραφικήν ταύτην πολιτικήν ὡς ἀναγκαῖον παράγοντα ἐν μέσῳ τῆς στασιμότητος ἡμῶν, ἀφ' οὗ ἡ κοινωνία μας τέλεον διεφθάρη καί βαίνει κατά κρημνόν ἡμέρα τῇ ἡμέρα, ὑπό κομματικοῦ τύπου ποδηγετουμένη, ὑπό τυχοδιωκτικῆς δημοσιογραφίας, ἣτις διαστρέφουσα τήν ἀλήθειαν, ἐν τῇ ἀληθείᾳ τό ψεῦδος ὑποκαθιστῶσα καί ἐπιδρῶσα ἐπί τοῦ ἐκλογικοῦ τῶν Ἑλλήνων σώματος, ὅπως φέρει ἀποτέλεσμα ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἄλλοῖον ἐκείνου, ὅπερ ἐθνική καί φιλόπατρις δημοσιογραφία ἤθελεν ἐκάστοτε παράγει (φ. 2).

—Οὐδέποτε ἴσως ἄλλοτε ἢ παρ' ἡμῖν δημοσιογραφία ἐπελήφθη θέματος τοσοῦτον σπουδαίου καί σοβαροῦ [δηλαδή τοῦ θέματος τῆς βελτίωσης τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ]. Τοῦτο δέ διότι τοιαῦτα ζητήματα γενικωτέρας περιωπῆς καί ἀλλότρια ὅπως τοῦ κύκλου τῆς καί τοῦ προορισμοῦ τῆς ἐθεώρησε πάντοτε ἀνάξια πολλῆς προσοχῆς καί ἐμπεριστατωμένης μελέτης, ἂν μή ἐπουσιώδη καί πάρεργα ἢ ἀγροῖκα παντελῶς καί χυδαῖα. Ἄλλ' ἡμεῖς, οἱ ὑπό ἐντελῶς διάφορον πρίσμα βλέποντες καί κρίνοντες τά πράγματα, οἱ ἀναστρεφόμενοι μακράν τοῦ δαιδάλου καί τῆς τύρβης τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων καί περῶν, οἱ πρός ἓν μόνον σημεῖον τείνοντες καί συγκεντροῦντες τῆς δυνάμεις μας, πρός τό σημεῖον τῆς καλῶς ἐννοουμένης κοινωνικῆς ἰσοπεδώσεως, νομίζομεν ὅτι παρεκβαίνοντες τῆς ὑπό τῶν συναδέλφων μας πρό πολλοῦ διακεχαραγμένης καί πεπατημένης ὁδοῦ, ἀνοίγομεν εὐρύτερους ὀρίζοντας ἠθικῆς καί κοινωνικῆς ἀναμορφώσεως Μ.Ι.Δ. (φ. 14).

2. Ἀλλά ἡ ἐφημερίδα ἐκδόθη καί γιά ἄλλους λόγους, ὅπως προκύπτει ἀπό τό παρακάτω ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ὁμιλίας τοῦ προέδρου τοῦ Ἐργατικοῦ Συνδέσμου τῶν Τυπογράφων ἐνώπιον τῆς συνέλευσης τῶν μελῶν τοῦ Συνδέσμου τήν 13.3.1891 (φ. 34).

Ἡ ἀνάγκη καί ἡ φιλοτιμία μᾶς ἔκαμε νά προβῶμεν εἰς τήν

ἴδρυσιν ἐφημερίδος ὡς δημοσιογραφικοῦ ὀργάνου τοῦ Ἑργατικοῦ Συνδέσμου τῶν Τυπογράφων, πεπειθότες ὅτι ὀλοψύχως τό ἔργον μας τοῦτο θα ἐπεδοκιμάζετε, τοῦτο μὲν ὅπως ἐκθέσωμεν τά δίκαιά μας καί πείσωμεν αὐτούς τε καί τούς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καί τῷ ἐξωτερικῷ συνεργάτας μας ὅτι τό δίκαιον κεῖται εἰς ἡμᾶς, τοῦτο δέ ὅπως ἔτι ἰσχυρωτέραν κάμωμεν τήν φωνήν ἡμῶν ἀναφερόμενοι ἐν πάσῃ περιπτώσει εἰς τό δημόσιον, τό ὁποῖον μόνον δύναται ἐκάστοτε νά κρίνη ἀμερολήπτως.

Ἄπό τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἐφημερίδος μας, ὄχι ὀλίγοι ἐκ τῶν ἀνεξαρτήτων δημοσιολόγων ἔσπευσαν νά μᾶς ἐνθαρρύνωσιν εἰς τό ἔργον τοῦτο, ὑποσχεθέντες τήν πνευματικήν αὐτῶν συνδρομήν, ἀφ' ἑτέρου δέν ὑπελείφθη τάξις τις τοῦ λαοῦ ἢ ὁποῖα νά μή ἐπῆλθεν ἀρωγός διά τοῦ ὀβολουῦ της εἰς τό ἐργατικόν τρυτὸ φύλλον, ὁποῖον πρώτην φοράν ἀπό τῆς Ἑλληνικῆς Παλληγενεσίας ἐκδίδεται, διότι ἂν τοιοῦτον ἐξεδίδετο ὑπό ἄλλων μεριμνούντων πρό ἡμῶν, δέν θά περιηρχόμεθα ἡμεῖς εἰς ὃ σημεῖον περὶλήθομεν, καί ὄχι μόνον ἡμεῖς ἀλλά καί ὅλος ὁ ἐργατικός κόσμος. Τήν ἐφημερίδα ἑαυτήν πρέπει παντί σθένει καί πάσῃ θυσίᾳ νά διατηρήσωμεν. Ταύτην ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας ὅτι συντελοῦμεν ὄχι ὀλίγον εἰς τό νά ἐξασφαλίσωμεν ἐν μέρει καί τά δικαιώματα ἡμῶν καί τά γενικά ὅλων τῶν ἐργατικῶν τάξεων, τά ὁποῖα ἐλάχιστον σήμερον λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν[...].

Ἄδελφοί, ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας ὅτι ἡ ἰσχὺς κεῖται ἐν τῇ ἐνώσει· ἀποβλέψατε εἰς τά ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου καί θά ἴδετε τούς ἀδελφούς μας ἐργάτες ἐνουμένους κατὰ πυκνάς φάλαγγας ὅπως ἐπιβάλλωσι τόν σεβασμόν. Αἱ ἐνώσεις αὗται ἔχουν ἐφημερίδας δι' ὧν συνεννοοῦνται μεταξύ των καί διά τῶν ὁποίων ἐπεκτείνουσι καί πολλαπλασιάζουσι τὰς ἐταιρίας των. Οὗτος εἶναι ὁ λόγος διά τόν ὁποῖον βλέπομεν καί αὐτοκράτορας ἀκόμη ὡς εἶναι ὁ τῆς Γερμανίας νά στρέφωσι διαρκῶς τά ὄμματα πρὸς τόν ἐργατικόν λαόν καί φοβούμενοι τήν θέσιν τήν ὁποίαν διά τῶν ἐνώσεων τούτων καταλαμβάνει νά τίθενται οὗτοι ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀπαιτήσεών των διά νά θεραπεύωσιν ὅσον τό δυνατόν ταχύτερον τὰς ἀνάγκας του[...].

Ἐάν τό σωματεῖον μας μείνη ἀλώβητον καί ἐξακολουθήσῃ ἐργαζόμενον ἐν συμπνοίᾳ καί ἀδελφότητι, τά πάντα θά εὐοδωθῶσι·

δέν θά παρέλθῃ πολὺς χρόνος καί θά συγκεντροῖ διά τῆς ἔφημερίδος περίξ αὐτοῦ δυνάμεις αἱ ὁποῖαι θά τό καθιστῶσι σεβαστόν παρά τῇ κοινωνίᾳ.

Γ.- Θέματα καί συντάκτες τῆς ἔφημερίδας

1. Θεματολογία. Ἡ προαναφερθεῖσα ἀνακοίνωση τῆς 30.1.1891 ἔλεγε τά ἑξῆς γιά τό θεματικό περιεχόμενο τῆς ἐν λόγῳ ἔφημερίδας: «Ἐν τῇ ἔφημερίδι ἡμῶν ὁ ἀναγνώστης θέλει εὐρίσκει σοβαρόν κύριον ἄρθρον γενικοῦ καί κοινωνικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἐσωτερικάς εἰδήσεις, ἀλληλογραφίας ἔκ τε τοῦ ἐσωτερικοῦ καί ἐξωτερικοῦ, συντόμους ἐξωτερικάς εἰδήσεις ἐξ ὅλων τῶν πεπολιτισμένων Κρατῶν, ἱστορικόν καλανδάριον ἐκάστης ἡμέρας, ἀνέκδοτα καί ἀστεῖα γεγονότα, κοινωνικά, διάφορα, διατριβάς εὐσχημοῦς καί ἐκλεκτήν ἐκάστοτε ἐπιφυλλίδα».

Ἡ ἔφημερίδα ἐτήρησε τήν ὑπόσχεσή της, καθὼς πραγματικά εἶχε τό παραπάνω θεματικό περιεχόμενο. Ὅμως, ἐνῶ εἶχε ἀνακοινώσει ὅτι θά καταχωρεῖ στίς στήλες της «πᾶν δημοσίευμα σοβαρόν καί εὐπρεπές, ἀφορῶν τά συμφέροντα τῶν ἐργατικῶν τάξεων», καθὼς καί «ἀγγελίας, εἰδοποιήσεις κλπ ἐπ' ἀμοιβῇ μὴ ἐπιδεχόμενῃ συναγωνισμόν» (φ. β), ἐδημοσίευσε λίγες μόνον ἐπιστολές ἀναγνωστῶν, ἀπόψεις τρίτων γιά τούς μικροεπιχειρηματίες καί τίς συντεχνίες, ἀγγελίες καί διαφημίσεις.

Γενικά, ἡ ὕλη τῆς ἔφημερίδας δέν διέφερε ἀπό τήν ὕλη τῶν ἄλλων ἔφημερίδων πού ἐκδίδονταν τότε στήν Ἀθήνα καί στίς ἐπαρχιακές πόλεις. Εἶχε ὅμως δύο σημαντικές ἰδιαιτερότητες: τήν πολυμερῆ ἀρθρογραφία της γιά τό κοινωνικό ζήτημα καί γιά τόν σοσιαλισμό (κατωτ. §§ 7-11) καί τίς συνεντεύξεις μέ τούς προέδρους 14 συντεχνιῶν (κατωτ. κεφ. Δ).

2. Συντάκτες. Στήν προαναφερθεῖσα ἀνακοίνωση τῆς 30.1.1891 διαβάζομε: «Πολλοί ἐκ τῶν εὐπαιδευτῶν καί ἀνεπτυγμένων παρ' ἡμῖν πολιτῶν, θέλοντες, ὡς ἀληθεῖς καί βαθεῖς μύσται τῶν κοινωνικῶν ἡμῶν ἀναγκῶν, προθύμως νά συντελέσωσιν εἰς τήν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἀνέλαβον τήν σύνταξιν τῆς ἔφημερίδος ἡμῶν, ἐξ αὐθορμήτου πρωτοβουλίας,

ὑπό τήν διεύθυνσιν τοῦ γνωστοῦ ἐν τῷ δημοσιογραφικῷ κόσμῳ τῆς Ἑλλάδος κ. Στυλιανοῦ Μ. Τσουδεροῦ».

Ὅμως, τά πιά πολλά ἄρθρα ἦσαν ἀνυπόγραφα. Ἄλλα ὑπογράφονταν εἴτε μέ τά ψευδώνυμα «Ἐργάτης», «Ἑλληνας», «Θερσίτης», «Στύγιος», «Ἰάγγος», εἴτε μέ τά στοιχεῖα Μ.Ι.Δ. (=Μιλτ. Δασκαλάκης, δικηγόρος, ὅπως προκύπτει ἀπό διαφήμισή του στήν ἐφημερίδα), Ζ (πιθανόν Ζαλοῦχος Δημ.) ἤ Δδ (βλ. § 12).

Δέν εἶναι γνωστό ἂν συνεργάσθηκε μέ την ἐφημερίδα ὁ Β. Δουδούμης, γιά τόν ὁποῖο ἐγινε λόγος στήν § 3 ὑπό Β3. Πάντως ἐστειλε στόν διευθυντή της τήν ἐξῆς ἐπιστολή (φ. 8): «Δέν ἔχω τήν εὐχαρίστησιν νά Σᾶς γνωρίζω προσωπικῶς καί διά τοῦτο δέν θά δύνηθῶ νά σᾶς ἐκφράσω ὀλόκληρον τήν ιδέα, ἣ ὅποια μέ κινεῖ νά ἔλθω εἰς συνάφειαν δι' ὑμῶν μετ' ἐργατῶν τόσο ἐρρωμένως ὑποστηριζάντων ἐσχάτως τό δικαίωμα τῆς ἐργασίας των κατά τῆς ἀδίκου ἐκμυζήσεως τοῦ προϊόντος αὐτῆς, ἄλλά καί τόσο ἀμειλίκτως καταπολεμηθέντων ὑπό τῶν δεσποτῶν αὐτῶν καί τῆς ἀποζώσεως ἐκ τῆς ἐργασίας των συμφορίας.

Ἐπειδή ὁμως ἡ κυρία αἰτία εἶναι ἡ εὐτυχῆς σύμπτωσης τῆς ιδρύσεως τοῦ "Κοινων. Συνδέσμου" μετ' ἐφημερίδος σήμερον ἀναγγελθείσης καί σκοπόν ἔχούσης τήν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐργατικῶν συμφερόντων, ὅπερ ἀποτελεῖ καί τό κύριον μέλημα τοῦ "Κοινων. Συνδέσμου", διά τοῦτο πολύ ἐπιθύμουν νά σᾶς ἔβλεπον καί, εἰ δυνατόν, πάση θυσίᾳ νά παράσχω εἰς τήν "Ἐφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν" τοῦ ἐργατικοῦ Συνδέσμου πλήρη τήν συνδρομήν μου, ὅπως κατορθωθῇ ἐπί τέλει νά ἀποκτήσωσιν αἱ ἐργατικά τάξεις, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν ἐργατῶν τυπογράφων, ἴδιον καί ἀποκλειστικόν ὄργανον τῶν συμφερόντων των.

Ἐάν ὅθεν νομίζετε ὅτι δυνάμεθα καί πρέπει νά συνεννοηθῶμεν ἐπί τινων σημείων, μοί ὀρίζετε τόπον συναντήσεως, ὑπ' ὅψιν ἔχοντες ὅτι τάς ἐπιστολάς μου λαμβάνω πάντοτε τήν πρώτην».

Δ.- Ἐξέλιξη τῆς ἐφημερίδας

1. Ἡ ἐφημερίδα τῆς Πάτρας «Πελοπόννησος» ὑποδέχθηκε ὡς ἐξῆς τήν νέα ἐφημερίδα: «Νέα ἐξεδόθη "Ἐφημερίς τῶν Συντε-

χνιῶν", ἥς ὁ σκοπός ἢ προστασία τῶν ἐργατικῶν τάξεων καί ἡ μέριμνα πρὸς βελτίωσιν τῆς κοινωνικῆς θέσεώς των, ἣτις ὁμολογουμένως δέν εἶναι τόσον εὐάρεστος. Τό γνήσιον τοῦτο ὄργανον τοῦ λαοῦ δέν συνελήφθη ἐν τοῖς προθαλάμοις τῶν πολιτικῶν τεχνασμάτων πρὸς ἐκδουλεύσεις πολιτικάς, οὐδ' ἐγεννήθη ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ οἰκονομικῶν ὑπολογισμῶν. Συνελήφθη ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν παραγωγικῶν τάξεων καί ἐγεννήθη ἐξ αὐτῶν τῶν σπλάγγων τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου ζωηρόν καί ρωμαλέον, προωρισμένον νά ὑπερμαχήσῃ μετὰ θάρρους τῶν συμφερόντων αὐτῶν. Εὐχόμεθα μακρόν βίον καί ἐπιτυχίαν πλήρη τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Διά τοῦτο κρίνομεν ὀρθόν νά συστήσωμεν τοῖς ἡμετέροις συμπολίταις καί τὴν τακτικὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐφημερίδος ταύτης»..

Ἄπό τίς ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδες, μόνον ἡ «Νέα Ἐφημερίς», ἡ «Ἐθνική» καί τό «Σύνταγμα» ἔγραψαν γιά τὴν ἐκδόσιν τῆς νέας ἐφημερίδας, μολονότι αὐτὴ εἶχε προτείνει σ' ἐκεῖνες νά ανταλλάσσουν ἀμοιβαίως τὰ φύλλα τους (φ. 8).

Τὴν 7.2.1891, δηλαδή λίγες ἡμέρες ἀφ' ὅτου ἄρχισε νά ἐκδίδεται, ἡ Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν ἀνακοίνωσε ὅτι ἡ ἴδια «προάγεται ἀστραπιαίως καθ' ἑκάστην γοργῶ τῶ βήματι, καθότι τό Σεβ. Κοινόν, ἐκτιμῆσαν θεόντως τό κοινωνικόν καί ἐθνικόν αὐτῆς πρόγραμμα, ἐνθέρμως τὴν ὑποστηρίζει διά τῆς καταβολῆς τοῦ ἐργατικοῦ ὀβολοῦ. Ἄπειροι συνδρομηταὶ προσέρχονται ἀρωγοὶ εἰς τό ἔργον ἡμῶν ἐν τε τῇ Πρωτευούσῃ καί ταῖς Ἐπαρχίαις τοῦ Κράτους· καθ' ὅλα δέ τὰ φαινόμενα καί ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ ἡ ἐφημερίς ἡμῶν τῆς αὐτῆς θά τύχῃ ἐθνέρμου ὑποδοχῆς».

2. Δέν εἶναι γνωστό ποιῆς ἦσαν οἱ οἰκονομικῆς καί οἱ νομικῆς σχέσεις τῆς ἐφημερίδας καί τοῦ Ἐργατικοῦ Συνδέσμου τῶν Τυπογράφων. Πάντως, ὁ προσωρινὸς πρόεδρος του προσκάλεσε τὴν 23.3.1891 σέ συνέλευσιν τὰ μέλη τοῦ Συνδέσμου γιά τὴν ἐπαύριον (φ. 44). Ἐκτοτε ἡ ἐφημερίδα μᾶλλον ἔπαυσε νά ἐκδίδεται, ἄγνωστο γιὰτί, ἴσως ἐπειδὴ ἀνέκυψαν διενέξεις. Ἦδη τὴν 22.2.1891 εἶχαν ἀποχωρήσει ἀπὸ τίς θέσεις τους ὁ διευθυντὴς Σ. Τσουδερὸς καί ὁ Κ. Μίσιος ὁ ὁποῖος ἦταν διαχειριστὴς τῆς ἐφημερίδας μαζί με τὸν Δ. Ἰασεμίδη.

Στήν παύση τῆς ἐκδόσης τῆς ἐφημερίδας ἴσως συνετέλεσαν: ἡ ἀποτυχία τῆς προσπάθειας νά ἀνατεθεῖ στόν Σύνδεσμο ἡ πώληση τῶν ἄλλων ἐφημερίδων, οἱ διενέξεις ἢ οἱ δυσαρέσκειες μεταξύ τῶν ἡγετικῶν στελεχῶν του ἢ μεταξύ αὐτῶν καί τῶν ἄλλων μελῶν τοῦ Συνδέσμου, ἀλλά καί ἡ πιθανότατη ἀπροθυμία τῶν μικροεπιχειρηματιῶν, πού οἱ περισσότεροι ἦσαν καί ἐργοδότες, νά συνεχίσουν νά εἶναι συνδρομητές μιᾶς ἐφημερίδας, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ὑποστήριζε περισσότερο τίς φιλεργατικές καί τίς σοσιαλιστικές ιδέες καί λιγότερο τά δικά τους συμφέροντα.

§ 7. Εἰδήσεις γιά τίς κοινωνικοπολιτικές ἐξελίξεις στήν Εὐρώπη

1. Ἡ θεωρία τῆς ἐξέλιξης. Μεταξύ τῶν εἰσησεογραφικῶν καί τῶν σχολιογραφικῶν κειμένων τῆς Ἐφημερίδος τῶν Συντεχνιῶν πού ἀφοροῦσαν στίς συντελούμενες τότε στήν Εὐρώπη κοινωνικοπολιτικές ἐξελίξεις, περιλαμβάνεται τό ἀκόλουθο πού ἐπιχειρεῖ νά διατυπώσῃ τήν σοσιαλιστική ἐκδοχή τῆς δαρβινικῆς θεωρίας.

Ἕνας μέγας νόμος, ὁ ὁποῖος ἐλειτούργει ἀπ' αἰῶνων ἐν τῷ Σύμπαντι, ἀλλ' ἦτο ὅλως μέχρι τινός ἀγνωστος εἰς τήν ἀνθρωπότητα, εἶναι ὁ νόμος τῆς ἐξελίξεως· ὁ νόμος οὗτος ἐξηγεῖ ὅλας τὰς μεταβολάς τὰς ὁποίας οἱ ζωικοί καί κοινωνικοί ὀργανισμοί τελοῦσι βραδέως, ἀλλ' ἀσφαλῶς[...]. Οὕτω καί ὁ ἀνθρώπος καί ἡ κοινωνία ὁλόκληρος δέν μένει οὔτε δύναται νά μένῃ ἐπί πολύ ἐν τῇ αὐτῇ πνευματικῇ καταστάσει, ἀλλά φυσικῶς διαγεγραμμένην ἀκολουθεῖ ἀποστολήν νά μεταβάλληται, νά ἀναπτύσσῃται, νά τελειοποιῆται, τούτέστι νά ἐξελίσσῃται [...]. Οὗτος εἶναι ὁ λόγος δι' ὃν ἐν τῷ κοινωνικῷ ὀργανισμῷ παρατηροῦμεν ὅτι οἱ μὲν ἀργοί καθ' ἐκάστην γίνονται πλουσιώτεροι, τούτέστιν ἐγωιστικώτεροι, οἱ δέ ἐργάται δυστυχέστεροι, τούτέστιν ἀλτροιστικώτεροι. Ἡ τάσις ὅμως αὕτη δέν εἶναι ἡ κατ' εὐθείαν πρὸς τήν φύσιν ἐξέλιξις, δέν εἶναι ἡ ἐξέλιξις ἡ συμφυῆς πρὸς τόν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν.

Ἡθέλησαν νά δικαιολογήσωσι ταύτην τινές ἐμμέσως ἐκ τοῦ ἐν τῇ φύσει κρατοῦντος ἀγῶνος περί ὑπάρξεως, καθ' ὃν τό δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου εἶναι τό ἐπικρατέστερον· εἶπον δηλαδή ὅτι, ἀφοῦ ἀγῶν τοιοῦτος ἐπικρατεῖ καθ' ὅλην τήν ἐνόργανον καί ἀνόργανον φύσιν, δικαίως ὁ πλούσιος ἀνελίσσεται πρὸς ἀνωτέρας βαθμίδας κοινωνικῆς ἐπικρατήσεως, ἐκ

τοῦ δικαίου δέ τούτου εὐλόγως καί ὁ ἐργάτης, ὁ εὐρισκόμενος εἰς τὴν ἀναπόφευκτον ἀνάγκην νά πωλήσῃ τὴν ἐργασίαν του, καθίσταται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν δυστυχέστερος, μέχρις οὗ οἱ μᾶλλον δυστυχεῖς, οἱ ἐξαντληθέντες δηλ. ἐκ τῆς μεγάλης παραγωγικότητος, ἀπέλθωσι τῆς τραπέζης ἣν ἡ φύσις παραθέτει εἰς τὰ τέκνα τῆς ἀμέτοχος, χωρὶς τὸ παραμικρὸν νά θίξωσι καθὼς λέγει ὁ Μάλθος. Ἡ ἐξέλιξις ὅμως αὕτη δέν εἶναι οὔτε δικαία οὔτε συμφυῆς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἶπον, διὰ τοῦτο καί πρέπει νά τραπῆ φορὰν ἄλλην, μᾶλλον λογικωτέραν καί ἐπιστημονικωτέραν. Κατὰ τὴν φορὰν ταύτην, ὁ πλούσιος θά σκέπτηται ὄχι μόνον τὸ ἰδικόν του συμφέρον, ἀλλὰ καί τὸ συμφέρον τῶν ἄλλων ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀνθρώπων· ὁ λόγιος θά σκέπτηται ὄχι πλέον πῶς νά χρησιμοποιήσῃ τὰς γνώσεις του ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἢ καί ὀλίγων ἄλλων, ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ πλήθους τῶν ἀπαιδευτῶν· ὁ ἐργάτης δέν θά ἀκολουθῇ πλέον τὴν τροχίαν τοῦ σκέπτεσθαι πῶς νά ζήσῃ καί μόνον νά ζήσῃ, ἔστω καί ἐλάχιστα ἱκανοποιῶν τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας του, ἔστω καί μηδὲν ἐξεγείρων τὰς πνευματικὰς του διαθέσεις, ἀλλὰ πῶς νά καταστήσῃ σεβαστά τὰ δικαιώματα τῆς ἐργασίας του καί ἱεράν τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως [...]. Ἄμα τὸ πνεῦμα τῶν ἐργατῶν ἀρχίσῃ νά κατανοῇ ὅτι, ἐάν ὑπάρχῃ τις ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἔχων δικαιώματα νά ζῇ, ὁ τις οὗτος εἶναι ὁ ἐργάτης, ὅμα ἐννοήσῃ ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἐκτός αὐτοῦ ἔχει δικαιώματα ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου, οὐδεὶς ἄλλος ἐκτός αὐτοῦ δικαιούται ἀναπαύσεως καὶ ἀσφαλείας, τότε δυνάμεθα νά εἰπωμεν ἀσφαλῶς ὅτι ἡ ἐξέλιξις ἤρξατο φυσικῶς ἐπιβαλλομένη ἀπὸ ἄτομον εἰς ἄτομον καί ἐν τῇ καθόλου κοινωνίᾳ ἀνεξαρτήτως τῶν ὀλίγων. Ποῦ δύναται νά ὀδηγήσῃ ἡ ἐξέλιξις αὕτη, τοῦτο δέν εἶναι ἔργον ἰδικόν μας· ὅτι ὅμως τέρμα θέλει ἔσῃ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι ὑπερβέβαιον (φ. 34).

2. [Κατακτήσεις καὶ ἐπιδιώξεις τῶν ἐργατῶν]. Ὁ ἐργάτης, συνδεδεμένος ἤδη μέ τὴν ἐργασίαν, βλέπει ὅτι αὐτός εἶναι ὁ κύριος παράγων, ὁ κύριος μοχλός, δι' οὗ τὰ πάντα κινουῦνται, δι' οὗ τὰ πάντα ὑφίστανται. Ἐμβλέπει εἰς τὸν κεφαλαιούχον τὸν παρελθόντα ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ καί τὸν ἄνθρωπον τοῦ μέλλοντος. Ἐμβλέπει εἰς τὸν χρηματιστὴν τῆς ὕλης καί ἀνταλλάσσει μετ' αὐτοῦ δυσπίστως πως ὃ κέκτηται. Εἶναι μᾶλλον κύριος τῆς συνειδήσεώς του, μᾶλλον κύριος τῶν πράξεών του, μᾶλλον κύριος τῆς θελήσεώς του. Τὴν λέξιν ἐργάτης τὴν θεωρεῖ κάπως εὐσχημοτέραν, ἀπηχοῦσαν παραδόξως πως ἀρμονικώτερον, βλέπει ὅτι ἐν τῇ λέξει ταύτῃ συνεδέθη ἀδιασπᾶστως καί ἐν τῷ παρελθόντι καί ἐν τῷ παρόντι

καί ἐν τῷ μέλλοντι, καί ὅτι ἐν αὐτῷ ἡ ζωὴ καί ἐν τῇ ζωῇ ὁ ἄνθρωπος καί ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ κοινωνία καί ἐν τῇ κοινωνίᾳ τό πᾶν.

Ἦδη ἔθεσεν ὄρους μεταξύ αὐτοῦ καί τοῦ κεφαλαιούχου, κατέστησε αὐτόν μᾶλλον μετριοφρονέστερον διά τῶν ἀπαιτήσεών του, ὑπέδειξεν εἰς αὐτόν ὅτι ὑπάρχει ἀλληλένδετος συναλλαγή, ἐν ἣ ἕκαστος μερίζεται τό ἑαυτοῦ. Κατέστησεν αὐτόν μᾶλλον εὐπροσήγορον, μᾶλλον εὐγενῆ καί ὀλιγώτερον ἀπαιτητικόν. Ἐτέρωθεν συνησπίσθη ἵνα ἦ ἕτοιμος εἰς πᾶσαν ἀντενέργειαν. Τέλος ἔθεσιν ὄρον εἰς τὰς ἐργασίμους ὥρας καί ἐκανόνισεν ὑπέρ αὐτοῦ τὰ ἡμερομίσθια καί ἡμέρα τῇ ἡμέρα, ὅσον αἰσθάνεται ἑαυτόν χρησιμώτερον, τοσοῦτον ἐν τῇ χρησιμότητι αὐτοῦ ἀπαιτητικώτερος γινόμενος, αἱ ἀπαιτήσεις του ἱκανοποιοῦνται.

Πόσον δέ διάφορον ἔσται, τοῦ τε παρελθόντος καί παρόντος, τό μέλλον τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου, τοῦτο δῆλον γίνεται ἐκ τοῦ ὅσημέραι ἐπιτεινομένου ἐργατικοῦ σάλου ἀνά τήν ὑφήλιον. Ὁ παρά τήν Εὐρώπην ἐργατικός κόσμος οὐδέν ἄλλο σκέπτεται ἢ τήν χειραφεσίαν τοῦ ἀνθρώπου. Χειραφεσίαν ἠθικήν καί ὕλικήν. Ὁ ἄνθρωπος ἀποβλέπων πρὸς τήν εὐημερίαν του, ὡς κύριον μέλημα θεωρεῖ νά ἦναι ἐλεύθερος, νά ὑπέικη εἰς νόμους οἱ ὅποιοι λειτουργοῦσι ὑπό τούς αὐτούς τύπους καί ὑπό τὰς αὐτάς συνθήκας διά πάντας ἐν γένει, νά ἀπολαμβάνῃ τὰ αὐτά δικαιώματα καί τὰ αὐτά ὀφέλη, νά καταμερίζηται ἐξ ἴσου τούς κόπους καί τὰς θυσίας του μέ ὄλους, νά μή ὑφίστανται μεταξύ αὐτοῦ καί ἐκείνου κοινωνικαί διαιρέσεις αἱ ὅποιαι ἐξάπτουν τὰ πάθη, γένοῦν τὰς ἀντεγκλήσεις καί τὰ παρόμοια, νά μή ἀπολαμβάνῃ ὁ εἷς καί νέμεται τούς κόπους τῶν πολλῶν καί οἱ πολλοί καθίστανται ὑποχείριοι τῶν ὀλίγων, νά μή ὑφίσταται δοῦλος καί αὐθέντης, αὐτῇ ἐν ὀλίγοις ἡ ἠθική καί ὕλική χειραφεσία. Αἱ κοινωνικαί ἀπαιτήσεις τῶν πολλῶν, ἡ ἄδικος φορὰ τοῦ ἰσχύοντος νόμου, τὰ καταπατούμενα δικαιώματα τῶν ἐργατικῶν τάξεων καί αἱ ὅσημέραι ἐπιτεινόμεναι ἀντεγκλήσεις τῶν πλουτολογούντων θά διωθῆσουν τὰ πράγματα οὕτως ὥστε τό μέλλον τοῦτο διαφαίνεται πολλῶ μᾶλλον τοῦ ἐνεστῶτος φωτοβόλον καί διαυγές, πολλῶ μᾶλλον πιστευτόν ἢ ἄλλο οἷονδῆποτε μέλλον διά τὰς ἐργατικὰς τάξεις. Τοιοῦτον δέ μέλλον ἔσται συνώνυμον μέ τὰς τρεῖς ταύτας λέξεις ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, ΙΣΟΤΗΣ, ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ (φ. 4).

— Πᾶς τίς εὐτυχῶς ἤδη βλέπει τόν ἐργάτην ἐνδιαφερόμενον διά τήν τάξιν του, συντρέχοντα τόν ὁμοίον του περιπαθῶς, ὑπερασπίζοντα τόν συνάδελφόν του περιφανῶς, γινόμενον μέλος φιλοπροόδων ἐταιριῶν, ἐνθουσιαζόμενον εἰς πᾶσαν καλήν ἰδέαν, τρίζοντα οὐχί σπανίως τούς ὀδόντας του, ἐν τέλει θριαμβεύοντα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις του, ὅσον ὀλίγοι καί περιω-

ρισμένα και ἂν εἶναι αὐταί ἐπὶ τοῦ παρόντος. Εἶναι πασίγνωστον πόσῃ δύναμιν ἔχουσιν οἱ ἐργάται ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις. Ἀπέκαμον πλέον βλέποντες τὰς οἰκογενείας των λιμοκτονούσας, ἐν ᾧ αὐτοὶ ἀδυνατοῦσι διὰ τῶν γλίσχρων μισθῶν τῶν νὰ τὰς συνδράμωσιν· ἀπέκαμον νὰ παρέχωσι καθ' ἐκάστην ἐργασίαν 100, 150, 200 δραχμῶν εἰς τὸν κεφαλαιούχον καὶ αὐτοὶ ν' ἀπολαύωσι μόλις τὸ 1/20 ἢ τὸ 1/30 ἢ τὸ 1/50. Συνησθάνθησαν ὅτι ἦσαν ἄνθρωποι. Καὶ ἐν τῇ γενναίᾳ τῆς ψυχῆς αὐτῶν ὑψηλοφροσύνη κατενόησαν ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον εἶναι χριστιανικὸν ἢ ἐργασία τόσον ἀδεξίως ν' ἀνταμείβηται. Ἐσκέφθησαν ὅτι τὸ κεφάλαιον, ἐφ' ὅσον δέν κυκλοφορεῖ, ὡς μὴ ὄν χρήσιμον δέν ἔχει ἀξίαν καὶ εἶπον. Ἡμεῖς κεφάλαιον ἐνεργὸν καὶ χρήσιμον. Διατί καὶ καθιστῶμεν τὸ νὰ μὴ ἱκανοποιώμεθα πρεπόντως.

Καὶ ἀποτέλεσμα τῆς σοφῆς αὐτῶν ταύτης σκέψεως ἦσαν αἱ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀπεργαίαι, οἱ συνεσφιγμένοι συνασπισμοί, οἱ ἀναρίθμητοι σύλλογοι οἱ κατὰ χιλιάδας ἀριθμοῦντες τὰ ἐργατικά μέρη, αἱ συχναὶ ἀναφοραὶ, τὰ ὑπομνήματα. Εὐτυχῶς δέ μέχρι τοῦδε ὅσακις εἰς τοιαῦτα προέβησαν διαβήματα δέν ἠστόχησαν ἐντελῶς τοῦ σκοποῦ των. Ὀλίγον ἢ πολὺ, εὐρέθησαν ἐν κέρδει ἀείποτε. Διότι, καὶ ἂν ἀπέτυχον ἐνίστε, ὅμως ἠθικῶς ἐνεδυναμώθησαν καὶ διὰ τῆς καρτερίας των, ὡς πρὸς τὰς ιδέας αὐτῶν ἐν τῇ ἀποτυχίᾳ, ἔδωκαν καὶ διδούσιν εἰς τοὺς υἱοὺς των ὠφέλιμα παραδείγματα ὅπως καὶ οὗτοι αὐτοὶ μὴ δειλιάσωσι, μάλιστα δέ ἐνισχυθῶσι πλειότερον. Δέν ἀρνοῦμαι βεβαίως ὅτι ἐν ταῖς τοιαύταις ἐργατικαῖς τάξεσι δέν ἐπικρατεῖ ἀπόλυτος ἀρμονία φρονημάτων καὶ ἀποφάσεων, διότι τὸ τοιοῦτον, ἀφ' οὗ δέν βλέπομεν εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐξόχους ἐκείνων σοφοὺς ἀρχηγούς, πολλῶν ὀλιγώτερον πρέπει νὰ τὸ ἀπαιτῶμεν ἀπὸ ἀνθρώπους ὀλίγα γραμμάτια γινώσκοντας καὶ σχετικῶς ὄχι πολὺ μεγάλην ιδέαν ἔχοντας διὰ τὸ ὑψηλὸν τοῦ κόσμου καὶ ἑαυτῶν συμφέρον. Οὐχ ἤττον πᾶς τις ὁρμᾶται πρὸς θαυμασμόν τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐργατῶν, ὅποταν βλέπη τοσοῦτους ἀνθρώπους, ἀξέστους ὡς πρὸς τὰ ἦθη καὶ τοὺς τρόπους καὶ αἰωνίως δεσμευμένους ὑπὸ τῶν ἀλύσεων τῆς πονηρᾶς τῶν ὀλίγων πολιτικῆς, συναισθανομένους πλέον ὅτι ἡ ἀδικία ὡς πρὸς τὸ ἄτομόν των ὑπερβαίνει πάντα ὑπολογισμόν, πᾶσαν ὑπομονήν. Πᾶς τις, ὅποταν βλέπη τὴν κοινωνίαν τῶν ἀδυνάτων ὁμονοοῦσαν, μεθ' ὅλας τὰς ἀντιφατικὰς πολλῶν αὐτῆς μελῶν ἀπαιτήσεις, κᾶτι τι ἐλπίζει νὰ παραγάγῃ αὕτη (φ. 27).

3. [Ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς ἀπεργίας]. Δικαιοῦται καθείς ν' ἀπολαύῃ ἀναλόγως πρὸς τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας του, ἐκτιμώμενον κατὰ τὸν

νόμον τῆς προσφορᾶς καί τῆς ζητήσεως. Εἴτε ὑποδήματα κατασκευάζει, εἴτε συντάσσει ἐφημερίδα, ἂν ὑπάρχη ζήτησις ὑποδημάτων ἢ ἐφημερίδος καί ἂν ἡ κατασκευὴ τῶν ὑποδημάτων καί ἡ ἐκδοσις τῆς ἐφημερίδος πληροῦσι τὴν ὑπάρχουσαν ἀνάγκην, τότε καί ὁ ὑποδηματοποιὸς καί ὁ ἐφημεριδογράφος κατορθώνουν νὰ ζήσουν, ζοῦν δὲ τόσον καλῆτερα, ὅσον περισσότερο ἐργάζονται, ὅσον περισσότερο παράγουν.

Εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἀτελής ἐφαρμογὴ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ ἔκαμε τοὺς ἐκ τούτου ἀδικουμένους νὰ διαμαρτύρωνται συνεχῶς. Οἱ ἀδικούμενοι ἦσαν οἱ ἐργάται καί οἱ ἐργάται διαμαρτυρόμενοι ἔγιναν σοσιαλισταὶ ἢ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, προέτειναν ἀπαιτήσεις αὐξήσεως τοῦ ἡμερομισθίου, ὀλιγοστεύσεως τῶν ὥρῶν τῆς ἐργασίας καί ἀπονομῆς συντάξεως εἰς τοὺς ἀναπήρους διὰ γῆρας ἢ δι' ἀσθένειαν ἐργάτας, τὰς δὲ ἀπαιτήσεις τῶν αὐτῶν ἐστήριξαν δι' ἀπεργιῶν καί ἐνίστε διὰ βίας.

Καί μολονότι εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ βιομηχανία ἔχει προαχθῆ πολὺ καί οἱ ἐργάται δι' αὐτὸ εἶναι τόσοι, ὥστε νὰ μὴ εὐρίσκουν ὅλοι ἐργασίαν, οἱ βιομήχανοι ὑπεχώρησαν πρὸ τῶν ἐργατῶν. Ἀληθές ὅτι κατ' ἀρχάς ἀντέστησαν, πολλὰ μηχανευθέντες διὰ νὰ πείσουν, διὰ νὰ φοβήσουν, διὰ ν' ἀναγκάσουν τοὺς ἐργάτας. Τοὺς ἔλεγον οὕτω· «Ναί, σεῖς ἐργάζεσθε πολὺ διὰ τῶν χειρῶν καί ἀπολαμβάνετε 2 ἕως 7 δραχ. τὴν ἡμέραν. Ἐάν ὅμως ἀπολαμβάνωμεν ἡμεῖς 30 ἢ 50 ἢ 200 δραχ. καθ' ἡμέραν, δέν ἔπεται ὅτι ὑπάρχει δυσαναλογία ἀμοιβῆς. Εὐρέτε· ἡμεῖς ἐργαζόμεθα διανοητικῶς καί ἐργαζόμεθα μυριαπλασίως ἀπὸ σᾶς». Δέν ἀποφαίνομαι ἂν ἓνας διευθυντῆς ἐνός ἐργοῦργείου ἢ μιᾶς ἐφημερίδος (ἐλληνικῆς μάλιστα) ἐργάζεται πλεῖστον ἀπὸ ἓνα τυπογράφον ἢ ἀπὸ ἓνα λεπτουργόν· αὐτὸ καθεὶς δύναται ἐν συνειδήσει νὰ τὸ κρίνῃ. Ἡ ἀλήθεια ἐν τούτοις εἶναι ὅτι οἱ ἐργάται δέν ἐπείσθησαν καί ἐξηκολούθουν διαμαρτυρόμενοι.

Δέν ὑποχωρεῖτε, ἐσκέφθησαν τότε οἱ λεγόμενοι βιομήχανοι. Καλὰ ἡμεῖς φέρομεν ἄλλους ἐργάτας. Κατ' ἀρχάς ἐδυσκολεύθησαν νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἀπειλήν των, διότι οἱ ἐργατικοὶ σύνδεσμοι εἰς τὴν Εὐρώπην εἶναι πραγματικοὶ καί οἱ ἐργάται ἔχουν σύμπνοιαν μεταξύ των. Ἐπὶ τέλους ὅμως, ἐπειδὴ ὁ βιομηχανικὸς πληθυσμὸς ἐκεῖ εἶναι πολὺς καί ἐπειδὴ ἐξ ἄλλου καί ἀργοὶ ἐξ ἐπαγγέλματος μετροῦνται κατὰ μυριάδας, οἱ βιομήχανοι ἐνίστε κατῶρθωσαν νὰ εὕρουν ἐργάτας. Ἀλλὰ τότε οἱ ἀληθεῖς ἐργάται, οἱ ἐκ συστήματος τοιοῦτοι, μετεχειρίσθησαν ἀπειλᾶς καί ἐνίστε βίαν· κατέστρεψαν μηχανὰς ἢ ἔκαυσαν ἐργοστάσια ἢ ἐκακοποίησαν τοὺς ἐργαζομένους.

Ἐν ἄλλο μόνον μέσον ἀπέμεινε τότε εἰς τοὺς ἐργοστασιάρχας. Ἐζή-

τησαν τήν ἐπέμβασιν τῆς Κυβερνήσεως· ὑπέθεσαν ὅτι διά συλλήψεων, δι' ἀστυνομικῶν προκηρύξεων καί ἄλλων τοιούτου εἴδους κυβερνητικῶν μέσων οἱ ἐργάται θά ἠναγκάζοντο νά ἐπαναλάβουν τάς ἐργασίας των. Ἄλλ' αἱ κυβερνήσεις ἐκώφευσαν συνήθως εἰς τάς τοιαύτας προσκλήσεις. Ἐπανέφερον τήν τάξιν καί ἐξηκολούθησαν φροντίζουσαι διά τά ἰσοζύγια, τοὺς ἐξοπλισμούς, τάς παρασημοφορίας καί τάς ἐκλογάς των. Θά ἦτο νόστιμον ἂν συνέβαινε τό ἐναντίον. Θά εἶχον τότε κ' ἐγώ τό δικαίωμα ν' ἀπαιτήσω παρά τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ν' ἀναγκάσῃ τήν ὑπηρετρίάν μου, ποῦ μοῦ ἔφυγε χθές, νά ἐξακολουθήσῃ ἐργαζομένη παρ' ἐμοί. Ἐγίνετο ἄλλοτε καί αὐτό. Σήμερον εὐτυχῶς ἐξέλιπε[...]. οἱ κ. βιομήχανοι ἀπέτυχον εἰς τάς προσπαθείας των ν' ἀναμίξουν ἀπ' εὐθείας τήν Κυβέρνησιν εἰς τάς μεταξύ αὐτῶν καί τῶν ἐργατῶν διαφοράς.

Τοιοιτοτρόπως ἠναγκάσθησαν νά ἐνδώσουν αὐτοί, αὐξάνοντες τά ἡμερομίσθια, ἐλαττοῦντες τάς ἐργασίμους ὥρας καί ἀπονέμοντες συντάξεις εἰς τοὺς ἐργάτας, ὅταν γηράσκωσιν. Ἐκτοτε, ὅταν οἱ ἐργάται εἶναι δυσηρηστημένοι, προβαίνουν εἰς ἀπεργίαν καί οἱ κεφαλαιοῦχοι ἀναγκάζονται νά τοὺς ἱκανοποιοῦν. Εἰς τήν Ἑλλάδα ὅμως δέν συμβαίνει ἀκόμη οὕτω. Θερσίτης (φ. 19).

4. [Ἡ πολιτεία δέν προστατεύει τοὺς ἀδύνατους]. Ἡ πολιτεία ἐπιτρέπει τήν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν καί τόν καταστρεπτικόν συναγωνισμόν, φρικωδῶς καί θηριωδῶς ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Πολιτείας σπαράσσοντα τοὺς ἀδύνατους καί αἴροντα εἰς περιωπὴν τοὺς ἰσχυροὺς, τοὺς ἐπιτηδεῖους, τοὺς διαταράσσοντα τοῦτέστιν αὐτὴν τήν ἐννομον τάξιν τῆς κοινωνίας. Ὁ ἐργαζόμενος καί συνεισφέρων πλοῦτον πραγματικόν εἰς τάς ἀνάγκας τῆς Κοινωνίας οὐδεμίαν τῆς Πολιτείας ἐπίβλεψιν ἐπισπᾶται, ἐάν ἐκ τοῦ πλοῦτος τῆς ἐργασίας του καταστρεπτικὴ ἐπαπειλῇ τήν ὑγείαν του νόσος, οὐδέ ἐάν ἐκ τῆς γλίσχρου ἀμοιβῆς μένη ἐνδεής τῶν ἀναγκαιούντων εἰς τήν ὑπαρξιν αὐτοῦ μέσων· ἡ Πολιτεία δέν ἐπεμβαίνει. Ἐάν ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καί τῆς ζητήσεως εἶνε ἀνηλεῆς καί ἀναγκάζῃ ὅλους τοὺς καθ' ἐκάστην αὐξάνοντας τό στρατόπεδον τῶν δυστυχῶν νά δουλεύωσιν ὡς κτήνη δι' ἐλάχιστον φορβῆς, χάριν ὀλίγων ὀκνηρῶν, ἀλλὰ συσσωρευόντων ἐκ τῆς ἀθλίας αὐτῶν καταστάσεως πλοῦτη, ἡ Πολιτεία οὐχ ἦττον μένει ὅλως ἀμέτοχος, οὐδ' ἐνδιαφέρει αὐτῇ ἐάν ἐκ τῆς θεραπείας τῆς καταστάσεως ταύτης θά προελαμβάνοντο μυρία ἐγκλήματα εἰκονίζοντα ἀποτεθριωμένην τήν κοινωνικὴν διαβίωσιν. Ἡ πολιτεία τῶν φόρων μόνο ἔχει ἀνάγκην καί ἀρκούντως θεωρεῖ ἑαυτὴν ὡς ἐκπληρώσασαν τήν ἀποστολήν της ἐάν κατατριβῇ ἐν τῇ δῆθεν συμφερούσῃ διακανονίσει τῶν διπλω-

ματικῶν ζητημάτων, τῶν ὁποίων τήν ὕπαρξιν τόσον πολύ αἰσθάνονται οἱ λαοί ὅσον ὁ βουῆς τόν κώνοπα τόν ἐπικαθήσαντά ποτε ἐπί τῶν κερῶν του. Ἐάν δέ ὀλόκληρος ἡ κοινωνία εὐρίσκεται ἐν πυρετώδει καταστάσει, ὡς ἐκ τῆς ὄλως ἀνεπιστημόνως διοργανώσεως αὐτῆς καί τῆς κακῆς διανομῆς τῆς ἐργασίας καί τοῦ πλοῦτου, ἐντεῦθεν δέ ἡ ἀδιάκοπος μέριμνα περί τοῦ αὔριον καταστρέφει πᾶσαν ἰκμάδα πνευματικῆς καί σωματικῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἡ Πολιτεία ὕψιστον αὐτῆς θεωρεῖ καθήκον νά ἀφίση τοὺς πολλοὺς ἀόπλως νά διεξαγάγωσι τόν θηριώδη πόλεμον μηδόλως ἐπεμβαίνουσα. Ἡ ἀκηδία ὅμως αὕτη αἴρουσα τὰ δικαιώματα τῆς Πολιτείας, αἶρει καί τὰς ὑποχρεώσεις τῶν πολιτῶν πρὸς αὐτήν (φ. 17).

§8. Ἀπόψεις γιά τίς κοινωνικές ἀδικίες στήν χώρα

A.- Στρεβλότητες στό παρελθόν

1. [Ἡ ἐθνική παλιγγενεσία ἐδημιούργησε τήν ἀθλιότητα] διά τῆς πιστῆς ἀντιγραφῆς νόμων, ἠθῶν καί ἐθίμων ἐπιμέμπτου ἀφετηρίας δι' ἔθνος ἀρτισύστατον, ἀνευ ἐπισεσωρευμένου πλοῦτου, διακρίσεως τάξεων καί ἀντιχριστιανικῶν ἀρχῶν, ἐν ᾧ ἦτο δυνατόν, εἰς τὰ ἐλαττώματα ταῦτα τῶν ἄλλων κοινωνιῶν ἀποβλέπουσα, νά δώσῃ ἄλλοίαν εἰς τὰ πράγματα τῆς χώρας ὤθησιν καί νά παρασκευάσῃ εἰς τήν πατρίδα μέλλον ἰσάξιον παρελθούσης εὐκλείας καί προγονικῆς δόξης (φ. 11).

2. Πόσα δέν θά ἦσαν τετελεσμένα σήμερον, ἐάν οἱ ἐκάστοτε πολιτικοί τοῦ Ἔθνους ἀπό τῆς παλιγγενεσίας αὐτοῦ ἠσχολοῦντο πράγματι εἰς τήν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καί δέν ἐμαίνοντο ὀρχούμενοι ἐπί τῆς πολιτικῆς κονίστρας τῆς δυστυχοῦς ταύτης χώρας, τήν ὁποίαν παρέδωκαν χειρότερον τῶν τούρκων εἰς τήν ἐκμετάλλευσιν καί τήν ἀπογύμνωσιν.

Πρό δεκαετίας ὁ ἐργατικός κόσμος ἐν Ἑλλάδι, ἀσύνδετος ὡς ἐπί τό πολύ, μετεῖχε τοῦ ἀνθρώπου ὅστις ἵνα ἐργασθῆ διά νά ζήσῃ ὤφειλε νά προστρέξῃ εἰς διάφορα μέσα θεμιτά καί ἀθέμιτα, εἰς κομματικές ἐπηρείας, εἰς γυναικείας μεσολαβήσεις ἢ εἰς βουλευτικές παρακελεύσεις πρὸς τοὺς ἰσχύοντας. Ἐν γένει ἡ ἐργασία ἐλάχιστος παράγων καθίστατο ἰκανός μοχλός ἵνα ἰσχύσῃ ἡ μερίς

αὕτη ἢ ἐκείνη. Ὁ ἐργάτης ζητῶν ἢ ζητούμενος ἦτο ὀλιγώτερον ἀπαιτητικός καί περισσότερον δουλόφρων, παράγων δέ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δέν ἐθεωρεῖτο ὁ ἐργάτης, ἀλλ' αὐτός ὁ κεφαλαιούχος. Ἡ ἐργασία μεριζόμενη, ὁ ἐργάτης δέν ἐλαμβάνε ἢ τό ἑκατοστόν τοῦ κέρδους, ὅπερ ἦτο τόσον ἐλάχιστον, ὅσον ἐλάχισταί καί αἱ ἀπαιτήσεις του.

Τά ἡμερομίσθια ἐδίδοντο ἀναλόγως τῆς γεναιοφροσύνης ἢ τῆς φιλαργυρίας τοῦ χρηματιστοῦ, αἱ ἐργάσιμοι ὤραι ἀκανόνιστοι ἀφίνοντο εἰς τήν εὐσυνειδησίαν τοῦ διευθυνόντος πᾶσαν ἐργασίαν, ὅστις, δουλοφρονέστερον τῶν ἄλλων, ἐπίεζε, κατεπάτει καί ἐξουθενε τοὺς ὑπ' αὐτόν ἐργάτας, ἐπιδεικνύων ἄκαιρον ζῆλον ὑπέρ τῶν συμφερόντων τοῦ, ἐξ οὗ τέτακται, κεφαλαιούχου. Οἱ δουλεύοντες δέν εἶχον κύριον μέλημα τήν ἐργασίαν, ἀλλ' αὐτούς τοὺς ὑποστηρικτάς των καί οἱ δουλεύόμενοι ἐτέρωθεν, μᾶλλον πρὸς τὰς συστάσεις ἀπέβλεπον ἢ πρὸς τήν ἰκανότητα τοῦ ἐργάτου, τήν ὁποίαν ἐθεώρουν ὡς ἐλάχιστον παράγοντα. Ἐκ τούτου προέκυπτε φυσική συνέπεια νά παραγκωνίζονται ἐργάται νοήμονες, τεχνῖται δεδοκιμασμένοι, ἄνθρωποι μόνον τήν ἐργασίαν ἐμβλέποντες καί εἰς αὐτήν ἐλπίζοντες καί δι' αὐτῆς ἀποζοῦντες. Τέλος ἡ ἐργασία καθίστατο σκοπός τις εἰς τόν ὁποῖον αἰετοτε ἀπέβλεπον οἱ καθ' ἡμᾶς πολιτευόμενοι καί οἱ ἰσχύοντες ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πολιτείᾳ, παράγων δέ διά τοὺς κεφαλαιούχους καί τίποτε διά τοὺς ἐργάτας (φ. 4).

3. Καί ἡ μέν πολιτική, περί ἄλλα τυρβάζουσα, περί τήν ἀναστάτῳσιν ἐκάστοτε τῆς δημοσίας τοῦ Κράτους λειτουργίας, οὐδέποτε ἔλαβε τά ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς βελτίωσιν τῆς πολυπαθοῦς τάξεως τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ, ἡ δέ φιλάργυρος πλοουτοκρατία, ἐκμεταλλευόμενη τοῦ λαοῦ καί τῶν ἐργατικῶν τάξεων τήν ἀνέχειαν καί πενίαν, ἀδικεῖ τοὺς ἐργάτας, γλίσχρα χορηγοῦσα ἡμερομίσθια τοῖς ἐργαζομένοις (φ. 1).

4. Ἡ κυβερνητική παραλυσία τῶν ἐκάστοτε κατά τό μᾶλλον ἢ ἦτον φατριαστικῶν κυβερνήσεων καί ἡ μέχρις ἐγκλήματος νομοθετική ἀδιαφορία πρὸς τά δικαιώματα τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὡραίας ἀληθῶς Ἑλληνικῆς χώρας, δέν ἤρκεσαν νά παρακω-

λύσωσι τήν ιδιωτικήν πρωτοβουλίαν πρὸς βελτίωσιν τῶν τεχνῶν (φ. 2).

5. Ἐνῶ ἐν Ἑλλάδι οὐδέ κἀν λόγος θα ἐγίνετο περί ζητημάτων κοινωνικῶν, ὅποια συνταράττουσιν ἄλλα Κράτη, σήμερον βαίνομεν ἀσφαλῶς εἰς τήν δημιουργίαν τοιούτων καί τόν πολλαπλασιασμόν ἄλλων ἤδη δεδημιουργημένων καί ἐπικινδύνως λυμαινομένων τήν ὡραίαν ἡμῶν πατρίδα [...]. Πρὸς πᾶσαν μέχρι τοῦδε κίνησιν τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ, τὰς ἐνώσεις καί τὰ σωματεῖα, ἡμεθα διατεθειμένοι δυσπίστως, διὰ τόν λόγον ὅτι διεβλέπομεν εἰς αὐτά κυρίως τήν πονηράν χεῖρα τῆς πολιτικῆς, ὑπό τό κάλυμμα τῆς προστασίας καί μερίμνης τῶν συμφερόντων τοῦ λαοῦ, ἐπιδιώκουσαν καί ποριζομένην ἴδια ὠφελήματα διὰ πολιτικῶν κερδοσκοπῶν καί δημαγωγῶν ἐκμεταλλευομένων καί περί πολλοῦ ποιουμένων τὰς ἀδυναμίας αὐτοῦ καί ἐπιβλαβῶς ἐπιδρασάντων ἐπί τῶν ἀγνῶν αἰσθημάτων καί ἀπλῶν, ὅσον καί ὑγιῶν, φρονημάτων, ἅτινα διέκρινον πάντοτε τόν ἑλλ. λαόν [...]. Πλήν εὐαρίθμων ἐξαρέσεων, διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως αὐτοῦ τοῦ ἀτυχοῦς λαοῦ ἀνῆλθον εἰς τὰ ὑπατά πολιτικά ἀξιώματα καί διηύθυναν ἀκόμη τὰς τύχας τοῦ ἔθνους οἱ περισσότεροι τῶν λεγομένων πολιτικῶν ἀνδρῶν καί δρῶσιν εἰσέτι ἐν τῇ πολιτικῇ εἰς βάρος τῆς ἀπλότητος τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ὁ λαός οὗτος συνέρχεται ἤδη καί ἐν συναισθήσει τῶν ὀλεθρίων κινδύνων, τοὺς ὁποίους ἐγκυμονεῖ ἡ παροῦσα κατάστασις, κινεῖται. Ἕλλην (φ. 13).

6. Τό βλέπετε· σκοπός καί τέλος τῶν ἐκάστοτε κυβερνήσεών μας εἶναι ὁ προϋπολογισμός τοῦ Κράτους. Καθ' ἐκάστην ἔναρξιν πάσης νέας Βουλῆς ὑποβάλλουσιν εἰς τό στόμα τοῦ Βασιλέως τὰς λέξεις μεταρρύθμισιν, ἀρτίαν ἐκπαίδευσιν, σοβαράν καί σώφρονα διοίκησιν, τιμίαν τῶν κοινῶν διαχείρισιν, διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καί τοῦ ναυτικοῦ συμφώνως πρὸς τόν ἑλληνικό χαρακτῆρα καί τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας. Καί ὅμως οὐδέν ἐκ πάντων τούτων ἐκτελοῦσιν, ἀλλά περιορίζονται εἰς τόν καταρτισμόν καί τήν ψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, αὐξάνουσι τήν ὑπαλληλίαν, κατασπαταλῶσι τὰ ἑκατομμύρια ἀνευλαβῶς καί ἀσκόπως, διατηροῦσιν ἐκπαίδευσιν οἰκτρᾶν ὑπό πᾶσαν ἔποψιν, διότι ἔχουσι συμφέρον νά διατελῇ ὁ

λαός ἐν παχυλῇ ἀμαθίᾳ, ἵνα μὴ δύνηται νά κατανοῇ τήν προδοτικήν διαγωγὴν των. Ἐν γένει τά πάντα πράττουσι κατὰ τό ἴδιον αὐτῶν συμφέρον.

Ἴσως εἴπωσιν ἡμῖν ὅτι εἴμεθα εἰς ἄκρον ἀπαισιόδοξοι, ἴσως παρατηρήσωσιν ἡμῖν ὅ,τι ὁ κ. Καλλιγᾶς εἶπεν, ὅτι δέν εἶναι δίκαιον νά θεωρῶμεν τήν Ἑλλάδα μὴ προοδεύσασαν καί κακοδαιμονοῦσαν⁵². Ἄλλ' ὁ κ. Καλλιγᾶς εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων, εἰς τό ὕψος τῶν ὁποίων λόγῳ πλοῦτου καί λόγῳ κοινωνικῆς περιωπῆς δέν φθάνουσιν αἱ δηλητηριώδεις ἀναθυμιάσεις τῆς κακῆς διοικήσεως. Ὁ κ. Καλλιγᾶς καί οἱ ὅμοιοι αὐτῷ, μακράν τοῦ λαοῦ εὕρισκόμενοι, δέν δύνανται νά ἴδωσι τήν ἀθλιότητα αὐτοῦ, δέν δύνανται νά ἐκτιμῆσωσι τὰς ἀνάγκας του. Ζς (φ. 27).

B.- Οἱ προνομιούχοι καί οἱ ἀδικούμενοι

1. [Ὁ κομματισμός]. Εἶδεχθῆ παριστᾶ εἰκόνα ἡ παροῦσα κατάστασις τῆς ἐν Ἑλλάδι Πολιτείας. Δύο ἀντίπαλα στρατεύματα, ἐπί ταπεινοῦ ἀγωνιζόμενα πεδίου, τοῦ συμφέροντος καί τῆς ἰδιοτελείας, ἐξηυτέλισαν πᾶν ὅ,τι εὐγενές καί ἐπίζηλον ἔχει ἡ πολιτική. Τά στρατεύματα ταῦτα, αἱ ὀμάδες αὐταί, ἅς ἡ κοινή γλῶσσα ὀνομάζει κ ὀ μ μ α τ α, ἔχουσι τοὺς ἀρχηγούς καί ὑπαρχηγούς των μετὰ τῶν ἐπιτελείων των καί, εἰς τόν αὐτόν ἀποβλέποντα ἀμφότερα σκοπόν, τήν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας, ἀπεργάζονται ἔργον ἐξοντώσεως ἐκάτερον κατὰ τοῦ ἑτέρου. Ἐν ἐκατέρῃ τῶν φάλαγγων τούτων, ἐν εἶδος ἀνθρώπων ἔχει ταχθῆ, οἱ ἰδιοτελεῖς, ὀνειρούμενοι εἰς θεσιθήρας καί θεσιούχους, οἷς συγκαταλέγονται καί πάντες ἐκεῖνοι οἵτινες ὅπωςδῆποτε ἀποβλέπουσιν εἰς ἕτερόν τι ἄμεσον ἢ ἔμμεσον κέρδος κεκτημένον ἢ ἐπιδιωκόμενον καί οἵτινες εἰσὶν οὐκ ὀλίγοι. Ὁ δέ ἀγών αὐτῶν συνίσταται εἰς τοῦτο: τίνι τρόπῳ νά καταλάβωσιν οἱ μὲν τὰς δημοσίας θέσεις ἢ νά καρπωθῶσι τὰ ἐκ τῆς ἐξουσίας ἀγαθὰ, τίνι τρόπῳ νά διατηρήσωσιν αὐτά οἱ δεῦτεροι. Καί οὕτως αἱ φάλαγγες μεγεθύνονται καί ὁ ἀγών

52. Πρόκειται γιά τόν Παῦλο Καλλιγᾶ, νομικό, πολιτικό, οικονομολόγο καί μυθιστοριογράφο (1814-1896).

ὑπό τήν διεύθυνσιν τοῦ γνωστοῦ ἐν τῷ δημοσιογραφικῷ κόσμῳ τῆς Ἑλλάδος κ. Στυλιανοῦ Μ. Τσουδεροῦ».

Ὅμως, τά πιά πολλά ἄρθρα ἦσαν ἀνυπόγραφα. Ἄλλα ὑπογράφονταν εἴτε μέ τά ψευδώνυμα «Ἐργάτης», «Ἑλληνας», «Θερσίτης», «Στύγιος», «Ἰάγγος», εἴτε μέ τά στοιχεῖα Μ.Ι.Δ. (=Μιλτ. Δασκαλάκης, δικηγόρος, ὅπως προκύπτει ἀπό διαφήμισή του στήν ἐφημερίδα), Ζ (πιθανόν Ζαλοῦχος Δημ.) ἢ Δδ (βλ. § 12).

Δέν εἶναι γνωστό ἂν συνεργάσθηκε μέ την ἐφημερίδα ὁ Β. Δουδούμης, γιά τόν ὁποῖο ἐγινε λόγος στήν § 3 ὑπό Β3. Πάντως ἐστειλε στόν διευθυντή της τήν ἐξῆς ἐπιστολή (φ. 8): «Δέν ἔχω τήν εὐχαρίστησιν νά Σᾶς γνωρίζω προσωπικῶς καί διά τοῦτο ὄν θά δυνηθῶ νά σᾶς ἐκφράσω ὀλόκληρον τήν ιδέαν, ἡ ὁποία μέ κινεῖ νά ἔλθω εἰς συνάφειαν δι' ὑμῶν μετ' ἐργατῶν τόσο ἐρρωμένως ὑποστηριζάντων ἐσχάτως τό δικαίωμα τῆς ἐργασίας των κατά τῆς ἀδίκου ἐκμυζήσεως τοῦ προϊόντος αὐτῆς, ὡλλά καί τόσο ἀμειλίχτως καταπολεμηθέντων ὑπό τῶν δεσποτῶν αὐτῶν καί τῆς ἀποζώσης ἐκ τῆς ἐργασίας των συμφορίας.

Ἐπειδή ὅμως ἡ κυρία αἰτία εἶναι ἡ εὐτυχῆς σύμπτωσης τῆς ιδρύσεως τοῦ "Κοινων. Συνδέσμου" μετ' ἐφημερίδος σήμερον ἀναγγελθείσης καί σκοποῦ ἐχούσης τήν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐργατικῶν συμφερόντων, ὅπερ ἀποτελεῖ καί τό κύριον μέλημα τοῦ "Κοινων. Συνδέσμου", διὰ τοῦτο πολύ ἐπιθύμουν νά σᾶς ἔβλεπον καί, εἰ δυνατόν, πάσῃ θυσίᾳ νά παράσχω εἰς τήν "Ἐφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν" τοῦ ἐργατικοῦ Συνδέσμου πλήρη τήν συνδρομήν μου, ὅπως κατορθωθῇ ἐπί τέλει νά ἀποκτήσωσιν αἱ ἐργατικάί τάξεις, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν ἐργατῶν τυπογράφων, ἴδιον καί ἀποκλειστικόν ὄργανον τῶν συμφερόντων των.

Ἐάν ὅθεν νομίζετε ὅτι δυνάμεθα καί πρέπει νά συνεννοηθῶμεν ἐπί τινων σημείων, μοί ὀρίζετε τόπον συναντήσεως, ὑπ' ὄψιν ἔχοντες ὅτι τάς ἐπιστολάς μου λαμβάνω πάντοτε τήν πρωΐαν».

Δ.- Ἐξέλιξις τῆς ἐφημερίδας

1. Ἡ ἐφημερίδα τῆς Πάτρας «Πελοπόννησος» ὑποδέχθηκε ὡς ἐξῆς τήν νέα ἐφημερίδα: «Νέα ἐξεδόθη "Ἐφημερίς τῶν Συντε-

χνιῶν», ἥς ὁ σκοπός ἢ προστασία τῶν ἐργατικῶν τάξεων καί ἡ μέριμνα πρὸς βελτίωσιν τῆς κοινωνικῆς θέσεώς των, ἣτις ὁμολογουμένως δέν εἶναι τόσον εὐάρεστος. Τό γνήσιον τοῦτο ὄργανον τοῦ λαοῦ δέν συνελήφθη ἐν τοῖς προθαλάμοις τῶν πολιτικῶν τεχνασμάτων πρὸς ἐκδουλεύσεις πολιτικάς, οὐδ' ἐγεννήθη ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ οἰκονομικῶν ὑπολογισμῶν. Συνελήφθη ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν παραγωγικῶν τάξεων καί ἐγεννήθη ἐξ αὐτῶν τῶν σπλάγγων τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου ζωηρόν καί ρωμαλέον, προωρισμένον νά ὑπερμαχήσῃ μετὰ θάρρους τῶν συμφερόντων αὐτῶν. Εὐχόμεθα μακρόν βίον καί ἐπιτυχίαν πλήρη τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Διά τοῦτο κρίνομεν ὀρθόν νά συστήσωμεν τοῖς ἡμετέροις συμπολίταις καί τὴν τακτικὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐφημερίδος ταύτης».

Ἀπό τίς ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδες, μόνον ἡ «Νέα Ἐφημερίς», ἡ «Ἐθνική» καί τό «Σύνταγμα» ἔγραψαν γιά τὴν ἐκδόσιν τῆς νέας ἐφημερίδας, μολονότι αὐτὴ εἶχε προτείνει σ' ἐκεῖνες νά ανταλλάσσουν ἀμοιβαίως τὰ φύλλα τους (φ. 8).

Τὴν 7.2.1891, δηλαδή λίγες ἡμέρες ἀφ' ὅτου ἄρχισε νά ἐκδίδεται, ἡ Ἐφημερίς τῶν Συντεχνικῶν ἀνακοίνωσε ὅτι ἡ ἴδια «προάγεται ἀστραπιαίως καθ' ἑκάστην γοργῶ τῷ βήματι, καθότι τό Σεβ. Κοινόν, ἐκτιμῆσαν θεόντως τό κοινωνικόν καί ἐθνικόν αὐτῆς πρόγραμμα, ἐνθέρμως τὴν ὑποστηρίζει διά τῆς καταβολῆς τοῦ ἐργατικοῦ ὄβολοῦ. Ἄπειροι συνδρομηταὶ προσέρχονται ἀρωγοὶ εἰς τό ἔργον ἡμῶν ἐν τε τῇ Πρωτεύουσῃ καί ταῖς Ἐπαρχίαις τοῦ Κράτους· καθ' ὅλα δέ τὰ φαινόμενα καί ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ ἡ ἐφημερίς ἡμῶν τῆς αὐτῆς θά τύχῃ ἐθνέρμου ὑποδοχῆς».

2. Δέν εἶναι γνωστό ποιές ἦσαν οἱ οἰκονομικῆς καί οἱ νομικῆς σχέσεις τῆς ἐφημερίδας καί τοῦ Ἐργατικοῦ Συνδέσμου τῶν Τυπογράφων. Πάντως, ὁ προσωρινὸς πρόεδρος του προσκάλεσε τὴν 23.3.1891 σέ συνέλευσιν τὰ μέλη τοῦ Συνδέσμου γιά τὴν ἐπαύριον (φ. 44). Ἐκτοτε ἡ ἐφημερίδα μᾶλλον ἔπαυσε νά ἐκδίδεται, ἄγνωστο γιὰτί, ἴσως ἐπειδὴ ἀνέκυψαν διενέξεις. Ἦδη τὴν 22.2.1891 εἶχαν ἀποχωρήσει ἀπὸ τίς θέσεις τους ὁ διευθυντὴς Σ. Τσουδερὸς καί ὁ Κ. Μίσιος ὁ ὁποῖος ἦταν διαχειριστὴς τῆς ἐφημερίδας μαζί μέ τόν Δ. Ἰασεμίδη.

Στήν παύση τῆς ἔκδοσης τῆς ἔφημερίδας ἴσως συνετέλεσαν: ἡ ἀποτυχία τῆς προσπάθειας νά ἀνατεθεῖ στὸν Σύνδεσμο ἡ πώληση τῶν ἄλλων ἔφημερίδων, οἱ διενέξεις ἢ οἱ δυσαρέσκειες μεταξύ τῶν ἡγετικῶν στελεχῶν του ἢ μεταξύ αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τοῦ Συνδέσμου, ἀλλὰ καὶ ἡ πιθανότατη ἀπροθυμία τῶν μικροεπιχειρηματιῶν, πού οἱ περισσότεροι ἦσαν καὶ ἐργοδότες, νά συνεχίσουν νά εἶναι συνδρομητές μιᾶς ἔφημερίδας, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ὑποστήριζε περισσότερο τίς φιλεργατικές καὶ τίς σοσιαλιστικές ιδέες καὶ λιγότερο τὰ δικά τους συμφέροντα.

§ 7. Εἰδήσεις γιὰ τίς κοινωνικοπολιτικές ἐξελίξεις στὴν Εὐρώπη

1. Ἡ θεωρία τῆς ἐξέλιξης. Μεταξύ τῶν εἰδησιογραφικῶν καὶ τῶν σχολιογραφικῶν κειμένων τῆς Ἐφημερίδος τῶν Συντεχνιῶν πού ἀφοροῦσαν στὶς συντελούμενες τότε στὴν Εὐρώπη κοινωνικοπολιτικές ἐξελίξεις, περιλαμβάνεται τὸ ἀκόλουθο πού ἐπιχειρεῖ νά διατυπώσῃ τὴν σοσιαλιστικὴ ἐκδοχὴ τῆς δαρβινικῆς θεωρίας.

Ἐνας μέγας νόμος, ὁ ὁποῖος ἐλειτούργει ἀπ' αἰῶνων ἐν τῷ Σύμπαντι, ἀλλ' ἦτο ὅλως μέχρι τινὸς ἀγνωστος εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, εἶναι ὁ νόμος τῆς ἐξελίξεως· ὁ νόμος οὗτος ἐξηγεῖ ὅλας τὰς μεταβολὰς τὰς ὁποίας οἱ ζωικοὶ καὶ κοινωνικοὶ ὀργανισμοὶ τελοῦσι βραδέως, ἀλλ' ἀσφαλῶς[...]. Οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ κοινωνία ὀλόκληρος δέν μένει οὔτε δύναται νά μένῃ ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ αὐτῇ πνευματικῇ καταστάσει, ἀλλὰ φυσικῶς διαγεγραμμένην ἀκολουθεῖ ἀποστολήν νά μεταβάλληται, νά ἀναπτύσσῃται, νά τελειοποιῆται, τοὔτέστι νά ἐξελίσσῃται [...]. Οὗτος εἶναι ὁ λόγος δι' ὃν ἐν τῷ κοινωνικῷ ὀργανισμῷ παρατηροῦμεν ὅτι οἱ μὲν ἀργοὶ καθ' ἐκάστην γίνονται πλουσιώτεροι, τοὔτέστιν ἐγωιστικώτεροι, οἱ δὲ ἐργάται δυστυχέστεροι, τοὔτέστιν ἀλτροιστικώτεροι. Ἡ τάσις ὅμως αὕτη δέν εἶναι ἢ κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν φύσιν ἐξέλιξις, δέν εἶναι ἡ ἐξέλιξις ἢ συμφυῆς πρὸς τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν.

Ἡθέλησαν νά δικαιολογήσωσι ταύτην τινὲς ἐμμέσως ἐκ τοῦ ἐν τῇ φύσει κρατοῦντος ἀγῶνος περὶ ὑπάρξεως, καθ' ὃν τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου εἶναι τὸ ἐπικρατέστερον· εἶπον δηλαδή ὅτι, ἀφοῦ ἀγῶν τοιοῦτος ἐπικρατεῖ καθ' ὅλην τὴν ἐνόργανον καὶ ἀνόργανον φύσιν, δικαίως ὁ πλούσιος ἀνελίσσεται πρὸς ἀνωτέρας βαθμίδας κοινωνικῆς ἐπικρατήσεως, ἐκ

τοῦ δικαίου δέ τούτου εὐλόγως καί ὁ ἐργάτης, ὁ εὐρισκόμενος εἰς τήν ἀναπόφευκτον ἀνάγκην νά πωλήσῃ τήν ἐργασίαν του, καθίσταται ἀπό ἡμέρας εἰς ἡμέραν δυστυχέστερος, μέχρις οὗ οἱ μᾶλλον δυστυχεῖς, οἱ ἐξαντληθέντες δηλ. ἐκ τῆς μεγάλης παραγωγικότητος, ἀπέλθωσι τῆς τραπέζης ἣν ἡ φύσις παραθέτει εἰς τά τέκνα της ἀμέτοχος, χωρίς τό παραμικρόν νά θιξῶσι καθώς λέγει ὁ Μάλθος. Ἡ ἐξέλιξις ὅμως αὕτη δέν εἶναι οὔτε δικαία οὔτε συμφυῆς πρός τήν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἶπον, διά τοῦτο καί πρέπει νά τραπῆ φοράν ἄλλην, μᾶλλον λογικωτέραν καί ἐπιστημονικωτέραν. Κατά τήν φοράν ταύτην, ὁ πλούσιος θά σκέπτηται ὄχι μόνον τό ἰδικόν του συμφέρον, ἀλλά καί τό συμφέρον τῶν ἄλλων ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀνθρώπων· ὁ λόγιος θά σκέπτηται ὄχι πλέον πῶς νά χρησιμοποιοῦν τὰς γνώσεις του ὑπέρ ἑαυτοῦ ἢ καί ὀλίγων ἄλλων, ἀλλά ὑπέρ τοῦ πλήθους τῶν ἀπαιδευτῶν· ὁ ἐργάτης δέν θά ἀκολουθῆ πλέον τήν τροχίαν τοῦ σκέπτεσθαι πῶς νά ζήσῃ καί μόνον νά ζήσῃ, ἔστω καί ἐλάχιστα ἱκανοποιῶν τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας του, ἔστω καί μηδὲν ἐξεγείρων τὰς πνευματικάς του διαθέσεις, ἀλλά πῶς νά καταστήσῃ σεβαστά τά δικαιώματα τῆς ἐργασίας του καί ἱεράν τῆν ἀποστολήν αὐτοῦ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως [...]. Ἄμα τό πνεῦμα τῶν ἐργατῶν ἀρχίσῃ νά κατανοῇ ὅτι, ἐάν ὑπάρχη τίς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἔχων δικαιώματα νά ζῇ, ὁ τίς οὗτος εἶναι ὁ ἐργάτης, ἅμα ἐννοήσῃ ὅτι οὐδείς ἄλλος ἐκτός αὐτοῦ ἔχει δικαιώματα ἐπί τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου, οὐδείς ἄλλος ἐκτός αὐτοῦ δικαιούται ἀναπαύσεως καί ασφαλείας, τότε δυνάμεθα νά εἰπωμεν ἀσφαλῶς ὅτι ἡ ἐξέλιξις ἤρξατο φυσικῶς ἐπιβαλλομένη ἀπό ἄτομον εἰς ἄτομον καί ἐν τῇ καθόλου κοινωνίᾳ ἀνεξαρτήτως τῶν ὀλίγων. Ποῦ δύναται νά ὀδηγήσῃ ἡ ἐξέλιξις αὕτη, τοῦτο δέν εἶναι ἔργον ἰδικόν μας· ὅτι ὅμως τέρμα θέλει ἔχῃ τήν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπί τῆς γῆς εἶναι ὑπερβέβαιον (φ. 34).

2. [Κατακτήσεις καί ἐπιδιώξεις τῶν ἐργατῶν]. Ὁ ἐργάτης, συνδεδεμένος ἤδη μέ τήν ἐργασίαν, βλέπει ὅτι αὐτός εἶναι ὁ κύριος παράγων, ὁ κύριος μοχλός, δι' οὗ τά πάντα κινουῦνται, δι' οὗ τά πάντα ὑφίστανται. Ἐμβλέπει εἰς τόν κεφαλαιούχον τόν παρελθόντα ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχί καί τόν ἄνθρωπον τοῦ μέλλοντος. Ἐμβλέπει εἰς τόν χρηματιστήν τῆς ὕλης καί ἀνταλλάσσει μετ' αὐτοῦ δυσπίστως πῶς ὁ κέκτηται. Εἶναι μᾶλλον κύριος τῆς συνειδήσεώς του, μᾶλλον κύριος τῶν πράξεών του, μᾶλλον κύριος τῆς θελήσεώς του. Τήν λέξιν ἐργάτης τήν θεωρεῖ κάπως εὐσχημοτέραν, ἀπηχοῦσαν παραδόξως πῶς ἀρμονικώτερον, βλέπει ὅτι ἐν τῇ λέξει ταύτῃ συνεδέθη ἀδιασπᾶστος καί ἐν τῷ παρελθόντι καί ἐν τῷ παρόντι

καί ἐν τῷ μέλλοντι, καί ὅτι ἐν αὐτῷ ἡ ζωὴ καί ἐν τῇ ζωῇ ὁ ἄνθρωπος καί ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ κοινωνία καί ἐν τῇ κοινωνίᾳ τό πᾶν.

Ἦδη ἔθεσεν ὄρους μεταξύ αὐτοῦ καί τοῦ κεφαλαιούχου, κατέστησε αὐτόν μᾶλλον μετριοφρονέστερον διά τῶν ἀπαιτήσεών του, ὑπέδειξεν εἰς αὐτόν ὅτι ὑπάρχει ἀλληλένδετος συναλλαγή, ἐν ἣ ἕκαστος μερίζεται τό ἑαυτοῦ. Κατέστησεν αὐτόν μᾶλλον εὐπροσήγορον, μᾶλλον εὐγενῆ καί ὀλιγώτερον ἀπαιτητικόν. Ἐτέρωθεν συνησπίσθη ἵνα ἦ ἕτοιμος εἰς πᾶσαν ἀντενέργειαν. Τέλος ἔθεσιν ὄρον εἰς τὰς ἐργασίμους ὥρας καί ἐκανόνισεν ὑπέρ αὐτοῦ τὰ ἡμερομίσθια καί ἡμέρα τῇ ἡμέρα, ὅσον αἰσθάνεται ἑαυτόν χρησιμώτερον, τοσοῦτον ἐν τῇ χρησιμότητι αὐτοῦ ἀπαιτητικώτερος γινόμενος, αἱ ἀπαιτήσεις του ἱκανοποιοῦνται.

Πόσον δέ διάφορον ἔσται, τοῦ τε παρελθόντος καί παρόντος, τό μέλλον τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου, τοῦτο δῆλον γίνεται ἐκ τοῦ ὅσημέραι ἐπιτεινομένου ἐργατικοῦ σάλου ἀνά τήν ὑφήλιον. Ὁ παρά τήν Εὐρωπαϊκὴν ἐργατικὸς κόσμος οὐδέν ἄλλο σκέπτεται ἢ τήν χειραφεσίαν τοῦ ἀνθρώπου. Χειραφεσίαν ἠθικὴν καί ὑλικήν. Ὁ ἄνθρωπος ἀποβλέπων πρὸς τήν εὐημερίαν του, ὡς κύριον μέλημα θεωρεῖ νά ἦναι ἐλεύθερος, νά ὑπέικη εἰς νόμους οἱ ὅποιοι λειτουργοῦσι ὑπὸ τούς αὐτούς τύπους καί ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας διά πάντας ἐν γένει, νά ἀπολαμβάνῃ τὰ αὐτὰ δικαιώματα καί τὰ αὐτὰ ὀφέλη, νά καταμερίζηται ἐξ ἴσου τούς κόπους καί τὰς θυσίας του μέ ὄλους, νά μὴ ὑφίστανται μεταξύ αὐτοῦ καί ἐκείνου κοινωνικαὶ διαιρέσεις αἱ ὁποῖαι ἐξάπτουν τὰ πάθη, γένοῦν τὰς ἀντεγκλήσεις καί τὰ παρόμοια, νά μὴ ἀπολαμβάνῃ ὁ εἷς καί νέμεται τούς κόπους τῶν πολλῶν καί οἱ πολλοὶ καθίστανται ὑποχείριοι τῶν ὀλίγων, νά μὴ ὑφίσταται δοῦλος καί αὐθέντης, αὐτῇ ἐν ὀλίγοις ἡ ἠθικὴ καί ὑλικὴ χειραφεσία. Αἱ κοινωνικαὶ ἀπαιτήσεις τῶν πολλῶν, ἡ ἄδικος φορὰ τοῦ ἰσχύοντος νόμου, τὰ καταπατούμενα δικαιώματα τῶν ἐργατικῶν τάξεων καί αἱ ὅσημέραι ἐπιτεινόμεναι ἀντεγκλήσεις τῶν πλουτολογούντων θά διωθῆσουν τὰ πράγματα οὕτως ὥστε τό μέλλον τοῦτο διαφαίνεται πολλῶ μᾶλλον τοῦ ἐνεστῶτος φωτοβόλον καί διαυγές, πολλῶ μᾶλλον πιστευτόν ἢ ἄλλο οἷονδήποτε μέλλον διά τὰς ἐργατικὰς τάξεις. Τοιοῦτον δέ μέλλον ἔσται συνώνυμον μέ τὰς τρεῖς ταύτας λέξεις ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, ΙΣΟΤΗΣ, ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ (φ. 4).

— Πᾶς τίς εὐτυχῶς ἤδη βλέπει τόν ἐργάτην ἐνδιαφερόμενον διά τήν τάξιν του, συντρέχοντα τόν ὁμοίον του περιπαθῶς, ὑπερασπίζοντα τόν συνάδελφόν του περιφανῶς, γινόμενον μέλος φιλοπροόδων ἐταιριῶν, ἐνθουσιαζόμενον εἰς πᾶσαν καλήν ἰδέαν, τρίζοντα οὐχί σπανίως τούς ὀδόντας του, ἐν τέλει θριαμβεύοντα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις του, ὅσον ὀλίγοι καί περιω-

ρισμένα και ἂν εἶναι αὐταί ἐπὶ τοῦ παρόντος. Εἶναι πασίγνωστον πόσην δύναμιν ἔχουσιν οἱ ἐργάται ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις. Ἀπέκαμον πλέον βλέποντες τὰς οἰκογενείας των λιμοκτονούσας, ἐν ᾧ αὐτοὶ ἀδυνατοῦσι διὰ τῶν γλίσχρων μισθῶν τῶν νὰ τὰς συνδράμωσιν· ἀπέκαμον νὰ παρέχωσι καθ' ἐκάστην ἐργασίαν 100, 150, 200 δραχμῶν εἰς τὸν κεφαλαιούχον καὶ αὐτοὶ ν' ἀπολαύωσι μόλις τὸ 1/20 ἢ τὸ 1/30 ἢ τὸ 1/50. Συνησθάνθησαν ὅτι ἦσαν ἄνθρωποι. Καὶ ἐν τῇ γενναίᾳ τῆς ψυχῆς αὐτῶν ὑψηλοφροσύνη κατενόησαν ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον εἶναι χριστιανικὸν ἢ ἐργασία τὸσον ἀδεξίως ν' ἀνταμείβηται. Ἐσκέφθησαν ὅτι τὸ κεφάλαιον, ἐφ' ὅσον δέν κυκλοφορεῖ, ὡς μὴ ὄν χρήσιμον δέν ἔχει ἀξίαν καὶ εἶπον. Ἡμεῖς κεφάλαιον ἐνεργὸν καὶ χρήσιμον. Διατί καὶ καθιστῶμεν τὸ νὰ μὴ ἱκανοποιώμεθα πρεπόντως.

Καὶ ἀποτέλεσμα τῆς σοφῆς αὐτῶν ταύτης σκέψεως ἦσαν αἱ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀπεργίαι, οἱ συνεσφιγμένοι συνασπισμοί, οἱ ἀναρίθμητοι σύλλογοι οἱ κατὰ χιλιάδας ἀριθμοῦντες τὰ ἐργατικά μέλη, αἱ συχναὶ ἀναφοραὶ, τὰ ὑπομνήματα. Εὐτυχῶς δέ μέχρι τοῦδε ὅσακις εἰς τοιαῦτα προέβησαν διαβήματα δέν ἠστόχησαν ἐντελῶς τοῦ σκοποῦ των. Ὀλίγον ἢ πολὺ, εὐρέθησαν ἐν κέρδει ἀείποτε. Διότι, καὶ ἂν ἀπέτυχον ἐνίστε, ὅμως ἠθικῶς ἐνεδυναμώθησαν καὶ διὰ τῆς καρτερίας των, ὡς πρὸς τὰς ιδέας αὐτῶν ἐν τῇ ἀποτυχίᾳ, ἔδωκαν καὶ διδούσιν εἰς τοὺς υἱοὺς των ὠφέλιμα παραδείγματα ὅπως καὶ οὗτοι αὐτοὶ μὴ δειλιάσωσι, μάλιστα δέ ἐνισχυθῶσι πλειότερον. Δέν ἀρνοῦμαι βεβαίως ὅτι ἐν ταῖς τοιαύταις ἐργατικαῖς τάξεσι δέν ἐπικρατεῖ ἀπόλυτος ἀρμονία φρονημάτων καὶ ἀποφάσεων, διότι τὸ τοιοῦτον, ἀφ' οὗ δέν βλέπομεν εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐξόχους ἐκείνων σοφοὺς ἀρχηγούς, πολλῶ ὀλιγώτερον πρέπει νὰ τὸ ἀπαιτῶμεν ἀπὸ ἀνθρώπους ὀλίγα γραμματα γινώσκοντας καὶ σχετικῶς ὄχι πολὺ μεγάλην ιδέαν ἔχοντας διὰ τὸ ὑψηλὸν τοῦ κόσμου καὶ ἑαυτῶν συμφέρον. Οὐχ ἦττον πᾶς τις ὁρμᾶται πρὸς θαυμασμὸν τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐργατῶν, ὅποταν βλέπη τοσοῦτους ἀνθρώπους, ἀξέστους ὡς πρὸς τὰ ἦθη καὶ τοὺς τρόπους καὶ αἰωνίως δεσμευμένους ὑπὸ τῶν ἀλύσεων τῆς πονηρᾶς τῶν ὀλίγων πολιτικῆς, συναισθανομένους πλέον ὅτι ἡ ἀδικία ὡς πρὸς τὸ ἄτομόν των ὑπερβαίνει πάντα ὑπολογισμὸν, πᾶσαν ὑπομονήν. Πᾶς τις, ὅποταν βλέπη τὴν κοινωνίαν τῶν ἀδυνάτων ὁμοιοῦσαν, μεθ' ὅλας τὰς ἀντιφατικὰς πολλῶν αὐτῆς μελῶν ἀπαιτήσεις, κᾶτι τι ἐλπίζει νὰ παραγάγῃ αὕτη (φ. 27).

3. [Ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς ἀπεργίας]. Δικαιοῦται καθείς ν' ἀπολαύῃ ἀναλόγως πρὸς τὸ προϊὸν τῆς ἐργασίας του, ἐκτιμώμενον κατὰ τὸν

νόμον τῆς προσφορᾶς καί τῆς ζητήσεως. Εἴτε ὑποδήματα κατασκευάζει, εἴτε συντάσσει ἐφημερίδα, ἂν ὑπάρχη ζήτησις ὑποδημάτων ἢ ἐφημερίδος καί ἂν ἡ κατασκευὴ τῶν ὑποδημάτων καί ἡ ἐκδοσις τῆς ἐφημερίδος πληροῦσι τὴν ὑπάρχουσαν ἀνάγκην, τότε καί ὁ ὑποδηματοποιός καί ὁ ἐφημεριδογράφος κατορθώνουν νὰ ζήσουν, ζοῦν δὲ τόσον καλλήτερα, ὅσον περισσότερο ἐργάζονται, ὅσον περισσότερο παράγουν.

Εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἀτελής ἐφαρμογὴ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ ἔκαμε τοὺς ἐκ τούτου ἀδικουμένους νὰ διαμαρτύρωνται συνεχῶς. Οἱ ἀδικούμενοι ἦσαν οἱ ἐργάται καί οἱ ἐργάται διαμαρτυρόμενοι ἔγιναν σοσιαλισταὶ ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν, προέτειναν ἀπαιτήσεις αὐξήσεως τοῦ ἡμερομισθοῦ, ὀλιγοστεύσεως τῶν ὥρῶν τῆς ἐργασίας καί ἀπονομῆς συντάξεως εἰς τοὺς ἀναπήρους διὰ γῆρας ἢ δι' ἀσθένειαν ἐργάτας, τὰς δὲ ἀπαιτήσεις τῶν αὐτῶν ἐστήριξαν δι' ἀπεργιῶν καί ἐνίοτε διὰ βίας.

Καί μολονότι εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ βιομηχανία ἔχει προαχθῆ πολὺ καί οἱ ἐργάται δι' αὐτὸ εἶναι τόσοι, ὥστε νὰ μὴ εὕρισκουν ὅλοι ἐργασίαν, οἱ βιομήχανοι ὑπεχώρησαν πρό τῶν ἐργατῶν. Ἀληθές ὅτι κατ' ἀρχάς ἀντέστησαν, πολλὰ μηχανευθέντες διὰ νὰ πείσουν, διὰ νὰ φοβήσουν, διὰ ν' ἀναγκάσουν τοὺς ἐργάτας. Τοὺς ἔλεγον οὕτω: «Ναί, σεῖς ἐργάζεσθε πολὺ διὰ τῶν χειρῶν καί ἀπολαμβάνετε 2 ἕως 7 δραχ. τὴν ἡμέραν. Ἐάν ὅμως ἀπολαμβάνωμεν ἡμεῖς 30 ἢ 50 ἢ 200 δραχ. καθ' ἡμέραν, δέν ἔπεται ὅτι ὑπάρχει δυσαναλογία ἀμοιβῆς. Ξεύρετε· ἡμεῖς ἐργαζόμεθα διανοητικῶς καί ἐργαζόμεθα μυριοπλασίως ἀπὸ σᾶς». Δέν ἀποφαίνομαι ἂν ἓνας διευθυντῆς ἐνός βυρουργείου ἢ μιᾶς ἐφημερίδος (ἐλληνικῆς μάλιστα) ἐργάζεται πλειότερον ἀπὸ ἓνα τυπογράφον ἢ ἀπὸ ἓνα λεπτουργόν· αὐτὸ καθεὶς δύναται ἐν συνειδήσει νὰ τὸ κρίνη. Ἡ ἀλήθεια ἐν τούτοις εἶναι ὅτι οἱ ἐργάται δέν ἐπείσθησαν καί ἐξηκολούθουν διαμαρτυρόμενοι.

Δέν ὑποχωρεῖτε, ἐσκέφθησαν τότε οἱ λεγόμενοι βιομήχανοι. Καλὰ ἡμεῖς φέρομεν ἄλλους ἐργάτας. Κατ' ἀρχάς ἐδυσκολεύθησαν νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἀπειλήν των, διότι οἱ ἐργατικοὶ σύνδεσμοι εἰς τὴν Εὐρώπην εἶναι πραγματικοὶ καί οἱ ἐργάται ἔχουν σύμπνοιαν μεταξύ των. Ἐπί τέλους ὅμως, ἐπειδὴ ὁ βιομηχανικὸς πληθυσμὸς ἐκεῖ εἶναι πολὺς καί ἐπειδὴ ἐξ ἄλλου καί ἀργοὶ ἐξ ἐπαγγέλματος μετροῦνται κατὰ μυριάδας, οἱ βιομήχανοι ἐνίοτε κατῴρθωσαν νὰ εὕρουν ἐργάτας. Ἀλλὰ τότε οἱ ἀληθεῖς ἐργάται, οἱ ἐκ συστήματος τοιοῦτοι, μετεχειρίσθησαν ἀπειλὰς καί ἐνίοτε βίαν· κατέστρεψαν μηχανὰς ἢ ἔκαυσαν ἐργοστάσια ἢ ἐκακοποίησαν τοὺς ἐργαζομένους.

Ἐν ἄλλο μόνον μέσον ἀπέμεινε τότε εἰς τοὺς ἐργοστασιάρχας. Ἐζή-

τησαν τήν ἐπέμβασιν τῆς Κυβερνήσεως· ὑπέθεσαν ὅτι διά συλλήψεων, δι' ἀστυνομικῶν προκηρύξεων καί ἄλλων τοιοῦτου εἶδους κυβερνητικῶν μέσων οἱ ἐργάται θά ἠναγκάζοντο νά ἐπαναλάβουν τάς ἐργασίας των. Ἄλλ' αἱ κυβερνήσεις ἐκώφευσαν συνήθως εἰς τάς τοιαύτας προσκλήσεις. Ἐπανεφέρον τήν τάξιν καί ἐξηκολούθησαν φροντίζουσαι διά τά ἰσοζύγια, τοὺς ἐξοπλισμούς, τάς παρασημοφορίας καί τάς ἐκλογάς των. Θά ἦτο νόστιμον ἂν συνέβαινε τό ἐναντίον. Θά εἶχον τότε κ' ἐγώ τό δικαίωμα ν' ἀπαιτήσω παρά τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ν' ἀναγκάσῃ τήν ὑπηρετρίαν μου, ποῦ μου ἔφυγε χθές, νά ἐξακολουθήσῃ ἐργαζομένη παρ' ἐμοί. Ἐγένετο ἄλλοτε καί αὐτό. Σήμερον εὐτυχῶς ἐξέλιπε[...]. οἱ κ. βιομήχανοι ἀπέτυχον εἰς τάς προσπαθείας των ν' ἀναμίξουν ἀπ' εὐθείας τήν Κυβέρνησιν εἰς τάς μεταξύ αὐτῶν καί τῶν ἐργατῶν διαφοράς.

Τοιουτοτρόπως ἠναγκάσθησαν νά ἐνδώσουν αὐτοί, αὐξάνοντες τὰ ἡμερομίσθια, ἐλαττοῦντες τάς ἐργασίμους ὥρας καί ἀπονέμοντες συντάξεις εἰς τοὺς ἐργάτας, ὅταν γηράσκωσιν. Ἐκτοτε, ὅταν οἱ ἐργάται εἶναι δυσηρηστημένοι, προβαίνουν εἰς ἀπεργίαν καί οἱ κεφαλαιούχοι ἀναγκάζονται νά τοὺς ἱκανοποιῶν. Εἰς τήν Ἑλλάδα ὅμως οὐδὲ συμβαίνει ἀκόμη οὕτω. Θερσίτης (φ. 19).

4. [Ἡ πολιτεία δέν προστατεύει τοὺς ἀδύνατους]. Ἡ πολιτεία ἐπιτρέπει τήν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν καί τόν καταστρεπτικόν συναγωνισμόν, φρικωδῶς καί θηριωδῶς ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Πολιτείας σπαράσσοντα τοὺς ἀδύνατους καί αἶροντα εἰς περιωπὴν τοὺς ἰσχυροὺς, τοὺς ἐπιτηδείους, τοὺς διαταράσσοντας τοῦτεστιν αὐτὴν τήν ἔννομον τάξιν τῆς κοινωνίας. Ὁ ἐργαζόμενος καί συνεισφέρων πλοῦτον πραγματικόν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς Κοινωνίας ουδεμίαν τῆς Πολιτείας ἐπίβλεψιν ἐπισπᾶται, ἐάν ἐκ τοῦ πλοῦτος τῆς ἐργασίας του καταστρεπτικὴ ἐπαπειλῇ τήν ὑγείαν του νόσος, οὐδὲ ἐάν ἐκ τῆς γλίσχρου ἀμοιβῆς μένη ἐνδεής τῶν ἀναγκαιούτων εἰς τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ μέσων· ἡ Πολιτεία δέν ἐπεμβαίνει. Ἐάν ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καί τῆς ζητήσεως εἶνε ἀνηλεής καί ἀναγκάζῃ ὅλους τοὺς καθ' ἐκάστην αὐξάνοντας τό στρατόπεδον τῶν δυστυχῶν νά δουλεύωσιν ὡς κτήνη δι' ἐλάχιστον φορβῆς, χάριν ὀλίγων ὀκνηρῶν, ἀλλὰ συσσωρευόντων ἐκ τῆς ἀθλίας αὐτῶν καταστάσεως πλοῦτη, ἡ Πολιτεία οὐχ ἦττον μένει ὅλως ἀμέτοχος, οὐδ' ἐνδιαφέρει αὐτῇ ἐάν ἐκ τῆς θεραπείας τῆς καταστάσεως ταύτης θά προελαμβάνοντο μυρία ἐγκλήματα εἰκονίζοντα ἀποτεθριωμένην τήν κοινωνικὴν διαβίωσιν. Ἡ πολιτεία τῶν φόρων μόνο ἔχει ἀνάγκην καί ἀρκούντως θεωρεῖ ἑαυτὴν ὡς ἐκπληρώσασαν τήν ἀποστολήν της ἐάν κατατριβῇ ἐν τῇ δῆθεν συμφερούσῃ διακανονίσει τῶν διπλω-

ματικῶν ζητημάτων, τῶν ὁποίων τήν ὑπαρξίν τόσο πολύ αἰσθάνονται οἱ λαοί ὅσον ὁ βουῖς τόν κώνοπα τόν ἐπικαθήσαντά ποτε ἐπί τῶν κεράων του. Ἐάν δέ ὀλόκληρος ἡ κοινωνία εὐρίσκεται ἐν πυρετώδει καταστάσει, ὡς ἐκ τῆς ὄλως ἀνεπιστημόνως διοργανώσεως αὐτῆς καί τῆς κακῆς διανομῆς τῆς ἐργασίας καί τοῦ πλούτου, ἐντεῦθεν δέ ἡ ἀδιάκοπος μέριμνα περί τοῦ αὔριον καταστρέφει πᾶσαν ἰκμάδα πνευματικῆς καί σωματικῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἡ Πολιτεία ὑψιστον αὐτῆς θεωρεῖ καθήκον νά ἀφίσῃ τοὺς πολλοὺς ἀόπλως νά διεξαγάγωσι τόν θηριώδη πόλεμον μηδὲ ἄλλως ἐπεμβαίνουσα. Ἡ ἀκηδία ὅμως αὕτη αἴρουσα τὰ δικαιώματα τῆς Πολιτείας, αἶρει καί τὰς ὑποχρεώσεις τῶν πολιτῶν πρὸς αὐτήν (φ. 17).

§8. Ἀπόψεις γιά τίς κοινωνικές ἀδικίες στήν χώρα

A.- Σιρεβλόπιες σιό παρελθόν

1. [Ἡ ἐθνική παλιγγενεσία ἐδημιούργησε τήν ἀθλιότητα] διά τῆς πιστῆς ἀντιγραφῆς νόμων, ἠθῶν καί ἐθίμων ἐπιμέμπτου ἀφειρησίας δι' ἔθνος ἀρτισύστατον, ἄνευ ἐπισεσωρευμένου πλούτου, διακρίσεως τάξεων καί ἀντιχριστιανικῶν ἀρχῶν, ἐν ᾧ ἦτο δυνατόν, εἰς τὰ ἐλαττώματα ταῦτα τῶν ἄλλων κοινωνιῶν ἀποβλέπουσα, νά δώσῃ ἀλλοίαν εἰς τὰ πράγματα τῆς χώρας ὤθησιν καί νά παρασκευάσῃ εἰς τήν πατρίδα μέλλον ἰσάξιον παρελθούσης εὐκλείας καί προγονικῆς δόξης (φ. 11).

2. Πόσα δέν θά ἦσαν τετελεσμένα σήμερον, ἐάν οἱ ἐκάστοτε πολιτικοί τοῦ Ἔθνους ἀπό τῆς παλιγγενεσίας αὐτοῦ ἠσχολοῦντο πράγματι εἰς τήν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καί δέν ἐμαίνοντο ὀρχούμενοι ἐπί τῆς πολιτικῆς κονίστρας τῆς δυστυχοῦς ταύτης χώρας, τήν ὁποίαν παρέδωκαν χειρότερον τῶν τούρκων εἰς τήν ἐκμετάλλευσιν καί τήν ἀπογύμνωσιν.

Πρό δεκαετίας ὁ ἐργατικός κόσμος ἐν Ἑλλάδι, ἀσύνδετος ὡς ἐπί τό πολύ, μετεῖχε τοῦ ἀνθρώπου ὅστις ἵνα ἐργασθῇ διά νά ζήσῃ ὤφειλε νά προστρέξῃ εἰς διάφορα μέσα θεμιτά καί ἀθέμιτα, εἰς κομματικές ἐπηρείας, εἰς γυναικείας μεσολαβήσεις ἢ εἰς βουλευτικές παρακελεύσεις πρὸς τοὺς ἰσχύοντας. Ἐν γένει ἡ ἐργασία ἐλάχιστος παράγων καθίστατο ἰκανός μοχλός ἵνα ἰσχύσῃ ἡ μερίς

αὕτη ἢ ἐκείνη. Ὁ ἐργάτης ζητῶν ἢ ζητούμενος ἦτο ὀλιγώτερον ἀπαιτητικός καί περισσότερον δουλόφρων, παράγων δέ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δέν ἐθεωρεῖτο ὁ ἐργάτης, ἀλλ' αὐτός ὁ κεφαλαιούχος. Ἡ ἐργασία μεριζόμενη, ὁ ἐργάτης δέν ἐλαμβάνει ἢ τό ἑκατοστὸν τοῦ κέρδους, ὅπερ ἦτο τόσον ἐλάχιστον, ὅσον ἐλάχιστα καί αἱ ἀπαιτήσεις του.

Τὰ ἡμερομίσθια ἐδίδοντο ἀναλόγως τῆς γεναιοφροσύνης ἢ τῆς φιλαργυρίας τοῦ χρηματιστοῦ, αἱ ἐργάσιμοι ὥραι ἀκανόνιστοι ἀφίνοντο εἰς τὴν εὐσυνειδησίαν τοῦ διευθυνόντος πᾶσαν ἐργασίαν, ὅστις, δουλοφρονέστερον τῶν ἄλλων, ἐπίεζε, κατεπάτει καί ἐξουθένει τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐργάτας, ἐπιδεικνύων ἄκαιρον ζῆλον ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ, ἐξ οὗ τέτακται, κεφαλαιούχου. Οἱ δουλεύοντες δέν εἶχον κύριον μέλημα τὴν ἐργασίαν, ἀλλ' αὐτοὺς τοὺς ὑποστηρικτάς των καί οἱ δουλευόμενοι ἐτέρωθεν, μᾶλλον πρὸς τὰς συστάσεις ἀπέβλεπον ἢ πρὸς τὴν ἰκανότητα τοῦ ἐργάτου, τὴν ὁποίαν ἐθεώρουν ὡς ἐλάχιστον παράγοντα. Ἐκ τούτου προέκυπτε φυσικὴ συνέπεια νά παραγκωνίζονται ἐργάται νοήμονες, τεχνῖται δεδοκιμασμένοι, ἄνθρωποι μόνον τὴν ἐργασίαν ἐμβόλεπόντες καί εἰς αὐτὴν ἐλπίζοντες καί δι' αὐτῆς ἀποζοῦντες. Τέλος ἡ ἐργασία καθίστατο σκοπὸς τις εἰς τὸν ὅποιον αἰείποτε ἀπέβλεπον οἱ καθ' ἡμᾶς πολιτευόμενοι καί οἱ ἰσχύοντες ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πολιτείᾳ, παράγων δέ διὰ τοὺς κεφαλαιούχους καί τίποτε διὰ τοὺς ἐργάτας (φ. 4).

3. Ζῆται ἡ μέν πολιτικὴ, περὶ ἄλλα τυρβάζουσα, περὶ τὴν ἀναστασίαν ἐκάστοτε τῆς δημοσίας τοῦ Κράτους λειτουργίας, οὐδέποτε ἔλαβε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς βελτίωσιν τῆς πολυπαθοῦς τάξεως τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ, ἡ δέ φιλάργυρος πλοουτοκρατία, ἐκμεταλλευόμενη τοῦ λαοῦ καί τῶν ἐργατικῶν τάξεων τὴν ἀνέχειαν καί πενίαν, ἀδικεῖ τοὺς ἐργάτας, γλίσχρα χορηγοῦσα ἡμερομίσθια τοῖς ἐργαζομένοις (φ. 1).

4. Ἡ κυβερνητικὴ παραλυσία τῶν ἐκάστοτε κατὰ τό μᾶλλον ἢ ἦτον φατριαστικῶν κυβερνήσεων καί ἡ μέχρις ἐγκλήματος νομοθετικὴ ἀδιαφορία πρὸς τὰ δικαιώματα τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ τῆς ωραίας ἀληθῶς Ἑλληνικῆς χώρας, δέν ἤρκεσαν νά παρακω-

λύσωσι τήν ιδιωτικήν πρωτοβουλίαν πρὸς βελτίωσιν τῶν τεχνῶν (φ. 2).

5. Ἐνῶ ἐν Ἑλλάδι οὐδέ κ' ἄν λόγος θα ἐγίνετο περί ζητημάτων κοινωνικῶν, ὅποια συνταράττουσιν ἄλλα Κράτη, σήμερον βαίνομεν ἀσφαλῶς εἰς τήν δημιουργίαν τοιούτων καί τόν πολλαπλασιασμόν ἄλλων ἤδη δεδημιουργημένων καί ἐπικινδύνως λυμαινομένων τήν ὡραίαν ἡμῶν πατρίδα [...]. Πρὸς πᾶσαν μέχρι τοῦδε κίνησιν τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ, τὰς ἐνώσεις καί τὰ σωματεῖα, ἡμεθα διατεθειμένοι δυσπίστως, διὰ τόν λόγον ὅτι διεβλέπομεν εἰς αὐτά κυρίως τήν πονηράν χεῖρα τῆς πολιτικῆς, ὑπό τό κάλυμμα τῆς προστασίας καί μερίμνης τῶν συμφερόντων τοῦ λαοῦ, ἐπιδιώκουσαν καί ποριζομένην ἴδια ὠφελήματα διὰ πολιτικῶν κερδοσκοπῶν καί δημαγωγῶν ἐκμεταλλευομένων καί περί πολλοῦ ποιουμένων τὰς ἀδυναμίας αὐτοῦ καί ἐπιβλαβῶς ἐπιδρασάντων ἐπί τῶν ἀγνῶν αἰσθημάτων καί ἀπλῶν, ὅσον καί ὑγιῶν, φρονημάτων, ἅτινα διέκρινον πάντοτε τόν ἑλλ. λαόν [...]. Πλήν εὐαρίθμων ἐξαιρέσεων, διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως αὐτοῦ τοῦ ἀτυχοῦς λαοῦ ἀνήλθον εἰς τὰ ὑπατά πολιτικά ἀξιώματα καί διηύθυναν ἀκόμη τὰς τύχας τοῦ ἔθνους οἱ περισσότεροι τῶν λεγομένων πολιτικῶν ἀνδρῶν καί δρῶσιν εἰσέτι ἐν τῇ πολιτικῇ εἰς βάρος τῆς ἀπλότητος τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ὁ λαός οὗτος συνέρχεται ἤδη καί ἐν συναισθήσει τῶν ὀλεθρίων κινδύνων, τοὺς ὁποίους ἐγκυμονεῖ ἡ παροῦσα κατάστασις, κινεῖται. Ἑλλην (φ. 13).

6. Τό βλέπετε· σκοπός καί τέλος τῶν ἐκάστοτε κυβερνήσεών μας εἶναι ὁ προϋπολογισμός τοῦ Κράτους. Καθ' ἐκάστην ἔναρξιν πάσης νέας Βουλῆς ὑποβάλλουσιν εἰς τό στόμα τοῦ Βασιλέως τὰς λέξεις μεταρρύθμισιν, ἀρτίαν ἐκπαίδευσιν, σοβαράν καί σώφρονα διοίκησιν, τιμίαν τῶν κοινῶν διαχείρισιν, διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καί τοῦ ναυτικοῦ συμφώνως πρὸς τόν ἑλληνικό χαρακτῆρα καί τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας. Καί ὅμως οὐδέν ἐκ πάντων τούτων ἐκτελοῦσιν, ἀλλά περιορίζονται εἰς τόν καταρτισμόν καί τήν ψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, αὐξάνουσι τήν ὑπαλληλίαν, κατασπαταλῶσι τὰ ἑκατομμύρια ἀνευλαβῶς καί ἀσκοπῶς, διατηροῦσιν ἐκπαίδευσιν οἰκτρᾶν ὑπό πᾶσαν ἔποψιν, διότι ἔχουσι συμφέρον νά διατελῇ ὁ

λαός ἐν παχυλῇ ἀμαθίᾳ, ἵνα μὴ δύνηται νά κατανοῇ τήν προδοτικήν διαγωγὴν των. Ἐν γένει τά πάντα πράττουσι κατά τό ἴδιον αὐτῶν συμφέρον.

Ἴσως εἴπωσιν ἡμῖν ὅτι εἴμεθα εἰς ἄκρον ἀπαισιόδοξοι, ἴσως παρατηρήσωσιν ἡμῖν ὅ,τι ὁ κ. Καλλιγᾶς εἶπεν, ὅτι δέν εἶναι δίκαιον νά θεωρῶμεν τήν Ἑλλάδα μὴ προοδεύσασαν καί καχοδαιμονοῦσαν⁵². Ἄλλ' ὁ κ. Καλλιγᾶς εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων, εἰς τό ὕψος τῶν ὁποίων λόγῳ πλούτου καί λόγῳ κοινωνικῆς περιωπῆς δέν φθάνουσιν αἱ δηλητηριώδεις ἀναθυμιάσεις τῆς κακῆς διοικήσεως. Ὁ κ. Καλλιγᾶς καί οἱ ὅμοιοι αὐτῷ, μακράν τοῦ λαοῦ εὐρισκόμενοι, δέν δύνανται νά ἴδωσι τήν ἀθλιότητα αὐτοῦ, δέν δύνανται νά ἐκτιμήσωσι τὰς ἀνάγκας του. Ζς (φ. 27).

B.- Οἱ προνομιούχοι καί οἱ ἀδικούμενοι

1. [Ὁ κομματισμός]. Εἶδεχθῆ παριστᾶ εἰκόνα ἡ παροῦσα κατάστασις τῆς ἐν Ἑλλάδι Πολιτείας. Δύο ἀντίπαλα στρατεύματα, ἐπί ταπεινοῦ ἀγωνιζόμενα πεδίου, τοῦ συμφέροντος καί τῆς ιδιοτελείας, ἐξηυτέλισαν πᾶν ὅ,τι εὐγενές καί ἐπίζηλον ἔχει ἡ πολιτική. Τά στρατεύματα ταῦτα, αἱ ὀμάδες αὗται, ἅς ἡ κοινή γλῶσσα ὀνομάζει κ ὀ μ μ α π α, ἔχουσι τοὺς ἀρχηγούς καί ὑπαρχηγούς των μετά τῶν ἐπιτελείων των καί, εἰς τόν αὐτόν ἀποβλέποντα ἀμφοτέρα σκοπῶν, τήν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας, ἀπεργάζονται ἔργον ἐξουτύσεως ἐκάτερον κατά τοῦ ἑτέρου. Ἐν ἑκατέρῃ τῶν φαλάγγων τούτων, ἐν εἶδος ἀνθρώπων ἔχει ταχθῆ, οἱ ιδιοτελεῖς, δαιρούμενοι εἰς θεσιθήρας καί θεσιούχους, οἷς συγκαταλέγονται καί πάντες ἐκεῖνοι οἵτινες ὅπωςδῆποτε ἀποβλέπουσιν εἰς ἕτερόν τι ἄμεσον ἢ ἔμμεσον κέρδος κεκτημένον ἢ ἐπιδιωκόμενον καί οἵτινες εἰσὶν οὐκ ὀλίγοι. Ὁ δέ ἀγὼν αὐτῶν συνίσταται εἰς τοῦτο: τίνι τρόπῳ νά καταλάβωσιν οἱ μὲν τὰς δημοσίας θέσεις ἢ νά καρπωθῶσι τὰ ἐκ τῆς ἐξουσίας ἀγαθὰ, τίνι τρόπῳ νά διατηρήσωσιν αὐτά οἱ δεύτεροι. Καί οὕτως αἱ φαλάγγες μεγεθύνονται καί ὁ ἀγὼν

52. Πρόκειται γιά τόν Παῦλο Καλλιγᾶ, νομικό, πολιτικό, οικονομολόγο καί μυθιστοριογράφο (1814-1896).

ἐξακολουθεῖ πάντοτε ὁ αὐτός. Ψευδεῖς ἐπαγγελίαι καὶ ἀπατηλαὶ ὑποσχέσεις εἶναι τό δέλεαρ τῶν ἀρχηγῶν καὶ ὑπαρχηγῶν πρὸς συντήρησιν τῶν ὀπαδῶν ἐν ταῖς τάξεσιν αὐτῶν, φυγοπονία δέ, ὀκνηρία, ραδιουργία καὶ καταλαλιά τῶν τελευταίων τούτων εἶναι τό ἀπαίσιον ἀποτέλεσμα τῆς ἐλπίδος πρὸς κατάληψιν τῆς ἐξουσίας. Καὶ παλαίουσι ποῖον νά καταβάλῃ τό ἕτερον, πότερον ν' ἀποβῆ νικηφόρον, λαμβάνοντα ὡς σημαίαν ἐν ἐκάστοτε ἐθνικόν ζήτημα, τοτέ μὲν τό Πατριαρχικόν, τοτέ δέ τό Κρητικόν καὶ ἄλλοτε ἄλλο, ἵνα δι' αὐτοῦ καλύψωσι τόν ἀληθῆ τοῦ ἀγῶνος σκοπόν, τήν ιδιοτέλειαν. Θερμῶς δέ ὑπηρετοῦσι τόν ἀγῶνα, πιστότατα γνωστοποιῶσαι τά στρατηγικά σχέδια καὶ βροντοφώνως μεταδίδουσαι τό παράγγελμα τῆς μάχης, αἱ εὐφωνοὶ ἐκεῖναι σάλπιγγες, αἱ δελεαστικαὶ ἐκεῖναι σειρῆνες, ἅς ἡ κοινὴ γλῶσσα ἐφημερίδας τοῦ κόμματος ἀπεκάλεσεν.

Αὐξομειοῦνται αἱ φάλαγγες, διότι οἱ δυσηρεστημένοι, οἱ μή ἰκανοποιοῦμενοι, ὡς εἴθεται νά λέγηται, ἐκ τῆς μιᾶς μεταπηδῶσιν εἰς τήν ἑτέραν καὶ ἡ ἐκάστοτε γινομένη ἀρίθμησις ἀποδεικνύει νικήτριαν τήν ἑτέραν φάλαγγα· ἡ ἐξουσία καταλαμβάνεται καὶ τά λάφυρα διανεμονται ἀνίσως καὶ ἀναλόγως πρὸς τὰς ἐν τῷ ἀγῶνι ὑπηρεσίας ἐκάστου καὶ τὰς θυσίας. Ἡ Βρυσθίς βεβαίως ἀνήκει εἰς τόν Ἀγαμέμνονα, κατὰ δεύτερον δέ λόγον ἰκανοποιοῦνται οἱ ἑταῖροι.

Τίς δέ ὑφίσταται τά ἐπακόλουθα τῆς πάλης; τίς καταβάλλει τὰς δαπάνας ἄνευ τινός ἐλπίδος, ἄνευ σκοποῦ; Εἰς βάρος τίνος ὀργιάζουσιν οἱ ὀκνηροὶ καὶ φυγόποινοι, οἱ καταλιμπάνοντες τό ἄροτρον καὶ τόν πρίονα, τήν σμύλην καὶ τήν δίκελαν, τό δρέπανον καὶ τήν σφῦραν, ἵνα καταλάβωσι δημοσίας καὶ δημοτικάς θέσεις; Εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις κτηνώδει ἀνεξικακία ὑφίσταται τόν ζυγόν τοῦτον, δεικνύων οἰκτρὰν ἀναληγσίαν καὶ ἀκτανόητον ἀναισθησίαν. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐργάζεται, μοχθεῖ καὶ κερδαίνει ὀλίγα, πληρώνει δυσβαστάκτους φόρους καὶ στερεῖται τῶν ἀναγκαίων, ζητεῖ δικαιοσύνην καὶ οὐδαμοῦ εὐρίσκει αὐτήν, δεινῶς πιεζόμενος ὑπὸ τῶν κρατούντων ἀκολουθεῖ δουλικῶς ἢ καὶ σύρει τό ἄρμα αὐτῶν καὶ εἶναι ὑπόχρεως νά ζητωκραυγάσῃ μετὰ τῶν

κολάκων ὑπέρ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ κόμματος οἶονεῖ ἐπιδοκιμάζων τήν καθ' ἑαυτοῦ πίεσιν καί μὴ τολμῶν νά ἐκβάλῃ τόν τῆς δικαίας ἀγανκτῆσεως στεναγμόν, σφίγγει τούς ὀδόντας καί θάπτει ἐντός τοῦ στήθους αὐτοῦ τήν ἀπαισίαν ἀράν, ἣν διά κραυγήν Αἴαντος θά ἐξέπεμπεν, ἵνα ἀκουσθῇ ἀνά τήν γῆν πᾶσαν. Ὁ Ἑλληνικός λαός πάσχει. Ἄλλ' οὐαί ὑμῖν, ὦ κρατοῦντες, εἴτε ἐν τῇ ἐξουσίᾳ εὐρισκόμενοι εἴτε εἰς αὐτήν ἐλευσόμενοι, ἂν ἀκολουθήσῃ ἐπὶ πολὺ ἔτι ἡ κατάστασις αὕτη. Ὁ λαός κυρτοῦται ὑπὸ τό βάρος τῶν ἐγκλημάτων σας, πίπτει, διατελεῖ ὑπὸ νάρκην, ἀλλ' οὐαί ὑμῖν ἂν ἡμέραν τινα ἀνανήψῃ καί ἐντείνῃ τὰς ἀδρανούςας δυνάμεις του, ἂν συναισθανθῇ τόν προορισμόν του, ἂν ὀρθωθῇ καί, ρίψας ἐταστικόν πρὸς ὑμᾶς βλέμμα, κατίδῃ τήν πανουργίαν σας, τό δημαγωγικόν πνεῦμά σας, τήν ἀθλιότητά σας. Ζς (φ. 27).

2. [Ἡ ἄδικη ὀλιγαρχία]. Ἐν Ἑλλάδι κρατεῖ αἰσχρὰ ὀλιγαρχία. Ὑπάρχει Βασιλεία, ἀλλ' αὕτη δέν αὐτενεργεῖ. Ὑπάρχει Σύνταγμα, ἀλλά τοῦτο δέν λειτουργεῖ. Ὑπάρχουσι νόμοι, ἀλλά παραβιάζονται ἀναφανδόν καί καταπατοῦνται. Ὑπάρχει Κυβέρνησις, ἀλλ' αὕτη δέν ἀπορρέει ἀπὸ τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνάγκης, δέν εἶναι ἀπαύγασμα αὐτοῦ, εἶνα νόθος, δέν ἀντιπροσωπεύει αὐτόν, ἐπομένως δέν εἶναι συνταγματική. Ἐν Ἑλλάδι κρατοῦσι σήμερον οἱ ἰσχυροί. Ὁ πλοῦτος ἔχει τήν πρώτην θέσιν, ἡ δημαγωγία καί ἡ ἐπιτηδειότης τήν δευτέραν. Ἡ ἰσότης εἶναι χίμαιρα· ἡ δικαιοσύνη φυγαδεύεται καί φεύγουσα φέρει μεθ' ἑαυτῆς πᾶν κοινωνικόν ἀγαθόν· ἡ σωφροσύνη ψέγεται ὡς σχολαστική καί μυκτηρίζεται. Αἱ ἐλευθερίαι, ἅς δι' αἵματος ἐκκληροδότησαν ἡμῖν οἱ πατέρες ἡμῶν, καταπατοῦνται ἀσυστόλως ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καί τῶν ὀργάνων τῆς βαρβάρου καί τυραννικῆς ἐξουσίας. Ἡ κατάχρησις ἔφθασεν εἰς τό κατακόρυφον. Ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῆς ἐξουσίας βασιλεύει ἡ ὀκνηρία, ἡ ἀτασθαλία, ἡ παραγνώρισις τοῦ καθήκοντος. Ὁ Ἑλληνικός λαός μετὰ πόθου ζητεῖ κάτι τι, ἀλλά δέν εὕρισκει αὐτό· δυσφορεῖ ἐπὶ τούτῳ καί τήν ἀγανάκτησίν του ἐκδηλοῖ τήν 7 Ἀπριλίου, ἣν διαδέχεται ἡ ἐκδήλωσις τῆς 4 Ἰανουαρίου καί ταύτην ἡ τῆς 14 Ὀκτωβρίου, καί θά ἐξακολουθήσῃ οὕτω μέχρις οὗ ἐκ τῶν σπλάγγων αὐτοῦ ἀναφανῶσι καί ἀναδειχθῶσι ἄνδρες

σώφρονες, φιλοπάρτιδες καὶ ἀληθεῖς φιλοπρόοδοι, οἵτινες νά μεριμνήσωσι μετ' ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τῶν συμφερόντων αὐτοῦ καὶ οἵτινες, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, δέν ἔλειψαν ποτέ ὡς ἰσχνόφωνος διαμαρτυρία κατὰ τῆς ἀτασθάλου καταστάσεως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Βουλῇ, ἀλλ' ἐν σμικροτάτῳ πάντοτε ἀτυχῶς ἀριθμῷ. Καί δέν θά βραδύνη, ἐλπίζομεν, ἡ ἡμέρα αὕτη· ἀλλ' ἀνάγκη πρὸς τοῦτο νά πεισθῇ πρῶτον τέλεον ὁ Ἑλληνικός λαός ὅτι οἱ μέχρι τοῦδε κυβερνήσαντες αὐτόν δέν ἔπραξαν τό πρὸς τήν πατρίδα καθῆκον· ὅτι ἀμφοτέρω τὰ ζῶντα καὶ δρῶντα ἐν τῇ Βουλῇ κόμματα μετὰ τῶν δυσηρεστημένων βαυκαλίζουσι μὲν αὐτόν καὶ ἀποπλανῶσιν ἐκτός τῆς ἐξουσίας εὐρισκόμενα, κατειρωνεύονται δέ αὐτοῦ καὶ τόν καταχλευάζουσι ἐρχόμενα εἰς τήν Ἀρχήν. Ζς (φ. 27).

3. [Ἀτομικισμός]. Ὅπως εἶναι τό σύστημα τό κοινωνικόν σημερον διωργανισμένον, ἕκαστον ἄτομον μίαν καὶ μόνην φροντίδα εὐκαιρεῖ νά ἔχη, πῶς νά προοδεύσῃ, πῶς νά εὐδοκιμήσῃ, πῶς νά δοξασθῇ ὁ ἑαυτός του καὶ μόνος ὁ ἑαυτός του, καὶ τοῦτο ἐννοεῖται ἀντί πάσης θυσίας. Αἰσθάνεται ὅτι ἡ πρόοδος τῶν ἄλλων τόν ζημιώνει, τοῦ κάμνει συναγωνισμόν. Ἐξαιρέσει ἐκείνου ὅστις ἀναφανδόν κηρύξῃ ἑαυτὸν ἐχθρόν τῆς σημερινῆς κοινωνικῆς ἀκαταστασίας καὶ δημοσίᾳ ἐπιδιώκει τήν ἀνατροπὴν τῆς, οὐδεὶς ἄλλος ἐξαιρεῖται ἀπὸ τῆς ἀνάγκης νά ζητῇ τήν εὐδοκίμησίν του ἀτομικῶς, στέλλων πάντα ἄλλον εἰς κόρακας. Οὔτε πολιτευόμενος, οὔτε ἐφημεριδογράφος, οὔτε νομομαθής, οὔτε ἱερεύς, οὔτε ὑπουργός, οὔτε βασιλεύς ἐξαιρεῖται. Ὅλοι οὔτοι προσπαθοῦν νά πατήσουν ἔπάνω εἰς τοὺς ἄλλους· καὶ ἂν αὐτοὶ οἱ ἄλλοι εἶναι ὅλοι πτώματα, τόσῳ τό καλῆτερον διὰ τοὺς πατοῦντας, τόσῳ βεβαιότεροι εἶναι ὅτι πατοῦν ἀσφαλῶς, ἀφ' οὗ τὰ πτώματα δέν διαμαρτύρονται. Οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει δι' αὐτούς ἐάν οἱ κεφαλαιούχοι πάσης συνομοταξίας πίνουν τό αἷμα τῶν ἐργατῶν. Ἐξ ἐναντίας εἶναι ἔτοιμοι νά συναιτερισθῶσι μετὰ τῶν κεφαλαιούχων, ληστεύουν τήν μεγάλην ἐργατικὴν τάξιν, ὄχι φανερά ἀλλ' ὑπούλως καὶ ἀπατηλῶς, κηρύσσοντες ὅτι ὅλοι οἱ νόμοι καὶ ὅλα τὰ ἔργα τὰ ὅποια κάμνουν ἀποβλέπουν εἰς τό συμφέρον τῶν ἐργατῶν. Πῶς ὅμως συμβαίνει ὅπου οἱ ἐργάται, μ' ὅλα ταῦτα, γίνονται ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἀθλιώ-

τεροι, οί πολιτευόμενοι δέν ἐξηγοῦν, καίτοι τό ὁμολογοῦν· ὑποκριτικῶς μόνον λέγουν ὅτι ὁ λαός εἶναι κυρίαρχος καί κάμνει ὅ,τι θέλει (φ. 29).

4. [Ἐκμετάλλευση τῶν ἀδύναμων]. Ὑπάρχει μία τάξις ἀνθρώπων εἰς τήν σημερινήν κοινωνίαν, ἡ ὁποία διατελεῖ ἐν ἀληθείᾳ καταστάσει δουλείας· ἡ τάξις αὕτη εἶναι τό σύνολον τῶν ομάδων τάς ὁποίας ἀποτελοῦσιν οί παραγωγεῖς τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου, οί ἐργαζόμενοι διά τῆς χειρός ἢ τοῦ πνεύματος, οί μοχθοῦντες καί κοπιῶντες διά νά πληρώσωσιν ἐν ἐλάχιστον μέρος τῶν ζωϊκῶν ἀναγκῶν, αὐτό τοῦτο τό Ἔθνος· διότι τά ὀλίγα ἄτομα, τά ὁποῖα σήμερον ἐκπροσωποῦσιν αὐτό καί ἀποζῶσιν ἐκ τοῦ ἰδρώτος τῶν καθ' ἕκαστα ομάδων, δέν εἶναι ἄλλο παρά ἄτομα μηδεμίαν ἄλλην σχέσιν ἔχοντα πρός τό Ἔθνος, παρ' ὅτι ὑπό τήν σκέπην αὐτοῦ διαπράττουσιν ὅλα τά κατά τῆς ἀσφαλείας καί τῆς ἡσυχίας αὐτοῦ ἐγκλήματα. Τά ἄτομα ταῦτα, διεσκορπισμένα δυστυχῶς καθ' ὅλον τόν κοινωνικόν ὀργανισμόν, καταναλίσκουσιν ὀλόκληρον τήν διάνοιαν αὐτῶν εἰς τό πῶς νά διευθύνωσιν τάς ἐξηντλημένας δυνάμεις ἄλλων ἀνθρώπων εἰς αὐξουσαν παραγωγήν ἄνευ αὐξήσεως ἀμοιβῆς, νά καταστήσωσιν ἐργάτας ἀθλιεστέρους, καί ἐκ τῆς αὐξούσης αὐτῶν ἀθλιότητος νά ἐπισωρεύσωσιν αὐτοί πλοῦτον, διότι εἴπερ τι καί ἄλλο εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ πλοῦτος τῶν ὀλίγων εἶναι προϊόν τῆς φθινῆς πληρωμῆς τῆς ἐργασίας τῶν πολλῶν, ἡ δέ φθινή ἐργασία ἀποτέλεσμα τῆς ἀ ν ἄ γ κ η ς εἰς τήν ὁποίαν πολλοί εὐρίσκονται νά δουλεύωσιν μέχρι καμάτου ἀντί ὀλίγων ὀβολῶν. Ἡ κατάστασις αὕτη εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης πνευματικῆς καταπτώσεως, εἰς τήν ὁποίαν τά ὡς εἴρηται ἄτομα, οί ὀλίγοι ἐν παντί κλάδῳ ἐνεδρεύοντες ἐκμεταλλεῦται, προσεπάθησαν νά καταρρίψωσι τάς ἐργατικὰς τάξεις, ἀφίνοντες αὐτάς ἐν πλήρει σκοτίᾳ περί τῶν δικαιωμάτων τά ὁποῖα ὡς ἀνθρώπινοι συνεταιρισμοί ὀφείλουσι ν' ἀξιῶσιν ἐνώπιον θεῶν καί ἀνθρώπων (φ. 28).

—Πολλοί ἐξ ἡμῶν δέν ἔχουσι ποῦ τήν κεφαλὴν κλίνειν, συναγελάζονται δέ τότε ἐν οἰκτρῶ τινι δωματίῳ πέντε καί ἕξ, φρίσσοντες ὑπό τοῦ ψύχους καί τῆς ὑγρασίας. Τί ἐνδιαφέρει ἐκείνους οὔτινες ὀλοέν ἐπαναλαμβάνουσιν ἡμῖν νά ἐργαζώμεθα καί μόνον νά

ἐργαζώμεθα· αὐτῶν δέ ἡ πατρική μέριμνα θέλει ἀφοσιωθῆ ἀναπόσπαστος εἰς τὰ τῆς καλῆς διοικήσεως τῆς πολιτείας καὶ τῆς προσηκούσης διανομῆς τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου, τὸν ὅποιον ἡμεῖς καὶ μόνοι ἐπιμόχθως παράγομεν καὶ ἐπομένως ἡμεῖς καὶ μόνοι ἐδικαιούμεθα νὰ ἀπολαμβάνωμεν. Ἐάν ἡμεῖς μένωμεν τυφλοὶ καὶ δυστυχεῖς οὐδὲν ἐνδιαφέρει αὐτούς, ἵνα δ' εἴπωμεν καλύτερον, μᾶλλον συμφέρει αὐτοῖς οἵτινες ἐκ μόνης τῆς ἀμαθίας ἡμῶν ἀντλοῦσι τὰ ἀγαθὰ [...]. Μόλις δὲ πρό ὀλίγων ἡμερῶν ἀνανήψασα ἐκ τοῦ ληθάργου μικρά τις μερίς, ἡ τῶν τυπογράφων, ἠθέλησε νὰ διεκδικήσῃ μέρος τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας της καὶ σύσσωμος πᾶσα ἐξηγέρθη ἡ ὁμάς τῶν ἐργοδοτῶν, ἐπικαλουμένη νόμους καὶ Κυβέρνησιν κατὰ τοῦ φυσικοῦ δικαιώματος τῶν ἐργατῶν, προστατευομένων καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἄλλως τε τοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως. Ἐπρεπε νὰ διατυπωθῆ ἡ αἴτησις αὕτη οὕτως ὡς διευτυπώθη διὰ νὰ γίνῃ κατάδηλον καὶ παρ' ἡμῖν ὅτι τὰ ἀλλαχοῦ ἀναφυόμενα κοινωνικά ζητήματα τῆς αὐτῆς εἶνε περίπου φύσεως καὶ ὅτι ἡ Ἑλλάς τρέφει διὰ τῶν σπλάγχνων τῶν ἐργατῶν της νοικοκυραίους τοῦ χειρῆτος εἶδους. Χάρις εἰς τοὺς τυπογράφους ἀνακύπτομεν ὅλοι καὶ ἀρχίζομεν ἀπὸ σήμερον τὸν ἀγῶνα τῆς χειραφεσίας μας ἀπὸ τῶν ὀνύχων παντός θέλοντος νὰ μᾶς κρατῆ δούλους ταπεινοῦς τοῦ συμφέροντός του (φ. 3).

—[Ἡπειρολή ἀναγνώστη]. Ἡ «Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν», ἧς κύριος σκοπὸς εἶναι ἡ βελτίωσις τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐργατικῆς τάξεως, δεύει νὰ ἐπιστήσῃ νομίζω τὴν προσοχὴν της καὶ ἐξετάσῃ πῶς συμβαίνει χιλιάδαις νὰ ἐργάζωνται ἐν Ἑλλάδι ἀλλοδαποὶ καὶ ἰθαγενεῖς, εἰς τὰ μεταλλεῖα, παράγοντες πλοῦτον ἄφθονον, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν νὰ ἀπολαμβάνῃ τί, ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον ἱκανοποιουῦν τοὺς κόπους του;

Πῶς συμβαίνει οἱ ἐργαζόμενοι ἐν Λαυρίῳ, Σερίφῳ, Νάξῳ καὶ ἀλλαχοῦ νὰ εἶνε γυμνοὶ καὶ πένητες, οἱ δὲ διευθύνται, ἐνοικιασταί, ἐπιστάται καὶ λοιποὶ, ἐλάχιστα ἀπέναντι τούτων ἐργαζόμενοι, νὰ κατοικῶσιν εἰς μέγαρα, νὰ ἔχωσιν ἀμάξας, ἵππους καὶ ἄφθονα τὰ ἄλλα μέσα τῆς ἀναπαύσεως;

Πῶς συμβαίνει νὰ θάπτωνται τόσοι ἐκάστοτε εἰς τὴν σκοτεινὴν

αυτήν ἐργασίαν καί ὅμως οὐδέ γρῦ ἀναγράφεται περί τῶν ἐγκλη-
ματικῶν παραλείψεων τῶν διευθυντῶν καί λοιπῶν ὅπως ἐξασφα-
λίζωσι τήν ζωήν τῶν ἐργατῶν; Πλέον τῶν εἴκοσι κατεπλακώθησαν
μέχρι τοῦδε εἰς τήν Σέριφον καί κύριος οἶδε πόσοι εἰς τό Λαύριον
καί ἀλλαχοῦ εὔρον ὀδυνηρόν θάνατον. Αἱ δέ Κυβερνήσεις διά τόν
τύπον ἀπέστειλαν ὅπως ἐξετάσωσι ἐπιτοπίως καί βεβαιώσωσι τούς
θανάτους καί οὐδέν ἕτερον.

Πῶς συμβαίνει ὥστε, ἐνῶ χιλιάδαις τόνοι ἐξήχθησαν μέχρι
τοῦδε ἀπό τό Λαύριον σιδηρολίθου, ἀργυρούχου μολύβδου καί ἄλλων
μεταλλικῶν οὐσιῶν, ἑκατοντάδες χιλιάδων τόνων σιδηρολίθου ἀπό
τήν Σέριφον, ἐν τούτοις οὐδέν ἤ ἐλάχιστα ὠφελήθη, ὅλων τῶν
εἰσοδημάτων εἰσελθόντων εἰς θυλάκια τῶν Ἐπιστατῶν, Διευθυ-
ντῶν, ὑπαλλήλων καί λοιπῶν μεσολαβούντων; (φ. 33)

—Ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι δέν κάνουν τίποτε ἐπάνω σ' αὐτόν τόν
κόσμον παρά νά τρώγουν, νά κοιμοῦνται, νά περιπατοῦν νά πηγαί-
νουν στά θέατρα καί δύο-τρεις τήν ἡμέραν νά λογαριάζουν πόσα θά
κερδίσουν ἀπό τήν τάδε ἐπιχείρησι — εἰς τήν ὁποίαν δουλεύουν γιά
λογαριασμό τους πέντε, δέκα, ἑκατό — πόσα θά κερδίσουν εἰς τά
παιγνίδια τῶν χρηματιστηρίων καί τῶν τραπεζῶν — ὅπου ἐμάζωξαν
ὅλους τούς κόπους καί τόν ἴδρωτα τοῦ δυστυχισμένου ἐργάτου —
ὀμιλοῦν, συνεννοοῦνται καί ἀδελφόνονται κάθε ἡμέρα, μεταχειριζό-
μενοι τῆς μεγαλῆς ἐφημερίδαις ποῦ πληρώνουν καί ἔχουν εἰς τήν
ὑπηρεσίαν τῶν διά νά γράφουν ὅτι ὁ δεῖνα ἔκαμε ὑπηρεσίαις στό
ἔθνος, ὁ ἄλλος εὐεργέτησε καί εὐεργετεῖ κάθε ἡμέρα τόν Τόπο καί
ἔτσι ἐμεῖς τούς ἔχομε σέ ὑπόληψι καί σέ σεβασμό.

Ἐμεῖς οἱ δυστυχισμένοι ποῦ λυώνομεν ἀπάνω στήν ἐργασία,
ἐμεῖς ποῦ δέν βλέπομε ποτέ θεοῦ πρόσωπο μέ ἤσυχο τό μάτι καί
τό μυαλό ἀπό τή στενοχωρία καί τή σκέψι, ἐμεῖς εἴμαστε καταδι-
κασμένοι νά μήν ὀμιλοῦμε ποτέ ἀναμεταξύ μας, νά μήν ἔχουμε
πουθενά μία γωνιά ποῦ νά μαζευόμαστε νά λέμε ὁ ἕνας στόν ἄλλον
τό παράπονό του καί νά σκεφτώμαστε μέ τί τρόπο θά μπορέσουμε
νά κάμουμε, ὥστε νά γίνῃ μιᾶ ἡμέρα Δικαιοσύνη καί γιά μᾶς.
Ἀγωνιζόμαστε σήμερα ἀπό τό πρωί ἕως τό βράδυ καί ἄλλοι ἀπό
τό βράδυ ὡς τό πρωί· ἀλλά κανένας ἀπό ἡμᾶς δέν ἔχει περισσότερο

ἀπό τό ἡμεροδοῦλι, μέ τό ὅποϊον μᾶς ἐξαπατοῦν ἐπειδή μᾶς εὐρίσκουν στήν ἀνάγκη καί μᾶς ἀφίνουν μόνον μ' ἓνα καρβέλι, μ' ἓνα παποῦτσι καί μέ μισό παντελόνι. Γιατί λοιπόν νά μή ρωτώμαστε καί νά μή συζητᾶμε κάθε ἡμέρα γιά τά πράγματα ποῦ ἐνδιαφέρουν ὄχι μόνον ἐμᾶς ἀλλά καί τά παιδιά μας, τά ὅποια ἔνεκα τῆς ἰδικῆς μας δυστυχίας εἶναι καταδικασμένα νά μείνουν ἀγράμματα καί κακομοιριασμένα, ἄν εἶναι κορίτσια χωρίς ἀποκατάστασι, ἄν εἶναι ἀγόρια χωρίς τήν παραμικρή σημασία μέσα στήν κοινωνία, τήν ὁποίαν κάνουν ὅπως θέλουν πέντε δέκα παχεῖς κηφῆνες (φ. 36).

5. [Ἡ φορολογία]. Ἐν Ἑλλάδι οἱ κάτοικοι διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας· ἐκ τούτων ἡ μὲν μετά κόπου καί μόχθου ἐργαζομένη νυχθημερόν προσφέρει φόρους βαρεῖς· ἡ φορολογουμένη τάξις δύναται, φρονοῦμεν, νά παραβληθῆ πρός τὰς ἐργασιᾶς μελίσσας· ἡ δ' ἑτέρα, ζῶσα ἐκ τῶν ἰδρώτων τῆς πρώτης, οὐ μόνον δέν συντελεῖ εἰς τήν πρόοδον τῶν ἐργασιῶν ἐκείνων, ἀλλά καί παρακωλύει τήν ἐργασίαν διά τῶν ἀλλεπαλλήλως παρεμβαλλομένων προσκομμάτων· ἡ κατηγορία αὕτη, παραβάλλομένη (ἐπιτραπήτω ἡμῖν) πρός τοὺς κηφῆνας καί ὑποδιαφρουμένη εἰς διαφόρους τάξεις, ἄγεται καί φέρεται ἀναλόγως τῆς δοξομανίας ἢ τῶν συμφερόντων τῶν πολιτευομένων.

Διά τῆς ἀνίσου καί δυσαναλόγου πολιτικῆς πρός τήν φορολογικὴν τοῦ τόπου ἀντοχήν, διά τῆς σπατάλης τῶν δημοσίων προσόδων καί διά τῆς ἀπατηλῆς πολιτικῆς, ὡς πρός τὰς ὑποχρεώσεις ἡμῶν ἀπέναντι τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν — πρός τό φαινόμενον μὲν π ο λ ε μ ι κ ῆ ς, ἄρα καί δαπανηροτάτη, πράγματι δέ εἰ ρ η ν ι κ ω τ ᾶ τ η ς — εὐρισκόμεθα εἰς τὰς παραμονάς οἰκονομικῆς καταστροφῆς, ἧς τὰς συνεπείας θέλει αἰσθανθῆ ὑπὲρ πάντας ἄλλους ὁ ἐργατικός τῆς χώρας πληθυσμός.

Αἱ συντεχνίαι, περί τῆς ἰδίας ἑαυτῶν σωτηρίας ἀμυνόμεναι, ὀφείλουσι νά ὑψώσωσι φωνήν ἀξιοπρεπῆ, ἐνόσω ἔτι εἶναι καιρός, ὑπὲρ φορολογίας κατὰ τό δυνατόν ἴσης, ὑπὲρ ἐλαττώσεως φόρων τινῶν δυσβαστάκτων, ὑπὲρ οἰκονομικῶν λογικῶν καί ὑπὲρ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς σαφοῦς καί ἀληθοῦς.

Ὁ φορολογούμενος ἐργατικός λαός ἐκύρτωσεν ὑπὸ τοῦ βάρους

τῶν φόρων, ζητῶν δικαιοσύνην καί δικαιοσύνης στερεῖται, ποθῶν ἐκπαιδεύσεως καί τυφλοῦται ὑπό τῆς ἡμιμαθείας, δικαιούμενος εἰς σεβασμόν τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, ἐμπαίζεται ὑπό συγκεντρωτικωτάτων προσωπικῶν κομμάτων, ὄνειροπολῶν τό ἐθνικόν μεγαλεῖον, κολαφίζεται πανταχόθεν ἐξωτερικῶς.

Πρός τί, λοιπόν, οἱ φόροι καί τά δάνεια; Ὅταν οἱ φόροι εἰσπράττωνται μέν μέ τόν τίτλον τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ σκοποῦ τῆς πολιτείας, πράγματι δέ χρησιμεύουσιν εἰς τάς ἀκορέστους ὀρέξεις ἢ καί τάς ἰδιοτρόπους διαθέσεις τῶν διαχειριζομένων τόν δημόσιον πλοῦτον, ἡ φορολογία, μά τήν ἀλήθειαν, εἶναι κλοπή διαπραττομένη ἐντέχνως ὑπό τό κράτος τοῦ νόμου, εἶναι εἰρωνία καθαρά τῆς συνταγματικῆς διατάξεως, καθ' ἣν οὐδείς στερεῖται τῆς ἰδιοκτησίας του (φ. 2).

Γ.- Οἱ ἄχρηστοι λόγιοι καί δημοσιογράφοι

1. Ἄν κανεῖς ἐξετάσῃ τήν Ἑλλάδα ὑπό ἔποψιν φιλολογικῆν, θά ἴδῃ ὅτι ἀπό τόν καιρόν τῆς ἐλευθερώσεώς της τόσα ἐλαφρά πνεύματα ἐξεφύτρωσαν μέ ἀντιποιήσεις εὐφυΐας, τόσα φιλά βιβλία ἐτυπώθησαν, τόσαι ἄχρηστοι ἐφημερίδες ἐξεδόθησαν [...]. Ὅλοι οἱ ἐργάται μάλισ ὑπογράφονται καί ὅμως οἱ λογάδες μας οὔτε κἄν φροντίζουν δι' αὐτό. Τί κοινόν αὐτοῖς καί τοῖς ἐργάταις; Αὐτοί εἶναι ἄνθρωποι ποῦ ποτέ δέν κατεδέχθησαν νά ἔλθουν εἰς σχέσεις μέ τοιαῦτα χυδαῖα ὄντα! [...]. Τί τούς κόφτει ἄν καί ὁ ἐργάτης ἔχῃ δύο ὀμμάτια καί δύο χέρια! Ἐκεῖνοι μέ τήν φαντασίαν των ὑποθέτουν ὅτι ἔχουν δύο μισυ μάτια καί τρία χέρια παρά κἄτι. Δέν εἶναι λοιπόν δίκαιον νά χάνουν τόν καιρό τούς διά νά καλῆτερεύσουν τήν θέσιν τῶν ἐργατῶν. Ἡ μόνη σωτηρία, ὡς καί ἡ μόνη ἐπιθυμία, δι' αὐτούς θά ἦναι νά πηγαίνουν κατά διαβόλου! καί ἐργάταις καί ἐργάτριάς [...]. Ἐν ὅσῳ οἱ λογάδες φροντίζετε μονάχα διά τό πνεῦμα σας καί ἀνέχεσθε ν' ἀποβλακῶνεται, ν' ἀποσυντίθεται τοῦ ἐργάτου τό μυαλό ἔνεκα τῆς ἀπαιδευσίας, σεῖς κατά δεύτερον λόγον θά βλάπτεσθε. Διότι ἡ δόξα σας μόνον εἰς ὀλίγους ὁμοίους σας θά εἶναι γνωστή καί ζηλευτή (!).[...].

Ἄντί λοιπόν νά γράφετε τώρα στίχους τόσον ταπεινούς· ἀντί νά

κτυπιέσθε σάν κοτσίφι στό κλουβί, ὅπως συγκινήσετε μέ κανένα Sonetto τήν ἐρωμένην σας· ἀντί ν' ἀφιερώνετε ἔργα σας εἰς τόν Συγγρόν ἢ τόν διάδοχο ἢ τοιούτου εἶδους προσωπικότητας, ὅπως ἐπιτύχετε ὅ,τι ζητεῖτε· ἀντί νά καυχᾶσθε ὅτι εἶσθε φιλόσοφοι, ἐν ᾧ μυρίζει πολύ ἀπό βλακεία τό τομάρι σας· ἀντί νά τρώγεσθε ἀδιάκοπα δι' ἓνα τε ἢ καί ἡ δέ κανενός ἀρχαίου συγγραφέως· ἐπί τέλους ἀντί νά κυττάζεσθε εἰς τόν καθρέφτη διά νά ἐκτιμήσητε τόν ἑαυτόν σας καλήτερα· θά ἐκάνατε πολύ ὀρθώτερα ἂν ἐλέγατε: Καλέ, διατί ὁ ὑπηρέτης μου νά μή γνωρίζη νά διαβάζη; ἄς τόν μάθω γράμματα! Τοῦλάχιστον, ὅταν ψωνίζη, δέν θά κάνη σφάλματα εἰς τοὺς λογαριασμούς (φ. 8).

2. Ἄφ' ὅτου ἤρχισεν ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου, πρώτην φοράν σήμερον οἱ ἐργάται παντός ἔθνους ἀρχίζουν νά ἐννοοῦν ὅτι ἄλλην ἐλπίδα δέν ἔχουν εἰμὴ τήν συνεννόησίν των καί συνάμα ὅτι αὐτή ἡ ἐλπίς εἶναι σταθερωτάτη βάση τῆς ἀναγεννήσεώς των. Ἀνέκαθεν οἱ ἐργάται ὑπῆρξαν θύματα τῶν μὴ ἐργατῶν. Ὅσακις βάρβαροι εἰσέβαλον εἰς τινὰ χώραν, ἐγένοντο δεκτοί ὡς σωτῆρες καί εὐεργέται ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τυραννίαν τῶν μὴ ἐργατῶν συμπολιτῶν των [...]. Ἱστοριογράφοι, συγγραφεῖς καί δημοσιολόγοι τοῦ παρελθόντος ὑπῆρξαν ὅλοι χυδαῖοι ἀπατεῶνες, ὅπως οἱ σημερινοί. Ὅλοι οἱ γράψαντες καί λαλήσαντες ἦσαν ἀριστοκράται οἱ ὅποιοι ἐμίσουν καί περιεφρόνουν τοὺς ἐργάτας, καί ὅ,τι ἔγραψαν τό ἔγραψαν ἀποκλειστικῶς πρὸς ὄφελος τῆς ἰδίας ἑαυτῶν τάξεως (φ. 29).

3. Δέν εἶνε τόσῳ περίεργον ὅτι οἱ δογματομαθεῖς πάσης ἐποχῆς συμμαχοῦσιν αἰείποτε πρὸς τοὺς εὐχαριστημένους καί ἠνωμένας ἐπιφέρουσι τὰς μισονεῖστικὰς δυνάμεις των, ὅσον εἶνε περίεργον ὅτι πρὸς τὰς κλάσεις ταύτας τάσσεται ἐνίοτε καί ὀλόκληρος στρατιὰ ἀποκλήρων καί μαθητιῶντων, φρικωδῶς πλανωμένων περί τῆς διακεκριμένης ἀπ' ἀλλήλων θέσεως καί ἀσυνειδήτως ἐπιβοηθούτων τὴν στασιμότητα καί τὸν κατά τῆς ἰδίας αὐτῶν ὑπάρξεως πόλεμον [...]. Οἱ πεπαιδευμένοι τῆς σήμερον —ἀλλὰ κακῶς πεπαιδευμένοι— ἀποτελοῦσι τό κέντρον τοῦ μισονείσμοῦ, ὅστις ἐπιπνέει ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν ἐν Ἑλλάδι. Οἱ λόγιοι, οἱ ποιηταί, οἱ συγγραφεῖς, οἱ ἀναγινώσκοντες καί γράφοντες στίχους καί διατρι-

βάς ἐν συλλόγοις καὶ συναναστροφαῖς, οἱ δημοσιογράφοι, καὶ πρό πάντων οὗτοι οἱ ὁμιλοῦντες καθ' ἐκάστην εἰς τὸν λαόν, σχηματίζουσιν ἐν Ἑλλάδι τάξιν μισονείστῶν, ἧτις καὶ ἄνευ μελετημένου ὀργανισμοῦ λειτουργεῖ θαυμασίως ἐν πάσῃ περιπτώσει, καθ' ἣν προσπάθειά τις εὐγενῆς ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν καταβάλλεται καὶ μέσα τινά πρόχειρα ὑπὲρ βελτιώσεως τῆς τύχης των προτείνονται. Ἐάν ἐπρόκειτο δὲ καὶ περὶ ὅλως νέων θεωριῶν, οἱ ἄνθρωποι οὗτοι θὰ παρεφρόνουν ἐκ τῆς μανίας των. Κατὰ τῆς τάξεως ταύτης τῆς ἀσυνειδήτως καὶ ἐνσυνειδήτως πολεμούσης τὰ γενικώτερα τοῦ λαοῦ συμφέροντα, ἡμεῖς δέον νὰ ἐμμείνωμεν θαρραλέως ἀγωνιζόμενοι (φ. 16).

4. Ὀλίγοι οἵτινες δαπάναις τῶν ἐργατῶν ἐσπούδασαν καὶ ἐξέτειναν τὸ πνεῦμα αὐτῶν προσωτέρω, ἀντὶ νὰ γίνωσιν οἱ κήρυκες τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς πνευματικῆς των διαπλάσεως, εὐθύς ἄμ' ὡς ἦλθον ἐν μέσῳ ἡμῶν ἐγένοντο οἱ χειρότεροι ἐχθροὶ τοῦ ἐργατικῆς λαοῦ. Λόγοι, ἐπαγγελλόμενοι νὰ διδάξωσιν εἰς τὸν λαόν τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν χρηστότητα, ἰδρυταὶ καὶ διευθυνταὶ γινόμενοι ἐφημερίδων, ἠσχολήθησαν ἀνενδότης εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν πλουσίων καὶ τῶν πολιτικῶν, εἰς μηδὲν λαμβάνοντες καὶ τὰς πραγματικὰς τοῦ λαοῦ ἀνάγκας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ἣν ὤφειλον εἰς τοὺς ἐμμέσους πνευματικούς αὐτῶν τροφούς. Περιπλέον ἐγένοντο τυραννίσκοι τῶν ἰδίων αὐτῶν τροφοδοτῶν, κατὰ πάντα ὑπερβάντες καὶ τοὺς τραχυτέρους ἐκμεταλλευτάς (φ. 28).

ὁ. [...] Ὡραῖα, κύριοι, ἐφημεριδογράφοι. Οὐχ ἦττον πρὸς πολλήν σας χαρὰν ὀφείλω νὰ προσθέσω ὅτι δι' αὐτῶν σας τῶν λιβέλλων καὶ τῶν μηδένα ἐνδιαφερουσῶν εἰδήσεών σας κατορθοῦτε πράγματι τὸν δυστυχῆ ἐργάτην νὰ καταβάλλετε, νὰ ὑποτάσσετε πάντοτε. Οὕτω δὲ κηρύττοντες τὴν δύναμιν τοῦ ἰσχυροτέρου ἀναφاندόν, ζητεῖτε ν' ἀποδείξητε τὸν ἐλεύθερον δοῦλον.

Καὶ ὅμως, ἂν καλῶς τις σᾶς ἐπισκοπήσῃ, δέν θὰ εὖρη τίποτε ἄλλο εἰς σᾶς, εἰμὴ ὄργανα, ἄρα καὶ δούλους, ἄλλων ἰσχυρῶν. Ὑπηρετεῖτε τυφλῶς καὶ σεῖς ἐν σύστημα, δι' οὗ κατώρθωσε νὰ σᾶς δελεάσῃ ἀρχηγός τις αἴφνης ἐνός κόμματος. Ὑπ' αὐτοῦ ἐμπνέεσθε κυρίως καὶ δι' αὐτό ἀγωνίζεσθε. Ἐάν αὐτός εἶναι φιλελεύθερος

σήμερον καί σεις τό αὐτό θά ἦσθε, ἐάν ἦναι δέ αὔριον μοναρχικός καί τοῦ λόγου σας τοιοῦτοι μεταμορφώσεσθε. Οὕτω δέ διδασκόμενοι στρεβλῶς ὑπ' ἄλλων εἰς τήν πορείαν σας, παραμελεῖτε ἐντελῶς νά καλλιεργήσητε τό εὐγενέστερον τῆς ζωῆς ἔμφυτον, τήν ἀτομικήν ἀνεξαρτησίαν. Μοιραίως δέ βαίνοντες σεις, οἱ ὑπέρ πάντα ἄλλον δυνάμενοι νά φέρετε τήν εὐζωΐαν εἰς τόν ἄνθρωπον, καταδικάζετε αἰσχυρῶς τοσαύτας μυριάδας εἰς τήν δυστυχίαν. Ποῦ λοιπόν ἔγκειται εἰς σᾶς τό αἶσθημα τῆς φιλανθρωπίας, περί οὗ τοσάκις ποιεῖται λόγον; Πόσον θά ἦτο ἱκανοποιητικόν διά πᾶσαν εὐγενῆ ὑπαρξίν, ἐάν συνησθάνεσθε τά μεγάλα σφάλματα, εἰς ἃ μοχθηρῶς ὑποπίπτετε παρασυρόμενοι ὑπό τῆς δυνάμεως τοῦ ἐγωΐσμοῦ! Ἄγνοῶ, τῇ ἀληθείᾳ, τί μέσα πρέπει νά εὐρεθῶσιν ὅπως σᾶς ἀναγκάσωσιν εἰς τοῦτο ἀμέσως, ἄν καί γνωρίζω πολλά δυνάμενα νά σᾶς τό ἐπιβάλωσι. Δυστυχῶς δέν μοῦ ἐπιτρέπεται νά σᾶς τό ἐξηγήσω. Ἄλλως, τίς σῶφρων δέν τά αἰσθάνεται; Τό μέλλον ἐλπίζω νά σᾶς τά δείξη. Καί ἄν μέν ἐνώπιόν των ὑποχωρήσητε, θά νομισθῆτε τότε μόνον ἐχέφρονες, εἰ δέ μή ὁ Θεός, ἢ μάλλον ὁ διάβολος, ἅς σᾶς ἐλεήσῃ (φ. 23).

§ 9. Θέσεις γιά τούς τρόπους ἀντίδρασης τῶν ἀδικουμένων τῆς χώρας

1. [Ἐφικτή ἢ ἀλλαγή]. Πῶς εἶναι ἐπιτευκτή ἡ ἠθική τοῦ λαοῦ βελτίωσις, ὅταν ἡ πολιτεία ὀλιγωρῇ καί τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως καί μορφώσεως αὐτοῦ, κερδοσκοπῇ δέ καί ἐπ' αὐτῆς πολιτικῶς; Πῶς ἡ ὑλική αὐτοῦ εὐημερία, ὅταν, καί ἐν περιπτώσει ἐπιτεύξεως ἐλαττώσεως τῶν ἐργασίμων ὥρῶν καί αὐξήσεως ἡμερομισθίως ἀδικουμένων τινῶν τάξεων τοῦ λαοῦ, ἡ πολιτεία ἐξ ἄλλου ἀφαιμάσασα διά βαρείας ἢ ἀνίσου φορολογίας τό βαλάντιον τοῦ ἐπικερδῶς ἐργαζομένου καί ἐν ᾧ δέν ἀποδίδῃ ὅ,τι λαμβάνει δι' ἀναλόγου περί τῆς εὐημερίας αὐτοῦ μερίμνης, καί περί τά γενικώτερα τοῦ ἔθνους συμφέροντα δείκνυται ἀνεπαρκῆς; Πῶς εἶναι δυνατή ἡ εὐημερία αὐτοῦ ὑπό τήν ἔποψιν τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς, τῆς περιουσίας αὐτοῦ, ὅταν οὐ μόνον δέν κολάζονται

αὐστηρῶς οἱ παρεκτρεπόμενοι καὶ ἐγκληματοῦντες, ἀλλ' εὐρίσκωσι καὶ σκέπην καὶ προστασίαν παρά τῇ πολιτικῇ;

Ἄπαιτεῖται ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ συναίσθησις τοῦ ἀγῶνος βαθεῖα καὶ θέλησις πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων ἰσχυρά· [...] ἐπιδεικνύοντος οὕτω τὴν μεγάλην καὶ σώπειρα αὐτοῦ δύναμιν καὶ ἐπιβαλλομένου ἐν ὅλῳ τῷ μεγαλείῳ του πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης του. Πόσοι τότε θὰ ἐξαφανισθῶσιν ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς πολιτικῆς, πόσοι θὰ καταρριφθῶσιν ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς κοινωνικῆς περιωπῆς εἰς ἣν ἀνήγαγεν αὐτούς ἡ σήμερον νοσοῦσα πολιτικὴ καὶ κοινωνία, πόσοι μετὰ περισσῆς ἰταμότητος παίζοντες σπουδαῖον πρόσωπον σήμερον θὰ γίνωσιν ἀφανεῖς, ὅταν ἕκαστος λάβῃ τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν του. Ἀσφαλῶς τότε ὁ Ἑλληνικὸς λαός, συνεπίκουρον ἔχων καὶ τὴν Πολιτείαν, ἀποκεκαθαρμένην ἤδη ἀπὸ φαύλων καὶ ἀνικάνων πολιτευομένων, ἐπέτυχεν τοῦ ἐπισημομένου· ὑφ' οὓς ἄλλως ὄρους σήμερον ὄρα ἡ πολιτικὴ καὶ ἐργάζεται καὶ βιοῖ ὁ Ἑλλ. λαός, βαίνομεν εἰς τὸν ὄλεθρον.

Ἡ ὥθησις ἤδη ἐδόθη, ἡ ἀρχὴ ἐγένετο· διάφοροι τάξεις τοῦ Ἑλλ. λαοῦ εἶναι συγκεκροτημέναι εἰς σωματεῖα, τοῦλάχιστον ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἑλλάδος· ἀνάγκη οἱ πυρῆνες οὗτοι νὰ πολλαπλασιασθῶσι καὶ ἡ κίνησις νὰ γείνη ἐν εὐρυτέρῳ κύκλῳ· εἰς τὸν λαὸν ἀνήκει καὶ ὁ ἐργάτης, ὁ καταβάλλων τὰς σωματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις καὶ ὁ ἐργάτης τοῦ πνεύματος· ὁ ἀγὼν ἔσται ἀγὼν τῶν ἀδικουμένων, ἀγὼν τῶν πασχόντων. Καὶ παρ' ἡμῖν τὸ κοινωνικὸν ζήτημα εἶναι τὸ αὐτό, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις κοινωνίαις τῆς Εὐρώπης, καὶ ὁ ἐργάτης καὶ ὁ τεχνίτης καὶ ὁ βιομήχανος καὶ ὁ λόγιος βιοῦσιν ἐν Ἑλλάδι ὑφ' οὓς καὶ ἐν Εὐρώπῃ ὄρους.

Καθ' οἷονδῆποτε ὅθεν τρόπον καὶ ἂν θελήσωμεν νὰ προσεγγίσωμεν τὴν λύσιν αὐτοῦ, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ συναντηθῶμεν μετὰ τῶν σκέψεων αὐτῶν καὶ νὰ μὴ εὐρεθῶμεν συνδεδεμένοι διὰ τῶν αὐτῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἐφαρμογῆς ἀρχῶν δικαιοσύνης καὶ ἐλευθέρως ἠθικῆς ἀναπτύξεως παρά τῆς Πολιτείας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἶπομεν ὅτι τὸ ζήτημα ἡμῶν συνδέεται ἀρρήκτως καὶ μετὰ τῆς Πολιτικῆς. Ἑλλην (φ. 25).

— Ἄς ἀποβλέψωμεν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐργάτας, τοὺς τόσον

νοήμονας καί φιλελευθέρους, τούς τόσοσιν συγκεκινημένως ἀσπαζομένους πάντοτε πᾶν καλόν διαβούλευμα καί οἵτινες μέχρι τοῦδε ὀλίγον γνωρίζουσιν ὁποίους ἀγῶνας καταβάλλουσιν οἱ συνάδελφοί των ἐν Εὐρώπῃ χάριν τῆς βελτιώσεώς των. Πόσα καλά ἐκ τῶν ἀγαπητῶν τούτων Ἑλλήνων ὀφείλομεν ν' ἀναμένωμεν ὅταν γίνωσι καί δι' αὐτούς δημόσια διδάγματα ἀποβλέποντα εἰς τήν μετά προνοίας ἀνακούφισιν τῶν βαρέων ἐπαγγελμάτων αὐτῶν καί ἀναπτυχθῆ ὄντως καί εἰς τούτους ὑπό εἰδημόνων ἢ ἀληθῆς εἰδεχθῆς των κατάστασις; Μιᾶ φωνῆ μήπως δέν θά συσκεφθῶσι περί τῆς καλλιτερεύσεώς των; Ὁμοῦ δέν θά συνασπισθῶσιν, ὅπως ταχύτερον θριαμβεύσωσιν αἱ ἰδέαι των; Καί οὕτω ὁμογνωμονοῦντες διά τῆς πλειοψηφίας δέν θά ὑπερβῶσι διά τῆς φημιζομένης αὐτῶν ὀξείας ἀντιλήψεως καί αὐτούς ἀκόμη τούς τόσοσιν προσεχωρημένους Εὐρωπαίους συναδέλφους των; Ἑλληνες ἐργάται, τί λέγετε εἰς ταῦτα; (φ. 27).

— Ὁ ἐργατικός παρ' ἡμῖν κόσμος παρέχει εἰσέτι ἀναμφισβήτητα σημεῖα ζωῆς καί προόδου, ἔτοιμος ἵνα χωρήσῃ ἐπὶ τά πρόσω καί δράσῃ πάντοτε ἐπὶ τῇ βελτιῳ, διδομένης αὐτῷ τῆς καταλλήλου ὠθήσεως. Ἡ ὠθήσις δ' αὕτη καί ἀφορμὴ ἤρχισεν εὐτυχῶς νά δίδηται ἀπό τινῶν ἡμερῶν, δέν θά βραδύνωσι δέ, καθ' ἡμᾶς, νά ἐπέλθωσι καί τὰ ἐκ τῆς ὠθήσεως ταύτης εὐάρεστα ἀποτελέσματα.

Ἡ πολιτεία ἡμῶν πρό πολλοῦ ἤδη χρόνου διέρχεται σοβαράν καί σπουδαιότατην κρίσιν. Ζητήματα ὑψίστης κοινωνικῆς σημασίας καί σπουδαιότητος ἤρξαντο συζητούμενα ἐν αὐτῇ καί ἀνακινούμενα. Εὐχερῶς δέ τις ἐκ τῶν προτέρων δύναται νά προϊδῇ τό ἀποτέλεσμα τῆς λύσεως τῶν ζητημάτων τούτων. Τό ἀποτέλεσμα τοῦτο, ὅσον καί ἂν ὑποτεθῆ εἰσέτι μακράν, ἤρχισεν ἀπό τοῦδε ὑποφῶσκον καί διαυγάζον. Ὑπό τήν λάμψιν τῶν νέων τούτων ἰδεῶν ἡ κοινωνία θά φανῆ ἄλλοῖα εἰς ἡμᾶς καί ὑπό τούς ὀφθαλμούς ἡμῶν. Ἄγνωστα τέως, ζωτικά καί δραστηκώτατα στοιχεῖα, θέλουσιν προστεθῆ ἐν αὐτῇ. Τά στοιχεῖα δέ ταῦτα, αἱ ἄγνωστοι αὗται καί ὑπολανθάνουσαι τέως δυνάμεις, εἶναι αὐτοί οἱ ἀναμορφούμενοι καί χειραφετούμενοι ἐργάται, οἱ ἀπόβλητοι οὗτοι Παρίαί, οἱ μηδέν κοινόν ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς τήν πολιτείαν ἔχοντες καί

δι' οὓς ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ δουλεία ἦτο μέχρι τοῦδε ὁ νόμος τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως. Μ.Ι.Δ. (φ. 14).

2. [Πολιτικός ἀγῶνας]. Ἀνάγκη ὅπως ἀντικείμενον τοῦ ἀγῶνος καταστῆ ὄχι μόνον ἡ βελτίωσις ἡ ὑλική τοῦ λαοῦ, ὡς ἐκ τοῦ ἀνίσου καταμερισμοῦ τοῦ πλούτου· περισσότερο ἐνδιαφέρει ἡ ἠθική αὐτοῦ προαγωγή· καὶ ἡ εἰς τὰ πολιτικά δέ ἀνάμιξις οὐ μόνον δέν εἶναι ἀποκρουστέα ἀπὸ τοῦ προγράμματος τοῦ ἀγῶνος τούτου, καθὼς τινες φρονοῦσιν, ὡς δῆθεν ἐπιβλαβής, ἀλλ' ὑπὸ τοὺς ὅρους τῆς σημερινῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ ὠφελιμωτάτη καὶ ἐπιβαλλομένη· ἄλλως τε ἡ πρὸς τὰ κοινὰ ἀδιαφορία δέν εἶναι χαρακτηριστικόν λαῶν ἀξίων ἐλευθεριῶν καὶ κρείττονος τύχης. Ἐλάχιστος εἶναι ἄξιος τῆς τύχης του· καὶ ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἔσται ἄξιος τῆς κακοδαιμονίας, εἰς ἣν φέρεται, ὅταν δέν ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα γενικῆς ἐν πᾶσιν ἀ ν α κ α ι ν ί σ ε ω ς. Τοῦ ἀγῶνος τούτου δέον νά συμμετάσχωσι πάντες ἐκεῖνοι, ὅσοι εἴτε ὡς πολιτευόμενοι, εἴτε ὡς ἐπιστήμονες, εἴτε ὡς βιομήχανοι ἐπιτελοῦσιν ἢ δύνανται νά ἐπιτελέσωσι τό ἀγαθόν ὑπὲρ τοῦ τόπου, καὶ καταδικασθῶσιν εἰς τὴν ἀφάνειαν, μακρὰν πάσης ὀφάσεως, πάντες ὅσοι διὰ τῆς δημοκοπίας, τῆς κολακείας ἢ ἀναιδεΐας, τῆς εὐσχήμου ληστείας ἢ ἄλλων κακοήθων μέσων ἐπικάθηται τοῦ τραχήλου ἡμῶν καὶ τυραννοῦσι ποικιλοτρόπως τὸν τόπον [...]. Ἡ ἀλήθεια καὶ τό καθῆκον δέν ἔχουσι συμπαθείας προσωπικάς. Ἐάν αἱ γνῶμαι δέν συμφωνοῦσι, δέν εἶναι λόγος ὅτι δέν πρέπει καὶ νά ἐκτίθωνται διὰ τοῦ τόπου. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους θά ἐπικρατήσῃ τό ὀ ρ θ ὄ ν, ἡ ἀ λ ῆ θ ε ι α. Ἑλληναί (φ. 13).

— Ὁ ἐργατικὸς κόσμος, ἂν θέλῃ νά φανῇ ἐπιεικῆς πρὸς τινὰ τῶν πολιτευομένων προσώπων, πρέπει νά ἐπιβληθῇ εἰς αὐτόν, ν' ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτοῦ πολιτικὴν σὺφρονα, πολιτικὴν ἐθνικὴν· νά μὴ ἀρκεσθῇ εἰς λόγους καὶ εἰς πομπῶδεις ἐπαγγελίας, ἀλλὰ νά ζητήσῃ πράγματα. Νά μὴ θαμβωθῇ ἐκ τοῦ ριφθέντος ἐσχάτως προγράμματος τοῦ Ἀριστοτέλους, ὃ ὑπισχνοῦνται νά ἐφαρμόσωσιν οἱ ἐπὶ δεκαετίαν ἀσώτως κυβερνήσαντες τὸν τόπον. Πρέπει αὐτὸς ὁ λαὸς νά λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν, νά διαγράψῃ πρόγραμμα σαφές καὶ ὠρισμένον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δέον νά βαδίσῃ ἡ Κυβέρνησις αὐτοῦ.

ἡμεῖς δέ, ὡς ἀνήκοντες ἀποκλειστικῶς εἰς αὐτόν, θά τόν βοηθήσωμεν εἰς τό ἔργον. Θά λαλήσωμεν εἰς αὐτόν τήν γλῶσσαν τῆς εἰλικρινείας, τήν γλῶσσαν τῆς καρδίας, ἣν κινουῖσιν αἱ γλυκύτεραι χορδαί τῆς πατριωτικῆς βαρβύτου. Ζς (φ. 27).

3. [Βία στή βία]. Ἡ βία πάντοτε ἐξασκεῖται ὑπό τῶν τυράννων, οἱ δέ ἐργάται παντός ἔθνους εἶναι πάντοτε οἱ τυραννούμενοι. Ἀλλά θά εἶναι ἀνόητοι οὗτοι, ἐάν, ὅταν γίνῃ χρῆσις ἐνόπλου δυνάμεως κατ' αὐτῶν, δέν ἀντιτάξωσι καί αὐτοί ὁμοίαν βίαν. Μή λησμονῶμεν ὅτι ἡ βία, εἴτε ὑπό τοῦ νόμου ἐξασκεῖται εἴτε ὑπό οἰουδήποτε, εἶναι πάντοτε βία· καί ὅταν πρόκειται νά συντρίψῃ τάς ἀποπειράς τῶν ἐργατῶν ὅπως βελτιώσωσι τήν οἰκονομικήν των θέσιν, τῇ ἀληθείᾳ ἀντίταξις βίας εἶναι ὄχι μόνον ἰ ε ρ ὀ ν π ρ ᾱ γ μ α, ἀλλά καί ἀπαραιτήτως ἐπάναγκες. Τά συμφέροντα τῶν ἐργατῶν εἶναι ἀλληλένδετα. Καί τῶν χωροφυλάκων καί τῶν στρατιωτῶν καί τῶν ἀστυνομικῶν κλητῆρων τό συμφέρον εἶναι μετά τῶν ἐργατῶν. Διά τοῦτο κατ' ἐπανάληψιν εἶπον ὅτι οἱ ἐργάται ὀφείλουν νά σκεφθῶσι καλῶς καί νά διατελῶσιν ἐν συμπαγεῖ ἐνώσει. Τί ἐστί δημοσία τάξις; Δημοσία τάξις εἶναι νά ἔχωσιν ὅλοι οἱ ἐργαζόμενοι τά πρὸς τό ζῆν ἐξησφαλισμένα καί νά ζῶσιν ἐν ἀ ν έ σ ε ι καί ἐν ε ἰ ρ ῆ ν η. Ἄν ὑπάρχουν ἄνθρωποι διαταράσσοντες τήν δημοσίαν τάξιν, εἶναι οἱ δ ι ε υ θ υ ν τ α ἰ καί οἱ κ ε φ α λ α ι ο ὕ χ ο ι. Κατά τούτων λοιπόν πρέπει οἱ χωροφύλακες (καί οἱ ἐργάται) νά στραφῶσιν (φ. 7).

4. [Συνεννόηση, συνασπισμός]. Ἐνόσω εἰς ἀγύρτας καί ὑποκριτάς ἡμεῖς οἱ ἐργάται δίδομεν πίστιν, ἡ θέσις ἡμῶν καί τῶν τέκνων μας θά εἶναι ἀθλία. Ἐκεῖνο τό ὅποῖον ὀφείλομεν νά πράξωμεν, ὅπως καί ἡμεῖς ζήσωμεν ὡς ἄνθρωποι καί οἱ μεταγενέστεροι μᾶς μακαρίζουν διά τό ἔργον μας, εἶναι νά ἐρχώμεθα διηνεκῶς εἰς συνεννόησιν πρὸς ἀλλήλους, νά συναθροίζώμεθα, νά συζητῶμεν, νά μελετῶμεν τά συγγράμματα ἐκείνων τῶν συναδέλφων μας ἐργατῶν οἱ ὅποιοι κατώρθωσαν νά μάθουν γράμματα καί νά γράψουν βιβλία. Νά συνεταιριζώμεθα καί νά ἔχωμεν ρητὴν ἀπαγόρευσιν ὅπως οἱ συνεταιρισμοί μας μή διευθύνωνται μήτε ἀπό ἐργοστασιάρχας, μήτε ἀπό ἐργολάβους, μήτε ἀπό πολιτευομένους, μήτε ἀπό ἐφημεριδο-

γράφους, ἀλλ' ἀπό ἐργάτας, τούτέστιν ἀπό ἡμᾶς τούς ἰδίους (φ. 29).

—“Ὅλοι ὅσοι ἐργαζόμεστε εἴτε γιά νά φτειάσουμε τά διάφορα πράγματα ποῦ χρειάζονται σέ ὅλη τήν κοινωνία, εἴτε γιά νά μεταφέρουμε τά διάφορα πράγματα τά ὁποῖα ἄλλοι ἐργάται σέ ἄλλον τόπον φτειάνουν ἀλλά καί δέν μποροῦν νά μεταχειρισθοῦν εἰς τάς ἀνάγκας των, διότι οἱ πλούσιοι τά κλείουν εἰς τάς ἀποθήκας των, ἄν ὑποθέσουμε ὅτι ὅλοι ἐμεῖς συνεννοούμεθα καί λέμε μία ἡμέρα στόν καθένα ποῦ ἔχει καί μία ἀνάγκη, ἔχει καί πολλά χρήματα, ἀλλά δέν κάμνει καμιά δουλειά: «Κύριε, μπορεῖ νά ἦσαι δικηγόρος, νά πηγαίνης καί στό δικαστήριον, ἀλλά πάντοτε γιά νά ὑπερασπισθῆς νόμους τούς ὁποίους ἔφτειασαν οἱ μή ἐργάται γιά νά ἐφαρμόσουν εἰς τούς ἐργάτας· ἄν ἦσαι γιατρός νά ἐπισκέφτεσαι καί τούς ἐργάτας καμιά φορά, ἀλλά μόνον γιά νά περάσῃς γιά φιλόανθρωπος καί χωρίς ποτέ νά κηρύττῃς σ' αὐτούς ὅτι ἡ αἰτία ποῦ γεννάει οὐλῆς τῆς ἀρρώστιας εἶναι ἡ πολλή καί ἀκανόνιστη ἐργασία· ἄν ἦσαι δάσκαλος μπορεῖ νά λέγῃς ὅτι τούτο γράφεται μέ γιῶτα καί ὄχι μέ ἦτα, ἀλλά τούτο δέν μάς ἐνδιαφέρει ἐμᾶς· ἄν ἦσαι τραπεζίτης, τοκογλύφος καί τά λοιπά, νά ἔχῃς στήν κάσσαις σου μαζεμένα τά χρήματα ποῦ ἔκλεψες ἀπό τή δική μας ἐργασία, μπορεῖ τέλος νά φτειάνῃς καί λογαριασμούς τῆς τσέπης σου καί νά δουλεύῃς καί ὀλημερίς γιά τό ταμεῖο σου· ἀλλά, κύριε, ἔκαμες καμιά δουλειά ποῦ νά τήν ἐκατάλαβε καί τό ἰδικόν μας ταμεῖον, ἐκουδάλισες τίποτε ἀπό τό πλοῖο εἰς τάς ἀποθήκας τῶν ἐργατῶν, ἐραψες τίποτε, ἐργάσθηκες στό σιδηρουργεῖο τό ὁποῖον ἐσυνείθισες νά λέγῃς γύφτικο, ἔσκαψες πουθενά, ἔσπειρες διόλου; ὄχι· λοιπόν! ἄμε καλιά σου, πέθανε ἀπό τήν πείνα, ἀπό τή γύμνια, ἀπό ὅ,τι θέλεις· ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐδῶ καί χίλια ὀκτακόσια χρόνια τό εἶπε ξάστερα: “ὁ μή ἐργαζόμενος μή ἐσθιέτω”.

Γιά νά γίνῃ δέ μία τέτοια ἔνωσι, δέν εἶναι οὔτε δύσκολο οὔτε ἀκατόρθωτο. Δύσκολα καί ἀκατόρθωτα τά λέν ἐκεῖνοι ποῦ ἔχουνε συμφέρον νά μή γίνουν, γιατί ἅμα γείνουν θά καταλάβουνε ἀμέσως ὅτι δέν ὑπάρχει γι' αὐτούς θέσις ἀναπαύσεως καί ἀσφαλείας σέ τόπο ὅπου οἱ ἐργάται βασιλεύουν. Ἄμα ἐμεῖς ἀρχίσουμε νά βγά-

νομε τῆς σκουριασμέναις ιδέαις, ὅτι λόγου χάρι μιά κοινωνία δέν μπορεῖ νά κάμῃ χωρίς πλουσίους, οἱ ὅποιοι γίνονται πλούσιοι ἀφοῦ βυζάζουν τούς ἐργάτας καί τούς κάμουν φτωχοῦς, χωρίς πολιτικούς, οἱ ὅποιοι φροντίζουν μόνον πῶς νά προστατεύουν τούς ισχυροῦς μέ νόμους καί νά γδύνουν ἐμᾶς μέ φόρους, χωρίς ἀξιωματικούς οἱ ὅποιοι δέν ἔχουν ἄλλην δουλειά παρά νά τρῶν νά πίνουν μέ ἔξοδά μας καί νά καρτεροῦν τήν ὥραν καί τή στιγμή ποῦ θά μᾶς πᾶνε νά πετσοκοφτοῦμε μέ ἄλλους δυστυχεῖς ἐργάτας, ἀδιάφορον ἄν εἶναι Τοῦρκοι ἢ Κινέζοι, γιά νά στολίσουν αὐτοί τά στήθια τους μέ παράσημα καί τούς κόρφους τους μέ χρυσάφι, ἅμα βγάλουμε οὐλά τοῦτα μέ τά ὅποια ἐγέμισαν τό κεφάλι μας οἱ μή ἐργάται καί οἱ μισθωτοί των δημοσιογράφοι, τότε θά ἀνοίξουμε τά μάτια μας καθαρότερα καί θά ἰδοῦμε οὔλοι μας ὅτι γιά νά γίνουν αὐτά ποῦ λέμε δέν χρειάζεται τίποτε ἄλλο παρά μιά μεγάλη καί δυνατή σ υ γ κ έ ν τ ρ ω σ ι ς ὄλων μας, ἕνας κ ο ι ν ω ν ι κ ὁ ς νά εἰποῦμεν καλήτερα σ ύ ν δ ε σ μ ο ς, ἀπό τόν ὅποιον νά ἀποκλείσουμε ὄλους ὅσοι ζοῦν ἀπό τήν ἐργασίαν τῶν ἄλλωνῶνε (φ. 36).

§ 10. Προτάσεις γιά νομοθετικές μεταρρυθμίσεις

Α.- Γενικά

1. Ἐπέστη ὁ χρόνος τῆς νομοθετικῆς μεταρρυθμίσεως, μόνον δέ παράφρων δύναται νά δισχυρισθῇ τό ἐναντίον. Ἡ ἐν τῇ κοινωνία κατασκευασθεῖσα κλίμαξ καί ἡ διαβάθμισις τῶν ἀποτελουσῶν αὐτήν οικογενειῶν εἶνε τό πρῶτον ἔλκος τῆς διεπούσης ἡμᾶς νομοθεσίας, ὅπερ συνοδεύεται ὑπό τῆς ἀνηθικότητος, τῆς ἀμαθείας, τῆς ὀκνηρίας καί λήγει ἐν τῇ πλουτοκρατίᾳ. Μόνον ἡ ἄρδην μεταβολή τῶν καθεστώπων, μόνον ἡ καῦσις τοῦ πτώματος τῆς Νομοθεσίας, μόνον ἡ ἐξαφάνισις τῶν διακριτικῶν σημείων δύνανται νά ἐπαναγάγωσι τήν κοινωνίαν εἰς τήν κανονικήν πορείαν καί τόν θεμέλιον λίθον ἐξασφαλίσωσιν ἀπό τῆς πτώσεως καί τῆς κατασυντριβῆς. Ἐχομεν πεποίθησιν εἰς τόν Ἑλληνικόν Λαόν· ἀπαιτοῦμεν τάχιστα τήν σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως (φ. 29).

2. Ἡ προνομιοῦχος τάξις, ἢ καθ' ἅπαντας τοὺς παρεληλυθότας χρόνους ἐξωθήσασα τὰ πλήθη εἰς ἐμφυλίους σπαραγμούς καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν διακυβεύσασα, ἀσκεῖ καὶ σήμερον τὴν αὐτὴν ἐπ' αὐτῶν ἐπιρροήν, ὑπὲρ ἑαυτῆς τοὺς νόμους θεσπίσασα καὶ αὐτὴ τούτους ἀπονέμουσα. Ἡ ἀλληγορία τῶν νόμων, καθ' ἣν οὔτοι ἐτέθησαν ἵνα προφυλάσσωνται οἱ ἀδύνατοι ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν, σήμερον μάλιστα ἀποδεικνύεται τρανῶς, οὐδὲν δὲ σκιερὸν σημεῖον αὐτῆς δικαιολογεῖ τὴν περαιτέρω κατίσχυσιν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ *jus non scriptum*. Πολλοὶ τῶν ἐπιστήμων ἐν Ἑλλάδι νομομαθῶν, ἐν οἷς ὁ Ἄ. Μομφεράτος, ὁ Γ. Φιλάρετος, ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου Δ. Τσιβανόπουλος, ἤλεγξαν ἀλληλοδιαδόχως ἐν πολλοῖς τὴν ἰσχύουσαν ἐν Ἑλλάδι νομοθεσίαν, ἀπεκάλυψαν τὰ ἐπ' αὐτῆς ἀναφύοντα ἔλκη καὶ ἐζήτησαν τὴν ἄμεσον αὐτῶν ἀποκοπὴν πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἀστικός Κώδῆξ ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπάρχει, πλὴν ἐάν ἀποκαλέσωμεν ὑπαρξίν τὴν ἐν τοῖς πλείστοις ἐκ διαμέτρου ἀντιστρατευομένην διάταξιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐπιβαλλομένους σήμερον κανόνας[...]. Ὁ Ποινικός Κώδῆξ ἀντιστοιχεῖ εἰς ψυχολογικὰς μελέτας τῶν παρελθόντων αἰώνων, ἐνῶ ἄλλα αἷτια διαφόρως ἐπιδρῶντα ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου παράγουσι σήμερον τὰς ἐγκληματικὰς πράξεις. Τὴν δὲ νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ Συντάγματος, τῆς παρωδίας ταύτης φιλελευθέρου καὶ ἐλλόγου Πολιτείας. Ἀρκεῖ τῷ περιέρῳ ἢ ἀναδίφησις τῶν σελίδων, ἐν αἷς κανονίζονται ἢ βουλευτικὰ καὶ αἱ ἄλλαι ἐκλογαί, τὰ δικαιώματα τῶν ἐκλεξιμῶν καὶ τῶν ἐκλογέων καὶ ἐν αἷς ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους διήκει τροπαιοῦχος καὶ σκηπτροῦχος ὁ παραλογισμὸς.

Ἐν τῇ ἀκατασχέτῳ πρὸς τὰ πρόσω πορεία τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἐκδηλωθεῖσα ἀπὸ δέκα ἤδη ἐτῶν, ἀπαιτοῦνται ἕτεροι νόμοι ὑποβοηθοῦντες αὐτὴν εἰς τὸ δυσχερές ἔργον τῆς ἠθικῆς ἀνυψώσεως καὶ τῆς ὑλικῆς προαγωγῆς. Ἐν ἐκάστῳ στίχῳ ἐκάστου ἄρθρου τῆς νέας Νομοθεσίας, ὅπως αὕτη ἀνταποκριθῆ εἰς τὰς προσδοκίας καὶ τὰς εὐχὰς τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἀνάγκη ἀναπόδραστος νὰ ἀναγράφηται πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρερμηνεύσεως ἢ λέξις ἐ ρ γ ἄ τ η ς, ὅπερ καὶ σήμερον ἔτι ἰσοδυναμεῖ ταῖς λέξεσι κ τ ἦ ν ο ς, δ ο υ λ ο π ἄ ρ ο ι κ ο ς, ν ε υ ρ ὅ σ π α σ τ ο ν,

τυφλόν ὄργανον, δοῦλος χαμερπής. Κάτω οἱ δολοφονοῦντες τήν Ἑλληνικήν κοινωνίαν θεσμοί. Θέλομεν τήν μεταρρύθμισιν ἡμεῖς, θέλει καί ἀπαιτεῖ τήν ἀπόδοσιν τῶν ληστρικῶς ἀρπαγέντων δικαιωμάτων αὐτοῦ ὁ ἐργάτης. Ἐνηλικιωθεῖς ἤδη, εἶναι ἄξιος χειραφετήσεως, ἀναπτυχθεῖς ἠθικῶς εἶναι ἄξιος νά ποδηγετήσῃ αὐτός ἑαυτόν. Καί ἡ σύγκλησις Ἐθνοσυνελεύσεως, τοιαύτην ἐχούσης τήν βάσιν, ἀπέβη, τό γε νῦν ἔχον, ἀνάγκη ἀναπόδραστος καί καθήκον ἐπιτακτικόν (φ. 30).

B.- Ἐργάσιμες ὥρες καί ἡμέρες

Καλόν φρονοῦμεν θά ἦτο, ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἀνακινήσει τοῦ ἐργατικοῦ ζητήματος, ὅπερ ἀφορᾷ τά ἐννενήκοντα ἐννέα ἑκατοστά τῆς ἀνθρωπότητος, νά μή ὑποληφθῶσι καί οἱ Ἕλληνες ἐργάται τῆς συζητήσεως θεμάτων τινῶν, τά ὅποια, καίπερ μή ἐπιδρῶντα οὐσιωδῶς ἐπί τῆς λύσεως τῶν μεταξύ Ἐργασίας καί Κεφαλαίου διαφορῶν, θά ἠδύναντο οὐχ ἦττον νά παράσχωσι ποιάν τινά ἀνακούφισιν καί βελτίωσιν τῶν ἔργων τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἄνευ κλοισμῶν βιαίων καί ἐπιβλαβῶν εἰς τὰς βιομηχανικάς διευθύνσεις, αἱ ὅποια ἄλλως καί ἐκ τῆς τυχούσης περιστολῆς τῶν κερδῶν οὐδέν παράπονον θά ἐδικαιούντο νά ἀπευθύνωσι κατά τῶν παραγωγῶν αὐτῶν.

Ἐν ζητήματι, τό ὅποion δέον νά μελετηθῇ καί παρ' ἡμῖν, παρά τήν ἀσυστηματοποιήτως καί ἀποκεντρωτικῶς ἀσκουμένην ἔτι βιομηχανίαν, εἶνε τό τῶν ἐργασίμων ὥρῶν. Αἱ ἐργάσιμοι ὥραι ἐν τῇ σημερινῇ ἐντάσει τῆς κοινωνικῆς δράσεως εἶνε πολλαί, ὑπερβαλλόντως ἐξαντλοῦσαι τόν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν· καί εἶνε ἤδη ἐπιστημονικώτατα ἀποδεδειγμένον ὅτι συνεχῆς καί παρατεταμένη ἐργασία πέραν τῶν ὀκτώ ὥρῶν ἀπεργάζεται ὄχι μόνον τόν ἴδιον, ἀλλά καί τῶν ἐπιγόνων τόν ὄλεθρον. Ὁ ἐργάτης ὁ ὅποιος μοχθεῖ ἐπί δώδεκα καί δεκαπέντε ὥρας καθ' ἑκάστην, δέν εἶνε δυνατόν οὔτε ἠθικήν τινά ἀξίαν νά ἔχη ἐν τῇ Κοινωνίᾳ καί οἰκογενείᾳ, οὔτε αἰσθητήν τινά δύναμιν ἐν τῇ Πολιτείᾳ, ἐνῶ σύναμα ὁ ἐγκέφαλος αὐτοῦ φέρεται πρός παντελεῖ πνευματικῆν ἀτροφίαν, ἥτις μόνον εἰς τά κατώτερα εἶδη ἀπαντᾶται. Ἀποβαίνουσι δέ διά τόν λόγον τοῦτον

εἰς ἄκρον παράλογοι καὶ τῶν ἠθικολόγων αἰ πρὸς ἠθικοποίησιν τοῦ λαοῦ δῆθεν προσπάθειαι, ἀφ' ἑτέρου δέ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ εἰλικρινῶς ἀγωνιζομένων αἰ ἐλπίδες μάταιαι. Ἀνάγκη ὅθεν, ἀφοῦ τό κακόν εἶνε πασίδηλον ὅτι δέν δύναται νά θεραπευθῆ κατά τήν μέθοδον ταύτην, νά ἐξευρευθῆ ἄλλος τις τρόπος, μέσον τι παρέχον εἰς τούς ἐργάτας χρόνον διαθέσιμον πρὸς ἠθικήν αὐτῶν ἀνάπτυξιν καὶ ἀνθρώπινον ἐπομένως δρᾶσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὅπερ κεῖται ἐν τῇ ἐλαττώσει καὶ τῇ ἐπιστημονικωτέρᾳ διακανονίσει τῶν ἐργασίμων ὥρῶν. Ὑπάρχουσι τόσοι ἐργάται τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων, μένοντες ἀργοί ἢ καὶ ἐργαζόμενοι ἀντί ἐλαχίστου, οἱ ὅποιοι ἀμέσως ἐκ τῆς ὀλιγοστεύσεως ταύτης θά εὔρισκον ἐργασίαν. Εἰς τό ὑποδηματοποιεῖον λ.χ. εἰς τό ὅποῖον ἐργάζονται σήμερον πέντε, αὔριον θα εἰργάζοντο ὀκτώ χωρίς ἐντεῦθεν νά ἐλαττωθῶσι καὶ τά κέρδη τοῦ μικροκαταστηματάρχου, ὁ ὅποιος θά τά ἐπωφελεῖτο ἐκ τῆς καταναλώσεως. Ἐπαξ δέ τεθείσης τῆς ἀρχῆς, τά πράγματα θά ἔβαινον εἶτα ὀμαλῶς, καὶ μετὰ παρέλευσιν οὐ πολλοῦ χρόνου οἱ ἐργάται ἀναπτυσσόμενοι θά κατελάβανον τήν προσήκουσαν εἰς αὐτούς θέσιν ἐν τῇ Κοινωνίᾳ ἣτις θά ἦτο καὶ ἡ μόνη θέσις ἢ δέ ἀνάμιξις αὐτῶν ἐν τῇ Πολιτείᾳ θά ἀπέβαινε σωτηρία διά τόν καθόλου ἄνθρωπον, οἷσι γέγραπται ἤδη ὅτι «οἱ ἐργάται θέλουσι σώσει τόν κόσμον».

Ἄλλο ζήτημα, χρῆζον ἐπίσης συντόνου προσοχῆς καὶ συντόμου λύσεως, εἶνε ἡ καθιέρωσις μιᾶς τοῦλάχιστον ἡμέρας ἀργίας κατά πᾶσαν ἐβδομάδα, οἷα εἶνε ἡ ὑπό τῆς Ἐκκλησίας καθιερωμένη Κυριακή⁵³. Μία τοιαύτη ὀλόκληρος ἡμέρα θά συνετέλει θαυμασίως

53. Γιά τήν ἐξέλιξη τοῦ θεσμοῦ τῶν ἡμερῶν ἀργίας στήν χώρα, βλ. Γκοῦτος, Ἡμέρες ἀργίας στήν τουρκοκρατούμενη καὶ στήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα μέχρι τό 1915, περ. Μνημοσύνη ΙΑ 1988-1990 244 ἐπ. = Ἐπιθ. Ἐργ. Δικαίου 1992 817 ἐπ. Ἡ Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν ἔγραψε τήν 19.2.1891: «Ὁ σύνδεσμος τῶν ἐμποροῦπαλλήλων, ἀποτελούμενος ὡς ἐπί τό πολύ ὑπό ζωηρῶν καὶ εὐσταλῶν νέων, γενναίως προέβη εἰς τήν ἐπιδίωξιν τῆς ἐπιτεύξεως τοῦ σκοποῦ τούτου, κηρύξας πρό τινος γενικήν ἀπεργίαν κατά τῶν προϊσταμένων αὐτῶν, οἷτινες ἤθελον νά ἔχωσιν αὐτούς ἐγκεκλεισμένους ἐντός τῶν

εἰς τὴν ἀληθῶς χριστιανικὴν μόρφωσιν τοῦ ἥθους, θά παρείχε δὲ εἰς τὸ σῶμα καὶ εἰς τὸ πνεῦμα δυνάμεις οὐχὶ ὀλίγας διὰ τὸ ἔργον τῆς ἐπομένης.

Ἐκ τῆς συζητήσεως τῶν θεμάτων τούτων, θέλουσι προκύψει καὶ ἕτεραι ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας εἶνε ἐπίσης ἐπάναγκες νὰ κατανοήσωσι πάντες οἱ ὅπως δῆποτε ἐργαζόμενοι καὶ περιμένοντες νὰ ζήσωσιν ἐκ τῶν ἡμερομισθίων· ἀλλ' ἐπὶ τῶν δύο τούτων θεμάτων εἶνε ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον ὡς τάχιστα νὰ ἐνασχοληθῶσι, διότι ὅσῳ περισσότερον ἀναβάλλουσιν τόσῳ περισσότερος χρόνος χάνεται, τόσῳ ὑποχθονιώτερον αἱ δυνάμεις ἐκριζοῦνται, ἡ ὑγεία φθίνει καὶ ἡ οἰκογένεια πάσχει (φ. 18).

Γ.- Κοινωνικὴ ἀσφάλισις

Ἡ Πολιτεία ἰδιαζόντως μεριμνᾷ περὶ τὰς εὐς τινος πνευματικῶς ἐργαζομένων ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους μεταχειρίζεται εἰς τὴν ἰδίαν τῆς ὑπηρεσίαν, μετὰ τὴν λήξιν τῆς ὁποίας ἢ μᾶλλον μετὰ τὴν συμπλήρωσιν ἐτῶν τινῶν ἐν αὐτῇ, παρέχουσα εἰς αὐτοὺς ποσοστὸν τῆς ὀφειλομένης βοήθειάς πρὸς γλίσχραν ἀλλ' ὅπωςδῆποτε ἐπαρκῆ ἐξασφάλισιν τῶν κυριωτέρων ἀναγκῶν τῆς ζωῆς. Οἱ ἐργάται οὗτοι, οἱ ἐνίοτε πολὺ ὀλιγώτερον ἐργαζόμενοι τῶν κυρίως παραγωγῶν, εἶναι ὅπωςδῆποτε εὐέλπιδες ὅτι, ἐάν συμπληρώσουν εἴκοσι λ.χ. ἔτη ἐν τῇ δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ, δέν θά ἀποθάνωσι τῆς πείνης καὶ ἂν ἀκόμη στερηθῶσιν ὅλων τῶν ἄλλων· διότι τὸ μετοχικὸν ταμεῖον, εἰς ὃ ἐκάστοτε κατέθετον μικρὸν τι ποσὸν ἐκ τοῦ ὀλίγου τὸ ὁποῖον ἐλάμβανον, θά εἶναι ὀφειλέτης αὐτῶν μέχρι θανάτου, ἂν ἢ καὶ πέραν αὐτοῦ.

Οἱ ἐργάται ὅμως οἱ παρέχοντες αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν εἰς τὴν καθόλου κοινωνίαν καὶ πολιτείαν, οἱ συντελοῦντες εἰς τὴν ἱκανο-

καταστημάτων αὐτῶν καὶ κατὰ τὴν ἱεράν τῆς Κυριακῆς ἡμέραν [...]. Μετὰ μεγάλης ἡμῶν εὐχαριστήσεως εἶδομεν τὴν προχθὲς Κυριακὴν κεκλεισμένα τὰ πλεῖστα ἐμπορικὰ καταστήματα τῆς ὁδοῦ Αἰόλου καὶ μετ' ἐπαίνων ἀναγράφομεν ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα αὐτῶν. (Παρατίθεται κατάλογος 46 καταστημάτων μετὰ τὰ ὀνόματα τῶν καταστηματαρχῶν). Βλ. καὶ ὑποσημ. 43.

ποίησιν ὄλων τῶν ἀναγκῶν πλείστου μέρους ἀνθρώπων χωρίς αὐτοὶ νά δύνανται ποτέ νά ἱκανοποιήσωσι τὰς ἰδικὰς των, οὐδέ τῆς ἐλαχίστης προστασίας ἀπολαμβάνουσιν, οὐδέ τῆς παραμικρᾶς προσοχῆς κρίνονται ἄξιοι ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἢ ὅποια γνωρίζει μόνον νά ζητῆ παρ' αὐτῶν φόρους καὶ στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας, ὅταν οἱ διπλωματικοὶ παραλογισμοὶ φθάσωσι τὸ κατακόρυφον. Ὁ σιδηρουργός, ὁ ὁποῖος σήμερον παραδίδει εἰς τὸν γεωργὸν τὸ ἄροτρον καὶ τὴν ἀξίνην διὰ τῶν ὁποίων ζῆ κοινωνία καὶ πολιτεία, αὔριον, ὅταν θά ἐξαντληθοῦν αἱ δυνάμεις του, δέν θά ἔχη οὐδέ τὸ ἀθλιέστερον ἄσυλον εἰς ὃ νά διέλθῃ τὰς ἡμέρας τοῦ γήρατός του· ὁ ράπτῃς, ὁ ὑποδηματοποιός, ὁ πλανόδιος προμηθευτὴς τῶν χρειωδῶν μας, εἶναι ἐπίσης ἐκτεθειμένος εἰς τὸν κίνδυνον τοῦτον, οὐδέ δύναται νά τὸν ἀποφύγῃ, ἐκτός ἐάν ἐβασάνισεν ἀσπλάγγως κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς του ἐαυτὸν ἀποταμιεύων ὄβολόν πρὸς ὄβολόν, ὅτε πάλιν δέν ἔχει ἔτη γήρατος ἵνα διέλθῃ, διότι τὸ γῆρας ἐξωφλήθη ὑπὸ τῶν ταλαιπωριῶν. Ὁ κτίστης, ὁ ὁποῖος κατακόπτει τὸ σῶμά του ὀρθὸς ἐργαζόμενος καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, τί θέλει ἀπογίνῃ μεθαύριον ὅταν τὰ γόνατά του ἀδυνατήσωσι νά ἀνέρχωνται καὶ κατέρχωνται τὰς ἐπικινδύνους κλίμακας ὑψηρόφων οἰκοδομουμένων οἰκιῶν; Ἀφίνω ὅτι καὶ ἄλλοι ὄχι ὀλίγοι εἶναι οἱ ἐπαπειλούμενοι κίνδυνοι· ἀναγινώσκωμεν καθ' ἐκάστην ὅτι ὁ δεῖνα ἐργάτης ὁ ἐργαζόμενος ἐν τινὶ μηχανουργίῳ, πατήρ πολυμελοῦς οἰκογενείας, ἀπώλεσε τὸν πόδα ἢ τὴν χεῖρα, δι' ὧν ἐκέρδιζε τὸ μαῦρο ψωμί καὶ διετήρει ταύτην· τί θά γίνῃ αὔριον ἢ δυστυχῆς αὕτη οἰκογένεια; Ὁ κτίστης, ὁ ἐργαζόμενος εἰς τὸ μεταλλουργεῖον, εἰς τὸ πλοῖον καὶ εἰς τόσα ἄλλα ἐπικίνδυνα ἔργα, διατρέχει καθ' ἐκάστην τὸν κίνδυνον νά ταφῆ ἐξ ὄλως τυχαίας ἢ καὶ ἀξιοποίνως ἀπροβλέπτου περιστασεως, καὶ ὅμως ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ οὐδεμιᾶς ἐντεῦθεν θέλει τύχη βοήθειας. Ἀλλά τοῦτο εἶναι ὀλέθριον εἰς τοὺς ἐργάτας· καὶ ὑπὸ τὴν ἀτομικὴν καὶ ὑπὸ τὴν γενεολογικὴν ἔποψιν εἶναι φρικτὸν ἔγκλημα, τὸ ὁποῖον ἐκτός τῆς πολιτείας καὶ οἱ ἴδιοι ἐργάται διαπράττουσιν μὴ συνεργόμενοι καὶ συσκεπτόμενοι περὶ τῶν προσφορωτέρων μέσων πρὸς περαιτέρω θεραπείαν τοῦ πράγματος.

Ἄνωτέρω ὑπέδειξα τὴν πολιτείαν, καὶ περ γνωρίζων ὅτι ὑπάρ-

χουσι πολλοί οἱ ὅποιοι θά μοί ἔλεγον ὅτι τοῦτο θά ἠδύναντο νά ἐπιτύχωσι τά καθ' ἕκαστα σωματεῖα καί καθ' ὄν τρόπον νῦν λειτουργοῦσι. Ὁ λόγος τῆς προτιμῆσεως εἶναι προφανής, διότι ἡ πολιτεία μόνη θά εἶχε τό κῦρος καί τήν δύναμιν νά διεξαγάγη τοιαύτην προστατευτικήν τῶν ἐργατῶν μέριμναν, ἀφ' ἑτέρου δέ αὐτή μόνη εἰς τοιαῦτα ζητήματα ἀποκλειστικῶς ἀσχολουμένη θά ἐπέδρα καί ζωτικότερον, ὑποκειμένη εἰς αὐστηρόν ἔλεγχον.

Τό ζήτημα ὅμως τοῦτο δέον νά μελετηθῆ ὑπό πάντων τῶν ἐργατῶν μετά ζέσεως. Ἀφοῦ καί οὔτοι χορηγοῦσι τόσας ὑπηρεσίας ἀναγκαιοτάτας εἰς τό ἔθνος, νά εἴπωμεν οὕτω, δέον καί οὔτοι νά λαμβάνωσι, μετά τήν συμπλήρωσιν τοῦ πεντηκοστοῦ λ.χ. ἔτους καί τριακονταετοῦς ἐργασίας, ἀνάλογον πρός ἄλλους ὑπαλλήλους σύνταξιν. Ὅσον δύσκολον καί ἄν φαίνεται τό πρᾶγμα, γίνεται ἐν τούτοις λίαν εὐκατόρθωτον, ἅμα οἱ πολλοί τό σκεφθῶσι καί ἀποφασίσωσι νά προκαλέσωσι τήν Πολιτείαν ἐπί τούτου (φ. 20).

[...] Τοῦτο εἰς πολλούς φαίνεται δύσκολον καί διότι δέν ὑπάρχουσι κέντρα ἐργασίας καθωρισμένα καί διότι μόνιμος ἐργασία καί διαρκής δέν ὑπάρχει, ἐκτός τῶν ἄλλων λόγων οἱ ὅποιοι θά ἐγέννων δῆθεν σύγχυσιν καί περιπλοκήν εἰς τάς ἐκατέρωθεν σχέσεις. Τόν τρόπον τῆς ἐπιτεύξεως τούτου θά δείξω νῦν, καί περ γνωρίζων ὅτι μελετώμενος καλήτερον δύναται νά ὑποστῆ τροποποιήσεις τινάς.

Ἐν τῇ σημερινῇ καταστάσει, τό κύριον γνώρισμα τῆς κοινωνίας εἶναι ὁ μισθός, ὅπως ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἦτο ἡ δουλεία καί μεταγενεστέρως ἡ δουλοπαροικία· ὁ μισθός δέ τόν ὅποιον ἕκαστος λαμβάνει παρέχων ὑπηρεσίαν τινά εἶναι καί ὁ κύριος χαρακτηρισμός τοῦ ἐργάτου ἀπό τοῦ μή τοιούτου· ὁ τραπεζίτης δέν εἶναι ἐργάτης μισθωτός, διότι δέν παρέχει ὑπηρεσίαν δυναμένην νά ἐκτιμηθῆ κατά λόγον παραγωγικόν, τοῦθ' ὅπερ δύναμαι νά εἴπω καί διά τόν ἐργοστασιάρχη τόν στηριζόμενον ἐπί τοῦ ἀψύχου κεφαλαίου, ἀλλά πλουτοῦντα μόνον διά τῆς παρεχομένης εἰς αὐτόν ἐργασίας ὑπό πολλῶν δυστυχούντων. Ἡ διάκρισις ὅθεν θά γίνῃ κατά πρῶτον μεταξύ ὑπομισθίων, ἐργαζομένων τούτέστιν ὑπό ἡμερήσιον, ἐτήσιον μισθόν (εἴτε ὡς ὑποδηματοποιῶν, ραπτῶν, κτιστῶν, ἀρτοποιῶν, εἴτε ὡς ἐγγραμμάτων οἰασδῆποτε διακλαδώσεως) καί μεταξύ μι-

σθοδοτῶν ὡς διευθυντῶν, ἐργαστηριαρχῶν, καταστηματαρχῶν, οἰουδήποτε κλάδου ἐμπορίας ἢ βιομηχανίας. Τό γραφεῖον τῆς στατιστικῆς τῶν ἐργατῶν θα πληροφορῆται καί θά γνωστοποιῆ ἐκάστοτε τίνες ἐργάζονται ὑπό τήν μίαν καί τίνες ὑπό τήν ἑτέραν ιδιότητα. Μετά τήν διάκρισιν ταύτην καί καταγραφὴν τῶν ὑπομισθίων εἰς ἴδια ἐπὶ τούτῳ βιβλία, τά μητρῶα τῶν ἐργατῶν, οἱ ὑπομισθιοὶ θέλουσι φέροι τήν ἐκ τοῦ νόμου ἐν πρώτοις καί βραδύτερον τήν ἐκ τοῦ συμφέροντός των ὑποχρέωσιν νά δίδωσι κατά πᾶσαν ἐναλλαγὴν ἔργου ἢ μισθοδότου ἀκριβῆ σημείωσιν ἐν τῷ γραφείῳ τῆς στατιστικῆς, ἐν ᾧ τόπῳ ἕκαστος ἐργάζεται ἢ ἀπέρχεται πρὸς παροχὴν τῆς ἐργασίας του.

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου οὐδεμία θέλει γενναῖσθαι συγχυσις οὔτε εἰς τήν πολιτείαν οὔτε εἰς τήν κοινωνίαν, καθόσον ἕκαστος ἐργάτης ὁ ὁποῖος τήν μίαν ἡμέραν εἰργάζετο βιβλιοδετῶν καί τήν ἄλλην ξυλοσχίζων δέν θά ἔχη νά κάμῃ ἄλλο τι ἢ, μόλις ἔπαυσε τό ἔργον του — ὁ μισθός του δηλαδή ὡς βιβλιοδέτου — καί μόλις ἤρχισεν ὁ νέος του μισθός ὡς ξυλοσχίστου, ἀντί νά πορευθῆ εἰς τήν οἰκίαν του ἢ εἰς τήν ἐργασίαν του, νά λάβῃ τήν εὐθύ ἄγουσαν εἰς τό πολύτιμον δι' αὐτόν γραφεῖον τῆς στατιστικῆς καί νά κάμῃ ἐνυπόγραφον τήν γνωστοποιήσιν του.

Ἡ πολιτεία, γνωρίζουσα οὕτω τοὺς ἐργάτας, θέλει διατελεῖ ἐν πλήρει γνώσει καί τῶν μισθοδοτῶν, οἱ ὁποῖοι θέλουσι φέροι ἰδίαν ἐπίσης ὑποχρέωσιν νά παρέχωσι τακτικὴν σημείωσιν τῆς ἡμέρας καθ' ἣν προσῆλθεν ἐργάτης τις εἰς τήν ὑπηρεσίαν των καί τοῦ μισθοῦ καθ' ὃν συνεφωνήθη ἡ ὑπηρεσία αὕτη. Μετά τήν παραλλήλῃσιν καί τήν ἐπισφράγισιν τῆς ἀκριβείας τῶν δηλώσεων τούτων ἐν τῷ ὡς εἴρηται γραφείῳ, ἄρχεται ἡ ἐργασία τοῦ Μετοχικοῦ Ταμείου. Τό Μετοχικόν Ταμεῖον δύο τρόπους ἔχει πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ του ὡς πρὸς τὰς καταβολάς· ἢ νά λαμβάνῃ ταύτας ἀμέσως παρά τῶν ἐγγραφομένων εἰς τά μητρῶα ἐργατῶν, ὅπερ εἶνε πολυπλοκώτερον καί ἀπαιτεῖ χρόνον πολλοῦ κατατριβῆν, ἢ νά ἀπευθύνῃται εἰς τοὺς μισθοδότας, ὅπερ εἶνε εὐκολώτερον καί μᾶλλον βέβαιον. Οἱ μικροὶ καί πτωχοὶ πλειστάκις μισθοδοταὶ θα νομίσωσιν ἐνταῦθα ὅτι πρόκειται νά ἐξασφαλισθῶσιν οἱ ἐργάται εἰς

βάρος ἰδικόν των· τοῦτο, ὅπερ, ἐάν ἡλήθευε, θά ἦτο οὐχ ἦττον δίκαιον, ὅσον δίκαιον θά ἦτο νά ζητήσωσι καί αὐτοί ἄλλοθι δικαιοσύνην, δέν εἶνε ὀρθόν· καί δέν εἶνε ὀρθόν, διότι οἱ μισθοδοταί θά ἔχωσιν εἰς χεῖρας των τοὺς μισθοὺς τῶν ἐργατῶν ἀπό τοὺς ὁποίους θά κάμνωσι ὑπ' εὐθύνην των τὰς καταβολάς, ἀφοῦ ὅμως πρότερον ὀρισθῆ μέτρον μισθοῦ τό ὁποῖον νά μή δύναται νά κατέρχηται ἔνεκα τῆς πλεονεξίας καί τῆς αἰσχροκερδείας τῶν μισθοδοτῶν. Ὁ μισθοδότης ὑποδηματοποιός λ.χ. ὁ ὁποῖος σήμερον πληρώνει εἰς τόν Α ἐργάτην τρεῖς δραχμάς ἢ τέσσαρας ἢ καί δύο, ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης του, τότε θά ἦνε ὑποχρεωμένος νά μή πληρῶνῃ ποτέ ἔλασσον τῶν τεσσάρων ἐπὶ παραδείγματι, καί ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων θά δίδῃ καθ' ἐκάστην διὰ λογαριασμόν τοῦ Α ἐργάτου ὅσον ὑπολογισθῆ ὅτι πρέπει νά δίδωσιν οἱ πληρώνοντες 2-3-4-5 καί πλέον δραχμάς μισθόν ἡμερήσιον ἢ καί μηνιαῖον καί ἐτήσιον κατ' ἀναλογίαν. Εὐκολώτερον ὅθεν θά ἦγε εἰς τόν ταμίαν νά εἰσπράττη παρ' ἐνός διὰ πλείονας, ὁ ὁποῖος θά ἦνε καί ἀξιόχρεως, διότι θά παρέχῃ ἐπὶ τούτῳ ἐγγύησίν τινα, παρά νά ἀναζητῆ ἕνα ἕκαστον, ὁ ὁποῖος ἄλλως μή ἐπαρκῶν πλειστάκις εἰς τὰς ἀνάγκας του θά διατελῆ ἐν ἀκαταναγκαστῷ ἀδυναμία. Τῶν καταβολῶν τούτων, αἵτινες θέλουσιν ὀρισθῆ οὕτως ὥστε πᾶς ἐργάτης συνεισενεγκῶν εἰς τό ταμεῖον ἀνάλογον τοῦ μισθοῦ του μέρισμα, 5, 10, 20, ἢ 50 λεπτά καθ' ἡμέραν νά δικαιούται μετὰ τήν συμπλήρωσιν τοῦ τριακοστοῦ ἔτους εἰς μηνιαῖον ἐπίδομα ἀνάλογον πρὸς τοὺς πόρους τοῦ Ταμεῖου καί τὰς βιωτικὰς ἀνάγκας, θέλουσι λαμβάνει ἐπισήμους δικαιοπαρόχους ἀποδείξεις οἱ ἐργάται, μηδέποτε ἀπαλλοτριουμένας.

Τοιοῦτον ἐν γενικῷ διαγράμματι τό Μετοχικόν Ταμεῖον, ὃ ὑποβάλλω εἰς τήν μελέτην πάντων τῶν ἐργατῶν καί ἐργατριῶν· ὑπάρχουσιν ἐν τῷ μεταξύ ἐνδοιασμοί τινες φαινόμενοι δύσλυτοι εἰς τόν κατ' ἐπιφάνειαν ἐξετάζοντα τὰ πράγματα, ἀλλά βαθυτέρα ἐπίγνωσις, σύμβουλον ἔχουσα καί τόν νόμον τῆς ἐξελίξεως, θέλει ἀπλοποιήσῃ τό πρᾶγμα καί καταστήσῃ αὐτό ὅσον πρᾶγματι εἶνε ἀπλοῦν (φ. 22).

Δ.- Λαϊκά ταμιευτήρια

Τά ταμιευτήρια είναι καθιδρύματα ἠθοποιά· διότι διά τῆς συστάσεως αὐτῶν ἐνισχύεται ἡ οἰκονομία, ἡ ἐγκράτεια, ἡ πρόνοια. Ὁ φιλόπρονος ἐργάτης, ὅταν ἠξέυρη ὅτι ἡ δραχμή, τήν ὁποίαν καθ' ἐβδομάδα θά καταθέτη εἰς τό ταμιευτήριον, δέν διατρέχει τόν κίνδυνον, ὃν θά διέτρεχεν ἐντός τοῦ ἔρμαρίου του, τοῦ νά καταναλωθῇ εἰς πρώτην τυχαίαν περίστασιν, ὅτι ἐκτός τούτου δέν θά μείνη ἄκαρπος, ἀλλά τούναντίον θά πολλαπλασιασθῇ, βεβαίως ὁ ἐργάτης οὗτος θά φιλοτιμῆται χάριν ἑαυτοῦ καί τῆς οἰκογενείας του νά οἰκονομῇ ὅσον ἔνεστι πλειοτέρας δραχμάς καθ' ἐβδομάδα, ἵνα καταθέσῃ αὐτάς εἰς τό ταμιευτήριον, μέ τήν βεβαίαν ἐλπίδα ὅτι ἡμέραν τινά θά ἔχη ν' ἀποκομίσῃ ἐκεῖθεν ἢ αὐτός ἢ ἡ οἰκογένειά του ὄχι εὐκαταφρόνητον ποσόν. Δέν θά περιφρονῇ ἐπομένως τά εὐτελεῖ περισσεύματά του, δέν θά ἐξοδεύῃ αὐτά εἰς τό οἰνοπωλεῖον καί εἰς τό καφενεῖον. Θα διδάσκη δέ καί τό τέκνον του νά πράττῃ τό αὐτό, δηλαδή νά αποταμιεύῃ· ὁμοίως ὁ κύριος τόν ὑπηρετήν του ἢ τήν ὑπηρετήριάν του, ὁ ἐργοστασιάρχης τούς ὑπαλλήλους του, ὁ διδάσκαλος τούς μαθητάς του. Καί οὕτω ἕκαστος ἀποταμιεύων ἐλπίζει ὅτι μίαν ἡμέραν θά βελτιώσῃ τήν τύχην του καί τήν κατάστασιν του.

Τά ταμιευτήρια εἶναι σήμερον διαδεδομένα πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης. Μόνη δέ ἡ Ἑλλάς ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν καί τοῦ κανόνος τούτου· μάλιστα δέ πολλήν σπουδαιότητα ἔχουσι τά λεγόμενα ταχυδρομικά ταμιευτήρια, ἅτινα ἐπρόκειτο νά εἰσαχθῶσι καί παρ' ἡμῖν τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἀξιοτίμου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου καί πρώην Γενικοῦ διευθυντοῦ τῶν ταχυδρομείων καί τηλεγράφων κ. Νεοκλέους Καζάζη καί ἅτινα ἔμειναν ἀτυχῶς ἐν σχεδίῳ, ἔνεκα τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ κ. Καζάζη ἀπό τῆς γενικῆς διευθύνσεως τῶν ταχυδρομείων [...]. Αἱ τράπεζαι δέν δέχονται πρός κατάθεσιν ποσά κατώτερα τῶν 100 δραχμῶν.

Συνιστᾶται ἤδη κατ' αὐτάς «ταμιευτήριον τῶν ἐργατῶν», ἔδραν ἔχον τās Ἀθήνας, παραρτήματα δέ ἐν Πειραιεῖ καί ἐν ἄλλαις κατά μικρόν πόλεσι, πρός τόν σκοπόν τῆς παρ' αὐτῷ καταθέσεως τῶν

οικονομιῶν παντός προσώπου. Ἡ δὲ λειτουργία αὐτοῦ ἔσται ἐν συνόψει ὡς ἐξῆς.

Πᾶς καταθέτης τοῦ ταμιευτηρίου θά λαμβάνη παρ' αὐτοῦ βιβλιάριον, ἐν ᾧ θά ἐγγράφονται τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκάστοτε κατατιθέμενα χρηματικά ποσά, μέχρι τῆς μιᾶς δραχμῆς κατ' ἐλάχιστον, καί πᾶσαι αἱ ἐπιστροφαί αὐτῶν καί οἱ τόκοι· διότι τὰ κατατιθέμενα ἀποφέρουσι τόκον σύνθετον καί ἐπιστρέφονται μετ' αὐτοῦ ὅταν ζητηθῶσι, καθ' ὠρισμένας πάντοτε διατυπώσεις καί ἐντός χρονικῶν διαστημάτων ἀναλόγων πρὸς τὰ ἐπιστραφησόμενα ποσά.

Διευθύνται σχολείων καί ἐταιριῶν ἀλληλοβοηθείας δύναται νά μεταγράψωσιν ἐν ἰδίῳ βιβλιαρίῳ καταθέσεων τὰ ἐν τοῖς βιβλιδίοις τῶν μαθητῶν ἢ ἐταίρων σημειούμενα κατώτερα τῆς μιᾶς δραχμῆς ποσά μέχρι τῶν λεπτῶν 5, τοῦτο δὲ τό βιβλιάριον μόνον θ' ἀναγνωρίζηται ὑπὸ τοῦ ταμιευτήριου.

Το ταμιευτήριον τῶν ἐργατῶν θά διευθύνῃ συμβούλιον ἐξ εὐπολήπτων καί ἀνεγνωρισμένης τιμότητος προσώπων, ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν συμπληρωσάντων τό 25 ἔτος τῆς ἡλικίας των καταθετῶν. Τό συμβούλιον τοῦτο θέλει φροντίζειν περί τῆς ἀσφαλοῦς καί ἐπικερδοῦς διαθέσεως τῶν καθ' ἐβδομάδα ἀθροιζομένων ἐκ καταθέσεων χρηματικῶν ποσῶν.

Ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ταμιευτηρίου τούτου εἶνε τοιοῦτος, ὥστε καί κατάχρησις νά εἶνε ἀδύνατος ὑφ' οἰουδήποτε προσώπου καί τὰ χρήματά νά ὦσιν ἀσφαλέστατα κατατεθειμένα. Κατ' αὐτάς ὑποβάλλεται ὑπὸ τήν ἐγκρισιν τῆς Κυβερνήσεως τό καταστατικόν. Ἔχομεν πεποίθησιν ὅτι δέν θά μείνῃ ἐργάτης, δέν θά μείνῃ ὑπάλληλος οἰουδήποτε ἐμπορικοῦ καί βιομηχανικοῦ καταστήματος, δέν θά μείνῃ ὑπηρέτης καί ὑπηρέτρια, ὑποδηματοκαθαριστής καί ὠψοπώλης, ὅστις δέν θα σπεύσῃ νά ἐγγραφῇ εἰς τό κοινωφελέστατον καί ἀγαθοεργότατον ταμιευτήριον τῶν ἐργατῶν καί νά λάβῃ τό βιβλιάριόν του. Ζς (φ. 42).

§ 11. Ἀπαντήσεις σέ ἐπικριτές

1. Γράφουσα χθές ἢ «Ἐφημερίς» περί τοῦ «Κοινωνικοῦ Συνδέ-

σμου»⁵⁴, οὗτινος τήν ἰδρυσιν ἀνηγγείλαμεν εἰς τό προχθεσινόν ἡμῶν φύλλον, λίαν ἐπιπλαίως καί ἐν παραπαιούσῃ λογικῇ ταξινομήσει πολυμαθείας καί σοφισμάτων ἐπάγεται τό συμπέρασμα ὅτι ἀστεία, ἂν μή τι ἄλλο, θά ἦτον ἡ ὑπαρξίς τοιοῦτου Συνδέσμου ἐν Ἑλλάδι, ὅπου τό κόμμα ἐκτελεῖ ἄριστα τόν προορισμόν του, ὁ πλοῦτος συσσωρεύεται ὀλοέν ἀπό χειρῶν περισσοτέρων εἰς ὀλιγωτέρας, τά ἐγκλήματα ἐπιτείνονται καί ἡ καθολική εὐημερία ἔχει ἀπαλείψει πᾶσαν διάκρισιν μεταξύ ἀνθρώπων ἀεννάως παραγόντων καί ἀνθρώπων ἀεννάως καταναλισκόντων. Ἐρωτῶμε: Πόσοι μοχθοῦντες διά τήν σήμερον εἶναι ἀπηλλαγμένοι τοῦ φόβου μή δυστυχήσωσιν αὔριον; Ὅλοι τοῦλάχιστον ἡμεῖς οἱ ἐργαζόμενοι δι' ἡμέρας καί νυκτός δέν εἴμεθα ἀπηλλαγμένοι, ἐφ' ὅσον δέ ὁ κίνδυνος οὗτος αἰωρεῖται ὑπεράνω ἡμῶν, οἱ σκοποὶ τοῦ Κοινωνικοῦ Συνδέσμου εἶναι καί σκοποὶ τῶν ἐργατῶν καί μᾶλλον ἀπόρροια αὐτῶν, ὁ χρόνος δέ θα δείξῃ ἂν οἱ Ἕλληνες ἐργάται εἶναι προωρισμένοι νά κλίνωσιν αἰωνίως τήν κεφαλὴν καί ὡς προλετάριοι τῆς ἐσχάτης ταπεινώσεως νά θεωρῶσι τοὺς πολιτικούς καί οικονομολογικούς κερδοσκοποῦς συνδυασμούς τῶν πλουσίων.

Ἡ «Χώρα» λέγει ὅτι σήμερον εὐημεροῦσι μόνον οἱ ἐντίμως ἐργαζόμενοι. Καί τότε, διατί λοιπόν ἡμεῖς δέν ἔχομεν τά ἑκατομμύρια τοῦ Συγγροῦ, ἀφοῦ δέν ὑπάρχει δεκαπεντάωρον τοῦ ἡμερο-
 νυκτίου κατὰ τόν ὁποῖον νά μή ἐργαζώμεθα; Διατί; (φ. 5).

2. Ἐπιστολή τοῦ Δ. Σαλαῶ, τελειοφοίτου τῆς Νομικῆς, στήν ὁποία ἔγραφε μεταξύ ἄλλων:

«Διά τῶν ἀλλεπαλλήλων ὑμῶν ἄρθρων δέν ἐξεδηλώσατε ἀκόμη τί ἐπιδιώκετε. Θά μᾶς εἶπητε ἴσως τήν εὐημερίαν τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Ἄλλ' ἡ φράσις αὕτη εἶνε τοσοῦτον γενική καί τοσαῦτα περιέχει ἐν αὐτῇ, ὥστε ἀπορῶ τῇ ἀληθείᾳ ἂν καί αὐτοὶ οἱ σοσιαλισταὶ καλῇ τῇ ψυχῇ πιστεύωσιν εἰς τήν πραγματοποίησιν αὐτῆς καθ' ὅλον αὐτῆς τό πλάτος. Ἄλλως τε ὁ ζητῶν τι, ὀφείλει νά διαγνώσῃ καί ὀνομάσῃ καί τά μέσα δι' ὧν καθίσταται πιθανή ἡ ἐπιτυχία τοῦ ζητουμένου. Δυστυχῶς ὁμως ὑμεῖς οὐδέν τοιοῦτόν

54. Βλ. ἀνωτ. σημ. 34.

τι μέσον μέχρι τουδε ύπεδείξατε. Ἄλλ' ἀπλῶς πολλάκις ἀντεγράψατε ἐξ ἐτέρων ἐφημερίδων λόγους μεγάλων κοινωνιστῶν, καθ' οὓς ὡς μόνον μέσον θεραπείας προτείνεται ἢ αὐξήσις τοῦ μισθοῦ καί ἢ ἐλάττωσις τῶν ἐργασίμων ὥρῶν [...].

Ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ οἱ κοινωνισταί ἔχουσι μέγα δίκαιον προτείνοντες ὡς λυσιτελῆ τά τοιαῦτα φάρμακα· διότι ἐκεῖ καί τό ἡμερομίσθιον εἶνε ἐλάχιστον καί αἱ ἐργάσιμοι ὥραι εἶναι πολλάί καί ἡ ἐργασία καί τά ἔξοδα οὐκ εὐκαταφρόνητα [...]. Ὁ Εὐρωπαϊός ἐργάτης ἐξοδεύει διά φαγητόν δύο φράγκα, ὁ Ἕλλην χορταίνει δι' ἑνός, καί δι' ἡμίσεος μάλιστα, καί οὕτως ἐπαρκεῖ καί εἰς τάς λοιπὰς του ἀνάγκας· ἐν ἀλλά μόνον ἐν ὀφείλει νά διδαχθῇ ὁ Ἕλλην ἐργάτης, τήν οἰκονομίαν, ἢ μᾶλλον τήν ἐκ τῆς ἠθικοποιήσεως πηγάζουσαν οἰκονομίαν [...]. Ἐπί τοῦ παρόντος ἀρκεῖ νά ζητῶμεν τήν σχετικήν βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ ἐργάτου διά μέσων ἅτινα ἐμμέσως ἄγουσιν αὐτόν εἰς τήν ὁδόν τῆς ἠθικῆς, ἐφαρμόζοντες αὐτά πρὸς ἀποτροπὴν ἐκείνων τῶν ἐλαττωμάτων ἅτινα γενικῶς ἐπί παντός ἐργάτου ἐπικαθίζονται. Οὕτω, ποῖον εἶναι τό κύριον ἐλάττωμα τῶν ἐργατικῶν τάξεων; Κατ' ἐμέ εἶναι ἡ χρῆσις πνευματωδῶν ποτῶν. Ὀφείλομεν λοιπόν νά ἐξετάσωμεν ποῖα τά αἷτια, ἅτινα ὠθοῦσι τόν δυστυχῆ εἰς τά ποτά ταῦτα καί εὐρόντες νά ζητήσωμεν τήν ἀμεσον ἄρσιν αὐτῶν· οὐχί δ' ἀλυσιτελής πρὸς τήν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου εἶναι καί ἡ σύστησις ἐργατικῶν κέντρων, ἐξ ὧν διά παντός νά ἐξορισθῶσι τά ἐπιβλαβῆ ποτά· ἀλλ' οὐχί νομίζω ἀλυσιτελῆ πρὸς τήν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου εἶναι καί τά παραδείγματα ἅτινα ὁ ἐργάτης θά λαμβάνη ἐκ τῶν πράξεων τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας. Ὡστε κατ' ἐμέ ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ εὐρίσκεται ἐν αὐτῷ τῷ ἐργάτῃ, ἐάν δ' ὀπωσδῆποτε τεθῶσιν εἰς ἐφαρμογήν τ' ἀνωτέρω λεχθέντα, τότε ἴσως πλέον ὁ ἐργάτης οὐδεμίαν θά ἔχη ἀνάγκην τῶν κοινωνιστῶν, οὓς τότε γηθοσύμως δύναται ν' ἀποπέμψῃ εἰς τό ἔλεος τοῦ Κυρίου» (φ. 34).

3. Ἀπό τήν ἀπάντησιν τῆς ἐφημερίδας: «Λέγει ὁ ἐπιστολογράφος ὅτι ἀντιγράφομεν ἀπλῶς καί μόνον λόγους μεγάλων κοινωνιστῶν, μηδὲν λυσιτελῶς λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τήν διαφορὰν ἢ ὅποια ὑπάρχει μεταξύ τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐργατῶν καί τῶν ἐλλήνων ἐργατῶν. Ἄ-

ληθῶς, ἡμεῖς οὐδεμίαν εὐρίσκομεν διαφορὰν· ἡ ἐργασία ἐν οἰαδή-
ποτε χώρα καὶ ἂν ἐκτελεῖται εἶναι πάντοτε ἐργασία, ἀδιάφορον ἂν
ὁ ἐργάτης εἶναι γάλλος, ἄγγλος, τοῦρκος ἢ ἔλληνας. Τό ζήτημα θά
ἦτο ἐάν ὁ ἄγγλος ἐργάτης πληρῶνῃται περισσότερο τοῦ ἔλληνας,
ἀλλ' ἡ λύσις τούτου δέν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς, δέν πρόκειται καὶν νά
ἐξετάσωμεν ἂν οἱ ἔλληνας ἐργάται πληρῶνωνται ὀλιγώτερον ἢ
περισσότερον τῶν συναδέλφων των ἐν Εὐρώπῃ, ἀλλ' ἂν ὡς ἐργά-
ται, ὡς μόνοι παραγωγεῖς, πληρῶνωνται ἀνάλογα πρός ὅ,τι παρά-
γουσι. Κατά τοῦτο καὶ τό παράπονον τῶν ἐλλήνων ἐργατῶν εἶναι
ἐντελῶς ὁμοιον πρός ἐκεῖνο τῶν Εὐρωπαϊῶν [...].

Οἱ ἐν Ἑλλάδι ἐργάται δέν γνωρίζουσι δυστυχῶς ὅποια σχέσις
ὑπάρχει μεταξύ τῶν ἐργατῶν ὅλου τοῦ κόσμου καὶ τῶν κοινω-
στῶν· δέν γνωρίζουσιν ὅτι οἱ ἐργάται αὐτοὶ οὗτοι παρήγαγον καὶ
ἀνέπτυξαν τόν κοινωισμόν, τόν ὅποιον ἐπιδιώκουσι δι' ὅλης αὐτῶν
τῆς δυνάμεως σήμερον, ὅτι δηλαδή κοινωνιστάι καὶ ἐργάται εἶναι
ἐν καὶ τό αὐτό πρᾶγμα καὶ ὅτι ὁ κοινωισμός εἶναι ἡ μόνη σωτηρία
τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπό τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας ὑφ' ἣν διατελεῖ
ἡ ἀνθρωπότης» (φ. 35).

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Κεφάλαιο Τέταρτο

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ ΜΕ ΠΡΟΕΔΡΟΥΣ ΣΥΝΔΙΚΑΤΩΝ

§12. Εισαγωγή

1. Ἡ Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν ἐδημοσίευσε σέ 14 φύλλα της, ἀπό 8 Φεβρουαρίου μέχρι 2 Μαρτίου τοῦ 1891, τὰ κείμενα κάποιου συνεργάτη της, στά ὁποῖα αὐτός κατέγραψε τίς συζητήσεις του μέ κάθε ἕναν ἀπό τούς προέδρους 14 ὁμοσυνδικατικῶν σωματείων (συντεχνιῶν) τῆς Ἀθήνας, μαζί μέ τίς ἐντυπώσεις του ἀπό τίς συνεντεύξεις του μέ αὐτούς.

Ἦταν ἡ πρώτη φορά πού δημοσιεύονταν σέ ἀθηναϊκή ἐφημερίδα συνεντεύξεις μέ μικροεπιχειρηματίες, γι' αὐτό ὁ συντάκτης τους διερωτήθηκε γιά τίς ἐντυπώσεις πού θά προκαλοῦσαν αὐτές σέ πολλούς ἀναγνώστες καί γιά «τά εἴρωνα συμπεράσματα εἰς τά ὁποῖα θά προσέφευγον οἱ συνηθισμένοι εἰς συνεντεύξεις μετά πολιτικῶν, βασιλέων, τραπεζιτῶν καί παντός εἴδους ἀργῶν» (φ. 7). Ὁ ἴδιος σημείωσε: Τά ζητήματα τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ «θεωροῦνται ὑπό τῶν πλείστων τεταρτεύοντα, ἂν μή ὄλως ἀνεπίδεκτα προσοχῆς καί δημοσίας συζητήσεως· τίς οἶδε ἂν ἐπισπάσωσιν ἀπλῶς καί μόνον ἐν βλέμμα, χάριν κατανοήσεως τῆς σημασίας τοῦλάχιστον ἦν πρέπει νά ἀποδίδωμεν ὅταν βλέπωμεν εἰς ἑορτάς, ἐπισήμους καί μή, παρελαυνούσας διαδοχικῶς τάς σημαίας τῶν συντεχνιῶν, ἐν μέσῳ κλάδων ἐλαιῶν, εἰς τάς οἰονεῖ ἀστείας ταύτας παρελάσεις» (φ. 9).

2. Τά θέματα πού καταγράφηκαν στά κείμενα τῶν συνεντεύ-

ξεων μπορούν νά όμαδοποιηθοῦν ώς έξής: α) Οί συνθῆκες άσκησης τοῦ έπαγγέλματος από τούς μικροεπιχειρηματίες: κατηγορίες τῶν μικροεπιχειρηματιῶν, τά κέρδη τους, βαθμός ίκανοποίησής τους από τό έπάγγελμα, ποιότητα καί τιμές τῶν προϊόντων ἢ τῶν υπηρεσιῶν τους, είσαγωγή προϊόντων από τό έξωτερικό, φόροι καί δασμοί, αϊτήματα καί διαμαρτυρίες τους πρός τήν κυβέρνηση, παρανομίες μερικῶν μικροεπιχειρηματιῶν ἢ τῶν κρατικῶν όργάνων, άθέμιτος άνταγωνισμός. β) Οί μισθωτοί τοῦ έπαγγέλματος: άμοιβές, ώρες έργασίας, άργία τῆς Κυριακῆς, τεχνική εκπαίδευση, έποχική άπασχόλησή τους. γ) Τό επαγγελματικό σωματείο (συντεχνία): διαδικασία ίδρυσης, επιδιωκόμενοι σκοποί (άγωνιστικοί, άλληλοβοηθητικοί, συνεταιριστικοί), έσοδα καί έξοδα, ποσοτική συμμετοχή τῶν ασκούντων τό έπάγγελμα, συνεοριάσεις, διενέξεις μεταξύ τῶν μελῶν, εξέλιξη τοῦ σωματείου, ίδρυση ένωσης τῶν συντεχνιῶν. δ) Ὁ πρόεδρος τοῦ σωματείου: χαρακτηριστικά του, παράπονά του γιά τούς πολιτικούς καί τόν κομματισμό καί γιά τήν άδιαφορία ἢ τήν άμάθεια τῶν συναδέλφων του επαγγελματιῶν αναφορικά μέ τήν συσσωμάτωσή τους, προτάσεις του γιά τήν βελτίωση τῶν συνθηκῶν άσκησης τοῦ επαγγέλματος, κρίσεις του γιά τήν Έφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν.

Ὁ συντάκτης τῶν κειμένων τῶν συνεντεύξεων σημείωσε σέ ένα από αυτά: «Παρέσχον άναψυχήν είς τούς παρακολουθοῦντας τά τῶν συντεχνιῶν καί συλλέγοντας έκ τῶν συνεντεύξεών μου ὕλην διά τήν συγγραφήν τῆς ιστορίας αὐτῶν - πράγμα τό όποϊον καί έγώ επίσης κάμνω» (φ. 11, πρβλ. φ. 13). Ὡστόσο, τήν έποχή εκείνη καί γιά κάμποσα χρόνια άργότερα, μάλλον δέν δημοσιεύθηκαν αξιόλογες μελέτες γιά τίς συνθῆκες ὑπό τίς όποιες τότε καί στό παρελθόν εργάζονταν οί μισθωτοί, ασκοῦσαν τό έπάγγελμα τους οί μικροεπιχειρηματίες καί λειτουργοῦσαν τά συνδικάτα τους.

Ἐτσι, τά κείμενα τῶν έν λόγω συνεντεύξεων, έπειδή μᾶς παρέχουν σπάνιες πληροφορίες γιά τά προαναφερθέντα θέματα, αποτελοῦν σημαντικό ὕλικό γιά τήν μελέτη ποικίλων πλευρῶν τῆς κοινωνικῆς καί τῆς οικονομικῆς ζωῆς τῆς Ἀθήνας εκείνης τῆς

έποχῆς. Γιά τόν λόγο αὐτό καί ἐπειδή εἶναι δυσπρόσιτα, ἀναδημοσιεύονται στίς ἐπόμενες σελίδες.

3. Ὁ συντάκτης τῶν συνεντεύξεων ὑπογράφει στήν πρώτη ἀπό αὐτές μέ τά στοιχεῖα Δδ, χαρακτηρίζεται δέ ἀπό τόν διευθυντή τῆς ἔφημερίδας ὡς «διακεκριμένος συνεργάτης» τῆς (φ. 14). Πρέπει λοιπόν νά ἦταν κάποιος διανοούμενος, γιατί ἄλλωστε στήν συνέντευξή του μέ τόν πρόεδρο τῶν καφεπωλῶν σημείωσε: ὁ πρόεδρος ἀγανάκτησε ἐναντίον μου, ἐπειδή «δῆθεν ὡς ἀπλοῦς ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ, κάποιος τυπογράφος ἴσως, ζητήσας καί λαβῶν τάς πληροφορίες ἐκείνας, προέβην εἶτα εἰς τήν δημοσίευσιν αὐτῶν». Μᾶλλον δέν πρόκειται γιά τόν γραμματέα τοῦ «Κοινωνικοῦ Συνδέσμου» Βασ. Δουδούμη, γιά τόν ὁποῖο μιλήσαμε στήν § 3 ὑπό Β3. Διότι στήν συνέντευξή του μέ τόν πρόεδρο τῶν λαχανοπωροπωλῶν (φ. 18) ὁ συντάκτης γράφει ὅτι, μέ ὅσα ὁ ἴδιος ἔχει ἀντιληφθεῖ γιά τόν σοσιαλισμό, προβληματίσθηκε κατά πόσο οἱ ἀπόψεις τοῦ Κοινωνικοῦ Συνδέσμου ταυτίζονται μέ τίς σκέψεις αὐτοῦ τοῦ προέδρου καί ἄρα συνάγεται ὅτι ὁ συντάκτης δέν εἶχε στενές σχέσεις μέ τόν Κοινωνικό Σύνδεσμο καί μέ τόν σοσιαλισμό ὅπως εἶχε ὁ Β. Δουδούμης.

4. Τά κείμενα τῶν ἐν λόγῳ 14 συνεντεύξεων καταχωροῦνται παρακάτω μέ τήν ὀρθογραφία καί μέ τήν χρονολογική σειρά πού εἶχαν δημοσιευθεῖ στήν Ἐφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν. Παραλείφθηκαν κάποιες παρένθετες καί μὴ σημαντικές παρατηρήσεις τοῦ συντάκτη.

Σέ κάθε συνέντευξη προτάσσονται συνοπτικές πληροφορίες γιά τά συνδικάτα πού ἴδρυσαν τήν περίοδο 1860-1914 οἱ ἐπιχειρηματίες καί οἱ μισθωτοί τοῦ ἐπαγγέλματος στό ὁποῖο ἀφορᾷ ἡ συνέντευξη. Οἱ πληροφορίες προέρχονται ἀπό τήν μελέτη μου «Ὁ συνδικαλισμός στό ἐλληνικό κράτος 1834-1914», Ἀθήνα 1988.

§13. Οἱ καπνοπῶλες

Τό 1890 ἰδρύθηκε τό «Σωματεῖον τῶν ἐν Ἀθήναις καί ἐν Πειραιεῖ καπνεμπόρων», μέ σκοπό τήν ἀπό κοινοῦ προάσπιση τῶν συμφερό-

ντων τῶν μελῶν του καί τήν σύσταση ταμείου γιά τήν περίθαλψη τῶν μελῶν του πού θά εἶχαν ἀνάγκη βοήθειας. Τό 1899 τροποποιήθηκε τό καταστατικό καί τό σωματεῖο ὀνομάσθηκε «Σύνδεσμος καπνεμπόρων Ἀθηνῶν καί Πειραιῶς». Βλ. «Ὁ συνδικαλισμός ...» σ. 143.

Ὁ πρόεδρος τῆς συντεχνίας τῶν καπνοπωλῶν κ. Δ. Σταυρόπουλος, τοῦ ὁποίου τό μικρόν καπνοπωλεῖον, ἐκτός τῶν ἰδιαιτέρων ἀποθηκῶν, εἶνε κατάφορτον ἐκ ποικιλοχρῶν πακέτων καί στερρῶς συμπεπιεσμένων δεμάτων καπνοῦ, μόλις παρεχόντων μοι ὀλίγην θέσιν διά νά καθήσω κάπως ἀναπαυτικά, ὡσανεὶ μέ περιέμενε, καί ἀνυπομονεῖ μάλιστα· μοί ἔτεινε θερμήν τήν χεῖρα του καί ὡς πρῶτον του λόγον μοί ἐξέφρασε τήν χαράν τήν ὁποίαν ἠσθάνθη βλέπων ὅτι ἀφυπνίζονται αἱ ἐργατικά τάξεις.

— Δέν εἶναι, μοῦ λέγει, ἄλλο πρᾶγμα τό ὁποῖον νά μέ συγκινή ἀπό προχθές τόσον ὅσον ἡ ἐκδοσις ἐφημερίδος τοῦ λαοῦ ὑπ' αὐτήν τήν πρωτοβουλίαν τῶν ἐργατῶν. Ἐγνώρισα πολλούς οἱ ὁποῖοι ἦλθον μέ τήν ἰδέα τοῦ λαοῦ, μόνον καί μόνον διά τά ἀτομικά τους συμφέροντα, καί ὕστερα τήν παρήτησαν· ἀλλά ὁ σύνδεσμος τῶν τυπογράφων δέν ἔχει παρά γενικά μόνον συμφέροντα, τοῦτο καί μέ πείθει ὅτι θα ὑποστηριχθῇ, πολύ θά ὑποστηριχθῇ ἀπό τόν λαόν.

— Καί ἡ κοινωνική πορεία της σᾶς ἀρέσκει;

— Μέ κατενθουσιάζει· θά ἐλυπούμην μάλιστα πολύ ἐάν ἀνεμιγνύετο εἰς τήν πολιτικήν καί τά κόμματα, πρᾶγμα τό ὁποῖον ἄλλως τε θα τήν ἀπεμάκρυνε ἀμέσως ἀπό τάς συμπαθείας τοῦ λαοῦ. Ὁ λαός πάσχει καί θέλει ἕνα φύλλο δικό του διά νά λέγῃ τόν πόνον του.

— Κύριε Σταυρόπουλε, αἱ συντεχνίαι διά νά ἐκτελῶσι τόν ἀληθῆ προορισμόν, τόν ὁποῖον ἔχουν εἰς τήν σημερινήν ἄτακτον κοινωνίαν, πρέπει νά εἶνε ἰδρυμένα ἐπί βάσεων ἀλληλεγγύης καί ἀποκλειστικῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν συμφερόντων των, τά ὁποῖα εἶνε ἀντίθετα πρός τά συμφέροντα πολλῶν πολιτικῶν ὑπολογιστῶν καί καιροσκόπων τοῦ ἐκάστοτε συμφερόντος των...

— Ἀκριβῶς ἐπ' αὐτοῦ θέλω νά σᾶς ὁμιλήσω. Ὁ Δήμαρχος κ. Φιλήμων πρό καιροῦ ἐγνωστοποίησεν εἰς τά προεδρεῖα τῶν Συντεχνιῶν ὅτι ἀνώνυμός τις θά προσέφερε δέκα πέντε χιλιάδας φράγκων

δι' ἀνέγερσιν μεγάρου τῶν Συντεχνιῶν. Ἐπί τῇ εἰδήσει ταύτη ἤρχισαμεν νά συνεννοούμεθα πολλοί τῶν προέδρων πρὸς ἐνοποίησιν ὄλων τῶν σωματείων καὶ ἐθέσαμεν τὰς βάσεις ἐνός Καταστατικοῦ, τό ὁποῖον μετ' οὐ πολύ θά ὑποβάλλωμεν εἰς τήν κυβερνητικήν ἐγκρισιν. Ἐάν φέρωμεν τοῦτο εἰς πέρας, ὁ κ. δήμαρχος μᾶς ὑπεσχέθη νά φροντίσῃ ὅπως μᾶς δωρηθῇ καὶ οἰκόπεδόν τι. Τότε δέν μένει δι' ἡμᾶς ἄλλο ἢ διά συνεισφορᾶς ὄλων τῶν σωματείων νά θέσωμεν τό θεμέλιον ἐνός ἀναγκαίου μεγάλου οἰκοδομήματος ὄλων τῶν συντεχνιῶν, εἰς τό ὁποῖον νά συνερχώμεθα καθ' ἐσπέραν καὶ διδασκώμεθα ἀναγκαῖά τινα μαθήματα κατὰ τόν τρόπον τῆς «Σχολῆς τοῦ λαοῦ». Τότε αἱ συντεχνίαι θά ἐνεργῶσιν ἀπό κοινοῦ καὶ δέν ὑπάρχει κανεῖς φόβος οἰασδήποτε ἐκμεταλλεύσεως.

— Εὐχομαι ἐγκαρδίως εἰς τήν πραγματοποίησιν, ἀλλά θά σᾶς συστήσω καί πάλιν: προσοχή εἰς τοὺς ἀνωνύμους. Ἐπεθύμουν νά ἔχω τὰς σκέψεις σας περί τοῦ τρόπου, καθ' ὃν φρονεῖ ὄλο τό σωματεῖόν σας ὅτι πρέπει νά λυθῇ τό φορολογικόν τοῦ καπνοῦ ζήτημα· ἐάν δέν ἀπατῶμαι νομίζω ὅτι καὶ ὑπόμνημα περί τούτου ὑπεβάλετε εἰς τήν Βουλὴν καὶ λόγος ἐγένετο ἐσχάτως εἰς τὰς ἐφημερίδας.

— Μάλιστα· ἰδοὺ τί συμβαίνει· ὁ καπνός, ἀδιάφορον ἂν καλῶς ἢ κακῶς, ἀποτελεῖ ἐν πολὺ σπουδαῖον μέρος τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς καὶ ἀπασχολεῖ πολλοὺς γεωργικούς πληθυσμούς τόσο εἰς τήν Πελοπόννησον, ὅσον καὶ περισσότερο εἰς τήν Στερεάν. Τώρα διά τοῦ κρατοῦντος φορολογικοῦ συστήματος γίνεται μία ἔμμεσος κατάθλιψις τῶν παραγωγῶν ἀφ' ἐνός, τῶν καταναλωτῶν ἀφ' ἑτέρου καὶ ἀμέσως, καί, κατὰ τρίτον λόγον ἀλλά πολὺ ἐπιζημιωτέρα, τῶν καπνοπωλῶν.

— Μοί φαίνεται ὅτι τοῦτο δέν εἶναι πολὺ ὀρθόν· οἱ καπνοπῶλαι εἶναι μᾶλλον ὠφελημένοι ἀπό τήν πώλησιν τοῦ καπνοῦ εἰς πακέτα.

— Τό πρᾶγμα φαίνεται ἔτσι, ἀλλά πράγματι ἐσφαλμένον. Οἱ καπνοπῶλαι δέν θά ἐβλάπτοντο ἐκ τῆς κατὰ πακέτα πωλήσεως ἐάν δέν ἐκλέπτετο ὁ καπνός ὁ προωρισμένος διά τό νόμιμον βάρος τοῦ πακέτου καὶ ἐάν δέν ἐλειτούργει ἐλεύθερον τό λαθρεμπόριον. Ὑπό τὰς δύο ταύτας μάστιγας, ὁ φορολογούμενος καπνέμπορος

καταστρέφεται, ἀφ' ἐτέρου καί τό Δημόσιον βλάπτεται ὄχι ὀλίγον. Ὡς πρὸς τοὺς καταναλωτάς, οὗτοι διακρίνονται εἰς δύο τάξεις : πρῶτον εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἀγοράζουσι ἀντὶ τεσσαράκοντα λεπτῶν ἑπτὰ μόνον δράμια καπνοῦ καί δεύτερον εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι τὸν καπνίζουν ἀπὸ τοὺς λαθρεμπόρους ἐντελῶς ἀφορολόγητον.

— Μεθ' ὅσα μοί λέγετε, ἔρχομαι νὰ πιστεύσω ὅτι οἱ ὀλιγώτερον ἢ μᾶλλον οἱ οὐδόλως βλαπτόμενοι εἶνε οἱ παραγωγεῖς.

— Μὴ πιστεύετε ὅτι τὰ πορίσματα τοῦ κ. Τρικούπη εἶνε πάντοτε σοφά. Δέν εἶναι ὀρθόν ὅτι τὰ ἐλαττώματα δέν κόπτονται. Ὁ ἐργατικός κόσμος, μεθ' ὅλην τὴν ἀνάγκην τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται, δέν καπνίζει πλέον εὐκόλα, διότι τὰ σαράντα λεπτά τὰ σκέπτεται καί δέν τὰ δίδει ὅπως τὴν πεντάρα καί τὴν δεκάρα· καί ὅμως τὸν καπνὸν τὸν ἔχει σὰ τό ψωμί. Ἐτσι ἐλαττουμένης τῆς καταναλώσεως ἐλαττοῦται καί ἡ παραγωγή τοῦ καπνοῦ, ἡ ὁποία, ὡς σᾶς εἶπα, εἶνε τό ψωμί ὄχι ὀλίγου ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ.

— Δέν νομίζετε ὅτι δύναται νὰ λείψωσι καί τὰ δύο κακά, τῆς κλοπῆς εἰς τό καπνοκοπητήριον καί τοῦ λαθρεμπορίου, τὰ ὅποια τόσον βλάπτουν τοὺς καπνοπώλας, χωρὶς νὰ μεταβληθῇ τό φορολογικόν σύστημα;

— Ἡ κλοπή ὄχι ὅσον αὐστηρά καί ἂν γίνεται ἡ ἐπιστάσια, ὁ ὑπάλληλος τοῦ καπνοκοπητηρίου θά κλέψῃ πάντοτε, ἐάν δέν κλέψῃ τότε τί κάμνη ἐκεῖ μέσα; ὁ μισθός σέ κανένα δέν φθάνει. Ὡς πρὸς τό λαθρεμπόριον, θά ἦτο εὐκόλον μόνον νὰ ἀποδειχθῇ ἐπισημῶς ὅτι γίνεται, ἐάν ἡ ἀρχὴ διέτασσε τὴν παῦσιν τῆς πωλήσεως καί προέβαινε εἰς ἐξέλεγχον τῶν ποσῶν τὰ ὅποια ἐβεβαίωσεν ἕκαστος ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὰς ἀποθήκας του. Διὰ νὰ προληφθῇ ὅμως εἶνε ἐντελῶς ἀδύνατον, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπεται ἡ ταμβακοποίησις τοῦ καπνοῦ.

— Θεωρεῖ λοιπόν τό σωματεῖον τῶν καπνοπωλῶν γενικῶς ὠφέλιμον τὴν κατάργησιν;

— Βεβαίωτατα.

— Καί εὐρίσκει δικαιότεραν τὴν ἐντελῆ ἀσυδοσίαν;

— Βεβαίως, καλλήτερον θά ἦτο· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο δέν δύναται νὰ γίνῃ, θά εὐχαριστούμεθα ἐάν ἐπανήρχετο τό φορολογικόν σύ-

στημα τοῦ 1885, τό ὁποῖον ἡ παροῦσα Κυβέρνησις εἶχεν εἰσαγάγει μετά καί ἄλλων τινων βελτιώσεων, διά τῶν ὁποίων καί μόνων ἐτίθετο φραγμός κατά τῶν ἐκάστοτε καταχρήσεων. Τοιουτοτρόπως ἡ φορολογία τοῦ καπνοῦ πρέπει νά περιορισθῇ εἰς δύο μόνον δραχμάς ἐπί τῆς καταναλώσεως τοῦ καπνοῦ καί ταμβάκου κατ' ὀκάν, ἡ δέ τοῦ σιγαροχάρτου ἀξία νά ὀρισθῇ εἰς λεπτά δέκα τῶν 100 φύλλων, εἰς λεπτά πέντε τῶν 50 καί ἡ πώλησις αὐτοῦ νά ἀνατεθῇ εἰς τά ταμεῖα τοῦ Κράτους. Διά τῆς τοιαύτης μεταρρυθμίσεως τοῦ νόμου, περιστέλλεται σπουδαιότερον καί ἄλλως εὐκολώτατον λαθρεμπόριον τοῦ σιγαροχάρτου.

— Νομίζω ὅτι ἐπεσκέφθη ἐπιτροπή τοῦ σωματείου σας, ἧς ἀποτελεῖτε μέρος, τόν κ. Πρωθυπουργόν καί τόν κ. Καραπάνον⁵⁵. Ἐφάνησαν εἰς τά αἰτήματά σας εὐνοϊκῶς διατεθειμένοι.

— Δέν ἠξεύρομεν τί θά γίνῃ· καί οἱ δύο μᾶς εἶπον ὅτι περίπου ἐπί τῶν βάσεων τούτων πρόκειται νά ὑποβληθῇ νομοσχέδιον εἰς τήν Βουλήν, ἀλλ' ὄχι κατά τήν παρούσαν Σύνοδον. Ἐν τῷ μεταξύ ὁμως μᾶς ὑπεσχέθησαν νά ἐπιφέρωσι τροποποιήσεις τινάς. Τώρα τί θά γίνῃ, δέν ἠξεύρω· ἡμεῖς θά ἐπιμείνωμεν καί πρὸς τοῦτο ἔχομεν ἀνάγκην ἀκριβῶς καί τῆς Ἐφημερίδος σας.

— Ἡ Ἐφημερίς μας δέν ἔχει ἄλλον σκοπόν παρά τοῦτον· νά εἶνε τό ὄργανον καί ἡ φωνή τῶν ἀπαιτήσεων πάσης ἐργατικῆς τάξεως· πρὸς τοῦτο ἔχομεν ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς ὄλων καί δέν ἀμφιβάλλομεν ὅτι, ἐάν τά σωματεῖα ἀπεφάσιζαν νά καταβάλλωσι πρὸς τὴν Ἐφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν, τό σωματεῖον τῶν Καπνεμπόρων καί Καπνοπωλῶν δέν θά μᾶς ἤρνεῖτο τήν συνδρομήν του· δέν εἶνε ἀληθές;

— Τό κατ' ἐμέ εἶμαι πρόθυμος. Τά λοιπά ἐξαρτῶνται ἀπό τήν πορείαν σας· μείνατε καί ἐπιμείνατε εἰς αὐτήν.

Μετά τήν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποχρεώσεώς μου ταύτης καί τήν ἀνταλλαγὴν τῶν ἐπισκεπτηρίων μας μετά τοῦ κ. Σταυροπούλου, ἔσφιγξα τήν χεῖρα τοῦ φιλοπροόδου καί ἀνεπτυγμένου τούτου προέ-

55. Τό 1891 πρωθυπουργός ἦταν ὁ Θ. Δελιγιάννης. Ὁ Καραπάνος ἦταν ὑπουργός τῶν Οἰκονομικῶν.

δρου καί ἀπῆλθον.

Δδ.

§ 14. Οἱ καφεπῶλες

Τό 1889 ἰδρύθηκε ἡ «Ἀδελφότης τῶν καφεπωλῶν», μέ ἔδρα τήν Ἀθήνα. Μέλη της μποροῦσαν νά γίνουν οἱ Ἕλληνες καταστηματάρχες καφεπῶλες, ἔστω καί ἂν ἀργότερα ἄλλαζαν ἐπάγγελμα. Σκοποί της ἦσαν: «ἡ εἰλικρινής καί ἀμοιβαία βοήθεια, ἡ ὑπεράσπισις καί συνδρομή κατά τό πνεῦμα τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου μεταξύ τῶν ἀδελφῶν καί ἡ ὑψηλότερα προστασία καί ἀνάπτυξις τοῦ ἐπαγγέλματος [...]». Ἐάν τις τῶν ἀδελφῶν ἀδικῆται συστηματικῶς εἰς τό ἐπιτήδευμά του, οἱ ἄλλοι ἀδελφοί ὀφείλουσι νά εἰδοποιῶσι τόν πρόεδρον, ὅπως ἀρμοδίως ζητήσῃ τήν κατάπαυσιν τοῦ κακοῦ». Ἀκόμη, ἡ ἀδελφότητα θά χορηγοῦσε στά μέλη της ἀσφαλιστικές παροχές καί θά ἵδρυσε βιομηχανία σχετική μέ τό ἀντικείμενό της. Τό 1895 συστήθηκε ἡ «Ἀδελφότης τῶν ἐν Ἀθήναις καί Πειραιεὶ ὑπαλληλοκαφεπωλῶν». Βλ. «Ὁ συνδικαλισμός ...» σ. 158.

Συνήντησα τόν κ. Δ. Κανέλλη, πρόεδρον τοῦ σωματείου τῶν καφεπωλῶν καί ἄστον.

— Κύριε Κανέλλη, ὑποθέτω ὅτι θά ἀνεγνώσατε σήμερον ἐν τῇ «Ἐφ. τῶν Συντεχνιῶν» ὅτι θά ἀπηυθύνετο πρὸς ὑμᾶς ἡ διεύθυνσις τῆς ἐφημερίδος διὰ νά λάβῃ τήν γνώμην σας ἐπὶ τῶν ζητημάτων τὰ ὅποια ἀπασχολοῦν τό σωματεῖόν σας.

— Δέν γνωρίζω ἐν πρώτοις ἐάν λαμβάνω τήν ἐφημερίδα ταύτην· πλὴν τοῦ πρώτου φύλλου δέν εἶδον ἄλλο· ὅσον ἀφορᾷ τό δεύτερον δέν ἤξεύρω καί ἐγώ τί νά σᾶς εἶπω· κανέν ζήτημα δέν ἀπασχολεῖ τό σωματεῖόν μας, διότι ... διότι δέν ἔχει ζητήματα τό σωματεῖόν.

Αὐτό ὁμολογουμένως δέν τό ἐπερίμενα.

— Ἀλλά δέν γίνεται κ. Κανέλλη νά ἐσχηματίσθῃ ἐν σωματεῖόν χωρίς νά ἔχῃ ἓνα σκοπόν· ἐάν λοιπόν ὁ σκοπός οὗτος ἐπετεύχθῃ θά ἦτο περιττόν νά ἀναγράφωνται πλέον πρόεδροι, συμβούλια καί συνεδριάσεις· ἐάν δέ δέν ἐπετεύχθῃ, τότε ἀναγκαίως τό σωματεῖόν σας ἔχει ζητήματα.

— Δέν λέγω ὅτι δέν ἔχει ὅλως διόλου, ἀλλά ὅτι δέν ἡμπορεῖ νά τά συζητήσῃ, διότι δέν κατορθώνωμεν νά σχηματισθῇ ἀπαρτία καί ἔτσι ὅ,τι κάνει κάνει τό Συμβούλιον.

— Δηλαδή ὅ,τι κάμνει τό Συμβούλιον τό κάμνει ἐξ ἰδίας του γνώμης, χωρίς ποτέ νά ἀπευθύνεται εἰς τά μέλη, οὔτε νά λαμβάνῃ τήν ἔγκρισίν των;

— Τί νά σᾶς εἰπῶ, τό σωματεῖο αὐτό ἔγινε μέ τās ἰδικάς μου ἐνεργείας· ἄλλος μου ἐγώ σχεδόν συνέταξα ἕνα καταστατικόν, προσεκάλεσα καί ἄλλους συναδέλφους, ἐκάμαμε μίαν αἴτησιν εἰς τό Ὑπουργεῖον, ἐνεκρίθη καί ἀπό τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀριθμοῦ 100 σχεδόν μέλη τά ὅποια καταβάλλουν ἐτησίως δραχμάς 24, ἀλλά πῶς νά προοδεύσῃ; ἀφοῦ ἀπό τούς 500 σχεδόν καφφεπώλας μόλις ὅσοι σᾶς εἶπα ἔγιναν μέλη καί ἀπό αὐτούς οἱ περισσότεροι ἀδιαφοροῦσιν⁵⁶.

56. Στήν Ἐφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν, φ. 12, δημοσιεύθηκε ἀνυπόγραφη ἐπιστολή πού ἔλεγε μεταξύ ἄλλων «Ὁ κ. πρόεδρος μέμφεται τούς καφφεπώλας ὡς μή συνεργομένους καί ὡς μή καταβάλλοντες τήν συνδρομήν των· ἐρωτῶμεν ἐν πρώτοις τόν κ. πρόεδρον πότε προσεκάλεσεν ἡμᾶς καί δέν συνήλθομεν καί πότε ἀπέστειλεν εἰς ἡμᾶς τόν εἰσπράκτορα καί ἡρνήθημεν τήν συνδρομήν μας. Τά τοιαῦτα μακράν ἀπέχουσιν τῆς ἀληθείας· ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἅπαξ μόνον συνήλθομεν ἅπαντες αὐθορμήτως καί συνεσκέφθημεν περί τοῦ σωματείου μας καί οὐδέποτε ἄλλοτε προσεκληθήμεν παρά τοῦ κ. προέδρου νά συνέλθωμεν ἢ νά δώσωμεν τήν συνδρομήν μας. Διά τοῦτο θά παρακαλέσωμεν τόν κ. πρόεδρον νά συγκαλέσῃ ἅπαντας τούς καφφεπώλας πρὸς σύσκεψιν περί τῶν συμφερόντων μας καί νά διορίσωμεν καί εἰσπράκτορα μέ μικρόν ἐπιμίσθιον διά νά συλλέγῃ τās συνδρομάς καί πᾶσαν ἄλλην ὑπηρεσίαν τοῦ σωματείου μας. Μακρόν λόγον ἐπίσης ποιεῖ ὁ κ. πρόεδρος ὅτι οἱ καφφεπῶλαι δέν συμφωνοῦσιν καί ὅτι τά ἀπόκεντρα λεγόμενα καφφενεδάκια οὐδέποτε θά ἔλθωσιν εἰς συνεννόησιν. Λέγομεν λοιπόν εἰς τόν κ. πρόεδρον ὅτι οὐδέν ἐνήργησεν οὐ μόνον διά τά καφφενεδάκια, ἀλλά μήτε καὶν περί τοῦ σωματείου μας, τό ὅποιον εἶναι προθυμότατον καί νά παραδεχθῇ τās προτάσεις καί τά μέτρα τοῦ κ. προέδρου καί θέλησιν νά ἐπιβάλῃ εἰς τούς λοιπούς συναδέλφους καί τās συνδρομάς τακτικώτατα νά καταβάλλῃ καί πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τά συμφέροντά μας οἱ πάντες θά ὁμονοήσωμεν· καί οὐχί ὡς νῦν, ἐνθα εἰς τρία καί μόνα καφφενεῖα ὑπάρχει τό προνόμιον τῆς ἀλληλεγγύης καί ὠφελείας, εἰς δέ τούς

— Ποῦ ἀποδίδετε τήν γενικήν αὐτήν ἀδιαφορίαν;

— Εἰς τόν ἐξευτελισμόν τοῦ ἐπαγγέλματός μας· ἂν ρωτήσετε ὅποιονδήποτε ποῦ βγαίνει ἀπό τή φυλακή ἢ ποῦ ἐκλείσει τό τσαγκάρικό του ἢ ἔχασε ὅ,τι κι' ἂν εἶχε στά χαρτιά τί θά γείνης; καφφεντῆς θά σᾶς εἰπῆ χωρίς τήν παραμικρή σκέψι· αὐτοί οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι δέν εἶνε ἐξ ἐπαγγέλματος καφφεπῶλαι καί θά τό κλείσουν μέ τήν πρώτη φουρτούνα, δέν μπορεῖ ποτέ νά προσέλθουν εἰς συνεταιρισμούς.

— Ἔχει κεφάλαιόν τι ἢ Ἑταιρία σας ἀποθεματικόν ἢ μετοχικόν;

— Μετοχικόν ἔχει πέντε λαχειοφόρους ὁμολογίας τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς· ὡς πρός τό ἀποθεματικόν, παρατηρήσατε ἐσῶ - καί γελῶν μοί ἔδειξε ἐκθεσιν ἀπολογισμοῦ, ἐνῶ ἔσοδα ἐκ δικαιωμάτων ἐγγραφῆς καί ἐκτάκτων συνεισφορῶν 1066 δραχμῶν συνεψηφίζοντο ἀκριβέστατα πρός ἄλλα τόσα δαπανηθέντα εἰς μίαν πανήγυριν, εἰς τήν ἀγοράν σημαίας, μιᾶς ἀγ. εἰκόνας καί εἰς τά τῆς ἐγκαταστάσεως.

— Κύριε Κανέλλη, ἐπεθύμουν νά μάθω ἂν μένετε εὐχαριστημένος ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ καφφεπῶλου, διότι θεωρεῖται ὡς τό μᾶλλον ἄγρυπνον καί κοπιαστικόν ἐπάγγελμα.

— Ἐγώ εἶμαι εὐχαριστημένος ἀπό τά κέρδη τοῦ καφφεπῶλου, διότι ἤξευρα πάντοτε νά μεταχειρίζωμαι τήν περίστασιν, δηλ. ἐδιάλεγα πάντοτε ἕνα καλό καφφενεῖο καί ἀνεβίβαζα τήν τιμήν· τοῦτο ἴσως δέν εἶνε γενικόν καί καθῶς εἶναι σήμερα τά πράγματα κατήντησε τό πλέον πρόστυχο ἐπάγγελμα.

— Νομίζετε ὅτι πληρώνεται καλά ὁ καφφεπῶλης σήμερον;

— Κακά καί μαῦρα· ἐγώ, ὁ Ζαχαράτος, ὁ Χαραμῆς καί ἕνας δύο ἄλλοι βέβαια πληρονόμεθα καλά, διότι ἀκολουθοῦμε τήν ἴδια μέθοδο τήν ὁποίαν καί ἡ Κυβέρνησις εἰς τήν φορολογίαν· αὐξάνει τόν φόρον τῆς ζάχαρης, τοῦ καφφέ, τοῦ τουμπεκιοῦ, φορτόνομεν καί ἡμεῖς εἰς τήν καμποῦρα τοῦ πελάτου μας κατ' ἀναλογίαν ὅλα τά βάρη. Δυστυχῶς οἱ μικροί καφφεντζῆδες δέν κάνουν τό ἴδιο.

λοιπούς οὐδέν, ἀλλ' ὑφίστανται παντοίας κακώσεις ἐκ τῆς ἀφορήτου φορολογίας».

Ὅταν ὁ καφφές στά 1860 εἶχε 2 δραχμάς καί 40 λεπτά, ὁ καφφές ἐπωλεῖτο 10 λεπτά· ὅταν στά 1870 ἀνέβη εἰς τὰς 3 1/2 δραχ. αὐτοί ἐπώλουν τόν καφφέ πάλιν 10 λεπτά καί ὅταν στά 1880 εἶχε 4 καί πλέον αὐτοί πάλιν τή δεκάρα τους. Τώρα φαντασθῆτε νά πωλοῦν καί σήμερα ἀκόμη 10 λεπτά τόν καφφέν, ὅτε ἡ φορολογία τοῦ καφφέ καθῶς καί τῆς ζακχάρεως ὑπερηύξησε, τί δύνανται νά κερδίζουν.

— Τότε πῶς διατηροῦνται τά μικρά καφφενεῖα;

— Ἀπό τά χαρτοπαίγνια, ἀπό τά ὁποῖα πληρώνονται, ἔχω τό θάρρος νά τό εἶπω, καί ἀστυνόμοι καί ὑπαστυνόμοι καί κλητῆρες.

— Πῶς φρονεῖτε σεῖς ὅτι θά ἐδιορθώνετο τό πρᾶγμα;

— Ἀπό τὰς Κυβερνήσεις δέν ἔχομεν νά ἐλπίζωμεν τίποτε· ἀκούσατε μάλιστα νά σᾶς ἀναφέρω καί ἓνα τελευταῖον γεγονός σχετικό μέ αὐτό ποῦ σᾶς λέγω. Πολλοί καφφεπῶλαι παρεπονοῦντο ὅτι, ἐπειδή δέν ἦτο εὐκόλον νά ἀγοράζωσιν ἕκαστος μικρά ποσά γαλλικῶν παιγνιοχάρτων, εὐρίσκοντο ἐνεκα τούτου εἰς τήν ἀνάγκην νά προσφεύγωσιν εἰς διάμεσα πρόσωπα εἰς τά ὁποῖα ἐπλήρωνον πεντήκοντα λεπτά περισσότερα τῆς νομίμου διά κάθε τράπουλαν καί ἐντεῦθεν ἐβλάπτοντο. Τοῦτο μᾶς ἔκαμε νά σχηματίσωμεν μίαν ἐπιτροπήν καί νά παρακαλέσωμεν τόν κ. Καραπάνον νά δώσῃ εἰς ἡμᾶς ἐπί τῆ ὤρισμένη τιμῇ ἀρκεταῖς τράπουλαις ταῖς ὁποῖαις καί νά διαμοιράσωμεν. Εἰς τήν αἴτησιν μας ταύτην ὁ Ὑπουργός, μετά δύο—τρεις ἡμέρας, ἀπήντησε διά Β.Δ. ὡς ἐξῆς: ἡ γαλλικαῖς τράπουλαις τῆς 1 1/2 δρ. θά πωλῶνται εἰς τό ἐξῆς δύο, τῶν δέ 2 1/2, ὥστε τό καταλληλότερον μέσον νά θεραπευθῇ τό κακόν εἶναι ἡ αὔξησις τῆς τιμῆς τοῦ καφφέ. Ἐάν οἱ καφφεπῶλαι ἐξακολουθοῦν νά μή τό ἐννοοῦν αὐτό, τότε ἄς μή παραπονοῦνται.

— Δέν θά ἦτο καλόν τό σωματεῖόν σας νά καθιέρου τήν ...

— Ἀπεργίαν; δέν εἶμαι ὑπέρ αὐτῆς τῆς ιδέας ἐπί τοῦ παρόντος μάλιστα ...

— Ὅχι, μή ἀνησυχεῖτε κ. Κανέλλη, ἐννοῶ τήν Κυριακήν ὡς ἡμέραν ἀναπαύσεως.

— Τοῦτο θά ἦτο σωτήριο. Ἐάν ἐπετυγχάνετο, θά ἐγίνετο κατά πολύ ὠφέλιμος, ὄχι μόνον εἰς τούς ἐργάτας τῶν καφφενείων ἀλλά

καί εἰς ὀλόκληρον τήν Κοινωνίαν. Ἀλλά ἴσα ἴσα διά νά κατορθωθῇ αὐτό χρειάζεται νά εἶναι ὅλοι οἱ καφφεπῶλαι συνδεδεμένοι, διότι ἄλλως τίποτε δέν γίνεται. Διατί ἀπέτυχεν ἡ ἀπεργία τῶν τυπογράφων; διότι δέν ἦσαν ὅλοι συνδεδεμένοι.

—Κύριε Κανέλλη, νομίζω ὅτι εἶσθε καί πρόεδρος ἑνός διοργανουμένου Συνδέσμου τῶν Συντεχνιῶν, περί τοῦ ὁποίου μοί ἔκαμε λόγον ὁ κ. Σταυρόπουλος χθές· εἶναι ἀληθές τό ὑπό πολλῶν λεγόμενον ὅτι εἰς τήν ὀργάνωσιν ταύτην ἔχει μέρος καί εἰς κεφαλαιούχος καί βουλευτής Ἀττικῆς, ὁ Σκουζές;

— Εἶναι ὅλως ἀνακριβές· ὁ κ. Σκουζές μᾶς παρεχώρησεν ἀπλῶς μόνον καί εὐγενῶς φερόμενος μίαν αἴθουσαν δια νά συσκεπτώμεθα· οὔτε εἰς τάς συνεδριάσεις τόν εἶδομεν ποτέ, οὔτε ἄλλο τίποτε κοινόν ἔχομεν, ἄλλως τε ὅλαι αἱ Συντεχνίαι φέρουν ὡς σύμβολον τόν χωρισμόν ἀπό τῆς πολιτικῆς.

— Εἰς τόν συνεταιρισμόν τοῦτον τοῦ προέδρου ἔδωκαν ψῆφον τά μέλη τῶν Συντεχνιῶν;

— Ὅχι· καί τοῦτο διά νά μή μᾶς παρεμβληθοῦν προσκόμματα εἰς τήν κατάρτισιν.

— Ὡς πρός τήν πορείαν τῆς ἐφημερίδος μας τί φρονεῖτε;

— Ἡ πορεία της, καθόσον κρίνω ἐκ τοῦ πρώτου φύλλου της τό ὁποῖον καί μόνον εἶδον, εἶναι καλή ἀλλά ...

Παραλείπω νά προσθέσω σκέψεις τινάς ὡς πρός τό ζήτημα αὐτό τοῦ κ. Κανέλλη· μεθ' ὃ κατέλιπον τό μικρόν του κατάστημα. Καί ἔρχομαι εἰς τό συμπέρασμα ὅτι σωματεῖον Καφφεπωλῶν δέν ὑπάρχει δυστυχῶς· διότι 78 μέλη (καί ταῦτα μόνον πρός συναγωνισμόν μιᾶς ἡμέρας συνερχόμενα ἐφ' ἅπαξ τοῦ ἔτους) δέν εἶναι τίποτε ἀπέναντι, τά ὁποῖα οὔτε καταλαμβάνουν (ἴσως δικαίως, ὅπως ἔχουν νῦν τά πράγματα) τί θά εἰπῆ σωματεῖον. Ἀφ' ἑτέρου κατά τόν κ. Κανέλλη ἡ βελτίωσις τῶν καφφεπωλῶν δέν δύναται νά ἐπέλθῃ ἄλλως ἢ διά τῆς αὐξήσεως τῆς τιμῆς τοῦ καφέ καί ὄλων τῶν ποτῶν ἐν γένει. Καί ταῦτα ὅσον ἀφορᾷ τούς διευθυντάς· ὡς πρός τούς ὑπηρέτας ὅμως τῶν καφφενείων οὐδέ ἀσχολεῖται κἄν τό σωματεῖον, φρονοῦν ἴσως ὅτι οὔτοι δέν ἀποτελοῦσι οὐδαμῶς τό ζωοποιόν στοιχεῖον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἔστω καί κατ' ἰδέαν.

§ 15. Οἱ κουρεῖς

Τό 1873 συστήθηκε ὡς σωματεῖο ἡ «Συντεχνία τῶν κουρέων τῶν Ἀθηνῶν», ἡ ὁποία προηγουμένως δέν ἦταν «πακτικῶς διοργανωμένη» ὅπως γράφει τό καταστατικό της πού συνάντησα στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη (ΟΚΕ 3155). Τό 1880 τροποποιήθηκε τό καταστατικό τοῦ «Μετοχικοῦ ταμείου τῆς ἐν Ἀθήναις συντεχνίας τῶν κουρέων». Τό 1890 ιδρύθηκε ἡ «Ἀδελφότης τῶν κουρέων» μέ ἔδρα τήν Ἀθήνα καί μέ μέλη τούς καταστηματάρχες καί τούς τεχνίτες (καλφάδες) κουρεῖς τῆς Ἀθήνας καί τοῦ Πειραιᾶ, ἀλλά οἱ τεχνίτες δέν ἦσαν ἐκλόγιμοι. Σύμφωνα μέ τό καταστατικό της, οἱ μέτοχοι τοῦ προαναφερθέντος ταμείου πού δέν εἶχαν λάβει κατά τήν διανομή τῆς περιουσίας του τά χρηματικά ποσά πού ἐδικαιούντο θά τά ἐλάμβαναν ἐφεξῆς, ἡ δέ ἀδελφότητα θά ἐπιδίωκε: α) τήν ἴδρυσιν κέντρου συνεργασίας καί ἀδελφικῆς ἀρμονίας, β) τήν σύστασιν ταμειοτηρίου μετοχικοῦ καί φιλανθρωπικοῦ ταμείου διά τήν μεταξύ τῶν μελῶν αὐτῆς ἐπικουρίαν καί περίθαλψιν καί γ) τήν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας τῶν μελῶν της ἐπί τῆ βάσει τῆς νεωτέρας τεχνουργικῆς καί ἐπαγγελματικῆς πρόδου» καί θά χορηγοῦσε στά μέλη της δάνεια μέ ἐπιτόκιο 8%. Τό 1894 συστήθηκε ἡ «Ἐνωσις κουρέων τεχνιτῶν» τῆς Ἀθήνας καί τοῦ Πειραιᾶ. Βλ. «Ὁ συνδικαλισμός ...», σ. 159.

Ὁ κ. Ξ. Μητυλιναῖος, μόλις τῶ ἐδήλωσα ὅτι ἀπηυθυνόμενη εἰς αὐτόν ὡς πρόεδρον τῆς ἀδελφότητος τῶν κουρέων, νομίσας ὅτι ἐπρόκειτο περί ὑποστηρίξεως τῆς ἐφημερίδος, ἔσπευσε νά μοί γνωρίσῃ ὅτι εἶναι πρόθυμος, εἰς πρώτην συνεδρίασιν, νά ὑποβάλῃ πρότασιν εἰς τό συμβούλιον, ἀλλά ἄλλος του οὐδέν ἠδύνατο νά κάμῃ. Τόν ἠύχαρίστησα διά τήν εὐσυνειδήτην ταύτην πρόθεσίν του καί ἀφοῦ τῶ ἀνέπτυξα δι' ὀλίγων ποῖαι ὠφέλεια ἠδύναντο νά προκύψωσιν εἰς τόν ἐργατικόν κόσμον ἐκ τῆς ἀνεπιφυλάκτου ὑποστηρίξεως τοιοῦτου φύλλου, ἦλθον ἀμέσως εἰς τό θέμα μου, τό ὁποῖον δέν εἶχεν ἀντιληφθῆ ἀμέσως ὁ κ. Μητυλιναῖος καί πρώτην ἐρώτησιν ἀπηύθυνα αὐτῶ ἐάν ἡ ἀδελφότης των ἀριθμεῖ πολλά μέλη.

— Δέν ἔχει πολλά, μοί λέγει, καί τοῦτο καθόσον ἡ ἀδελφότης μας μόλις πρό ἐνός ἔτους συνέστη, διαλυθέντος τοῦ παλαιοῦ σω-

ματείου μετά τήν κατάχρησιν ὀλοκλήρου τοῦ Ταμείου αὐτοῦ ἐκ δρ. 18 χιλ.

— Πῶς! δέν ἦσαν κατατεθειμένα εἰς καμίαν τράπεζαν;

— Ἦσαν· ἀλλά ... ὅταν εἶνε σύμφωνοι ὁ Πρόεδρος καί τό Συμβούλιον, κάνουν ὅ,τι θέλουν ... Τά μέλη τά ὅποια κατά πρῶτον ὑπέγραψαν εἰς τήν σύστασιν τῆς ὑπαρχούσης ἀδελφότητος ἀνήρχοντο εἰς 167 περίπου, ἀλλ' ἐκ τούτων ὑπελείφθησαν μόνον 87 καί τοῦτο διότι (καί μοί ἔδωκε τό καταστατικόν) κατά τόν ὀργανισμόν τῆς ἀδελφότητος ἀπαιτοῦνται πολλαί διατυπώσεις καί τριάκοντα φράγκα μηνιαίως, πρᾶγμα ποῦ δυσκολεύει καθέναν νά γίνεταί μέλος.

— Ἀφοῦ ἡ ἀδελφότης σας δέν ἔχει ἔξοδα, οὔτε εἶνε καμία βουλή τῶν λόρδων, διατί νά μή ἐλαττώσητε τήν συνδρομήν καί καταργήσητε τάς διατυπώσεις διά νά περιλάβη τό σωματεῖόν σας καί ὅλους τούς μικρούς κουρεῖς;

— Πρῶτον, διότι πολλοί ἐθεώρησαν καλό ἡ ἀδελφότης μας νά περιλαμβάνη μόνον τούς κ α λ ὀ υ ς κουρεῖς καί δεύτερον, διότι κατά τήν σύνταξιν τοῦ Καταστατικοῦ τό ζήτημα δέν τό ἐμελετήσαμε, ἐμπιστευθέντες εἰς τόν γραμματέα Ἀλβάνωφ, τόν ὅποιον πρό καιροῦ διά λόγους σπουδαίους ἀπεπέμψαμε.

— Συνεδριάζει τακτικῶς τό σωματεῖόν σας ἢ ὁμοιάζει τό τῶν καφεπωλῶν;

— Συνεδριάζει ἅπαξ τοῦ μηνός· διαφέρει δέ ἀπό ἐκεῖνο, καθόσον περιλαμβάνει ὄχι μόνον διευθυντάς ἀλλά καί ὑπηρέτας.

Παρατηρῶ εἰς τό καταστατικόν ὅτι τό σωματεῖον συγκεντροῦται σχεδόν ὀλοκλήρον εἰς τόν γραμματέα, ὅπερ μέ πείθει ὅτι ὁ κ. Ἀλβάνωφ εἶνε πολὺ ἔ ξ υ π ν ο ς ἄνθρωπος καί κρίμα ὅτι τόν ἀπέπεμψαν. Παρεκάλεσα τόν κ. Μητυλιναῖον νά μοί ἐρμηνεύσῃ τόν τρόπον καθ' ὃν θά ἐπραγματοποιεῖτο ἡ ἐν τῷ 1ῳ ἄρθρῳ τοῦ Καταστατικοῦ ἀναφερομένη ἰδρυσις κέντρου συνεργασίας καί ἀδελφικῆς ἁρμονίας.

— Οὔτε ἐγώ δέν γνωρίζω, μοί ἀπήντησεν· αἶ νά! ... νά βοηθοῦμεν ὁ ἓνας τόν ἄλλον ... νά συνεργώμεθα ὡς ἀδελφοί, εἰς τάς

πανηγύρεις νά εἴμεθα ὅλοι ... νά ἐργαζώμεθα ἀπό κοινοῦ καί τὰ τοιαῦτα ...

— Δηλαδή, τοῦ ἐπρόσθεσα, καθώς λέγει ὁ "Αμλετ, λέξεις ... λέξεις ... λέξεις.

— Σωστά· ἔτσι εἶναι ἐδῶ οὐλαιοι οἱ συντεχνίαις· ἂν ἦσαν καλά ὠργανωμένοι καί ὑπῆρχε πραγματική συνεργασία, θά ἦσαν καί καλήτεροι.

— Ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐπαγγελματῶς σας, ποῖα μέσα φρονεῖτε εἶς κατάλληλα.

— Οὔτε γι' αὐτὸ εἴμπορῶ νά σᾶς εἶπω ἀκριβῶς· περὶ τούτου δύναται ἕκαστος νά φροντίζῃ ἀναλόγως τῶν δυνάμεών του, νά προμηθεύεται νεώτερα ἐργαλεῖα κλπ. "Ἄλλως τε ποῖος εἴμπορει νά φωτίσῃ τὸν ἄλλον!

— Δέν νομίζετε καλόν νά προμηθεύητε τὸ σωματεῖόν σας τὰ ἐργαλεῖα δαπάναις τοῦ ταμείου του καί νά παρέχῃ τὴν χρῆσιν των ἐπὶ μετρία ἀμοιβῇ εἰς τὰ μέλη;

— Καί αὐτὸ καλὸ εἶναι, ἀλλὰ δέν γίνεται, ποιὸς σκοτίζεται μετέτοιαις δουλείαις. Διότι ὅλος ὁ κόσμος δέν σκέπτεται ὅπως ἐγώ, διότι τὸ ἐπάγγελμά μας δέν ἔχει ἐγγραμμάτους ἀνθρώπους πού νά πείσουν τοὺς ἄλλους περὶ τοῦ συμφέροντός των, διότι καί διότι καί διὰ χίλιους δύο λόγους.

— Τὸ σωματεῖόν σας δέν θά ἠδύνατο νά θέσῃ ἓν ὄριον πληρωμῆς ἕκαστου κουρέως διὰ τὴν ἐργασίαν του, ἀναλόγως τῶν ἐξόδων τὰ ὅποια ἔχει, διὰ νά πλησιάσετε κατὰ τι εἰς τὴν διαφημιζομένην σας αὐτὴν ἀδελφικὴν ἀρμονίαν;

— Δέν γίνεται, διότι ἓνας θέλει νά πληρώσῃ πέντε δραχμάς καί ὄχι ὅσῃν ἡμεῖς θέλομεν ἔχει ὠρισμένην.

— Δέν μέ ἠνοήσατε· νά διακρίνετε εἰς τάξεις, ἀναλόγως τῶν ἐξόδων των, ὅλα τὰ κουρεῖα καί νά ὀρίσητε π.χ. ὅτι τὸ κούρευμα εἰς τὴν α' πληρώνεται ἀντὶ δύο δραχμῶν, εἰς τὴν β' ἀντὶ μιᾶς καί ἡμισείας καί εἰς τὴν γ' ἀντὶ μιᾶς· τοῦτο ἀφ' ἑνός θά ἐμετρίαζε τὸν συναγωνισμόν καί ἀφ' ἑτέρου θά ἀπέβαινε κατὰ πολὺ ὠφέλιμον εἰς τε τοὺς διευθυντάς τῶν κουρείων καί τοὺς ὑπηρέτας, οἱ ὅποιοι θά ἐπληρώνοντο τότε περισσότερο. Τώρα, ἐάν ὁ Α ἢ ὁ Β θέλει νά

χαρίση εἰς σᾶς δύο ἢ τρεῖς δραχμάς περισσοτέρας, θά ἦτο δικαίωμα σας νά τάς δεχθῆτε ἢ οὐ· ἐάν ὅμως σᾶς προσέφερεν ὀλιγωτέρας, λίαν δικαιολογημένως θά ἠδύνασθε νά τῷ εἴπητε: δέν κουρεύω χάρισμα.

— Ποιός νά συμφωνήσῃ νά κάμῃ αὐταῖς τῆς δουλειαιῖς! ἔπειτα τό σωματεῖον μας, ὡς σᾶς εἶπον, ἔχει μόνον 87 μέλη καί αὐτά ὄχι μέ μία γνώμη· ἄμ οἱ ἄλλοι; οἱ τόσοι καί τόσοι ποῦ δέν εἶναι μέλη ποιός θά τούς ὑποχρεώσῃ νά ἀκολουθήσουν τήν ἀπόφασίν μας;

— Τό συμφέρον τους· διά τό ὁποῖον πρέπει νά τούς καλέσητε ὅλους καί τούς τό ἀναπτύξετε.

— Σᾶς εἶπα καί παραπάνω : ἄν ἐκαταλάμβαναν τό συμφέρον των αἱ συντεχνίαι στήν Ἑλλάδα, θά ἦσαν καί κάτι καλήτερα.

— Ὅλα δέν γίνονται· ἡ Κυριακή τοῦλάχιστον ἀνάπαυσις;

— Μά νά σᾶς εἰπῶ τήν ἀλήθεια οὔτε αὐτή δέν γίνεται, γιατί ὁ καθένας, ἐγώ π.χ., δέν μπορῶ νά κλείσω τό μαγαζί μου, μάλιστα τό χειμῶνα ἢ εἰς Κυριακάς κατά σᾶς ὁποίας γίνονται χοροί καί περιμένω κάτι νά ὠφεληθῶ.

— Καί ὅμως θά αισθανθῆτε πολύ τήν Κυριακην ἀνάπαυσιν ἀμέσως τήν ἐπομένην ὅταν ὁ χορευτής, καθῶς λέγετε, ἠξεύρει ὅτι δέν θά εὔρη ἀνοιχτό τό μαγαζί σας, τί θά κάμῃ; θά ἐτοιμασθῇ τό Σάββατον ἢ θά ὑπάγῃ ὅπως καί οἱ ἄλλοι.

— Τό κατ' ἐμέ, ἐάν τό ζήτημα τῆς Κυριακῆς ἀναπαύσεως παρουσιασθῇ, θά τό ὑποστηρίξω, ἀλλά μήν πιστεύετε πῶς μπορεῖ νά γίνῃ τίποτε· ὅλοι σᾶς ἀρχάς φαίνονται πρόθυμοι, ἀλλά ὕστερα ὁ ἕνας κοντά τόν ἄλλον πέρνουν δρόμο τους.

— Ἐάν, σᾶς παρακαλῶ, ἡ ἐφημερίς μας ἀσχοληθῇ εἰς τήν ἀνάπτυξιν τῶν ζητημάτων τούτων, νομίζετε ὅτι θά δυνηθῇ νά κάμῃ τίποτε ;

— Πῶς ὄχι! Τό πᾶν εἶναι νά ἀναπτυχθοῦν τά ζητήματα ταῦτα, ἀλλά νά σᾶς εἰπῶ καί τήν καθαράν μου γνώμη δέν πιστεύω πολύ πολύ· θ' ἀργήσοιμ' ἀκόμη! ...

Τώρα ἔχετε σείς πλήρη τήν ἐλευθερίαν νά κρίνετε καί ἐξετάσετε ὅπωςδῆποτε τάς σκέψεις ταύτας τοῦ κ. Μητυλιναίου, ἀλλ' ἄν

ἀφίνετε εἰς ἐμέ νά κατατάξω κάπου τόν ἀγαπητόν πρόεδρον τῆς ἀδελφότητος τῶν Κουρέων, δέν θά ἐδυσκολευόμην παντάπασι νά τόν θέσω εἰς τό διάμεσον τό χωρίζον τούς πεσσιμιστάς ἀπό τῶν μπουρζοά καί ἀποδώσω οὕτω δικαιοσύνην ἀφ' ἑνός εἰς τήν θλιβεράν αὐτοῦ ἀπογοήτευσιν διά τούς ἄλλους, ἀφ' ἑτέρου δέ εἰς τήν περιεσκεμμένην μέριμναν περί τοῦ κουρείου του καί τοῦ προεδρείου, τό ὁποῖον πεσσιμιστικῶς ἔπρεπε νά ἔχη καταθέσει ἴσως.

— Καί ὅμως ὅλα γίνονται κ. Μητυλιναῖε ! ὅλα ! ὅλα !

§ 16. Οἱ οἰνοπαντοπωλῶνες

Ἡ «Ἐταιρία τῶν οἰνοπαντοπωλῶνων» τῆς Ἀθήνας ὑπῆρχε ἀπό τό 1884 καί ἐπανιδρύθηκε τό 1887. Μέλη της μποροῦσαν νά γίνουν μόνον οἱ οἰνοπῶνες καί οἱ παντοπῶνες, ἐνῶ οἱ σκοποὶ της ἦσαν: α' ἡ φιλοanthρωπική ἐπικουρία τῶν μελῶν, β' ἡ ἀνάπτυξις τῆς οἰνοποιητικῆς βιομηχανίας καί τῆς παντοπωλικῆς ἐμπορίας καί γ' «ἡ μελέτη καί ἐνέργεια περί τῶν ἀφορώντων αὐτάς φορολογικῶν ζητημάτων». Τό καταστατικό της τροποποιήθηκε τό 1890, τό 1891 καί τό 1896. Ἀνασυστήθηκε τό 1896 ὡς «Σύνδεσμος οἰνοπαντοπωλῶνων». Τό 1910 ἐγκρίθηκε τό καταστατικό τοῦ «Συνδέσμου τῶν παντοπωλῶνων». Βλ. «Ὁ συνδικαλισμός...», σ. 137.

Πρόεδρος τῆς συντεχνίας τῶν οἰνοπαντοπωλῶνων εἶναι ὁ κ. Κ. Ἀθανασόπουλος. Κύριε πρόεδρε, τῷ λέγω, ἡ ἐταιρία σας θά εἶναι ἡ μάλλον πολυμελής καί πλουσία, ὡς τοιαύτη δέ δέν θά ἔχη ἴσως καί ἀνάγκην τῆς ἐφημερίδος μας.

— Ἄ, μπᾶ! δέν εἶναι ἔτσι· ἡ ἐταιρία μας συνέστη ἐν ἔτει 1888, ἀλλά πράγματι ὑπῆρχε ἀπό τό 1884 μέ κεφάλαιον 6.300, τό ὁποῖον ἀπετέλεσε καί μέρος τοῦ ὀλικοῦ κεφαλαίου 10.000 τῆς ἀνασυστάσεως οὕτως εἰπεῖν ἐταιρίας. Εἰς τάς ἀρχάς ἡ ἐταιρία εἶχεν ἀπάνου-κάτου διακόσια πενήντα μέλη, ἀλλ' ἀργότερα ἔμειναν μόνον οὔτε ἑκατό.

— Διατί ἀπεσύρθησαν οἱ ἄλλοι;

— Διότι ἡ ἐτησία συνδρομή, καθὼς ἀναφέρεται στό καταστατικό, στάς ἀρχάς ἦτο τρεῖς δραχμάς κατὰ τριμηνίαν· ἀργότερα

πολλοί ἐθεώρησαν καλό καί ἐψηφίσθη νά αὐξήσῃ σημαντικά ... ἀλλά τόρα σκεπτόμεθα νά ἐπανέλθωμεν πάλιν εἰς τήν μίαν δραχμὴν τὸν μῆνα καί ἔτσι ἐλπίζουμε νά ἔλθουν πάλιν ἐκεῖνοι ποῦ ἔφυγαν ... καί ἄλλοι ἀκόμη. Τόρα ἡ ἐταιρία μας συνίσταται ἀπὸ δύο τάξεις ἐπαγγελματιῶν. Εἰς τήν πρώτην ἀνήκουν οἱ καθαυτοὶ οἰνοπῶλαι καί εἰς τήν δευτέραν οἱ παντοπῶλαι, οἱ ὅποιοι πωλοῦν τὸ κρασί καί ὡς ἐκ τούτου εἰς τὸν αὐτὸν καί αὐτοὶ ὑπάγονται νόμον, ἂν καί εἶναι φανερά ἡ διαφορὰ ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ των· ὁ οἰνοπῶλης ποῦθε περιμένει νά κερδίσῃ; ἀπὸ τὸ κρασί καί μοναχὰ ἀπὸ τὸ κρασί· ὁ παντοπῶλης ὁμως δέν ἔχει μόνον τὸ κρασί, ἔχει καί τόσα ἄλλα, τὰ ὁποῖα ὅσον καί ἂν φορολογουῦνται τοῦ δίδουν ὠφέλεια αρκετὴ ὥστε νά μὴ ζημιώνεται καί πολὺ ἀπὸ τὸ κρασί· κατὰ συνέπειαν ἡ φορολογία τοῦ οἴνου ἐπιβαρύνει κυρίως τήν πρώτην τάξιν, τήν τάξιν τῶν οἰνοπωλῶν, ἡ ὁποία καί διὰ τοῦτο πάσχει πολὺ, πάρα πολὺ. Συγκριτικῶς λοιπὸν ἡ ἐταιρία μας ἔχει οἰνοπῶλας ποῦ κερδίζουν μόνον τοὺς φόρους.

— Τί πληρώνουν κατ' ἔτος οἱ οἰνοπῶλαι;

— Ἀναλόγως τῆς κλάσεως εἰς τήν ὁποίαν ἀνήκει ἕκαστος· ἡ πρώτη κλάσις ἀρχίζει ἀπὸ 66 δραχμῶν καί, ὅταν ἐπιβαρύνεται μὲ προστίματα, ἀπὸ 80 καί 100 καί τελειώνουν εἰς τήν ἑβδόμην μέχρι πεντακοσίων καί ἑξακοσίων σχεδόν δραχμῶν. Τί νά μείνη λοιπὸν ὕστερα μαζὶ μὲ τόσους ἄλλους φόρους ποῦ πληρώνουν οἱ πτωχοὶ οἰνοπῶλαι; Καταντᾶ σχεδόν νά πληρώνωμεν εἰς τήν Κυβέρνησιν 500 δραχμῶν κατ' ἔτος.

— Διατί δέν διατυπώνετε τότε ὅπως πρέπει εἰς τήν Κυβέρνησιν τὰ παράπονά σας;

— Καί ποιὸς μᾶς ἀκούει; ἔπειτα μήπως εἴμαστε ὅλοι σύμφωνοι γιὰ νά ζητήσωμε μὲ ἐπιμονὴν ἓνα πράγμα ἀπὸ μιᾶ Κυβέρνησι; Ὅταν ἔρχονται αἱ ἐκλογαὶ ἔχει ὁ καθένας τὰς προσωπικὰς συμπαθείας του· γιὰ γενικώτερα πράγματα δέν εἶνε καμμιά συντεχνία στήν Ἑλλάδα· ἀκόμη δέν ἐκατάλαβαν τὸν προορισμὸν τους.

— Εἰς τήν ἐκθεσιν τοῦ συμβουλίου γίνεται λόγος περὶ ἑνὸς ὑπομνήματος, τὸ ὁποῖον ὑπεβάλλατε εἰς τήν Κυβέρνησιν καί τὸ ὁποῖον δέν ἐδημοσιεύθη· τί σᾶς ἀπήντησεν ἡ Κυβέρνησις;

— "Ότι κάτι θά γίνη· ἀλλά καί ἤμπορεῖ νά μή γίνη καί τίποτε. Ἐπειτα δέν εἶνε μόνον αἱ Κυβερνήσεις ποῦ μᾶς πεθαίνουν στούς φόρους, μᾶς ληστεύουν καί οἱ ἐνοικιασταί τοῦ Δημοτικοῦ φόρου. Ἐκάμαμε καί κατ' αὐτῶν παράπονα εἰς τόν Δήμαρχον, ἀλλά νά ἰδοῦμε.

— Ἐάν αἱ συντεχνίαι ἦσαν ἠνωμένοι ὅλοι καί τά παράπονά σας ἐγίνοντο παράπονα ὅλων τῶν συντεχνιῶν, δέν θα ἐπετυγχάνατε καλῆτερον ὅλων τῶν ἐκλογῶν;

— Γίνεται τόρα ἕνας τέτοιος σύνδεσμος, ἀλλ' ἐγώ δέν εἶμαι μέλος, ἀφ' ἐνός διότι ἡ πολιτική ἔχει τόν δακτυλόν της· ἀφ' ἐτέρου διότι οὐδέν ἄρθρον τοῦ Καταστατικοῦ μοῦ δίδει τοιοῦτον δικαίωμα διά τό ὅποῖον ἀπαιτεῖται ἡ ψῆφος τῶν μελῶν, ἀπορῶ μάλιστα πῶς τοῦτο δέν τό ἔλαβον καθολοκληρίαν ὑπ' ὄψιν οἱ πρόεδροι.

— Ποίαν ἄλλην τάξιν νομίζετε ὅτι πρέπει νά ἐπιβαρύνῃ ὁ φόρος τοῦ οἴνου, ἐάν ἐλαττωθῇ, ὑποτιθεμένου πάντοτε ὅτι αἱ Κυβερνήσεις πάσχουσι φορομανίαν;

— Εἶναι πολλαί ἄλλαι τάξεις ποῦ ἡ διόλου δέν πληρώνουν ἢ πληρώνουν πολύ ὀλιγώτερον, λ.χ. οἱ χρυσοχόοι. Γιατί κι' αὐτοί νά μή πληρώνουν κάτι τι περισσότερο; Ἐπειτα καί εἰς τό δικό μας ἀκόμη ἐπάγγελμα δέν ἐπικρατεῖ ἰσότης φορολογική. Ἐγώ καί ὁ ἄλλος ποῦ κατεργάμε νά ζήσωμε ἀπό τό ἐγγώριο κρασί ποτῆρι-ποτῆρι, καταντᾷ νά πληρώνουμε ὅλοι τούς φόρους, χωρίς καθόλου νά φορολογοῦνται τά κρασιά τῆς πολυτελείας τά ὅποια πουλοῦν τόσοι καί τόσοι σέ μποτίλλιας. Ὁ Σόλων π.χ. ποῦ κάμνει τήν μεγαλειτέρα κατανάλωσιν πληρώνει ἐπιτήδευμα ζαχαροπλάστου!

— Ἐκ τῆς ὑπαρχούσης φορολογίας ποῖοι ζημιοῦνται ἀμέσως, ἐκτός τῶν οἰνοπωλῶν;

— Ὁ ἐργατικός κόσμος· ὁ ἐργάτης ἐάν δέν τραβήξῃ τό τακτικό του, δέν μπορεῖ νά δουλέψῃ, τίποτε δέν μπορεῖ νά κάμῃ· ἐάν θέλουν νά μήν πίνῃ κρασί, τότε πρέπει νά μήν τόν ἀφίνουν νά κάμῃ καί δουλειά. Οἱ πλούσιοι δέν ἔχουν ἀνάγκην, ἄλλως τε, καθῶς σᾶς εἶπα, αἱ μποτίλλια δέν πληρώνουν φόρο.

— Ὡστε οἱ οἰνοπῶλαι καθόλα τά ἄλλα εἶναι εὐχαριστημένοι· τό μόνον τους παράπονο εἶναι οἱ φόροι.

— Δηλαδή τί εὐχαριστημένοι, ζοῦν οἱ ἄνθρωποι μέ τή δουλειά τους ἀπό τό πρωί ἴσα μέ τή νύχτα· ἂν μπορέσουν νά μαζέψουν καί ἑκατό δραχμαῖς γιά μιά τους περίστασι, ἔρχεται ὕστερα ὁ ταμίας μέ τό διπλότυπο καί τούς ἀφίνει γυμνοῦς.

— Θέλετε ἡ ἔφημερίς μας νά γίνη διερμηνεὺς τῶν ἀπαιτήσεων τῶν παντοπωλῶν;

—Θά σᾶς παρακαλέσωμεν μάλιστα.

—Ἡ μέχρι τοῦδε πορεία της, ἐπειδὴ κατηγορεῖται ὑπό τινων, πῶς φαίνεται σέ σᾶς;

—Ἐγώ, ἀτομικῶς, εἶμαι πολύ εὐχαριστημένος καί ἡ μόνη μου εὐχή εἶναι νά ἐξακολουθήσῃ μέ τόν αὐτόν τρόπον νά γράφεται. Δέν ἔχει ὁ λαός κανένα φύλλο δικό του ποῦ νά μὴ ἀνακατόνεται στήν πολιτική καί νά γράφῃ μόνον τά παράπονα ἐκείνων ποῦ ἐργάζονται γιά νά ζήσουν. Ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπό ἐμέ πρὸς ὑποστήριξιν θά τό κάμω, ἐάν δέ καί τό συμβούλιον ἐγκρίνη, τό ὁποῖον πιστεύω, θά γίνη ἔφημερίς καί τῆς Συντεχνίας.

Εὐμενεστέρας ἀξιῶσεις δέν θά εἶχον νά προτείνω εἰς τόν κ. Πρόεδρον, ὁ ὁποῖος ἀρκούντως κατενόησε τήν σημασίαν τῆς ἔφημερίδος μας καί μᾶλλον εὐσυνειδητότερον ἄλλων ἴσως προέδρων ἀσχολεῖται εἰς τά τῆς ἑταιρίας τῶν οἰνοπαντοπωλῶν, τῆς ὁποίας εἶναι σχεδόν καί ὁ ἰδρυτής.

Ὡς πρὸς τάς συνεδριάσεις τῆς ἑταιρίας τῶν κατ' αὐτάς συζητήσεων καί τοῦ κυρίου σκοποῦ, νομίζω προτιμότερον νά μὴ κάμω τό παραμικρόν λόγον, διότι ἀρκούντως ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀπαντήσεως ὄλων τῶν προέδρων —ἐκτός τῶν πασιδῆλων πραγμάτων— ἐξάγεται ὅτι καί ἡ ἑταιρία αὕτη συνέρχεται διότι τό λέγει τό καταστατικόν νά συνέρχεται· συζητεῖ διότι πᾶς τις, καί μάλιστα ὁ Ἕλληνας, δέον νά συζητῇ· καί ἔχει καί σκοπόν, πλήν τοῦ χρηματιστικοῦ μέρους, ὅ,τι δέον νά ἔχῃ πᾶσα Ἑλληνική συντεχνία, δηλ. λέξεις ... λέξεις ... λέξεις.

— Κύριε πρόεδρε ἡ «Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν» σᾶς εὐχαριστεῖ καί σᾶς παρακαλεῖ νά κάμετε γνωστόν εἰς τούς οἰνοπαντοπώλας ὅτι τά ζητήματά των θά εἶναι καί ζητήματά της.

§ 17. Οἱ ὑποδηματοποιοί

Τό 1880 συστήθηκε ἡ «Συντεχνία τῶν ὑποδηματοποιῶν» τῆς Ἀθήνας, τῆς ὁποίας μέλη ἦσαν, ὅπως ἀναφέρει ὁ πρόεδρος τῆς παρακάτω, οἱ καταστηματάρχες καί οἱ ἐργάτες ὑποδηματοποιοί. Τό 1882 οἱ ἐργάτες ἦσαν 400 καί συναποφάσισαν νά ἀπεργήσουν, πιθανῶς ἀφοῦ πρῶτα ἴδρυσαν συνδικάτο τους (ἐφημ. Μή Χάνεσαι τῆς 1.8.1882). Ἀκολούθως ἰδρύθηκαν στήν Ἀθήνα: τό 1891 ἡ Ἀδελφότης τῶν σανδαλοποιῶν, τό 1894 τό Σωματεῖον τῶν πεδילוσαγματοποιῶν, τό 1896 ὁ Σύνδεσμος τεχνιτῶν ἀρβυλοποιῶν, τό 1904 ἡ Ἀδελφότης τεχνιτῶν ὑποδηματοποιῶν Ἀθηνῶν καί Πειραιῶς καί ὁ Σύνδεσμος καταστηματαρχῶν ὑποδηματοποιῶν Ἀθηνῶν καί Πειραιῶς. Βλ. «Ὁ συνδικαλισμός ...» σ. 125.

Πρόεδρος τοῦ σωματείου τῶν ὑποδηματοποιῶν εἶναι ὁ κ. Ἀ. Βιδάλης, τύπος ἰδίας παρατηρήσεως διά τε τό εὐγενές τοῦ ὕφους, τό εὐεπίφορον, τό ὁμαλόν ἅμα καί ἀνώμαλον ἐν τῇ ἐκφράσει, καί ... τὰς λογιστικὰς αὐτοῦ γνώσεις, αἵτινες θά ἀποκαθίστων αὐτόν ἐν δεδομένη περιπτώσει παρά τινι Τραπεζίᾳ μέτοχον τῶν περισσοτέρων ψήφων ἢ τολμηρόν τινα ἐπιχειρηματίαν .. ἐάν ἡ φορὰ τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων δέν ἔφερον αὐτόν, ἐννοεῖται, ἐπί τήν πάγκαν τοῦ ὑποδηματοποιῶ, ἐκ τῆς ὁποίας ἄλλως τε δέν εἶνε καί δυσηρεστημένος. Μεταφέρω ὅσα πιστῶς προσεπάθησα νά ἐναποταμιεύσω ἐν τῇ μνήμῃ μου, ὅπως γίνῃ δῆλον ποῖον εἶναι περίπου τό πνεῦμα καί τῆς συντεχνίας ταύτης περί τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατικῶν τάξεων.

— Κύριε Βιδάλη, ἐάν παρακολουθῆτε τήν «Ἐφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν», θά ἴδατε ὅτι καθ' ἡμέραν λαμβάνομεν καί μίαν συνέντευξιν μετά τῶν προέδρων τῶν διαφόρων σωματείων πρὸς διαφώτισιν διαφόρων ζητημάτων. Τώρα ἦλθε καί ἡ δική σας σειρά, τί λέγετε;

— Τήν παρακολουθῶ καί μέ ἐνδιαφέρον μάλιστα· ἀλλά τί νά σᾶς εἰπῶ, λυποῦμαι πολύ ἀναγινώσκων ὅτι ὑπάρχουν πρόεδροι διακηρύσσοντες ὅτι συντεχνίαι ἐν Ἑλλάδι δέν ὑπάρχουν· ἤθελα νά τό διαψεύσω ἀμέσως, ἀλλά σᾶς ἐπερίμενα διά νά ἐξηγηθῶ κάπως καλῆτερα καί νά πεισθῆτε καί σεῖς ὅτι ἡ συντεχνία τῶν ὑποδημα-

τοποιῶν εἶνε ζωντανή. Ἀπόδειξις τούτου τά τριακόσια τριάκοντα δύο μέλη τά ὅποια ἀριθμεῖ, αἱ τριάκοντα πέντε χιλιάδες τάς ὁποίας ἔχει ὡς κεφάλαιον, ποσόν τό ὁποῖον κανέν ἄλλο σωματεῖον δέν ἔχει, καί ἡ βοήθεια τήν ὁποίαν χορηγεῖ εἰς τά τυχόν πάσχοντα μέλη ἐκ διαφόρων νοσημάτων, ἐξαιρουμένων τῶν ἐπιμέμπτων.

— Πότε ἰδρύθη τό σωματεῖον σας καί πῶς κατώρθωσε τοῦτο;

— Τό σωματεῖον μας ἰδρύθη ἐν ἔτει 1880 καί, χωρίς νά τό καυχηθῶ, ἀφοῦ ἐγώ κατέβαλον πάρα πολλούς ἀγῶνας· διά τῶν προσπαθειῶν μου κατωρθώθη ὁ σχηματισμός ἑνός μικροῦ κεφαλαίου ἐκ δωρεᾶς διαφόρων καί τοιουτοτρόπως ὀλίγον καί κατ' ὀλίγον προσερχομένων ἐκάστοτε νέων μελῶν ἔφθασαν τά μὲν μέλη εἰς 240, τό δέ κεφάλαιον εἰς ὅσα σᾶς εἶπα, καί τοῦτο μέ μόνην τριακοντάλεπτον ἐβδομαδιαίαν συνεισφοράν τῶν διευθυντῶν, εἰκοσάλεπτον δέ τῶν ἀπλῶν ἐργατῶν.

— Ἡ βοήθεια εἰς τί συνίσταται;

— Εἰς τήν ἐν γένει ἰατρικήν συνδρομήν μέχρις ἐντελοῦς ἰάσεως· πρὸς δέ εἰς μὲν τοὺς πάσχοντας χρόνια νοσήματα χορηγοῦνται δύο δραχμαὶ καθ' ἐκάστην, εἰάν εἶναι ἐκ τῶν καταβαλλόντων τριακοντάλεπτον ἐβδομαδιαίαν συνδρομήν, μίαν δραχμήν δέ καί τεσσαράκοντα λεπτά, εἰάν εἶναι ἐκ τῶν εἰκοσάλεπτον καταβαλλόντων. Ἐν τῇ λογιουσιᾷ τοῦ Συμβουλίου θά ἴδητε ὅτι φέτος τοιαῦται περιθάλψεις εἰς δραχμάς 2,507 ἐδόθησαν εἰς 58 ἄτομα, ἐκτός τῶν εἰς ἰατροὺς καί φάρμακα δαπανηθέντων, ἅτινα ἀνέρχονται εἰς 708 περίπου δραχμάς.

— Βοήθειαν εἰς μή εὐρίσκοντας ἐργασίαν χορηγεῖται;

— Ὁχι· διότι τότε δέν θά μᾶς ἔμενε τίποτε.

— Πόσοι εἶναι οἱ μή ἐγγεγραμμένοι εἰς τό σωματεῖον σας;

— Χιλιάδες, καί τοῦτο διότι δέν καταλαμβάνουν τό συμφέρον τους.

— Τί πρέπει νά γίνη διά νά τό ἐννοήσουν;

— Δύσκολον, ἓνα μόνον πρᾶγμα ὑπάρχει, τό ὁποῖον σπουδαίως ἤμπορεῖ νά κάμη ὅλους τοὺς ὑποδηματοποιούς νά ἐνωθοῦν μέ ἡμᾶς, ὁ σχηματισμός μιᾶς οὕτως εἰπεῖν Τραπεζῆς των. Πρὸς τοῦτο σκέπτομαι προσεχῶς νά κάμω πρότασιν εἰς τήν Συνέλευσιν καί νά

ψηφισθῆ ἴδιον ἄρθρον, τό ὁποῖον θά εἶναι σωτήριον διά τούς ἐργαζομένους. Σήμερα ὁ ὑποδηματοποιός ὁ ὁποῖος θέλει νά ἀποταμιεύσῃ κάτι τι δέν δύναται, διότι ἐάν μπορέσῃ νά οἰκονομήσῃ ἑκατόν δραχμάς διά νά τās καταθέσῃ εἰς τήν Τράπεζαν, πρῖν τās κάμῃ ἑκατό, θά τοῦ παρουσιασθοῦν ἴσως χίλιαι ἀνάγκαι καί ἔτσι ποτέ δέν φθάνουν ἕως ἐκεῖ. Ἐάν ὑπῆρχεν ὅμως ἕνα ταμεῖον, εἰς τό ὁποῖον νά καταθέτῃ ἀπό ἐβδομάδος εἰς ἐβδομάδα ὅλας του τās οἰκονομίας, πότε μίαν καί πότε δύο δραχμάς, τοιουτοτρόπως θά κατωρθοῦτο ὥστε καί τά κεφάλαιά του ἐντόκως νά αὐξάνουν καί εἰς τό σωματεῖον νά συνεισφέρῃ πρὸς ἀπόκτησιν δικαιωμάτων, περιθάλψεως λ.χ. ἐν ὥρᾳ ἀσθενείας, ἐκτός τῆς ἠθικῆς δυνάμεως τήν ὁποίαν ὡς ἐκ τῆς γενικῆς συμμετοχῆς θά ἀπέκτα εἰς τήν κοινωνίαν καί τήν πολιτείαν, καθό μέλος ἰσχυροῦ σωματείου. Καί αὐτόν καί μόνον τόν τρόπον καί τό συμφέρον των καί τό συμφέρον τοῦ σωματείου θά ἐξυπηρετεῖτο· ἀλλά δέν ἔχω πολλάς ἐλπίδας, εἶναι πολλοί ποῦ δέν τά καταλαμβάνουν αὐτά τά πράγματα.

— Σιγά σιγά θά τά ἐννοήσουν, ἀλλά διά νά τά ἐννοήσουν πρέπει νά τοῖς τά διδάξουν.

— Ποιός νά τοῖς τά διδάξῃ παρακαλῶ; Κατηγοροῦν τόν ἐργατικό λαό ὡς ἀμαθῆ καί ἄξιον διά τοῦτο τῆς τύχης του· ἀλλά ποιός ἐζήτησε νά τόν φωτίσῃ σās παρακαλῶ; Ὅλοι, ἀνεξαιρέτως ὅλοι οἱ ἔχοντες συμφέρον, ἐφρόντισαν νά μή μάθῃ τίποτε, νά μείνῃ τυφλός καί νά λειτουργῇ εἰς τήν κοινωνίαν ὡς νευρόσπαστον εἰς τά χέρια τοῦ ἑνός καί τοῦ ἄλλου. Καί ὅμως εἶναι τόσον καλός ὁ ἐργατικός κόσμος: Ἐλθετε, ἔλθετε, σās παρακαλῶ ὅταν τύχη νά κάμνωμεν συνεδρίασιν καί θά ἴδῃτε μετά ποίας τάξεως καί προσοχῆς ἀναμένει νά μάθῃ ὅ,τι δήποτε ἀφορᾷ τό συμφέρον του. Τό κηρύττω ἐνώπιον ὄλων: κανείς δέν φροντίζει γιά τόν ἐργατικόν λαόν.

Ὁ κ. Βιδάλῃς, διά τοῦ ὕφους τό ὁποῖον λαμβάνει, τοῦ τόνου καί τῆς ὀργῆς μεθ' ἧς σχεδόν προφέρει τās τελευταίας ταύτας λέξεις, μέ μεταφέρει διά μέσου τῶν σελίδων, τās ὁποίας ἀνέγνωσα, εἰς τούς χρόνους τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καί νομίζω ὅτι ἀκούω τῆς φωνῆς τῶν πρώτων ρητόρων τοῦ λαοῦ, ἴσως προάγγελον καί

τῆς ἑλληνικῆς ... Κατόπιν τὸν παρακαλῶ νὰ μοί εἶπη περὶ τῶν μισθῶν τῶν ἐργατῶν.

— Ἡμεῖς εἶνε ἐποχὴ ποῦ ἔχουμε ἐργασίας, καὶ τότε τὰ ἡμερομίσθια ποικίλλονται ἀπὸ δύο μέχρις ἕξ δραχμῶν, ὡς πρὸς τὸ κατάστημά μου τοῦλάχιστον, καὶ ἐποχὴ ποῦ δέν ἔχομεν ὅτε καὶ εἶνε εὐτελέστερα ἔνεκα τῆς μεγάλης προσφορᾶς καὶ τῆς ἐλαχίστης ζητήσεως. Ὡς πρὸς τὰ πολλά ὑποδηματοποιεῖα ὅμως ἡ ἐργασία εἶνε σχεδόν ἰσόχρονος πρὸς τὴν τῶν ραπτῶν· καὶ πρέπει νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας ὅτι ἅμα ὁ ἐργάτης ἢ ὁ ὑποδηματοποιός μείνη μίαν ἐβδομάδα χωρὶς ἐργασίαν ἀποθνήσκει τῆς πείνης.

— Καὶ τὸ σωματεῖόν σας τότε; ...

— Ἐάν ἔρχεται ἀρωγός; ὄχι· μόνον διὰ τοὺς ἀσθενεῖς ὀρίζει τὸ καταστατικόν.

— Ἐχουν οἱ ὑποδηματοποιοὶ παράπονα κατὰ τοῦ ἐπικρατοῦντος φορολογικοῦ συστήματος;

— Μήπως δέν φορολογοῦνται καὶ παρά πολὺ οἱ ὑποδηματοποιοὶ διὰ νὰ μὴ ἔχουν; Ἡμεῖς παρακαλέσαμεν τὴν πρῶην Κυβέρνησιν νὰ κάμη κάποια θεραπεία τοῦ πράγματος, ἀλλὰ δέν εἰσηκούσθημεν. Ἐν ὅσῳ δέν ἔγῃ ἀναπτυχθῆ καθ' ὅλα τὰ εἶδη ἢ ἐγχώριος βιομηχανία, διατί νὰ πληρώνουν οἱ ὑποδηματοποιοὶ τόσον ἀκριβὰ τὸ βιδέλλα, τὸ ἐλάστιχο κλπ εἶδη· ἔπειτα εἶνε ὁ συναγωνισμός ποῦ μᾶς πεθαίνει. Φοβερός συναγωνισμός ποῦ καταστρέφει τόσοι ἀνθρώπους.

— Εἰς αὐτὸ δέν πταίει κανεὶς· πταίει ἡ κοινωνία ποῦ τὸν δημιουργεῖ. Σεῖς μετέχετε τοῦ Συνδέσμου τῶν Συντεχνιῶν;

— Ὅχι ἀπεσύρθην, ἂν καὶ ὑπέγραψα. Ἐγὼ ὅταν προσῆλθον ἡμῖν τῆς γνώμης νὰ ζητήσωμεν τὴν ἔγκρισιν τῶν μελῶν ἐκάστης συντεχνίας καὶ εἰς τὸν τοιοῦτον ὀργανισμόν νὰ λάβουν μέρος καὶ τὰ Συμβούλια, καταβάλλοντος ἐκάστου μέλους πέντε δραχμάς κατὰ μῆνα, ἵνα οὕτω μετὰ διετῆ ἀνέξοδον ἐργασίαν σχηματισθῆ ἓν κεφάλαιον ἐκ 50 χιλ. δρ., προστιθεμένων δέ τῶν κεφαλαίων ἐκάστης συντεχνίας, ἀνέλθῃ εἰς τετρακοσίαν καὶ πεντακοσίας σχεδόν χιλιάδας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐχρησίμευον εἰς ἐνίσχυσιν τῶν συμφερόντων ὅλων τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Ἀλλὰ τοῦτο δέν ἔγινε δεκτόν καὶ

προέβησαν μόνοι οί πρόεδροι εἰς τόν καταρτισμόν, ὁ ὁποῖος καί ἂν πραγματοποιηθῆ θά καταρρεύσῃ ἄμ' ὡς ἤθελε καταρρεύσῃ καί τό ὑπουργήμα ἑνός ἐκάστου· ἐκεῖνο τό ὁποῖον ἔκαμεν ἐμέ νά ὑπογράψω ἦτο μήπως στερηθῆ τό σωματεῖόν μας στέγης. Ἡ στέγη δι' ἑν σωματεῖον εἶνε ἡ πρωτίστη ἀνάγκη. Ἡμεῖς καθῶς καί ὄλαι αἱ συντεχνίαι κατηντήσαμεν ἐπαῖται ἀνέστιοι. Ὅταν θέλωμεν νά συνεδριάσωμεν, γυρίζομεν σάν ζητιάνοι ποῦ καί ποῦ νά βροῦμε καμμιά σάλα τῆς προκοπῆς. Σᾶς εἶπα ὅτι κανεῖς δέν φροντίζει διά τας συντεχνίας, εἶνε λυπηρόν πράγμα· δέν μᾶς δίνουν στέγη, κύριε. Τώρα, ἐάν συγκατανεύσουν νά παραχωρηθῆ καί σέ μᾶς μιά σπιθαμή, ὅπως εἶναι δίκαιον, ὑπάρχει ἐλπίς καί μέ τας δέκα πέντε αὐτάς χιλιάδας τοῦ ἀνωνύμου νά γίνῃ κάτι τι.

— Κύριε Βιδάλη, ἕνα πράγμα θέλω νά σᾶς ἐρωτήσω ἀκόμη καί σᾶς ἀφίνω. Σκοπός τοῦ σωματείου σας λέγει τό 2ον ἄρθρ. τοῦ Καταστατικοῦ ὅτι εἶνε: ἡ ἀμοιβαία ὑποστήριξις εἰς ἠθικήν καί ὑλικήν ἀνάπτυξιν τῶν μελῶν. Πῶς κατορθώνετε τήν ἠθικήν ἀνάπτυξιν;

— Διά τῆς νοθεσίας τήν ὅποιαν κάμνομεν εἰς τούς μικρούς μαθητευομένους μας περί τῶν υποχρεώσεων τας ὁποίας ἔχουσι πρός τούς πρεσβυτέρους των, τούς καταστηματαρχάς των, νά πηγαίνουν εἰς τήν ἐκκλησία κλπ.

— Οἱ μεγάλοι δέ τί διδάσκονται εἰς τό σωματεῖον;

— Τά δικαιώματα καί καθήκοντα τά ὁποῖα ἔχουσιν εἰς αὐτό· δικαιώματα μέν συντάξεως καί περιθάλψεως, ὡς θά ἴδετε εἰς τά ἐπόμενα ἄρθρα τοῦ καταστατικοῦ, καθήκοντα δέ ὑπακοῆς εἰς τας ἀρχάς τοῦ σωματείου καί τας ἀποφάσεις αὐτοῦ.

— Τά εἰς τήν κοινωνίαν δικαιώματα καί καθήκοντα τά γνωρίζουσιν;

— Ἄ ! ὅσον ἀφορᾷ αὐτά, δέν ἤξεύρω, ποιός τά ἐδίδαξεν αὐτά τά πράγματα.

— Ὅσον ἀφορᾷ τήν ὑλικήν ἀνάπτυξιν ;

— Νά, αἶ ... διά τῆς ἐργασίας

Ἡ ὥρα ἦτο δωδεκάτη καί ἠναγκάσθην νά ἀποχαιρετήσω τόν κ. Βιδάλην, τοῦ ὁποίου τας σκέψεις καί τας κρίσεις ἐπαφίνω εἰς

τήν ιδιικήν σας μελέτην, τό κατ' ἐμέ ἐπιφυλασσόμενος εἰς ἐκτενή βραδύτερον ἀνάλυσιν, ὅταν ὁ χρόνος μοί τό ἐπιτρέψη. Ὡς πρὸς δέ τοὺς ὑποδηματοποιούς, τοῦτο μόνον ἔχω ἐνταῦθα νά παρατηρήσω, ὅτι τό καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον των ἐπιβάλλει εἰς ὅλους τό καθήκον νά γίνωσι μέλη τοῦ σωματείου, ἐπαφίνοντες εἰς τό πλήρωμα τοῦ χρόνου τήν ἠθικήν καί ὑλικήν αὐτῶν ἀνάπτυξιν, ἣτις θᾶσσον ἢ βράδιον θά ἀρχίσῃ νά ἐπιτελῆται καί εἰς τά ἐργατικάς τάξεις παρά πάντα τά προσκόμματα τῶν ἰσχυρῶν.

§ 18. Οἱ ἐμποροραπτεργάτες

Τό 1882 ἐγίνε ἀπεργία τῶν ραπτοεργατῶν τῆς Ἀθήνας καί συγκροτήθηκε σωματεῖο τους, εἴτε τότε (βλ. ἐφημ. Μή Χάνεσαι, 4 καί 6.8.1882), εἴτε τό 1883, ὅπως ἀναφέρει τό καταστατικό τοῦ Σωματείου τῶν ἐμποροραπτοεργατῶν, που ἐπανιδρύθηκε τό 1890. Ἐκτοτε, μέλη τοῦ σωματείου μποροῦσαν νά γίνουσι οἱ καταστηματάρχες ἐμποροράπτες καί οἱ ραπτεργάτες, ἐνῶ σκοποί του ἦσαν : «ἢ κατά μικρόν συγκρότησις κεφαλαίου, ἀποφέροντος ἐτήσιον μέρος, ἢ περίθαλψις ἐνδεῶν μελῶν καί ἢ πρὸς τά μέλη χορήγησις δανείων» μέ ἐπιτόκο 8%. Τό 1894 ἀνακλήθηκε ἡ ἐγκριση τοῦ καταστατικοῦ του, τό 1901 ἐπανεμφανίσθηκε τό σωματεῖο καί τό 1904 ἰδρύθηκε ὁ Σύνδεσμος ἐμποροραπτῶν Ἀθηνῶν. Βλ. «Ὁ συνδικαλισμός ...», σ. 127.

Ὁ πρόεδρος τῶν ἐμποροραπτεργατῶν κ. Θ. Χαλκωματᾶς εἶνε εὐμενέστατα διατεθειμένος πρὸς τήν Ἐφημερίδα μας, αἰσθάνεται ἀρκετόν ἐνδιαφέρον διά τὰς ὑποδεεστέρας τάξεις τῶν ἐμποροραπτῶν καί ἄρχεται πρῶτος τῆς συνδιαλέξεως διά τῆς φράσεως: ἔχομεν καί ἡμεῖς παράπονα.

— Βεβαίως, ἀφοῦ ἔχωμεν ὅλοι, θά ἔχητε καί σεῖς, ἀλλά σᾶς παρακαλῶ: Τά παράπονα τῶν ἐμποροραπτῶν εἶνε τά αὐτά μέ τά παράπονα τῶν ραπτεργατῶν ἢ δέν ἔχουν καμίαν συνάφειαν ;

— Ὅχι, εἶναι τά αὐτά: τό σωματεῖον μας ἄλλως τε ἀποτελεῖται κατά τό 1/8 ἀπό ραπτεργάτας: μόλις τριάκοντα εἶναι διευθυνταί. Σᾶς λέγω δέ ὅτι εἶναι τά αὐτά διά τόν ἐξῆς λόγον διότι, ὅταν οἱ

καταστηματαρχαι ἔχουν ἐργασίας, τότε καί οἱ ἐργάται καλοπληρώνονται καί ἡ ἐργασία δέν τούς λείπει, ἐνῶ τώρα καί οἱ μέν καί οἱ δέ ζεματίζονται.

— Ποῖος ὁ λόγος τῆς ἐλλείψεως ἐργασίας;

— Ἀκούσατε· πρό πολλοῦ εἰσήχθησαν ἐν Ἑλλάδι αἱ ἔτοιμοι Εὐρωπαϊκαί ἐνδυμασίαι, αἱ ὁποῖαι πολυειδῶς ἐπροστατεύθησαν ἀπό ὅλας τὰς Κυβερνήσεις, αἵτινες ἀπέβλεπον μᾶλλον εἰς τό μικρόν συμφέρον τῶν καταναλωτῶν ἢ εἰς τό μέγα συμφέρον τό ὁποῖον εἶχον οἱ Ἕλληνες εἰκοσακισχίλιοι περίπου ἐργάται, συναγωνιζόμενοι μεταξύ των νά παρέχουν αὐτοί τὰς ἀναγκαίας ἐνδυμασίας, καί τοιοῦτοτρόπως νά κατωρθώσωσι νά ζῶσιν. Εἰς τήν προτίμησιν τῶν ἐτοιμῶν τούτων ἐνδυμασιῶν πολύ δύσκολα κατορθώνει ἐμπορορραπτης τίς νά συναγωνισθῆ, οἱ πολλοί ὅμως δέν εἰμποροῦν οὔτε κἄν νά δοκιμάσουν, διότι τά κατ' ὀκᾶν φορολογούμενα ὑφάσματα ἀνέρχονται σχεδόν εἰς τό διπλάσιον τῶν κατ' ὀκᾶν εἰς ἐνδυμασίας· ἐνῶ π.χ. τά λεπτά ὀλομάλλινα ὑφάσματα κατ' ὀκᾶν δασμολογοῦνται μέ 12 δραχμάς, τά εἰς ἔτοιμα ἐνδύματα ὀλομάλλινα κατ' ὀκᾶν δασμολογοῦνται μέ 6 καί 50 μόνον.

— Ναι, ἀλλά μία ἐνδυμασία ἔτοιμος ζυγίζει περισσότερον τοῦ ἀναλογοῦντος ἀπλοῦ ὑφάσματος.

— Οἱ Βιεννέζοι, οἱ ὁποῖοι κάμνουν τήν μεγαλειτέραν ἐξαγωγήν τοιούτων, δέν εἶναι ἀπό ἐκείνους ποῦ νά γελῶνται εἰς τοιούτου εἶδους ζητήματα. Ἐάν προσέξητε τά ὑφάσματα ταῦτα, θά παρατηρήσετε ὅτι εἶναι κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀραιά κατασκευασμένα, ὥστε μία ἔτοιμος ἀλλαξιά ζυγίζει ἀκριβῶς σχεδόν τόσον ὅσον καί μία ποῦ δέν ἔχει παρά μόνον τό ὑφασμα. Ἐγώ ὁ ἴδιος ἔχω δοκιμάσει.

— Ἴσως δέν εἶναι μόνον αὐτός ὁ λόγος διά τόν ὁποῖον δέν εἰμπορεῖτε νά συναγωνισθῆτε.

— Βέβαια· ἐκτός τοῦ λόγου ὅτι δέν ἐπιβαρύνονται εἰσαγόμεναι μέ δασμόν ἀνάλογον πρός τά ὑφάσματα αἱ ἔτοιμοι ἐνδυμασίαι, εἶναι καί τό ἄλλο, ὅτι ἐν Εὐρώπῃ καί κυρίως ἐν Βιέννῃ, ὑπάρχουν καταστήματα πλουσιώτατα καί ἀπέραντα, ἀδιακόπως κατασκευάζοντα ὑφάσματα καί μέ πολλά φθινὴν ἐργασίαν ἔνεκα τῆς συσω-

ρεύσεως ἐργατῶν καὶ ἐργατίδων. Κατὰ τῶν εὐκολιῶν τούτων ἡμεῖς δέν θά ἠδυνάμεθα νά συναγωνισθῶμεν καί ἄν ἀκόμη, εἶναι ἀληθές, ἐξίσου ἐπεβαρύνετο ἡ εἰσαγωγή. Ἀλλά τοῦτο θά ἐγίνετο πότε; ὅταν θά εἴμεθα ἀναγκασμένοι νά προσφεύγωμεν πάντοτε εἰς τά Εὐρωπαϊκά ὑφάσματα· τόρα ὅμως ὅτε ἤρχισεν ἡ ἐγχώριος βιομηχανία νά ἀναπτύσσεται, δέν ὑπάρχει καθόλου ἡ ἀδυναμία αὕτη. Μέ 60-65 δραχ. καί σήμερον ἀκόμη δύνασαι νά ἔχῃς τήν ὠραιότεραν καί στερεωτέραν ἀλλαξιάν ἀπό ὅλα τά ὑφάσματα τῆς Βιέννης, εἴτε ἀπό τά ἐν Ἀμπελοκήποις, εἴτε, καί πρό πάντων, ἀπό τά ἐν Φαλήρω ὑφαντουργικά ἐργοστάσια. Δέν πλησιάζουν μέν τά τέλεια εὐρωπαϊκά, ἀλλά ὅταν ἡ κατανάλωσις ἀρχίσῃ νά αὐξάνῃ καί αὐτά θά τελειοποιῶνται, ἔτσι καί τό χρῆμα θά μένῃ εἰς τόν τόπο⁵⁷.

— Τί σᾶς εἶπεν ἡ Κυβέρνησις, ἐάν ἀπετάνητε.

— Κατά τό 1885, πρωθυπουργοῦντος τοῦ Τρικούπη, ὑπεβάλομεν εἰς αὐτόν διά τῆς βουλῆς ὑπόμνημα, ἐν ᾧ ἐζητοῦμεν, πρὸς ἀπαλλαγὴν καί ἡμῶν ἀπό τῆς ἀπελπιστικῆς θέσεως εἰς τήν ὁποίαν ἔκτοτε καί εὐρισκόμεθα καί πρὸς ἐμφύχωσιν τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας, τήν κατάρτησιν τῆς διαφορᾶς τοῦ δασμοῦ ἐπὶ τῶν γυναικείων καί ἀνδρικών φορεμάτων καί τήν ἀνάλογον ἐπιβάρυνσιν ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἐτοιμῶν ἐνδυμάτων. Δυστυχῶς τίποτε δέν ἔγινε, καί τόρα εὐρισκόμεθα εἰς θέσιν νά ὑποβάλωμεν καί ἄλλο ὑπόμνημα τήν αὐτὴν περίπου βάσιν ἔχον καί ἐλπίζομεν νά εἰσακουσθῶμεν.

— Σήμερον πόσον πληρῶνεται τό ἡμερομίσθιον τοῦ ἐργάτου;

— Ἀναλόγως τῆς ἰκανότητός του.

— Διά νά παραδώσῃ μίαν ἀλλαξιάν ἔτοιμον, πόσας ἡμέρας θά ἐργασθῇ καί πόσον θά πληρωθῇ;

— Σχεδόν θέλει τέσσαρας ἡμέρας καί δέν θά πάρῃ περισσότερο ἀπό δέκα πέντε δραχμάς, δηλ. ἐπάνω κάτω 3,30 τήν ἡμέραν.

57. Στό φ. 15 τῆς ἐφημερίδας, δημοσιεύθη ἐπιστολή τοῦ Ἰ. Μπεκέ, εἰσαγωγέως βιεννέζικων ὑφασμάτων, ἰσχυριζομένου μέ ἐκτενῆ ἐπιχειρήματα ὅτι οἱ ἀπόψεις αὐτές τοῦ Χαλκωματᾶ ἦσαν ἀνακριβεῖς.

— Εἶνε καλή πληρωμή αὐτή;

— ὦ! ἐάν τήν εἶχε πάντοτε θά ἦτο λαμπρά· θά μπόρηγε ὁ ἐργάτης νά ζῆ, ὄχι νά σᾶς εἰπῶ βασιλικά, ἀλλά τέλος πάντων εὐχαριστημένος. Δυστυχῶς, ἔνεκα τῶν λόγων ποῦ εἶπα, τῆς προσφυγῆς τουτέστιν εἰς τά ἔτοιμα, ἐργάζονται μόνον πέντε μῆνας τό ἔτος. Τρεῖς μῆνας τόν χειμῶνα καί δύο τό καλοκαίρι· ὕστερα δέν ἔχει δουλειά καί εἶνε ἀπορίας ἄξιον πῶς ζοῦν οἱ δυστυχισμένοι. Σήμερα, ἂν εἴσθε ἐδῶ θά ἐβλέπατε ἕνα πλῆθος ποῦ δέν βρίσκουν δουλειά, νά μοῦ κάνουν χίλια παράπονα. Τί νά τοὺς κάμω; ἡ μόνη θεραπεία ἐξαρτᾶται ἀπό τήν Κυβέρνησι· ἐάν ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοὺς σώζει· ἄλλως...

— Εἶπατε ὅτι ἕνας ἐργάτης πληρώνετε δέκα πέντε δραχμάς διά μίαν ἀλλαξιάν· πῶς συμβαίνει τότε, μία ἀλλαξιά ἐκ τοῦ ὑφάσματος τοῦ Ρετσίνα νά πωλῆται δέκα πέντε δραχμάς μέ τόν ὑπολογισμόν τοῦ ὑφάσματος;

— Ὁ λόγος εἶνε ὅτι —ἐκτός τῆς εὐθηνίας τοῦ πράγματος— ἡ ἐργασία αὐτῶν τῶν φορεμάτων εἶνε πολύ φθηνή. Εἰς τό ράψιμον αὐτῶν ἀσχολοῦνται γυναῖκες καί κορίτσια πρό πάντων καί ἐπειδή εἶνε πολύ πτωχαί πληρώνονται ὅσῳ καί ὅσῳ. Μία γυναῖκα π.χ. ποῦ θά ράψῃ ὄχι περισσότερα ἀπό ἕξ πανταλόνια τήν βδομάδα, θά πάρῃ μόνον τρεῖς δραχμάς, δηλαδή 50 ἢ καί 40 λεπτά τήν ἡμέραν.

— Ὅσῳ φθηνά! καί μπορεῖ νά ζήσει;

— Εἶνε λυπηρόν τό πρᾶγμα, ἀλλά τί νά κάμῃ;

— Σεῖς, κ. Χαλκωματᾶ, πόσο πληρώνεσθε;

— Ἄ! ὅσον ἀφορᾶ ἐμέ, μή ρωτᾶτε· ἐγώ εἶμαι εὐχαριστημένος, διότι ἐργάζομαι μέ ἀνθρώπους ποῦ ἔχουν χρήματα. Ὁ λόγος εἶνε διά τόν πολύ κόσμον, ποῦ δέν μπορεῖ ποτέ νά ἦνε σ' ἐμέ καί στόν Ἀηδονόπουλο καί σέ καναδυό ἄλλους· περί αὐτῶν πρέπει νά ἔχητε ὑπ' ὄψιν σας ὅτι ὀμιλῶ.

— Καί νομίζετε ὅτι ἡ νῦν Κυβέρνησις θά σᾶς ἀκούσῃ, προκειμένου περί τῶν ἐτοιμῶν ἐνδυμάτων;

— Πρέπει νά μᾶς ἀκούσῃ. Καί ὁ τόνος μεθ' οὗ ἐπρόφερε τάς λέξεις ταύτας ὁ κ. Χαλκωματᾶς ἐνεῖχε τι τό ἀποφασιστικόν·

ὡσανεὶ ἐξήρχετο ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀπηλπισμένου στήθους τῶν ἀνά τὰς ὁδοὺς περιφερομένων ἐργατῶν, οἱ ὅποιοι παρακαλοῦν τὴν ἐργασίαν παντοῦ δι' ἓν τεμάχιον ἄρτου (ἀκούετε!) καὶ δέν τὴν εὐρίσκουν πουθενά.

— Ὡ, ἐπρόσθεσεν ὁ κ. Χαλκωματᾶς, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην οἱ ράπται ἀδικοῦνται ἀπὸ τὰς Κυβερνήσεις, περισσότερο ἴσως πολλῶν ἄλλων. Οἱ ὑποδηματοποιοὶ λ.χ. πρὸς προστασίαν τῆς βιομηχανίας των ἐξασφαλίζονται κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς εὐρωπαϊκῶν ὑποδημάτων διὰ τριακονταδράχμου δασμοῦ ἐφ' ἐκάστης ὁκᾶς ἀδιακρίτως ποιότητος· ἔτσι ποῖος τολμᾷ νὰ φέρῃ ὑποδήματα ἐξ Εὐρώπης τὰ ὅποια ἐκεῖ εἶνε πάμφθινα καὶ τοιουτοτρόπως καταστρέψῃ τόσους πτωχοὺς ἀνθρώπους; Οἱ ἐπιπλοποιοὶ ἐπίσης. Καὶ αὐτός ὁ Συγγρός ἐάν θελήσῃ νὰ εἰσαγάγῃ ἔξωθεν ἐπιπλα θὰ δυσκολευθῇ, ἐπιπλα 5,000 ἀξίας θὰ πληρώσουν φόρο 10,000. Οἱ πιλοποιοὶ ἐπίσης. Γιατί λοιπόν οἱ πτωχοὶ ράπται νὰ μὴν προστατεύωνται καθ' ὅλοκληρίαν; Εἰς ὅλα τὰ Κράτη, ἐξαιρουμένης τῆς Τουρκίας καὶ Αἰγύπτου, ἡ ἐγχώριος βιομηχανία τῶν ὑφασμάτων καὶ ἐπομένως καὶ ἡ ἐργασία τῶν ἐργατῶν προστατεύονται μέ ὄλως ἐξαιρετικὴν φροντίδα. Ἐν Ἑλλάδι μόνον ἀφίνουν 15 χιλιάδας ἀνθρώπων νὰ πεθαίνουσιν ἀπὸ τὴν πείνα!

Εἰς ἀπήχησιν τούτων, ἤθελα νὰ προσθέσω καὶ ἐγὼ τινά, ὅπως συμπληρωθῇ ἡ πένθιμος ἐπωδὸς τοῦ κ. Χαλκωματᾶ, ἦν τῷ ἐμπνέει ἡ φρικώδης κατάστασις τῶν ραπτεργατῶν, περιελθόντων εἰς τό ἔπαρκον ἐν τῷ μέσῳ τῆς διαπρυσίως κηρυσσομένης εὐδαίμονος ταύτης χώρας, ὅπου λέγεται καὶ γράφεται ὅτι ἡ κατάστασις τῶν ἐργαζομένων εἶναι εὐχάριστος, ἐνῶ πτωχαὶ γυναῖκες πουλιῶνται στή δουλειά ἀπὸ τό πρωί ἕως τό βράδυ διὰ σαράντα λεπτά καὶ τόσοι ραπτεργάται παρακαλοῦν τὴν δουλειά νὰ ἔλθῃ καὶ δέν ἔρχεται.

— Κύριε Πρόεδρε, προσέθεσα, δέν ἠξεύρομεν τί θὰ κάμῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ Κυβέρνησις ἀφοῦ ὑποβάλετε καὶ τό ὑπόμνημά σας· ἀλλὰ τό καθ' ἡμᾶς θὰ ὑποστηρίξωμεν τοὺς ἐμποροραπτεργάτας μετὰ πάσης δυνάμεως. Πρὸς τοῦτο παρέχομεν καὶ τὴν ἐφημερίδα μας δωρεάν εἰς πᾶσαν δημοσίευσιν ἐκ μέρους τῶν ἐμπο-

ρορραπτεργατῶν καί ἡ μόνη ἀπέναντι τούτων ἀξίωσις μας εἶνε νά διαβάζηται ἡ ἔφημερίς μας ἀπό ὅλους τούς ἐμπορορραπτεργάτας.

§ 19. Οἱ φανοποιοί

Τό 1890 συστήθηκε ἡ «Συντεχνία φανοποιῶν Ἀθηνῶν καί Πειραιῶς», στήν ὁποία μποροῦσαν νά μετέχουν οἱ φανοποιοί καταστηματάρχες ἢ ἐργολάβοι, καθώς καί οἱ τεχνίτες, οἱ ὁποῖοι ὅμως δέν ἦσαν ἐκλόγιμοι γιά τήν διοίκησή. Σκοποί τοῦ σωματείου ἦσαν: ἡ ἀρμονία στίς σχέσεις τῶν μελῶν, ἡ χορήγηση ἰατρικῆς περίθαλψης καί βοηθημάτων στά ἀσθενοῦντα μέλη, ἡ χορήγηση στά μέλη σύνταξης γήρατος καί δανείων μέ ἐπιτόκιο 7% καί ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐπαγγέλματος. Τό καταστατικό του τροποποιήθηκε τό 1895 καί τό 1907. Βλ. «Ὁ συνδικαλισμός ...», σ. 115.

Ὁ πρόεδρος τῆς συντεχνίας τῶν φανοποιῶν κ. Ὅθων Στασινόπουλος μοί εἶπεν ἀρχικῶς : Ἐγώ δέν ἤξεύρω καμιά «Ἐφημερίδα τῶν Συντεχνιῶν»: ἔπρεπε νά ρωτήσῃ καί μᾶς πρῶτα καί ὕστερα νά βάλῃ αὐτό τό ὄνομα· ἔπειτα αὐτή γράφει ἐναντίον τῶν συντεχνιῶν, δέν εἰμποροῦμε ἡμεῖς νά τήν ὑποστηρίξουμε, διότι ἔδωκε κακή φήμη στήν κοινωνία, γράφει γιά πολιτικά.

Εἰς τήν ἀπαρίθμησιν ταύτην ἴσταμαι ἐννεός· νομίζω ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ἀκούω τόν κ. πρόεδρον τῶν καφεπωλῶν σατανικῶς ἐμβάλλοντα τοιαύτας διακεκομμένας καί ἀσυναρτήτους φράσεις εἰς τήν ἀγαθὴν γλῶσσαν τοῦ ἡμιπροσβύτου κ. Στασινοπούλου, μηδεμίαν ἔχοντος ἰδίαν γνῶσιν τῶν πραγμάτων, ἀφοῦ, ὡς ὁ ἴδιος μοί εἶπεν, δέν ἀνέγνωσε τήν ἔφημερίδα παντάπασι.

— Ἐπειτα τί θέλετε ἀπό ἐμέ, τί πληροφορίας! ἐγώ δέν ἔχω κανένα δικαίωμα ἀπό τό σωματεῖον νά εἶπω τίποτε.

— Κύριε πρόεδρε, σᾶς ἔχουν εἰς πολλά ἀπατημένον· ἡ ἔφημερίς αὕτη γράφεται διά τόν λαόν, δέν ἀνήκει εἰς κανέν πολιτικόν κόμμα καί ὁδηγεῖται ἀπό ὑψηλότερον συμφέρον εἰς τήν περιήγησιν αὐτήν τήν ὁποίαν κάμνει ἀνά τάς συντεχνίας. Σήμερον ἔχομεν ἀνάγκην ἀπό τούς κ. προέδρους —οἱ ὁποῖοι ὑποχρεοῦνται— νά μᾶς δώσωσι μερικάς πληροφορίας, μεθαύριον θά ἀπευθυνθῶμεν καί ἐν πρός ἐν

εις ὅλα τὰ μέλη τοῦ σωματείου, καθὼς καὶ τοὺς ἐκτός τοῦ σωματείου ἐργαζομένους.

Ἄφου διὰ μακρῶν καὶ διαλεκτικῶς ἔπεισα τόν κ. Στασινόπουλον, ἐξάαιρετον ἄλλως ἄνθρωπον καὶ ἀγαθόν, ὅτι ἔπρεπε νά γνωρίσω κατά τι τὰ τῆς συντεχνίας των, ἠρώτησα αὐτόν ἐν πρώτοις ἐάν τό σωματεῖον των ἔχη πολλά μέλη.

— Ἐκατό ἢ ἑκατόν εἴκοσι, ἐάν ἐνθυμοῦμαι.

— Πότε συνέστη;

— Ἀπό τὰ 1887, ἀλλά ἡ ἔγκρισίς του ἔγινε πρό ενός ἔτους.

— Πόσῃν περιουσίαν ἔχει.

— Περίπου τρεῖς χιλιάδας δραχμῶν εἰς μετοχάς, ταῦτα δέ ἐκ μηνιαίας συνδρομῆς μιᾶς δραχμῆς, τήν ὁποίαν ἄλλοι πληρώνουν καὶ ἄλλοι δέν πληρώνουν.

— Δίδει βοηθήματα τό ταμεῖόν σας εἰς τοὺς τυχόν ἀπόρους ἢ ἀσθενεῖς;

— Ὅχι, τό ταμεῖόν μας εἶνε φτωχό, δέν εἰμπορεῖ νά κάμη τέτοιαις δουλειαῖς, ἂν καὶ ὅταν τύχη νά δυστυχῇ κανεῖς παρά πολύ δέν τόν ἀφίνει ἀβοήθητον.

— Εἰς πόσους, ἐάν ἐνθυμῆσθε, ἔχει κάμη τοιαῦτα βοηθήματα. Οἱ ὑποδηματοποιοὶ παρετήρησα ὅτι ἔχουν τακτικάς σημειώσεις εἰς τό ζήτημα τοῦτο.

— Μά σας εἶπα· τό Σωματεῖόν μας εἶνε νέο· δέν ἔχει ἀκόμη αὐτήν τήν τάξιν· δέν ἐνθυμοῦμαι τόρα τί νά σας εἰπῶ, ἀλλά ... οἴνομε καί μεῖς.

— Συνέρχεσθε τακτικά καὶ περί τίνος συσκέπτεσθε;

— Ὅχι τακτικά· ἀπό καιρό σέ καιρό καὶ ὅταν ἔχουμε ἀπαρτία συζητοῦμε ὅ,τι δῆποτε διὰ τήν τέχνην μας καὶ τὰ τοιαῦτα.

— Διὰ τίνων μέσων φρονεῖτε ὅτι θά ἀναπτυχθῇ ἡ τέχνη σας;

— Νομίζω τότε καὶ μόνον ὅτι θα προαχθῇ, ὅταν αὐξήσῃ ὁ πληθυσμός.

— Τί ἐννοεῖται μέ αὐτό;

— Ὅτι ἐνόσω τὰ πράγματα ἔχουν ὅπως ἔχουν σήμερα, ἐγώ ὁ φανοποιός δέν δύναμαι νά ἀναπτύξω τήν τέχνην μου· πρῶτον διότι τὰ ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰσαγόμενα εἶδη μας εἶνε πολύ φθινά, διότι

υπάρχουν εις τήν Γαλλίαν λ.χ. ἐργοστάσια μέ ἄφθονα κεφάλαια, εις τά ὅποια ἡ ἐργασία καί ἡ ἀποστολή εἶνε φθινή, καί πρός τά ὅποια ἐγώ μέ τά ἀτελῆ μέσα μου δέν δύναμαι νά συναγωνισθῶ, καί δεύτερον διότι ἔνεκα τῆς εὐθηνίας αὐτῆς περιορίζομαι εις μόνας τάς παραγγελίας τάς ὁποίας μοῦ κάμνουν καί διά πράγματα ὡς ἐπί τό πολύ μή υπάρχοντα εις τήν ἀγοράν. Τί νά κάμω ἐγώ τότε;

— Λοιπόν, ἂν ἡ Κυβέρνησις ἐπεβάρυνε περισσότερον τά εἰσαγόμενα, δέν θά ἐγίνοντο εις τά μαγαζιά σας περισσότεραι παραγγελίαι;

— Μά τί, τά εὐρωπαϊκά εἶνε τελειότερα καί θά ἐπροτιμῶντο πάντοτε.

— Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θά ἠδύνασθε συνεταιριζόμενοι πολλοί νά ιδρύσετε λ.χ. ἕν ὅπως δῆποτε τέλειον ἐργοστάσιον.

— Ἴσα ἴσα, γι' αὐτό σᾶς λέγω ὅτι πρέπει νά αὐξήσῃ ὁ πληθυσμός· ἕνα ἐργοστάσιον διά νά διατηρηθῆ πρέπει νά κάμνη μεγάλη κατανάλωσι, διότι ἄλλως τά κατασκευαζόμενα καταστρέφονται ὑπό τῆς σκωρίας. Ἐνα ἐργοστάσιον δέ τοιοῦτον διά τάς σημερινάς Ἀθήνας καί ἐν γένει διά τήν Ἑλλάδα δέν θά ἔκαμνε τίποτε. Πρέπει νά γίνωμε πολλοί! πολλοί! (Ὁ κ. Στασινόπουλος οὔτε ἐξ ὀνόματος γνωρίζει τόν Μάλθον). Παρατηρήσατε πῶς εἶνε σήμερα τά μαγαζιά μας· γυμνά μέ ὀλίγον τσίγκο μέσα καί κανένα τενεκέ, ἄλλα δέν μπορεῖ καί νά γίνῃ ἀλλοιώτικα, εἴμεθα περιωρισμένοι μόνον στάς Ἀθήνας. Τό ἴδιο ἔπαθαν καί οἱ Συριανοί· ἐνόσω ἐξέδουον εις τάς ἄλλας νήσους, εἶχαν τά μαγαζιά τούς γεμάτα, σήμερα ποῦ ἐγιναν καί ἐκεῖ φανοποιεῖα ἐγιναν ὅμοιοί μας. Καί ὅμως δι' ἕνα ἐργοστάσιον θέλει νά ὑπάρχη κόσμος κάθε ἡμέρα ποῦ νά ἀγοράζῃ καί ὄχι φτώχεια ποῦ νά μπαλώνῃ τόν τενεκέ ἕξη φοραῖς.

— Τί πληρώνει ὁ φανοποιός δι' ἐπιτήδευμα;

— Δέν πληρώνει πολλά, ἕως ἐβδομήκοντα πέντε δραχμάς τό ἔτος· ἄλλα αὐτά τά ὅποια δέν εἶνε ἴσως πολλά δι' ἐμέ καί δύο-τρεις ἄλλους, εἶνε πάρα πολλά δι' ἕνα πτωχόν φανοποιόν.

— Πόσον δύναται νά κερδίσῃ κατ' ἔτος ἕνας φανοποιός ἀπό τόν μικρότερον ἕως τόν τρανώτερον;

— Εἰς τόν τρανώτερον δέν μπορεῖ νά μείνουν περισσότερον ἀπό

δύο χιλιάδες δραχμαί. Εἰς τόν μικρότερον ὅμως, οὔτε ... πόσο νά σᾶς εἰπῶ ... πολύ λίγα καί ὅταν πληρώση καί ἐβδομήκοντα πέντε, ἐκτός τῶν ἄλλων, καταντᾶ κάποτε νά μή τοῦ μείνουν τίποτε.

— Πόσον πληρώνονται οἱ ἀπλοῖ ἐργάται ἡμέραν παρ' ἡμέραν;

— Ὁ πλέον καλήτερος ὄχι περισσότερο ἀπό τρεῖς δραχμάς, οἱ ἄλλοι ἕως μίαν δραχμήν.

— Ἐχει καί φαγητόν;

— Ὁχι, ὅλα τά ἐξοδα εἶνε εἰς βάρος των.

— Ἐξ ὧν ἔπεται ὅτι καί οἱ φανοποιοί εἶναι δυσταρεστημένοι.

— Ἀφοῦ καί αὐτοί ἀκριβοφορολογοῦνται καί δέν κερδοῦν τίποτε, θά εἶναι φυσικῶ τῷ λόγῳ· διότι, σᾶς εἶπα προηγουμένως, μή λαμβάνετε ἐμέ ὑπ' ὄψιν σας ἢ μᾶλλον τόν ἀδελφόν μου, διότι αὐτός κρατεῖ τό φανοποιεῖον, καί δύο-τρεῖς ἄλλους, ἀλλά τοὺς πολλούς οἱ ὅποιοι κυτάζουν πῶς νά βγάλουν τό ψωμί τους.

— Ἡ ἐφημερίς μας λοιπόν, ἐάν διατυπώνη ἐκάστοτε τά παράπονα τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ, θά περιλαμβάνη εὐλόγως ἢ ὄχι καί τά τῶν φανοποιῶν;

— Ναί, μά δέν θά κάμῃ τίποτε, ποιός τ' ἀκούει αὐτά τά πράγματα.

Νομίζω καί χαίρω ὅτι εἰς τάς φράσεις ταύτας ὁ κ. Στασινόπουλος ἐλησμόνησε καθολοκληρίαν τόν φίλον του κ. συνάδελφον τῶν καφφεπωλῶν καί ἐξέφρασε τῆς καθαρᾶς του καρδίας τοὺς διαλογισμούς, ἀνομολογήσας ὅτι ἡ ἐφημερίς εἶναι πράγματι ἀποκυημα τοῦ λαοῦ.

— Ὡς πρὸς τόν Σύνδεσμον τῶν Συντεχνιῶν τί φρονεῖτε, ἐάν εἴσθε μέλος.

— Εἶμαι βέβαια, καί ἐκ τῶν πρώτων οἱ ὅποιοι ὑπέγραψαν.

— Προέβητε αὐτοβούλως εἰς τήν σύστασιν ἢ δι' ἀδείας καί πρὸς τίνα σκοπόν;

— Ἐγὼ ἤμουν τῆς γνώμης νά λάβωμεν τήν ἀδειαν τῶν μελῶν, ἀλλ' ὑπερίσχυσε ἡ γνώμη καθ' ἣν ἤρκει ἡ ἀδεια τοῦ συμβουλίου· ὡς πρὸς τό συμβούλιον δέ, ἐνῶ κατ' ἀρχάς ἐκρίθη ἀναγκαῖα ἡ σύμπραξις του μετὰ τῶν προέδρων, βραδύτερον ἀφηρέθη ἀπ' αὐτοῦ τό δικαίωμα τῆς ψήφου. Εἰς τόν σχηματισμόν δέ τοῦ σωματείου

αὐτοῦ πορέθημεν ἀφοῦ μᾶς ἔκαμε γνωστόν ὁ κ. Δήμαρχος ὅτι ἄγνωστος τις προσέφερε 15 χιλ. δραχμάς. Διά νά λάβωμεν λοιπόν τό ποσόν αὐτό, προέβημεν κάπως ἐσπευσμένως καί δέν περιμένομεν τίποτε ἄλλο ἢ τήν ἐγκρισιν τῆς Κυβερνήσεως εἰς ἣν πρό καροῦ ὑπεβάλομεν τό καταστατικόν ... Ἀλλά τί τά θέλετε, θά ἀργήσωμεν ἐμεῖς ἀκόμη νά γίνωμεν συντεχνία ὅπως πρέπει... δέν καταλαβαίνει ὁ κόσμος ἀκόμη, δέν καταλαβαίνει.

Ἡ πυκνή καί βαρεῖα ὀμίχλη τοῦ καφφενείου, εἰς ἔπακρον ἐνοχλοῦσά με, τοῦ στομάχου μου οἱ νυγμοί, διότι ἦν ὡσεὶ δωδεκάτη, καί τό ἀνυπόμονον φίλου τινός τοῦ κ. Στασινόπουλου παροτρύνοντός νά δώσῃ πέρας καί ἀπέλθωσιν οἴκαδε, μέ ἠνάγκασαν νά ἐγερθῶ πρῶτος ἐγώ εὐχαριστήσας τόν κ. Πρόεδρον νά ἀπέλθῃ.

§ 20 Οἱ κρεωπῶλες

Τό 1889 συστήθηκε τό σωματεῖο «Ἐταιρία τῶν κρεωπωλῶν» τῆς Ἀθήνας, στό ὁποῖο μποροῦσαν νά μετέχουν οἱ καταστηματαρχες, οἱ υπάλληλοι καί οἱ βοηθοί κρεωπῶλες τῆς Ἀθήνας, χωρίς ὅμως οἱ ὑπηρέτες νά εἶναι ἐκλόγιμοι στη διοίκησή του. Ὡς σκοποὶ του εἶχαν ὀρισθεῖ: «ἡ φιλανθρωπική μεταξύ τῶν μελῶν βοήθεια, ἡ προαγωγή τῆς κρεωπωλικῆς βιομηχανίας, ἡ μελέτη καί ἐπιμέλεια περί τῶν διαφερόντων εἰς τήν προαγωγήν αὐτῆς φορολογικῶν ζητημάτων καί ἡ ἀδελφική μεταξύ τῶν συνεταίρων ἀγάπη καί ἄρμονία», καθὼς καί ἡ χορήγησις ἀσφαλιστικῶν παροχῶν στά μέλη της. Τό καταστατικό του τροποποιήθηκε τό 1895, τό 1900, τό 1901 καί τό 1902. Ἀκολούθως ἰδρύθηκαν τό 1905 ὁ Σύνδεσμος υπαλλήλων κρεωπωλῶν καί τό 1908 τό Σωματεῖον καταστηματαρχῶν κρεωπωλῶν. Βλ. «Ὁ Συνδικαλισμός ...», σ. 139.

Συνήντησα τόν πρόεδρον τοῦ σωματείου τῶν κρεωπωλῶν κ. Ἀθ. Φίλιον, γέροντα σεβαστόν, ὑποτρέμοντα ὀλίγον ὑπό τοῦ γήρατος καί περισσότερον ὑπό τοῦ ψύχους, ἀπό ἔτους δέ διατελοῦντα ἐν τῇ προεδρείᾳ τοῦ σωματείου, εἰς ἣν ἐκλήθη ὡς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος τήν ὁποίαν ἔχει εἰς τό ἐπάγγελμα.

— Τό σωματεῖον μας μόλις ἓνα ἔτος ἔχει ποῦ συνέστη· μέχρι τοῦδε ἀριθμεῖ ὑπέρ τά ἑκατόν τεσσαράκοντα μέλη, ἀλλά δέν εἶναι

ὄλα τακτικά, διότι ἄλλοι ἐξεπλήρωσαν ὄλας τὰς ὑποχρεώσεις των καὶ ἄλλοι ὄχι.

— Πόσον πληρώνουν τὰ μέλη εἰς τὸ σωματεῖόν σας;

— Ἡ καταβολή διακρίνεται εἰς τρεῖς τάξεις: εἰς καταβολήν μηνιαίαν ἐκ 4 1/2 δραχμῶν δίδουσιν δικαιώματα τριῶν ψήφων εἰς τὸν καταβάλλοντα τοιαύτην, εἰς καταβολήν 3 δραχμῶν δίδουσιν δικαιώματα δύο ψήφων καὶ εἰς καταβολήν 1 1/2 δραχμῆς δίδουσιν δικαίωμα μιᾶς ψήφου. Οἱ ὑπηρέται δύνανται καὶ αὐτοὶ ἐπίσης νὰ γίνωσι μέλη, ἀλλὰ στεροῦνται τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγεσθαι.

— Τί περιουσίαν ἔχει ἡ ἐταιρία σας;

— Ἔως τέσσερας χιλιάδας δραχμᾶς. Ἐξ αὐτῶν δὲ δέν ἐξοδεύομεν τίποτε, πλὴν πενήτηκοντα δραχμῶν κατὰ μῆνα πληρωνομένων εἰς τὸν γραμματέα.

— Βοηθήματα εἰς πάσχοντας δέν χρησιμεύει τὸ ταμεῖον;

— Ἔχουν ὀρισθῆ 500 δραχμαὶ κατ' ἔτος, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε, ἐπὶ ἓν ἔτος δηλ. καθ' ὃ λειτουργεῖ τὸ σωματεῖον, δέν ἔχομεν δαπανήσει τίποτε, ἂν καὶ ἔχων παρουσιασθῆ περιστάσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἐζητήθη ἡ προστασία τοῦ σωματείου, ἀλλὰ τὰς τοιαύτας ἐθεραπεύσαμε δι' ἐκουσίας ἀνεξαρτήτου συνεισφορᾶς τῶν μελῶν, χωρὶς νὰ ἐπιβαρυνθῆ τὸ ταμεῖον.

— Κάνετε τακτικάς συνεδριάσεις;

— Τρεῖς κατ' ἔτος εἰδικὰς καὶ μίαν γενικὴν, τέσσαρας. Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε δύο μόνον ἔχομεν κάμει, μίαν διὰ τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ μίαν ἀργότερα, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτάς ἀκόμη δέν ἔρχονται· δέν καταλαβαίνει ἀκόμη ὁ κόσμος τί πάει νὰ εἰπῆ συντεχνία καὶ δι' αὐτὸ δέν ἔρχεται. Εἶναι, ἔξω ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ἔχουν γραφῆ μέλη, διπλάσιοι ποῦ δέν γνωρίζομεθα διόλου, διότι οἱ ἐπαγγελλόμενοι τὸν κρεωπώλην, μαζῆ καὶ μέ τούς βοηθούς των καὶ ὑπηρέτας, θά εἶναι καὶ ... πεντακόσιοι ἴσως.

— Ποίους λέγετε βοηθούς καὶ ποίους ὑπηρέτας;

— Ἡ διαφορά συνίσταται κυρίως εἰς τοὺς μισθοὺς· ὁ βοηθός ὁ ὁποῖος πωλεῖ μόνον, πληρώνεται μέ ἑκατό, ἑκατόν εἴκοσι καὶ πλέον κάποτε, δραχμᾶς κατὰ μῆνα· ὁ ὑπηρέτης μέ ἐβδομήκοντα καὶ ἐξήκοντα, ἀλλ' ὄχι ὀλιγωτέρας τῶν πενήτηκοντα καὶ αὐτός κάμνει

ὅ,τι δουλειά. Ἄπό τόν μισθόν δέ αὐτόν οἰκονομοῦν ὅλα τους τά ἔξοδα.

— Τί εἴμπορεῖ νά κερδίση ἓνας καλός κρεωπώλης κατ' ἔτος;

— Τί νά σοῦ εἰπῶ· ἀναλόγως τόν ἄνθρωπον, τήν ἱκανότητά του καί τήν θέσιν εἰς τήν ὁποίαν ἐργάζεται· ἓνας ἱκανός εἴμπορεῖ πάντοτε νά κερδίση καί δύο χιλιάδας δραχμάς· ἀλλά αὐτά θά τά κερδίζῃ ἐννοεῖται ἐνόσῳ εἶναι νέος· ἅμα γεράση εἶναι δύσκολη τότε ἡ θέσις του· ἄν ἔχῃ κανένα ἔτοιμο ζῆ ἄλλως ὑποφέρει.

— Ἐκτός τῶν γερόντων, ἄλλος κανεῖς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός σας δέν ὑποφέρει;

— Ὅχι· μόνον οἱ τεμπέλιδες, διότι ὅλοι ποιός ὀλίγο ποιός πολύ γυρίζουν καλά τήν ἡμέρα.

— Εἰς τόν σκοπόν τῆς ἐταιρίας σας κάμνετε λόγον περί προαγωγῆς τῆς κρεωπωλικῆς βιομηχανίας· πῶς νομίζετε ὅτι δύναται νά ἐπέλθῃ αὕτη;

— Ἐάν συνεννοούμεθα ὅλοι νά σφάζωμεν τόσα ὅσα ἀρκοῦν διά μίαν ἡμέραν· ἀλλά τοῦτο δέν γίνεται, διότι δέν θά συνεφώνει τό σωματεῖον.

— Πόσα κατά μῆνα ζῶα σφάζονται ἐν Ἀθήναις, ἐπάνω κάτω.

— Πρόβατα καί λοιπά, μικρά σφαχτά δηλαδή, ἕως 15 χιλιάδες καί πλέον· ἡμέραν δέ παρ' ἡμέραν 100 βώδια, ἤτοι ἐπάνω κάτω 3,000 καί ἀπ' αὐτά τόν μῆνα.

— Ἡ εἰσαγωγή ὄλων αὐτῶν τῶν ζώων πόθεν καί πῶς γίνεται;

— Ἡ περισσοτέρα εἰσαγωγή γίνεται ἀπό τή Ρωσσία. Χωρίς τή Ρωσσία δέν θα τρώγαμε κρέας, ἐν μέρει δέ καί ἀπό τήν Μακεδονία· ἀλλά ἡ Μακεδονία δέν μᾶς συμφέρει καί θά σᾶς εἶπω διατί. Οἱ ἐκ τῆς Ρωσσίας εἰσαγόμενοι βόες κατήντησε τόρα μέ τήν ὕψωσιν τοῦ χρυσοῦ νά στοιχίζουν περίπου 34 1/2 δραχμάς ἕκαστος, ἄνευ τοῦ Δημοτικοῦ φόρου ὁ ὁποῖος ἀνέρχεται εἰς 4,80. Ἐν συνόλῳ μέ τά λοιπά ἔξοδα τῶν λιμενικῶν καί τῆς μεταγωγῆς, ἕκαστος βοῦς μᾶς στοιχίζει 40 - 45 δραχμάς, ἀλλά ἱκανοποιούμεθα, διότι ἔχει βάρος. Τί συμβαίνει ὅμως μέ τούς βόας τῆς Μακεδονίας; δι' αὐτούς ἐπληρώναμε πρὶν ὀλιγώτερον, ἀλλ' ἐπειδή κάποιος φαίνεται ἐπληροφόρησε τήν προκάτοχον Κυβέρνησιν ὅτι τούς ἐκ τῆς Ρωσ-

σίας εισαγομένους λογίζομεν ὡς ἐκ Μακεδονίας καί οὕτω ἀποφεύγομεν τόν δασμόν, ἡ Κυβέρνησις ἐξωμοίωσε καί τούτους, πράγμα τό ὁποῖον δέν μᾶς συμφέρει τόσον νά εισάγωμεν πλέον ἐκεῖθεν, διότι οἱ βόες τῆς Μακεδονίας ζυγίζουσι πολύ ὀλιγώτερον.

— Δέν ὑπεβάλετε περί τούτου ὑπόμνημα εἰς τήν Κυβέρνησιν;

— Κάτι ἐκάμαμε, ἀλλά δέν εἰσηκούσθημεν· ἔπειτα δέν βλάπτει καί πολύ πολύ ἐμᾶς, διότι ἅμα ἀναβιβάσωμεν τήν τιμήν τοῦ κρέατος πληρώνονται ὅλα τά ἐξοδά μας, ἡ ζημία εἶνε εἰς τούς καταναλωτάς.

— Κατά τοῦ δημοτικοῦ φόρου ἔχετε παράπονα;

— Εἶναι πολὺς καί ἔπρεπε κάτι νά γίνη δι' αὐτό. Ἐπληρώνομεν 3 δραχμάς δι' ἕκαστον ἐκ τῆς ἡμεδαπῆς εισαγόμενον πρὸς σφαγήν, χωρὶς νά λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καί τὰς ἄλλας ἀπαιτήσεις τῶν ἐνοικιαστῶν τοῦ Δημοτικοῦ φόρου.

— Τά κρέατα τά ὁποῖα σᾶς μένουσι τί τά κάμνετε;

— Τόν χειμῶνα τά πωλοῦμεν τήν ἄλλην ἡμέραν, δέν χαλᾶνε· οἱ Εὐρωπαῖοι μάλιστα τά θεωροῦσι καί καλῆτερα. Τό καλοκαῖρι τά διατηροῦμε διά τοῦ πάγου· ὅταν δέ δέν εἶνε πλέον διά πούλημα, τότε μένει εἰς βάρος μας, ἀλλά ξεύρει ἐπάνω-κάτω ὁ καθένας πόσον θά ἐξοδεύσῃ καί δέν πέφτει ἔξω.

— Οἱ ἀστιάτροι σᾶς φέρονται δικαίως, ὅταν κάμνωσιν ἐπιθεώρησιν τῶν κρεωπωλείων;

— Ἄ.. αὐτά ποῦ γίνονται στήν Γαλλία καί στήν Ἰταλία δέν γίνονται ποτέ ἐδῶ καί διά τοῦτο δέν λαμβάνουσι καί αὐτοὶ ἀφορμήν νά κάμνωσι καμίαν ἀδικίαν, ἀφοῦ καί ἡμεῖς γνωρίζομεν πάντοτε τά καθήκοντά μας.

— Ὡς πρὸς τό σφαγεῖον νομίζετε ὅτι εἶνε καλά ἐκεῖ ποῦ εἶνε;

— Καλά εἶνε. Πρὸ πολλοῦ καιροῦ ἀπεφάσισαν οἱ ἀρμόδιοι νά κτισθῇ νέον εἰς τόν ἅγ. Κοσμᾶν, ἀλλά τοῦτο δέν μᾶς ἐσύμφερε καθόλου ἡμᾶς, διότι εἰς τόν ἅγ. Κοσμᾶν οὔτε πόσιμον ὕδωρ διά τά ζῶα ὑπάρχει καί ὑπερβολικά θά ἐστοίχιζε ἡ μεταφορά· πρὸς θεραπείαν τούτου, ἐπροτεῖναμε τούς «Ποδάρους», θέσιν κειμένην κατά τήν εἰς Κηφισσίαν ἄγουσαν καί εὐμοιροῦσαν ἀρκετοῦ ὕδατος, ἀλλ' οἱ ἰατροὶ δέν τήν παραδέχθησαν, ὡς ἐπιβλαβῆ εἰς τήν υἰγείαν τῆς πόλεως ἔνεκα τῶν βορείων ἀνέμων, ἐνῶ τοῦτο δέν θά συνέβαινε,

διότι υπάρχει λόφος ἐν τῷ μεταξύ ἀρκετά ὑψηλός ἐμποδίζων τὸν βορρᾶν. Τώρα τὸ ζήτημα ἐγκαταλείφθη καὶ δὲν εἰξεύρω ἐάν γίνεται πλέον λόγος, ἀλλὰ ἢ θέσις αὐτὴ ποῦ εἶνε τώρα εἶνε καλὴ, καὶ ἐάν κτισθῇ τοιοῦτον, ἐκεῖ πρέπει νὰ κτισθῇ.

— Ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά σας εἶσθε εὐχαριστημένοι οἱ κρεωπῶλαι;

— Ἐγὼ τοῦλάχιστον εἶμαι εὐχαριστημένος καὶ νὰ σᾶς εἰπῶ τὴν ἀλήθεια δὲν βλέπω καὶ τὸν λόγον ποῦ νὰ μὴ εἶναι κανεὶς εὐχαριστημένος. Δὲν γινόμεθα ποτέ πλούσιοι, ἀλλὰ τέλος πάντων καὶ δὲν πεινάμε. Εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ἐπαγγέλματα οἱ ἄνθρωποι πότε ἔχουν καὶ πότε δὲν ἔχουν δουλειά, καὶ 200 φράγκα ἐάν κερδίσουν ἓνα μῆνα, θὰ ἔλθῃ καιρὸς ποῦ θὰ μένουν ἀνεργοὶ δύο μῆνας καὶ ἔτσι εἶναι χειρότερα, ἐμεῖς ὅμως πάντοτε ἔχομεν ἐργασίαν, διότι τὸ κρέας εἶναι ὅπως καὶ τὸ ψωμί· ἀλλὰ ὁ κόσμος μᾶς ἔχει σέ ἐξευτελισμό· ἄ, χασάπης σοῦ λέγει.

— Εἶναι κακὸ τὸ ἐπάγγελμά σας καὶ οἱ αὐτό· ἐάν δὲν ἐσφάζετε λόγου χάριν ...

— Ναί, μὰ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἐσυνηθίσαμε βλέπεισ εἰς τὸ κρέας καὶ εἶναι δύσκολο νὰ τὸ παραιτήσωμεν.

— Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐφημερίδα μας;

— Εἶναι πολὺ καλὴ καὶ θὰ τὴν ὑποστηρίζωμεν ὅσον δυνάμεθα διὰ νὰ ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς ἓνα φύλλο νὰ λέγωμεν τὰ παράπονά μας.

§ 21. Οἱ ὑελολαμποπῶλες

Ὁ «Σύνδεσμος ὑελολαμποπωλῶν» συγκροτήθηκε τὸ 1889 στὴν Ἀθήνα. Μέλη του μποροῦσαν νὰ γίνουν οἱ ὑελέμποροι, οἱ λαμποπῶλες, οἱ ὑελοουργοὶ καὶ οἱ ἀγγειοπλάστες τῆς Ἑλλάδος. Σκοποὶ του ἦσαν ἡ ἐναρμόνιση τῶν σχέσεων τῶν μελῶν, ἡ ἀλληλασφάλιση τῶν μελῶν, ἡ προαγωγή τῶν σχετικῶν τεχνῶν, «ἡ μελέτη καὶ ἐνέργεια περὶ τῶν διαφερόντων αὐτὰς φορολογικῶν καὶ ἄλλων δημοσίων ζητημάτων» καὶ ἡ ὀργάνωσις στὴν Ἀθήνα καὶ στὸν Πειραιᾶ ἀποθήκης «ὕλικου ἀκατεργάστου, ὑελοουργικῆς καὶ ἀγγειοπλαστικῆς βιομηχανίας καὶ προϊόντων ὑελολαμποπωλικῆς ἐμπορίας, πρὸς χρῆσιν τῶν μετόχων τῆς ἐταιρίας, διατεθησομένης τῆς ἐκ τούτων προερχομένης ὠφελείας ὑπὲρ τοῦ ταμείου αὐτῆς». Βλ. «Ὁ συνδικαλισμὸς ...», σ. 145.

Οἱ ὑελέμποροι, μικρόν κλάδον τοῦ ἐμπορίου ἀσκοῦντες, δέν ἀπαρτίζουσι μέγα σωματεῖον ἐν τῇ πόλει μας, ὡς πᾶς τις γνωρίζει, οὐδέ δύναται νά ἀνήκουσιν εἰς τὰς σφόδρα ἐκείνας δυσηρεσθημένας τάξεις, ἅς ἄλλα τινά σωματεῖα ἐγκρύπτουσιν, παρ' ὅλην τή διασπειρομένην φήμην ὅτι ἐργασία, καί ἐργασία καλῶς ἀμειβομένη, δέν ἐλλείπει ἐν Ἑλλάδι.

Ὁ ὀργανισμός τοῦ σωματείου των εἶνε ἀπλοῦς, βάσιν κυρίως ἔχων τήν ἀλληλοβοήθειαν, μηδέποτε ἄλλως κατά τόν κ. Βεζανῆν παρισταμένης ἀνάγκης ἐφαρμογῆς αὐτῆς, ἀφοῦ ὡς πρός μέν τήν ἐμπορίαν ἕκαστος πορεύεται κατά τό ἴδιον συμφέρον, ὡς πρός δέ τὰς δεινάς περιστάσεις ἕκαστος ἐξέρχεται αὐτῶν ἰδίαις δυνάμεσι, ἄν ποτε τύχη νά περιστῇ εἰς τοιαύτας· διότι, καθόσον ὁ κ. Πρόεδρος ἐνθυμεῖται, ἀπό τῆς συστάσεως τοῦ σωματείου των, ἐν ἔτος μόλις ἀριθμοῦντος, οὐδέν τῶν μελῶν αὐτοῦ δυστυχῆσαν ἐξηγήσατο τήν βοήθειαν τοῦ ταμείου, εἰς ὃ ἕκαστον μέλος, ἐκ τῶν εἴκοσι πέντε σχεδόν ἀριθμουμένων μέχρι σήμερον ἐξ Ἀθηνῶν τε καί Πειραιῶς, συνεισφέρει δεκάδραχμον δικαίωμα ἐγγραφῆς καί πεντάδραχμον μηνιαῖον κατάθεμα.

Ἐκ τῶν συντόμων τούτων πληροφοριῶν τὰς ὁποίας μοί παρέσχε περί τοῦ σωματείου των ὁ κ. Βεζανῆς, ἐπίεσθην ὅτι θά ἀπέβαινε ματαιολογία, ἐάν ἐπέμενον νά μάθω πλείονα, εἴτε ὅσον ἀφορᾷ τὰ κατά τὰς συνεδριάσεις καί ἀρχαιρεσίας εἴτε τὰ κατά τήν ἄσκησιν τῶν ἄλλων σκοπῶν τοῦ σωματείου, περιοριζομένων ὡς εἶπον ἄνω ἐν στενῶ καί ἀνεξαρτήτῳ ἐμπορικῶ κύκλῳ.

Μετά ταῦτα ἠρώτησα τόν κ. Βεζανῆν ἐάν οἱ ὑελέμποροι ἔχωσι παράπονα κατά τοῦ ὑφισταμένου δασμολογίου.

— Μάλιστα· σχετικῶς δέ πρός τό ζήτημα αὐτό, ἐπειδή μανθάνομεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις θά ἀναθεωρήσῃ τό δασμολόγιον, ἔχομεν ἔτοιμον νά ὑποβάλωμεν καί ἀναφοράν, διά τῆς ὁποίας παρακαλοῦμεν τήν Κυβέρνησιν ὅπως κατά τήν μελέτην τοῦ ἰδικοῦ μας πίνακος προσκαλέσῃ ἐπιτροπήν ἐκ δύο ἢ τριῶν εἰδημόνων, ὑελεμπόρων, ἵνα ὑποδείξωσιν ἐπί τίνων εἰδῶν ἀνάλογος φορολογία οὔτε ἡμᾶς οὔτε τήν Κυβέρνησιν θέλει ζημιώσῃ.

— Ποῖα εἶδη τοῦ ἐμπορίου σας βαρύνονται δυσαναλόγως;

— Ἐν πρώτοιαις ἡ πορσελάνη· ἡ πορσελάνη διακρίνεται εἰς τρεῖς καί περισσοτέρας διαφόρους ποιότητας, ὄχι ὀλίγον παραλλασσοῦσας καί ὅμως βαρυνομένας διά τοῦ αὐτοῦ δασμοῦ. Παρατηρήσατε λ.χ. αὐτά ... καί μοί ἔδειξε διάφορα εἶδη κυπέλλων καφφέ ἐκ πορσελάνης, προφανῶς ὑποτιμωμένων ποιότητων δι' ἃς τό δασμολόγιον οὐδεμίαν κάμνει διάκρισιν. Μία τῶν πρώτων ἀπαιτήσεών μας λοιπόν εἶνε ἡ ἀνάλογος δασμολόγησις τῆς πορσελάνης· δέν θέλομεν νά τήν ἀπαλλάξῃ ἢ νά ἐλαττώσῃ τόν δασμόν της, ἀλλά νά τόν ἀναλογίσῃ κατά τήν ποιότητα ἐκάστης. Ἡ καλή ποιότης, ἡ ὁποία προτιμᾶται εἰς τά καλά σπήτια, ἃς ἐπιβαρυνθῇ περισσότερο, αἱ κατώτεραι ὅμως αἱ ὁποῖαι χρησιμεύουν εἰς τά καφφενεῖα πρέπει νά πληρώνουν ὀλιγώτερον· αὐτή εἶνε ἡ ἰδέα μας. Δέν εἶνε σωστός ὁ δασμός τῶν δύο καί πλέον δραχμῶν κατ' ὅκᾰν ἀδιαφόρως ποιότητος.

— Ἐκτός τοῦ εἶδους τούτου, ποῖον ἄλλο ἐπιβαρύνεται ἐπαισθητῶς;

— Εἶναι πολλά εἶδη τά ὁποῖα ὡς ὀλιγωτέρου λόγου ἄξια παραλείπω νά σᾶς ἀναφέρω μετά τήν πορσελάνην, κοινῆς χρήσεως καί μεγάλως ἐπιβαρυνόμενον εἶδος εἶνε τά λαμπογιάλια. Τά λαμπογιάλια καταντῶν νά στοιχίσουν εἰς ἡμᾶς εἴκοσι λεπτά τό ἔν, ἀφοῦ πληρωμένον 1 1/2 σχεδόν δραχμήν κατά δωδεκάδα. Τά λαμπογιάλια, καθῶς γνωρίζετε, μᾶς ἀποστέλλονται ἐξ Εὐρώπης εἰς κάσας αἱ ὁποῖαι ζυγίζουν 300, 400 καί 500 ἐνίστε ὀκάδας, μετά τοῦ χόρτου ἐντός τοῦ ὁποῖου προφυλάσσονται· συλλογισθῆτε τώρα νά ζυγίζωμεν τό περισσότερο αὐτό χόρτον, μέ τό ὁποῖον περιτυλίσσεται κάθε ζεῦγος γιαλιῶν καί τό ὁποῖον ζυγίζει ἄν μή περισσότερο τοῦλάχιστον ἴσα μέ τά δύο λαμπογιάλια, καί νά καθήμεθα καί ἡμεῖς εἰς τό τελωνεῖον, ἐάν ἔχωμεν δέκα τοιαύτας κάσας νά παραλάβωμεν, μίαν καί πλέον ἡμέραν· παραλείπω τήν θραῦσιν ἡ ὁποία γίνεται ἀπό αὐτό τό βγάλε καί βάλλε εἰς τῆς κάσσαις, μέ τήν ὁποῖαν ἐπιβαρυνόμεθα καί ἡμεῖς καί κατά συνέπειαν καί σεῖς οἱ καταναλωταί.

— Δέν γίνεται νά μή ἀφαιρεῖται τίποτε ἐκ τοῦ βάρους διά τό χόρτον;

— Ἀφαιρεῖται βεβαίως 30 τοῖς ἑκατόν, ἀλλά τοῦτο δέν εἶνε ἀρκετόν· σᾶς εἶπα ὅτι τό χόρτον μέ τό ὅποῖον εἶνε τυλιγμένα δύο λαμπογιαλία ζυγίζει τοῦλάχιστον ὅσον καί αὐτά, ἐπομένως δίκαιον θά ἦτο τό ἀπόβαρον νά ἀνέλθῃ εἰς 50 τοῖς ἑκατόν, πρὸς δέ, ἀντί νά ἀφαιρεῖται τοῦτο ἐκ τῆς κατά ποσά ζυγίσεως, τό ὅποῖον ζημιοῖ ὄχι ὀλίγον ἕναν ἔμπορον, διότι ὑποβάλλεται εἰς πολλοῦ χρόνου ἀπώλειαν καί ὄχι ὀλίγην θραῦσιν, νά ἀφαιρῆται ἐκ τοῦ βάρους ὀλοκλήρου τῆς κάσας.

— Τά ποτήρια πῶς φορολογοῦνται;

— Ἀκριβά, ἀλλά τοῦτο συμφέρει εἰς τήν ἀνάπτυξιν τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας.

— Καί δύναται αὕτη νά ἀμιλλᾶται πρὸς τήν εὐρωπαϊκὴν κατασκευήν;

— Ὅπωςδήποτε ἐργάζεται ἀρκετά καλὰ καί εἰς τό μέλλον, ἐάν ὑποστηριχθῇ ὅπως πρέπει, θά ἀντεξερχηται ἀκόμη καλύτερα.

Ἐπί τούτοις μοί ἐπεδείχθη κομψόν ποτήριον τοῦ ἐν Σύρῳ μόνου ὑελοποιείου τοῦ κ. Δ. Ἀργυροπούλου, μέ ἀρκούντως βαθέως ἐγκεχαραγμένην ἐπί τοῦ πυθμένος τήν μεθυστικὴν λέξιν «πιέ το ὄλο» καί ἕτερον μεγαλύτερον ἀλλά κατωτέρας ποιότητος μέ τό ὄνομά τοῦ πανόπου τῆς Ἡρας «Ἄργος», ἐμφαίνοντος ἐνταῦθα τό πολυόμοιστον ἴσως τό χαρακτηρίζον τοὺς οἰνοπότας.

— Δέν νομίζετε ὅτι, κρατοῦντος τοῦ νῦν δασμολογίου καί ὡς πρὸς τά λαμπογιαλία, θά παραστῇ ἀνάγκη νά ἀναπτυχθῇ καί κατ' αὐτό τό εἶδος ἡ βιομηχανία τῆς Σύρου;

— Ναι, διότι καί τώρα κατασκευάζονται ἐν Σύρῳ λαμπογιαλία, ἀλλά ... ἡ κατανάλωσις εἶνε σχετικῶς μεγάλη καί δέν δύναμεθα νά ἀποφύγωμεν τήν Εὐρώπην· ὅταν ὁμως προϊόντος τοῦ χρόνου ἀναπτυχθῇ, τότε δύνανται νά ἐξευρεθοῦν ἄλλα μέσα προστασίας.

— Δηλαδή αἱ ἀπαιτήσεις τῶν ὑελεμπόρων στρέφονται...

— Πρῶτον εἰς τό νά λάβῃ μέρος κατά τήν ἀναθεώρησιν τοῦ Δασμολογίου καί ἐπιτροπή ἐξ ὑελεμπόρων καί εἶτα νά δασμολογηθῇ κατ' ἀναλογίαν ἡ πορσελάνη καί νά ἀνέλθῃ τό ἀπόβαρον τῶν λαμπογιαλίων.

— Ὡς πρὸς τὴν Κυριακὴν ἀργίαν τί φρονεῖτε;

— Εἶνε ἄριστον μέτρον, ἀλλὰ δέν δύναται νά εὐδοκιμήσῃ ἂν δέν καθορισθῇ διά νόμου. Ὅλοι στάς ἀρχάς εἶμεθα σύμφωνοι, ἀλλά κατόπιν ὁ ἕνας ἐποφθαλμιῶν καί τὴν ἐλαχίστην κίνησιν τοῦ ἄλλου, ἀρχίζει νά ἀνοίγῃ λίγο-λίγο τὴν πόρτα, μέχρις οὗ ἐπανέλθουν τά πράγματα εἰς τά ἴδια. Τό μόνον τό ὁποῖον θα εἶχε πρακτικὴν διαφοράν εἶνε νά συνέλθουν ὅλα τά σωματεῖα καί νά ὑποβάλουν ἕν ὑπόμνημα εἰς τὴν κυβέρνησιν, διά τοῦ ὁποίου νά ζητῆται διά νόμου ἢ ἐπιβολή τῆς Κυριακῆς ἀργίας, τιμωροῦντος μέ πρόστιμον τόν παραβάτην. Ἡ ἰδέα αὕτη, εἰς ἣν εὐρομεν σύμφωνον μέ ἡμᾶς καί τόν κ. Βεζανῆν, εἶνε ἡ μόνη ὄντως δυναμένη νά ἀπαλλάξῃ καί τούς ἐμπροσὺπαλλήλους ἀπό τῶν ἀκάρπων αὐτῶν περιπάτων, οὓς ἀπό καιροῦ εἰς καιρόν κάμνουσι διά τῶν κεντρικωτέρων ὁδῶν τῆς πόλεως.

— Ἡ ἐφημερίς μας, κ. Πρόεδρε, θά τὸ ὑποστηρίξῃ αὐτό.

— Καί ἡμεῖς θά ὑποστηρίξωμεν τὴν ἐφημερίδα σας, διότι εἶναι καί ἐφημερίς μας· τό κατ' ἐμέ μάλιστα, θά προτείνω τοῦτο εἰς τό Συμβούλιον, διότι εὐρίσκω πολύ καλόν τόν δρόμον τῆς. Ὅσον δέ ἀφορᾷ δι' οἰανδήποτε πληροφορίαν θελήσετε, εἶμαι πάντοτε πρόθυμος, ὡς πρὸς τόν κύκλον μου.

§ 22. Οἱ λαχανο-οπωροπῶλες

Τό 1889 ἰδρύθηκε, μέ ἔδρα τὴν Ἀθήνα, ὁ «Σύνδεσμος λαχανο-οπωροπωλῶν», στόν ὁποῖο μποροῦσαν νά μετέχουν οἱ λαχανοπῶλες, οἱ ὀπωροπῶλες, οἱ ὀρνιθοπῶλες καί οἱ κηπουροί τῆς Ἀθήνας καί τοῦ Πειραιᾶ. Ὅπως καί σέ ἄλλα καταστατικά πού εἶχε συντάξῃ ὁ Β. Ἀλβάνωφ, ὀρίσθησαν ὡς σκοποὶ τοῦ σωματείου: α) ἡ ἰδρυσις κέντρου συνεργασίας καί ἀδελφικῆς ἀρμονίας β) ἡ σύστασις μετοχικοῦ ταμείου, διά τὴν φιλανθρωπικὴν μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς ἐπικουρίαν, ἧτοι ἀπονομήν βοηθημάτων εἰς τά ἀπρόβλεπτον δυστύχημα παθόντα μέλη καί χορήγησιν ἰατρικῆς περιθάλψεως εἰς τούς ἀσθενοῦντας ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς ἀπόρους, ἀπονομή δέ μηνιαίων συντάξεων εἰς τούς, ἔνεκα γήρατος, ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς ἀπομακρυθέντας τῆς ἐργασίας καί εἰς τάς ἀπορφανιζομένας ἀπόρους οἰκογενείας τῶν μελῶν τῆς

εταιρίας και γ) ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου τῶν μελῶν αὐτῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς νεωτέρας ἐπαγγελματικῆς προόδου», καθὼς καὶ ἡ χορήγησις στα μέλη δανείων με ἐπιτόκιο 8% καὶ ἡ ἰδρυση ὀρνιθοτροφείου ἢ ἄλλου ἐπαγγελματικοῦ καταστήματος. Ἀνασυστήθηκε τό 1909. Βλ. «Ὁ συνδικαλισμός ...» σ. 141.

Τό ὕφος μέ τό ὅποῖον ὁ κ. πρόεδρος τῶν λαχανο-οπωροπωλῶν κ. Δ. Παπανικολάου καπνίζει τόν ναργιλέν του, σοβαρόν καί πως ντερτιλίδικο, μέ διαθέτει κατά τρόπον ὁ ὅποιος κατ' ἀρχάς μέ ἐμποδίζει τοῦ νά προβῶ εἰς τήν διατάραξιν τῆς ὄνειροπόλου ἡσυχίας του· ἀλλά βλέπων ὅτι ἐκ τούτου θά ἀπηρχόμην ἄπρακτος, ὅπερ οὐδόλως μέ συνέφερε μετά τοιοῦτον περίπατον, καί ὅτι πιθανόν νά μή εἶχε καί ἄλλην ὥραν διαθέσιμον, ἐθεώρησα συμφερότερον νά κόψω τό νῆμα τοῦ διαλογισμοῦ του καί νά τῷ ἀποστίνω τόν λόγον, καίτοι ἐνδομύχως ἐλυπούμην διά τοῦτο.

— Θά ἤξεύρετε ὅτι κάμνομεν συνεντεύξεις μετά τῶν προέδρων τῶν σωματείων, πρὸς περισυλλογήν γενικῶν τινῶν πληροφοριῶν ἀναγομένων εἰς τόν ὀργανισμόν τοῦ σωματείου των καί τάς ἀνάγκας τῆς τέχνης ἢ ἐμπορίας των. Λοιπόν, ἦλθε τώρα καί ἡ σειρά σας.

— Τί νά σᾶς εἰπῶ, ἦλθατε εἰς ἀκατάλληλον ὥραν, διά νά σᾶς δώσω καί διά τά δύο αὐτά πληροφορίας· ἐπομένως πρέπει νά ἀρκεσθῆτε ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τό σωματεῖόν μας καί ἄλλοτε, ὅταν θά εἶμαι πῶς εὔκαιρος, ἔλθετε πάλιν ...

— Ἄ, ὅσον ἀφορᾷ τόν ὀργανισμόν καί τάς ἐργασίας τοῦ σωματείου δέν πιστεύω νά ἔχωμεν πολλά νά εἰπωμεν.

— Τούναντίον, ἔπειτα σᾶς εἶπα δέν εὔκαιρῶ τώρα διά πολλά· τό σωματεῖόν μας εἶνε πολύ μεγάλο, διότι περιλαμβάνει ὑπέρ τά τετρακόσια πενήκοντα μέλη, καί θά μπόρεγε νά φθάσῃ καί τά χίλια ἂν ἤρχοντο ὅλοι οἱ κηπουροί καί κάμποσοι ἀκόμη ἀπό τούς πωλητάς ποῦ μένουσιν ἔξω καί ἐδῶ καί στόν Πειραιᾶ· ἔχει σκοπόν τήν ἀλληλοβοήθειαν, τήν συνεργασίαν, τήν σύστασιν μετοχικοῦ ταμείου καί τήν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου μας.

— Καί πῶς θά ἐπιτύχετε αὐτήν τήν συνεργασίαν;

Δέν ἐνθυμοῦμαι τίς τῶν κ. προέδρων, οὓς ἐπεσκέφθην, ἐθεώ-

ρησε φρόνιμον νά μοί ἀπαντήσῃ εἰς τήν αὐτήν ἐρώτησιν διά τῶν ὤμων, ἀνυψῶν αὐτούς μέχρι τῶν ὠτων, χωρίς καν νά μοί ἐπεξηγήσῃ τήν ἔννοιαν τῆς κινήσεως ταύτης διά μιᾶς λέξεως. Ὁ κ. Παπανικολάου ὁμως φαίνεται ὅτι γνωρίζει πλείονα περί αὐτοῦ καί οὔτε διστάζει καν ἵνα σκεφθῇ.

— Τί τά θέλετε, αὐτή ἡ λέξις εἶναι ωραία καί τήν γράφουν παντοῦ, ἀλλά πουθενά δέν τήν πραγματοποιοῦν· σήμερα βασιλεύει ὁ συναγωνισμός καί τόν συναγωνισμό τόν κάμνει τό χρήμα. Ἐνοσω λοιπόν ὑπάρχει τό χρήμα, οὔτε συνεργασία γενική μπορεῖ νά ὑπάρξῃ οὔτε ἀδελφότης οὔτε τίποτε. Δέν βλέπετε τί γίνεται κάθε ἡμέρα στόν κόσμον ἔνεκα τοῦ χρήματος; ὁ ἕνας σκοτώνει, ὁ ἄλλος κλέφτει, ὁ ἄλλος ἀτιμάζεται καί τόσα ἄλλα. Λοιπόν, ὅπως σέ ὅλον τόν κόσμον καί σέ μᾶς τό ἴδιο συμβαίνει· οὔτε ὑπάρχει κανένα μέσον, ὅπως σήμερα εἶνε τά πράγματα, νά κάμουμε πραγματική καί εἰς τάς καθημερινάς μας σχέσεις αὐτήν τήν συνεργασία ... Ὁ Λυκουῤργος φαίνεται πῶς ἤξευρε πολλά πράγματα ὅταν κατήργησε τό χρήμα στή Σπάρτην.

Αἱ σκέψεις αὗται ἐνός ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ μέ καταπλήττουσι καί μέ ἐμβάλλουσι εἰς τόν πειρασμόν νά ἀνακαλύψω μή τυχόν πράγματι ἤρξατο τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ὀ ἐσχάτως διατυμπανισθείς ἐν τῷ τύπῳ «Κεντρικός Σύνδεσμος», οὔ αἱ σκέψεις ἴσως οὐδόλως ἀπέχουσι τῶν τοῦ προέδρου τῶν ὀπωρολαχανοπωλῶν, καθόσον περί κεντρικοῦ ἔχω ἀντιληφθῇ, ἀλλά ὁ κ. Παπανικολάου οὔτε καν γνωρίζει τήν ὑπαρξιν αὐτοῦ.

— Ὡς πρός τό μετοχικόν ταμεῖον ...

— Ἡ ὅλη περιουσία μας μέχρι σήμερον ἀνέρχεται εἰς τάς 7-8 χιλιάδας δραχμῶν, καθώς θά ἠδύνασθε νά πληροφορηθῆτε καί ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ ταμείου· διότι σχεδόν εἶμαι καί ταμίας τοῦ Συνδέσμου καί ἔχω ὡς ἐκ τούτου ὄχι ὀλίγα βάρη εἰς τήν ράχιν μου, ἀλλά τί νά κάμω, πονῶ τήν ἐταιρίαν καί ἐπειδή θέλω νά γίνῃ κατι τι, ἀναλαμβάνω κάποτε καί μερικάς ἐπιχειρήσεις μέ ἰδικήν μου εὐθύνην διά κάθε ζημίαν ἡ ὀποία τυχόν ἤθελεν ἐπέλθῃ, τοιουτοτρόπως δέ ἡ ἐταιρία μας πάντοτε εὐρίσκεται ὀφελημένη, οὔδέποτε δέ καί ἐξ αἰτίας μου ζημιωμένη.

— Γνωρίζω ὅτι εἶσθε εἷς ἐκ τῶν τὰ μάλιστα συντελεσάντων εἰς τήν ἴδρυσιν τοῦ Συνδέσμου τῶν Συντεχνιῶν, τί ἰδέαν ἔχετε περί τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ;

— Ἀφήσατε πρῶτον νά ἐγκριθῇ καί νά κτισθῇ ὕστερα μία μεγάλη αἴθουσα καί τὰ πράγματα μόνα των κατόπιν θά ὁμιλήσουν. Αἱ συντεχνίαι ὅπως εἶναι σήμερον δέν ἀξίζουσιν τίποτε, οὔτε τῆς περνάει κανεῖς ἀράδα· ἅμα ὅμως συνενωθοῦν καί ἀρχίσουν νά ἐννοοῦν τήν δύναμίν τους, τότε θα συλλογίζωνται πολύ τόν λαόν ἐκεῖνοι ποῦ φόρους μόνον ξεύρουν νά τοῦ ζητοῦν.

(Ἐάν τό κατάστημα αὐτό ἦτο κτισμένον ἤδη καί θά ἔστρεφε τότε ἐκεῖ τόν δάκτυλόν του ὁ φιλόπατρις καί εὐελπὶς λαχανοπώλης, θά ἐνόμιζα ὅτι εὐρισκόμην πρό τῶν ἐκλάμψεων τοῦ σανδαλοποιοῦ τῆς Γάνδης, ἅς τόσῳ ζωηρῶς περιγράφει ὁ Οὐγκώ ἐν τῇ «Παναγία τῶν Παρισίων»).

— Καθ' ὃν τρόπον διοργανοῦται σήμερον, νομίζετε ὅτι εἶναι καλά;

— Ὅπως καί ἂν εἶναι τό πρᾶγμα, στήν ἀρχή δέν πειράζει· βέβαια θά ἦτο καλῆτερον ἂν ἐγένετο κάπως διαφορετικά, ἀλλά τὰ πράγματα διορθώνονται μόνα τους κατόπιν.

— Ἀπό τόν φόρον τοῦ ἐπιτηδεύματος εἶσθε εὐχαριστημένοι;

— Εἶναι πολλοί ποῦ εἶναι σφόδρα δυσαρεστημένοι καί ἴσως ἔχουν δίκαιον· βλέπετε ὅτι ἐμᾶς δέν μᾶς ρωτοῦν καθόλου ὅταν αὐτοὶ γράφουν, λοιπόν ὡς ἐκ τούτου καί δέν γράφουν δίκαια κατά τό ἀναλογοῦν εἰς ἕκαστον.

Κατόπιν τούτων ἀπηύθυνα μερικὰς ἐρωτήσεις εἰς τόν κ. Παπανικολάου ἀφορώσας τήν ἐμπορίαν των, ἀλλά δυστυχῶς οἱ συνεχῶς εἰσερχοεξερχόμενοι ἀγορασταί οὔτε εἰς ἐμέ οὔτε εἰς τόν κ. Πρόεδρον ἐπιτρέπουσι νά φέρωμεν εἰς πέρας ἕν ἕκαστον θέμα καί, ἀναβάλλοντες εἰς ἄλλοτε τὰ τῆς συμπληρώσεως τῆς ἐντεύξεώς μας, ἀποχαιρετώμεθα. Ἐγώ ἀρκετά εὐχαριστημένος ἐκ τῆς γνωριμίας τοιοῦτου λαμπροῦ προέδρου, ὁ πρόεδρος ὄχι ὀλίγον λυπημένος, διότι δέν ἠδυνήθη νά φανῇ χρήσιμος εἰς πλήρη τήν ἀποστολή μου.

§ 23. Οί σιδηρουργοί

Τό 1888 ἐπανασυστήθηκε ἡ «Ἀδελφότης τῶν σιδηρουργῶν», ἡ ὁποία ἔδρευε στήν Ἀθήνα καί, ὅπως ἀναφέρει ὁ πρόεδρος τῆς παρακάτω, ὑπῆρχε ἀπό τό 1848. Μέλη τῆς μποροῦσαν νά γίνουν οἱ σιδηρουργοί καταστηματάρχες καί τεχνίτες (καλφάδες) τῆς Ἑλλάδας. Σκοποί τῆς ἦσαν πρῶτον ἡ χορήγησις «βοηθημάτων εἰς τά ἀπρόβλεπτον δυστύχημα παθόντα μέλη καί ἰατρικῆς περιθάλψεως καί δεύτερον ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐγγυρίου σιδηρουργικῆς βιομηχανίας καί τῆς τῶν τεχνουργημάτων αὐτῆς ἐμπορίας, ἐπί τῇ βάσει τῆς νεωτέρας ἐπαγγελματικῆς προόδου». Μέσα πραγματώσεως τοῦ δεύτερου σκοποῦ ἦσαν μεταξύ ἄλλων: ἡ ἀναγνώρισις εὐρεσιτεχνιῶν τῶν μελῶν, ἡ διοργάνωσις ἐκθέσεως τεχνουργημάτων τῶν μελῶν κατ' ἔτος, ἡ ἰδρυσις ἐργαστασίων, ἀποθήκης καί ἐσπερινῆς σχολῆς γιά τοὺς καλφάδες καί τοὺς μαθητευόμενους καί ἡ προμήθεια ἐργαλείων σὲ μέλη. Τό 1894 συγχωνεύθηκε μέ τόν νεοῖδρυθέντα Σύνδεσμον τῶν σιδηρουργῶν «Τό Ἐθνικόν Μεγαλεῖον ἐν τῇ Βιομηχανίᾳ», ὁ ὁποῖος τό 1905 ἐπανασυστήθηκε. Βλ. «Ὁ συνδικαλισμός...», σ. 113.

Ἐνόμιζα ὅτι τό σιδηρουργεῖον τοῦ κ. Κ. Μάλιου θά ἦτο κάπως διαφορετικόν ἀπό τά ἄλλα, ὅτι θά μετεῖχε ὄγκου τινός καί πολυτελείας ἀναλόγου πρὸς τήν θέσιν του, ὅτι θά ἀπελάμβανε ἐπιστημονικωτέρας διατάξεως καί τό σπουδαιότερον, ὅτι δέν θά ἔκειτο ὀπισθεν τῶν χαλασμάτων ἐκείνων τά ὁποῖα γίνονται πρὸς προέκτασιν τοῦ σιδηροδρόμου Π.Α. παρά τό δημαρχεῖον, διότι ὀλίγον ἔλειψε νά εὔρω καί ἐγώ ἐκεῖ ὅ,τι τρεῖς μέχρι τοῦδε ἐργάται εὔρον. Ὁ κ. Μάλιος, σπανιώτατα ἐργαζόμενος ἐκεῖ, μετά πολλοῦ ζήλου μεταβαίνει τακτικά καί εἰς τό μηχανουργεῖον τοῦ Πολυτεχνείου εἰς ὃ ἐπιστατεῖ ἀπό εἰκοσιπενταετίας περίπου.

— Οἱ σιδηρουργοί κ. πρόεδρε, ἤρχισα μετά τάς συνήθεις προεισαγωγικάς ἐρωταποκρίσεις, θά ἀποτελῶσι μίαν ἀπό τάς καλητέρας συντεχνίας, τῆς ὁποίας ἐπεθύμουν νά μάθω τήν ἐν γένει λειτουργίαν.

— Πράγματι ὑπό πολλάς ἐπόψεις εἶνε μία ἀπό τάς καλητέρας· ἐν πρώτοις ὡς πρὸς τήν ἰδρυσιν τῆς ἐταιρίας θά σᾶς εἶπω, τά ἐξῆς: ἡ ἐταιρία ὑπῆρχε ἀπό τό 1848, ἀλλά περιορισμένη μεταξύ ὀλίγων προσώπων, ἄνευ διατυπωμένου ὀργανισμοῦ καί χωρίς ἄλλης τινός

συναθροίσεως ἐπί πρακτικωτέρῳ σκοπῷ ἢ πρὸς πανηγυρισμὸν τῆς καθιερωμένης ἐορτῆς, δι' ἣν καὶ εἰκόνα σωζομένην ἔτι εἶχον κατασκευάσει· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως ἐκείνης καὶ ἔκτοτε τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ μεταβάλλωνται, ἢ γενεὰ ἐκείνη παρήρχετο καὶ οἱ νεώτεροι ἤρχιζον νὰ σκέπτονται καὶ ἐνεργῶσι δραστηριώτερα. Οὕτω ἐν ἔτει 1888 πολλοὶ ἀπὸ ἡμᾶς οἱ ὁποῖοι ἡμεθα τότε μαστορόπουλα ἀπεφασίσαμεν νὰ συνδεθῶμεν κάπως στενότερον καὶ πρὸς τοῦτο ἑκατὸν ἐξήκοντα ὀκτώ ἐργοστασιάρχαι καὶ βοηθοὶ κατηρτίσαμεν τὴν νῦν ἀδελφότητα, ἢ ὁποῖα δέν εἶνε βέβαια ὅπως ἐν Εὐρώπῃ τελεία, ἀλλ' ὅπως δῆποτε ἔχει τὴν θέλησιν νὰ αναπτυχθῇ καὶ τοῦ χρόνου προϊόντος νὰ τελειοποιηθῇ.

— Τίνα σκοπὸν ἔχει ἡ ἀδελφότης σας;

— Κάτα πρῶτον λόγον ὁ σκοπὸς μας εἶνε φιλανθρωπικός· ἡ βοήθεια τούτέστιν εἰς τὰ πάσχοντα μέλη καὶ τοὺς ἀπομάχους τῆς ἐργασίας διὰ χορηγήσεως ἰατρῶν, ἰατρικῶν καὶ ἄλλων μηνιαίων χρηματικῶν συνδρομῶν.

— Οἱ μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ἐργασθῶσιν δέν ἔχουσι κεφάλαιόν τι ἀποθεματικόν πρὸς περαιτέρω συντήρησιν;

— Ἄ, μᾶ· ποῦ νὰ ἔχουν ὅλοι ἀποθεματικά κεφάλαια. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἐπαγγέλματός μας δέν μποροῦν νὰ γίνουν ὅλοι πλούσιοι· εἶναι μερικοὶ ποῦ διὰ τῆς ἐργασίας των καὶ τῆς οἰκονομίας ἀποκτοῦν περιουσίαν καὶ ἀποκατασταίνουσι καὶ τό σπῆτι τους, ἀλλὰ οἱ περισσότεροι ἴσα ποῦ ζοῦν.

— Τί μισθοὺς ἔχουν οἱ ἐργάται;

— Ἀναλόγως τῆς τέχνης ποῦ ἤξεύρουσι· οἱ τεχνῖται πέρνουσι τρεῖς, τρεῖς ἡμισυ καὶ τέσσαρας δραχμάς, καὶ αὐτός εἶναι ὁ ἀνώτερος ὅρος· ὁ δὲ κατώτερος μέ τὸν ὁποῖον πληρώνονται οἱ μαθητάδες λεγόμενοι εἶναι δύο δραχμαὶ τὴν ἡμέραν καὶ μέ αὐτὰ ζοῦν καλά· ἀλλὰ δέν θὰ ἐργασθοῦν καθ' ὅλον τὸ ἔτος συνεχῶς· ἔπειτα ἔρχεται ἐποχὴ ποῦ δέν ὑπάρχει καὶ δουλειά καὶ τότε ναί μὲν δέν τοὺς διώχνουσι οἱ ἐργοστασιάρχαι, ἀλλὰ καὶ πάλιν δέν πληρώνονται μέ αὐτὴν τὴν τιμὴν, ὥστε ἀποθεματικά κεφάλαια εἶναι ἀγνωστα.

— Οἱ ἐργοστασιάρχαι τί κερδίζουν ἐπάνω-κάτω ἀπὸ τοῦ μικροτέρου μέχρι τοῦ μεγαλητέρου κατ' ἔτος;

— Σᾶς εἶπα, ἄλλοι περισσότερα, ἄλλοι ὀλιγώτερα καὶ ἄλλοι τίποτε.

— Διατί αὐτή ἢ διάκρισις;

— Εἶναι πολλοί οἱ λόγοι· ὁ σπουδαιότερος εἶναι ὅτι ἡ τέχνη μας δέν ηὔτύχησε νά ἐγκολπωθῆ ὑπό ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι νά ἔχωσι ἀρχικῶς κεφάλαια καὶ ἀρκετόν ζῆλον διά τήν ἀνάπτυξίν της, ἀλλ' ὑπό ἀνθρώπων πτωχῶν οἱ ὅποιοι μόλις εἰς τήν ἀρχήν τοῦ ἐργοστασιαρχικοῦ των ἐπαγγέλματος φέρουσιν ὀλίγας χρηματικὰς οἰκονομίας, αἵτινες οὐδόλως ἐπαρκουῦσιν πρὸς προσοδοφόρον ἀνάληψιν ἔργου, τό ὅποιον ἀπαιτεῖ μηχανήματα τελειότερα καί ἐν γένει κεφάλαια ἀδρότερα τῶν καταβαλλομένων. Διά τόν λόγον τούτον κατήντησε καί οἱ σιδηρουργοί νά ὀνομάζωνται γύφτοι, ἐνώ τό ἐπάγγελμα εἶναι ὄχι ὀλίγον ἐπικερδές καί θά ἠδύνατο νά ἀσκῆται ὄχι ὀλιγώτερον εὐπρεπῶς.

— Ἄλλον σκοπόν ἐκτός τοῦ φιλανθρωπικοῦ τίνα ἔχει ἡ ἀδελφότης;

— Ἐκτός τούτου, ἄλλον σκοπόν ἔχει τήν σύστασιν σχολῆς τινος, εἰς ἣν οἱ μαθητευόμενοι τῶν σιδηρουργείων νά μανθάνωσι ὀλίγην γραφήν καί ἀνάγνωσιν καί νά διδάσκωνται θεωρητικῶς ὑπό τοῦ μᾶλλον εἰδήματος τήν ἐφαρμογήν τῶν τεχνικῶν κανόνων ἐν τῇ πραγματικῇ ἐνασκήσει τοῦ ἐπαγγέλματος· γενικώτερον δέ τήν ἀνάπτυξιν τῆς ἐγχωρίου σιδηρουργικῆς βιομηχανίας ἐπί τῇ βάσει τῆς νεωτέρας προόδου, ὅπερ ἀποτελεῖ καί τήν κυρίαν μέριμναν τοῦ σωματείου.

— Πῶς θά προβῆτε εἰς τήν πραγματοποίησιν;

— Τό καταστατικόν δέν καθορίζει περί τούτου, καθό ὑπολειπόμενον πολλῶν πρακτικῶν διαγραμμάτων· ἀλλ' ἐν ἄρθρον αὐτοῦ καί πολλαί συμπληρώσεις καί ἐπανορθώσεις τάς ὁποίας ἔχω ἐτοιμούς νά εἰσαγάγω κατά τήν Γενικήν Συνέλευσιν θά σᾶς δώσουν κάποιαν ἰδέαν ἐάν θελήσητε νά μελετήσητε βραδύτερον· ἐπί τοῦ παρόντος σᾶς λέγω τά ἐξῆς. Τό ταμεῖον μας περιέχει μέχρι σήμερον περί τάς ὀκτώ χιλιάδας δραχμῶν, ἐκ τῶν τριδράχμων μηνιαίων συνδρομῶν τῶν ἐργοστασιαρχῶν καί τῆς μονοδράχμου τῶν καλφάδων. Ἐάν τό ταμεῖο αὐτό ἐγκριθῆ νά γίνῃ μετοχικόν καί ἀγοράσωσιν

ὅλα τὰ μέλη μετοχᾶς ἀναλόγως τῶν δυνάμεών των, τότε μετά παρέλευσιν πολὺ ὀλίγου χρόνου θά εἴμεθα εἰς θέσιν νά φέρωμεν ἀπευθείας ἐξ Εὐρώπης τό ὑλικόν εἰς ἰδικᾶς μας ἀποθήκας, διὰ τό ὁποῖον πληρώνομεν σήμερον εἰς τούς ἐμπόρους κέρδος δέκα σχεδόν λεπτά κατ' ὁκᾶν. Τό κέρδος τοῦτο τότε θά τό ἔχωσιν οἱ μέτοχοι, ἀφίνοντες ἐλάχιστον ποσόν ὑπέρ τοῦ ταμείου τῆς ἀδελφότητος, τό ὁποῖον θά ἡδύνατο ἐξ αὐτῶν πάλιν τῶν καταβολῶν νά προμηθεύηται ἐργαλεῖα καί μηχανήματα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα καί κέρδη περισσότερα νά δίδωσιν εἰς τούς μετόχους καί ἀπό ἐπιπόνου ἐργασίας νά τοὺς ἀπαλλάττωσιν. Καί ὁ κάλφας μέτοχος θά εὐρίσκετο εἰς ὄχι ὀλιγώτερον καλητέραν θέσιν, διότι θά εἶχε μίαν μετοχὴν ἐξ 100 λ.χ. δραχμῶν, τήν ὁποίαν θά ἀπέκτα χωρίς νά τό παλαισθανθῇ καί θά ὠφελεῖτο ἐξ αὐτῆς εἰς πᾶσαν του ἀνάγκην, εἴτε πρὸς δάνειον εἴτε πρὸς πώλησιν εἴτε πρὸς ἐπιχείρησιν ἰδίᾳς του ἐργασίας. Ἐάν κατορθώσω νά πεισθοῦν καί γίνῃ αὐτό, θά κτισθῇ μία ἐκκλησία, τόσον σπουδαῖον καί ἱερόν τό θεωρῶ.

— Πῶς δασμολογεῖται τό εἰσαγόμενον ἔξωθεν ὑλικόν;

— Ὁ ἀκατέργαστος σιδηρος δέν πληρώνει τίποτε, ἀλλ' ὁ κατεργασμένος πληρώνει ὀλίγον, πρᾶγμα τό ὁποῖον καί μέ τὰς ἄλλας ἀτελείας μας δέν μᾶς ἐπιτρέπει τόν νικηφόρον συναγωνισμόν· ἀντί τούτου περισσότερο θά μᾶς συνέφερον ἂν ἐδασμολογεῖτο βαρύτερον καί ὁ ἀκατέργαστος, ἀλλά συγχρόνως καί ὁ κατεργασμένος. Ἐχομεν περί τούτου ὑποβάλλει ὑπομνήμα εἰς τήν κυβέρνησιν καί ἐλπίζομεν νά μελετηθῇ καλῶς κατὰ τήν γενησομένην ἀναθεώρησιν τοῦ δασμολογίου.

— Ὁ φόρος τοῦ ἐπιτηδεύματος βαρύνει κατ' ἀναλογίαν τούς σιδηρουργούς;

— Περὶ αὐτοῦ ὑπάρχουσι πολλά παράπονα. Τό ἄτοπον δέ αὐτό προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ δικαία ἡμῶν γνώμη οὐδόλως λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν κατὰ τήν σύνταξιν τῶν φορολογικῶν καταλόγων· ὑπάρχουν καταστήματα τὰ ὁποῖα ἐπειδὴ εἶνε ἐταιρικά πληρώνουν τετρακοσίας δραχμάς κατ' ἔτος. Καί ὕστερα μέ ἐρωτᾶτε ἐάν τοὺς μένου ἀποθεματικά κεφάλαια· καταντοῦν οἱ πλεῖστοι νά λογαριάζουν πῶς

νά οικονομήσουν ὅλας των τάς ἀνάγκας διά τό Δημόσιον. Δέν σᾶς λέγω ὅτι τό Δημόσιον ἐμεῖς εἴμεθα πάλιν, μά καί ὅλα;

§ 24. Οἱ ζαχαροπλάστες

Τό 1890 συστήθηκε ἡ «Ἀδελφότης ζαχαροπλαστῶν Ἀθηνῶν καί Πειραιῶς», στήν ὁποία οἱ μέν καταστηματάρχες ζαχαροπλάστες ἐδικαιοῦντο νά ψηφίζουν καί νά ἐκλέγονται, οἱ δε πρῶτοι τεχνίτες καί κάθε ἐργάτης πού εἶχε μία τουλάχιστον μετοχή ἐδικαιοῦντο μόνον νά ψηφίζουν. Σκοποῖ της ἦσαν: α' ἡ ὀργάνωση ἀποθήκης ὑλικοῦ τό ὁποῖο θά προμηθεύονταν τά μέλη, β' ἡ ἴδρυση μετοχικοῦ ταμείου χάριν οικονομικῆς εὐεξίας τοῦ ἐμπορίου τῶν μελῶν καί πρὸς χορήγηση δανείων στά μέλη μέ ἐπιτόκιο 7% καί γ' ἡ ἴδρυση ταμείου παροχῆς ἰατρικῆς περίθαλψης καί συντάξεων. Τό καταστατικό της τροποποιήθηκε τό 1896. Ἐξ ἄλλου, τό 1888 εἶχε συσταθεῖ ὁ «Σύνδεσμος τῶν ἐργατῶν ζαχαροπλαστῶν τῆς Ἀθήνας καί τοῦ Πειραιᾶ», ὁ ὁποῖος ἐπανασυστήθηκε τό 1901. Βλ. «Ὁ συνδικαλισμός ...», σ. 133.

Ὁ πρόεδρος τῶν ζαχαροπλαστῶν κ. Χ. Γρηγοῦρας, ἡμιπρεσβύτης, φιλὸς ὀλίγον τήν κόρην, μέ λευκάς τρίχας, ἀγαθὴν καί νοήμονα φυσιογνωμίαν, τό ἀνάστημα δέ μέτριος, μέ ἠρώτησεν ἐν πρώτοις περί τοῦ σκοποῦ ὃν προτίθεται διά τῶν συνεντεύξεων, ἅς λαμβάνω καί εἶπα περί τῶν προόδων τῆς Ἐφημερίδος. Δέν πιστεύω, μοί λέγει, νά διατηρηθῆ πολύ, διότι ὁ κόσμος ἀκόμη δέν καταλαβαίνει καλά καλά νά ἐκτιμῆσῃ ποῖος ἐργάζεται πρὸς τό συμφέρον του καί ποῖος πρὸς βλάβην του.

— Εὐτυχῶς δέν συμβαίνει ὅπως νομίζετε· ὅσον ἡμεῖς προβαίνομεν ἐργαζόμενοι, τόσον ὁ πολὺς κόσμος ἡμέρα τῆ ἡμέρα ἐξυπνᾷ καί μᾶς ἐνθαρρύνει περισσότερον εἰς τήν ἐξακολούθησιν τοῦ ἔργου μας. Εἴσθε καί σεῖς σύμφωνος ὅτι ἡ πορεία μας εἶνε ὁποία συμφέρει εἰς ὅλους νά ἦνε;

— Πολύ σύμφωνος καί τό μόνον πρᾶγμα τό ὁποῖον θά εἶχα νά σᾶς συμβουλεύσω καί πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶνε τό νά μή ἀναμιχθῆτε παντελῶς εἰς τήν πολιτικὴν· ἡ πολιτικὴ μᾶς βλάπτει ὅλους.

— Αὐτό ἀποτελεῖ τόν πρῶτον ὅρον τοῦ προγράμματος τῆς

Ἐφημερίδος· καί ἐπειδή ἡ Ἐφημερίς εἶνε τῶν ἐργατῶν τυπογράφων, ἡ πολιτική αὐτῆς εἶνε ἡ διάπλασις καί τό ἐν γένει συμφέρον τοῦ ὅλου ἐργατικοῦ κόσμου· πολιτική κομμάτων δέν θά ἀκολουθήσῃ μέχρῃς οὐ ὁ λαός σχηματίσῃ αὐτός ἑαυτόν κόμμα, ὥστε ὡς πρός αὐτό οὐδέποτε θά διαψεύσῃ τήν γενικήν ἐπιθυμίαν.

— Ἐάν ἐξακολουθήσῃ ὅπως μέ λέγετε, πράγματι καί ἐγώ ἐλπίζω νά γίνῃ κάτι τι σ' αὐτόν τόν τόπον· πρός τοῦτο ὅμως καλόν θά ἦτο νά συνεννοῆσθε πρότερον καί μέ τάς ἄλλας συντεχνίας καί ἔτσι ἡ Ἐφημερίς νά βοηθῆται καί ἰδιαιτέρως διά χρημάτων, ὅπως μή ἀπαντᾷ δυσκολίας.

— Θά ἦτο καλόν βεβαίως νά ἐγίνετο καί αὐτό πρότερον, ἀλλά τοῦτο δέν τάς ἐμποδίζει καθόλου νά ἔλθουν καί τώρα κρωγοί, ἀφοῦ ἐγκρίνουν τήν πορείαν, ἣν διαγράψασα ἐξακολουθεῖ ἡ Ἐφημερίς. Τώρα ὡς πρός ὑμᾶς· πῶς νομίζετε ὅτι θά ἴκονατο νά ἀναπτυχθῇ τό ἐπάγγελμά σας;

— Τό ἰδικόν μας ἐπάγγελμα κατάντᾳ νά εἶναι τό πτωχότερον ὄλων· ὑπάρχουν πολλοί ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαγγελματιῶν οἱ ὅποιοι ἀπέκτησαν περιουσίας, ἀνεπτυξάν καί προήγαγον οἰκογενείας καί ἐξησφάλισαν ὅπως οὐδέποτε τόν ἑαυτόν τους, ἀλλ' οἱ ζαχαροπλάσται εἶναι ὅλοι πτωχοί· κανεῖς ζαχαροπλάστης δέν κατώρθωσε νά σχηματίσῃ κάποίαν περιουσίαν καί νά φανῇ στόν κόσμον. Παρατηρήσατε τόν Παυλίδην καί τόν Σόλωνα, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀπό τούς ἀρχαιότερους. Ὁ Παυλίδης, ὅταν ἀπέθανε δέν παρέδωσε οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον τήν περιουσίαν του ἠϋξημένην εἰς τούς νῦν κληρονόμους του· καί προσθέσατε ὅτι δέν ἐπλήρωσέ ποτε καί ἐνοίκια, καθό ἰδιοκτητήτος τοῦ καταστήματος· ὁ Σόλων ἐπίσης οὐδέν ὠφελεῖται ἐκ τοῦ ζαχαροπλαστείου καί ἂν δέν ἐπεδίδεδτο εἰς τήν οἰνοποιϊαν, δέν θά εἶχε τίποτε ἐκ τῆς περιουσίας τήν ὁποίαν τώρα ἔχει.

— Πῶς συμβαίνει αὐτό, ἐνῶ ἡ κατανάλωσις τῆς ζαχάρους εἶναι ὀλίγη;

— Πρῶτος λόγος εἶναι ὁ συναγωνισμός· καί ὁ συναγωνισμός εἰς τό εἶδός μας εἶναι καταστρεπτικώτερος παρά εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα· ὁ ἔμπορος λ.χ. πληρώνει μέν τόκον τῶν χρημάτων του τά ὁποῖα ἔχει εἰς ὑφάσματα, ἀλλά καί δέν τά πετᾷ ἅμα δέν

παρέλθη ἡ μόδα ἢ δέν ἐξοδευθοῦν· ἐγὼ ὅμως ὁ ὁποῖος εἶμαι ἠναγκασμένος νά κατασκευάζω πάντοτε γλυκίσματα ζημιοῦμαι σημαντικά ἐκ τοῦ συναγωνισμοῦ· διότι ἅμα παρέλθουν ὀλίγαι ἡμέραι καί μείνουν ἀπώλητα δέν εἶναι πλέον δι' ἐξόδευσιν· διά τόν λόγον τοῦτον μετά ἐπισήμους ἐνίστε ἐορτάς τά γλυκίσματα καταντοῦν νά τά τρώγουν ἄφθονα ἢ πλύστραις καί οἱ ὑπηρέται· δεύτερος λόγος εἶναι ὅτι τά γλυκά δέν τρώγονται μέ τάξιν· τό ὁποῖον πάει νά εἰπῆ ὅτι δέν εἶμαι βέβαιος, ὅπως εἶναι ὁ Παρισινός ζαχαροπλάστης, τί ποσόν γλυκισμάτων θά ἐξοδεύσω τήν ἡμέραν διά νά περιορισθῶ εἰς αὐτό· τοῦτο δέ μᾶς ἐκθέτει εἰς δαπάνας, εἰς τὰς ὁποίας δέν δύναμεθα νά ἀνταποκριθῶμεν· κάμνομεν ἄφθονα γλυκίσματα καί εἰς τοῦτο συνίσταται ὁ συναγωνισμός τοῦ ἐμπορίου μας— τά ἐκθέτομεν ἐκεῖ, περιμένομεν τούς πελάτας καί οἱ πελάται αἴφνης τρέχουν στό Φάληρο· ἔπειτα, σήμερα τρώγουν πολλά, αὔριον ὀλιγώτερα καί μεθαύριον διόλου ἴσως. Ἔτσι ἡμεῖς δέν ἀφελούμεθα τίποτε ἀπό τήν ἀταξίαν αὐτήν τοῦ στομάχου καί περιοριζόμεθα εἰς τὰς παραγγελίας, αἱ ὁποῖαι δέν μπορεῖ νά γίνωνται καί καθημέραν εἰς τόν καθ' ἓνα. Τρίτος λόγος εἶναι ὅτι τό ἐπάγγελμά μας τό ἀρχίζουν ὅλοι μέ πολύ ὀλίγα κεφάλαια καί δι' αὐτό, ὅσον καί ἂν ἀγωνίζωνται, τίποτε δέν ἠμποροῦν νά κάμουν.

— Ἐκτός τῶν λόγων τούτων, ἄλλος τις δέν ὑπάρχει;

— Ἄλλος πολύ σπουδαῖος λόγος καί μὴ ἐξαρτώμενος καθόλου ἐκ τῆς ἰδικῆς μας προνοίας εἶνε ὁ βαρὺς δασμὸς τῆς ζαχάρεως· καταντᾶ νά πληρώνωμεν ἐννενήκοντα λεπτά τήν ὁκᾶν εἰς τό τελωνεῖον μόνον. Πολλάκις προσεφύγαμεν εἰς τὰς Κυβερνήσεις, ἀλλά ματαίως, διότι ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων δέν συνειθίζουν νά λαμβάνουν τήν γνώμην μας. Πρέπει δέ νά γνωρίζετε ὅτι ἡ μεγαλειτέρα εἰσαγωγή ἢ ὁποία γίνεται ἔξωθεν μετά τόν σῆτον εἶνε νομίζω ἡ ζάχαρις· καταναλίσκομεν ἡμεῖς τόσον ὅσῃν οὐδέν ἄλλο ἔθνος. Παρατηρῶ ἐγὼ εἰς τά ζαχαροπλαστεῖα ὅτι ἐνῶ ἐν Εὐρώπῃ οἱ θαμισταὶ ἀρκοῦνται εἰς ἓν μικρόν γλυκό καί τοῦτο διά νά πίουں κάτι τι, ἐδῶ τούναντίον ὅλοι ρίχνονται εἰς τά γλυκίσματα.

— Πῶς νομίζετε ὅτι πρέπει νά ἐπέλθη κάποια θεραπεία;

— Ἀφοῦ αἱ Κυβερνήσεις ἔχουν ἀνάγκην φόρων, τό μόνον

πρᾶγμα τό ὁποῖον θά μᾶς ἔσωζεν ὅλους εἶνε ἡ εἰσαγωγή τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας ζαχάρεως. Ὑπάρχουν κεφαλαιοῦχοι ἐν Ἑλλάδι ἀρκετοί καί μή στερούμενοι ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος· ἐάν πολλοί ἀπήρτιζον μετοχικόν τι κεφάλαιον καί ἐπεχείρουν τοιοῦτόν τι ἔργον, ἡ γενική ὠφέλεια ἡ ὁποία θά προέκυπτε θά ἦτο προφανής εἰς ὅλους. Ἡ κατασκευή ἐν Εὐρώπῃ δέν στοιχίζει πλέον τῶν τεσσαράκοντα τό πολύ λεπτῶν κατ' ὀκᾶν· καί ὀγδοήκοντα ὅμως ἐάν ἀνέλθῃ ἐνταῦθα, πάλιν θά μένη ἀρκετή ὠφέλεια εἰς τούς ἐργοστασιάρχας, καθὼς καί εἰς τούς καταναλωτάς καί μεθ' ὅλας τὰς ἄλλας ἐπιπροσθήκας. Ἐκτός ὅμως τῆς ὠφελείας ταύτης, θά εὖρη ἐπικερδῆ ἐργασίαν τόσος πληθυσμός, τόσον εἰς τήν καλλιέργειαν τῶν κοκκινογουλίων, ὅσον καί εἰς τὰς ἄλλας ἐν γένει ἐργασίας. Δύο τοιαῦτα μεγάλα ἐργοστάσια θά ἔδιδαν ὄχι ὀλίγην ζωὴν εἰς τόν τόπον μέ τήν ὠφέλειά των.

— Καί ἄλλοτε ἰδρύθη τοιοῦτον ἐργοστάσιον ἀλλά ἀπέτυχε.

— Οἱ λόγοι τῆς ἀποτυχίας ἐκείνου δέν δύνανται νά ὑπάρξουν σήμερον· τότε ἡμεῖς ἐξηρτώμεθα καθ' ὀλοκληρίαν ἀπό τήν Εὐρώπην καί διά τῶν μέσων τὰ ὁποῖα διέθετε ὄχι μόνον πᾶσαν βιομηχανικήν ἐπιχείρησιν ἡδύνατο νά ναυαγῇ, ἀλλά καί αὐτάς τὰς Κυβερνήσεις νά ἀναιδάζῃ καί νά καταιβάζῃ. Τότε ὁ δασμός τῆς σακχάρεως ἦτο 8 τοῖς ἑκατόν καί δέν ἡδύνατο νά συναγωνισθῇ τό ἐργοστάσιον πρὸς τήν Εὐρώπην, ἀλλά σήμερον διαφέρει τό πρᾶγμα, οὔτε δύναται καμμία Εὐρωπαϊκή Κυβέρνησις νά μᾶς ἀναγκάσῃ νά ἐλαττώσωμεν τόν δασμόν ὅπως δήποτε.

— Διατί λοιπόν νομίζετε ὅτι οἱ κεφαλαιοῦχοι δέν ἀποφασίζουν τοιαύτην ἐπιχείρησιν;

— Φαίνεται ὅτι προτιμοῦν τήν τοκογλυφίαν, τήν ὁποίαν εὐρίσκουν εὐκολωτέραν καί μέ ἀκοπίαστα κέρδη· καί ὅμως ἀπό τήν σακχαροποιῖαν δέν θά ὠφελοῦντο ὀλιγώτερα, ἀπορωῶ μάλιστα πῶς δέν τό ἐσκέφθησαν μέχρι τοῦδε.

— Ἐκτός τοῦ βαρέως δασμοῦ τῆς σακχάρεως ἐπιβαρύνει ἄλλο τι τούς ζαχαροπλάστας;

— Οἱ ζαχαροπλάσται ἐπιβαρύνονται μέ φόρον ἐπιτηδεύματος τερατώδη. Ἀπαξ ἐπί τῆς Κυβερνήσεως Τρικούπη καί τό δεύτερον

πρό ὀλίγων ἡμερῶν ὑπεβάλομεν ὑπόμνημα εἰς τήν νῦν κυβέρνησιν, ἢ ὅποια ἀγνοοῦμεν τί θά πράξῃ. Σᾶς εἶπα τί κερδίζουν οἱ ζαχαροπλάσται, ὅτι ὅλοι μόλις ζοῦν καί ἀπό καιρό σέ καιρό ὁ ἕνας τό σφαλεῖ ἀπ' ἐδῶ καί ὁ ἄλλος ἀπ' ἐκεῖ· ἀλλά πῶς περιμένεις νά ζήσουν καί καλήτερα, ἀφοῦ ἔρχεται ὁ κατάλογος τῶν ἐπιτηδευμάτων καί σοῦ σαρώνει ὅ,τι ἔχεις καί δέν ἔχεις· ἐγώ εἰς τήν θέσιν αὐτήν ποῦ εἶμαι πληρόνω, πόσα νομίζετε; 400 φράγκα τό ἔτος· ἄλλοι εἰς τήν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος πληρώνουν 600, ἐκεῖνοι δέ ποῦ ἐργάζονται εἰς τά ἀπόκεντρα μέρη πληρώνουν ὀλιγώτερα, ἀλλά δέν κερδίζουν σχεδόν τίποτε, διότι τό ἐπάγγελμά μας θέλει πρό πάντων κεντρικόν δρόμον. Ἐπειτα δέν ἀρκεῖ τό ἐπιτήρημα τοῦ ζαχαροπλάστου· πληρόνομεν μετ' αὐτοῦ καί πρόσθετον πνευματοπώλου, ἑκατόν καί πλέον δραχμάς, ἀναλόγως τῆς κλάσεως. Πρός Θεοῦ! ἴσα εἶμεθα ἡμεῖς μέ ἕνα συστηματικόν πνευματοπώλην διά νά πληρώνωμεν τά αὐτά; Πληρώνουν δηλαδή οἱ ζαχαροπλάσται τό τριπλάσιον πολλῶν ἐμπόρων διακρινομένων ἐν τῇ ἀγορᾷ καί ζώντων μεθ' ὅλων τῶν ἀνέσεων. Καί ὁμως, μεθ' ὅσα σᾶς εἶπα, εἰς τῶν κ. ὑπουργῶν, εἰς ὃν ἐπέδωκα τό ὑπόμνημα τοῦ σωματείου, μοί προσέθηκε μειδιῶν: κερδίζετε οἱ ζαχαροπῶλαι, κερδίζετε, γιαντό δέν πειράζει ἂν πληρώνετε καί πολλά.

— Ἐχει πολλά μέλη τό σωματεῖόν σας καί ἐπί τίνι σκοπῶ λειτουργεῖ;

— Καθό νεοσύστατον, διότι πρό ἔτους περίπου ἰδρύθη, δέν ἔχει πολλά μέλη, ἀλλ' ὅσα εἶνε, ἕως εἴκοσι πέντε, εἶνε μέ ἀφοσίωσιν καί συντρέχουν τακτικά, συνεισφέροντα εἰς τό ταμεῖον καί κατά πολύ περισσότερα ποσά τῶν κεκανονισμένων. Ὁ σκοπός τοῦ σωματείου μας εἶνε κατά πρῶτον λόγον φιλανθρωπικός καί ἔπειτα διά σχηματισμοῦ κεφαλαίου τινός νά δύναται τό σωματεῖον νά προμηθεύεταί ἀπ' εὐθείας τά χρησιμεύοντα ὑλικά, σάκχαριν, βούτυρο κλπ. χωρίς νά ἐκμεταλλευώμεθα ὑπό τῶν ἐμπόρων, ἔπειτα νά διδάσκωμεν εἰς τούς ἐργάτας διά τῶν καταλληλοτέρων προσώπων τά τῆς τέχνης, ὅπως ἀναπτύξωμεν αὐτήν, διότι σήμερον σπανίως εὐρίσκονται τεχνῖται καλοί.

Ἐθεώρησα καλόν νά σταματήσω μέχρις ἐδῶ καί, εὐχαριστήσας

τόν κ. Γρηγόραν διά τήν προθυμίαν του καί τό ἐξαιρετον νωπό-
τατον γαλακτομπούρικο τό ὁποῖον μοί προσφέρει, νά ἀπέλθω.

§ 25. Οἱ ἰχθυοπωλῆς

Τό 1890 συγκροτήθηκε ἡ «Ἀδελφότης ἰχθυοπωλῶν», στήν ὁποία
μποροῦσαν νά μετέχουν οἱ ἰχθυοπωλῆς, οἱ ἀλιεῖς, οἱ λεμβοῦχοι καί
οἱ ἀσκοῦντες συναφές ἐπάγγελμα στήν Ἀθήνα ἢ στόν Πειραιᾶ, πλήν
ὅμως μόνον ὅποιοι κατέβαλλαν εἰδική εἰσφορά ἐδικαιοῦντο νά ἐκλέγουν
τήν διοίκησιν καί νά ἐκλέγονται σ' αὐτήν. Οἱ σκοποί τῆς ἦσαν παρό-
μοιοι μέ τούς προαναφερθέντες σκοπούς τῆς Ἀδελφότητος τῶν ζα-
χαροπλαστῶν. Βλ. «Ὁ συνδικαλισμός ...», σ. 141.

Εἰς τήν νέαν ἀγοράν συνήντησα τόν πρόεδρον τοῦ σωματείου
τῶν ἰχθυοπωλῶν κ. Δ. Πιττακόν μετά τοῦ ὑποταμίου κ. Ἐ. Γεωρ-
γαντᾶ. Ἐγνώριζα ὅτι πλεῖστα τῶν παρ' ἡμῖν σωματείων ἰδρύθησαν
νεωστί καί ἀφ' ἧς κυρίως βασιλικαί ἐορταί καί πανηγύρεις ἤρχισαν
πομπωδῶς εἰσαγόμεναι, ἀλλ' οὐδέποτε ἐφантаζόμεν ὅτι πολυπλη-
θῆς καί συγκεντρωτικῶς περίπου ἐργαζόμενη ὁμάς, οἷα ἡ τῶν
ἰχθυοπωλῶν, θά ἐπεφυλάσσετο νά συνέλθῃ τελευταία καί μόλις
πρό πέντε ἢ ἕξ μηνῶν νά κατανοήσῃ ὅτι ἔπρεπε νά συντάξῃ καί
αὐτή ἐν καταστατικόν ἐπί τέλους, ὅπως κατάρξῃται τῶν περαιτέρω
ἐνεργειῶν τῆς.

— Γίνονται τοῦλάχιστον μέλη κ. πρόεδρε;

— Εἴμεθα πολύ εὐχαριστημένοι ἐπί τοῦ παρόντος· ἂν καί ἡ
ἀδελφότης μας δέν ἔχει παρά πέντε μόνον μῆνας ἀφ' ὅτου συνέστη,
ἐν τούτοις ἀριθμεῖ ἐννενήκοντα ἕξ μέλη καί τό ταμεῖον τῆς ὄχι
ὀλιγώτερα τῶν 1500 φράγκων, ἔξω ἀπό τά κουτιά.

— Τί εἶναι αὐτά τά κουτιά;

— Κάθε καταστηματάρχης εἶναι ὑποχρεωμένος νά ἔχῃ εἰς τό
κατάστημά του ἓνα κουτί, εἰς τό ὁποῖον ὁ προσφέρων εἰς αὐτόν
ἐμπορεύματα ὑπηρεσίας καί λαμβάνων ἐντεῦθεν χρήματα καθυστε-
ρεῖται μικρόν τι ποσόν, ριπτόμενον ἐντός τοῦ κουτίου πρὸς πλουτι-
σμόν τοῦ ταμείου. Τά κουτιά ταῦτα σήμερον πιθανόν νά ἔχουν καί
δύο χιλιάδας φράγκων.

— Πρὸς ποῖον σκοπὸν ἰδρῦθη ἡ ἀδελφότης σας;

— Ὁ θεμελιώδης σκοπὸς μας εἶνε ἡ φιλανθρωπία, τὸ μετοχικὸν δὲ ταμεῖον ἔν μέσον ἐξασκήσεως ταύτης· ὑπάρχουν ἄνθρωποι τοῦ ἐπαγγέλματός μας, καὶ τοιοῦτοι εἶνε οἱ περισσότεροι, ποῦ ἐνόσω εἶνε καλὰ καὶ ἐργάζονται ζοῦν, ἅμα ὅμως τύχη νὰ λείψη ἡ ἐργασία, πρᾶγμα ποῦ συμβαίνει πλειστάκις, τότε εἶνε ἐκτεθειμένοι εἰς τοὺς κινδύνους τῆς πείνης καὶ δυστυχοῦν ἀξιολύπητα. Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν ἔχω νὰ σᾶς ἀναφέρω γεγονὸς συμβάν ὀλίγον τι πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ σωματείου μας. Βλέπετε ἐκεῖνον ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον ποῦ ἔχει τὸ κεφάλι σκυμμένον; λοιπὸν, ἡ γυναῖκα αὐτοῦ ἀπέθανεν ἐξ ἀσιτίας! ! ! ὁ ἄνθρωπος ἠσθάνετο ἐντροπὴν νὰ εἰπῇ ὅτι πεινᾷ καὶ ἐνῶ αὐτὸς ἀντέσχε, τίς οἶδε πῶς, ἡ γυναῖκα του ἐξαντληθεῖσα εἶχε καταπέσει ἡμιθανής· ὅτε προσεκλήθη ὁ ἰατρός, ἦτο ἀργὰ καὶ αἱ μόναι λέξεις τὰς ὁποίας ἠδυνήθη νὰ προφέρῃ ἦσαν νὰ μεριμνήσουν περὶ τῶν τέκνων τῆς ἐπεινῶν ἐπίσης. Εἶνε πολὺ δυστυχεῖς αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἐάν τύχη νὰ αρρωστήσουν, δέν ἔχουν οὔτε γιὰ γιαντὸ οὔτε γιὰ γιαντρικό· καὶ ὅμως δέν ἐννόησαν ἀκόμη ὅτι πρὸς μόνον τὸ συμφέρον αὐτῶν ἔγινε τὸ σωματεῖον, ἀλλὰ ἐλπίζω ὅτι σιγά-σιγά θὰ τὸ ἐννοήσουν.

— Τί κερδίζουν κατὰ τὰς ἐργασίμους ἡμέρας;

— Τρεῖς, τρεῖς ἡμισυ καὶ τέσσαρας δραχμάς· ἀλλὰ εἶνε αἱ ἡμέραι τῆς ἀργίας ποῦ δέν τοὺς ἀφίνουν νὰ φυλάξουν τίποτε.

— Ἀναγκαῖα συνέπεια τούτου εἶναι τὸ ὅτι δέν ἔχουν νὰ δώσουν καὶ διὰ νὰ γίνουν μέλη.

— Ἀκριβῶς διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τοὺς τὸ ἐπιβάλλομεν κατ' ἄλλον τρόπον, παρέχοντες εἰς πολλοὺς τὸ εἰς ἡμᾶς ἀνῆκον διάμεσον τῆς ἀγορᾶς πρὸς πώλησιν καὶ λαμβάνοντες διὰ τὸ ταμεῖον τῶν ἐνδεῶν πέντε λεπτά δι' ἕκαστον πανέρι. Ἀλλὰ πιστεύω πολὺ καλύτερα νὰ καταλάβουν ὅταν ἰδοῦν ὅτι τὸ ταμεῖον τῆς ἀδελφότητος πλουτεῖ· φέτος λ.χ. ἐνοικιάσαμε πρὸς ὄφελος αὐτῆς τὸν Δημοτικὸν φόρον μὲ ἄτοκα ἰδικὰ μας χρήματα (τινῶν μελῶν δηλ. τοῦ Συμβουλίου) περὶ τὰς 3.500 δραχμάς, μεθαύριον θὰ κάμωμεν κάποιαν ἄλλην ἐπιχείρησιν καὶ οὕτω καθεξῆς, οὕτως ὥστε τὸ μέλος τὸ

ὁποῖον θά ἐτύχανε νά μή ἔχη ἐργασίαν ἢ νά ἀσθενῇ, νά δύναται νά εὖρη τό ταμεῖον πρόθυμον εἰς πᾶσαν συνδρομήν.

— Πῶς ἄλλως νομίζετε ὅτι δύναται νά βελτιωθῇ ἡ κατάστασις αὕτη ὑπό τῆς πολιτείας;

— Κατ' οὐδένα ἄλλον τρόπον κυρίως, παρά ἐάν ἐφαρμοσθῇ ὁ νόμος κατά τῶν διά δυναμίτιδος ἀλιευόντων. Ἡ ἐφαρμογή τοῦ νόμου τούτου θά ἀπέβαινε εὐεργετική καί δι' ἡμᾶς τούς καταστηματαρχάς καί διά τούς ἐργαζομένους· δέν ἠξεύρομεν πλέον καί ἡμεῖς τί νά κάμωμεν· δίδομεν τά χρήματά μας εἰς τούς ἀλιεῖς καί τά χάνομεν καί αὐτοί ἀφ' ἐτέρου δυστυχοῦν.

— Μά πῶς! κατηργήθη ὁ νόμος;

— Ὅταν ἓνας νόμος δέν ἐφαρμόζεται, εἶνε τό αὐτό ὡσάν νά κατηργήθη. Τί τόν θέλομεν τόν νόμον νά κάθεται στό χαρτί καί ὁ ἄλλος χωρίς τήν παραμικρή ἐνόχλησι νά ἐξασκῇ τό καταστρεπτικό δι' ἡμᾶς καί διά τήν κοινωνίαν ὅλην ἐπάγγελμά του. Τί θέλετε νά κάμω ἐγώ ποῦ πληρόνω τόσα καί τόσα ἐδῶ ποῦ μέ βλέπετε, φόρους, ἐπιτηδεύματα κλπ. καί ὁ φτωχός ἐκεῖνος ἄνθρωπος ποῦ περιμένει νά τοῦ δώσω ἐγώ δουλειά διά νά ζήσῃ, ὅταν μπορεῖ ὁ ἄλλος ἄκοπα καί φέρῃ ἓνα πλῆθος ψάρια, χωρίς οὔτε φόρο οὔτε τίποτε ἄλλο νά πληρώσῃ, καί προμηθεύῃ τό πλεῖστον τῶν ξενοδοχείων καί τῶν οἰκογενειῶν.

— Διά ποῖον λόγον νομίζετε ὅτι δέν ἐφαρμόζεται;

— Ὁ μόνος λόγος εἶνε ὅτι ἡ ἀστυνομία καί τό λιμεναρχεῖον Πειραιῶς κάμνουν στραβά μάτια. Ἡξεύρετε ὅτι ὁ Πειραιεύς εἶνε τό κλειδί ὡς πρός τήν θάλασσαν· τίποτε δέν εἰμπορεῖ νά ἔλθῃ ἐδῶ ἄν δέν περάσῃ ἀπ' ἐκεῖ· ὁ λιμενάρχης λοιπόν εἶνε ὁ πρῶτος σταθμός καί ἡ ἀστυνομία ὁ δεύτερος ὡς πρός τήν ἐπιθεώρησιν τῶν ἰχθύων· ἅμα ὁ λιμενάρχης ἔχει ἀμφιβολίας περί τῆς προελεύσεως, ἡ ἀστυνομία ἔχει καθῆκον νά ἐξετάσῃ· τό ψάρι δέ ποῦ εἶνε βγαλμένο μέ δυναμίτιδα διακρίνεται πολύ εὐκολα ἀπό τόν ἰατρόν ἢ καί τόν ἔμπειρον ἰχθυοπώλην. Ἀλλά τί συμβαίνει, αὐτοί οἱ ὀλίγοι ποῦ μετέρχονται τό ὀλέθριον αὐτό ἐπάγγελμα ἔχουν πολλούς τρόπους ποῦ νά κάνουν ἀστυῖατρον καί τούς ἀστυνομικούς νά μή βγαίνουν οὔτε λέξι· ἔτσι καί ἡ κοινωνία ζημιοῦται, πρῶτον διότι τό

διά δυναμίτιδος ἠλιευμένον ψάρι εἶνε ἐπιβλαβές εἰς τήν υἰείαν, δεύτερον διότι καταστρέφεται διά τοῦ τρόπου τούτου πληθῆς μικρῶν ἰχθύων καί ἡ σπάνις ἐπιφέρει τήν ὕψωσιν τῆς τιμῆς, καί ἡμεῖς κατόπιν καταστρεφόμεθα, διότι εὐρισκόμεθα ἐκτός παντός συναγωνισμοῦ. Τί νά σοῦ κάμουν ὕστερα καί οἱ πτωχοί ἀλιεῖς ποῦ περιμένουν νά ζήσουν μέ τήν τιμιότητα;

— Ἀπορῶ διατί τότε δέν κάμνουν καί αὐτοί τό ἴδιον.

— Δέν εἶνε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τό ἴδιον· δύο τρεῖς εἶνε αὐτοί ποῦ κάμνουν αὐτό τό ἐπάγγελμα, ὁ ἄλλος κόσμος εἶνε τίμιος, θέλει νά ἐργάζεται καί νά ζῇ μέ τόν ἰδρωτά του.

— Διατί δέν κάμνετε συνεχεῖς παραστάσεις εἰς τήν κυβέρνησιν;

— Δέν ἀκοῦν, δέν ἀκοῦν αἱ κυβερνήσεις, οὔτε ξέρουν πῶς τόσοι ἄνθρωποι ἀγωνίζονται γιά νά ζήσουν. Σᾶς εἶπα ὅτι ἄν ἐφηρμόζετο ὁ νόμος αὐτός θά ἐπηγαίναμε διαφορετικά ἄν π.χ. ἐδιορίζοντο τίμιοι ἰχθυοπῶλαι ὡς ἐμπειροτέχνηαι.

— Ἐκτός αὐτοῦ, ἄλλο τι βλάπτει τοὺς ἰχθυοπῶλας;

— Μάλιστα, βλάπτει ἐπίσης ποκῦ ἡ ἀτελής εἰσαγωγή νωπῶν ἰχθύων ἔξωθεν. Δύναται πᾶς τις μή ὑπαγόμενος εἰς οὐδεμίαν φορολογίαν νά φέρῃ ἔξωθεν, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρό πάντων, νωπούς ἰχθεῖς καί κατόπιν νά σαλαμιάσῃ αὐτούς καί ἐλαττώσῃ ὄχι ὀλίγον τήν πωλησιν τῶν ἰδικῶν μας ἰχθύων. Ἐπί τούτου αἱ κυβερνήσεις ἔπρεπε νά μεριμνῶσι δραστηρίως, προτοῦ ζητῶσι παρ' ἡμῶν φόρους καί τόσα ἄλλα.

— Μή παραπονεῖσθε δά καί τόσον κατά τῶν ἀρχόντων, ἀφοῦ βλέπετε ὅτι σᾶς ἔχουν ὠραῖον ὑέλινον στέγασμα.

— Τό πετύχατε· τόσον ὠραῖον, ὥστε τόν χειμῶνα νά μᾶς ἐμβάζῃ ὄχι ὀλίγον νερόν ἀπό τά σπασμένα γυαλιά του, τό καλοκαῖρι δέ νά μή ἔχουμε ποῦ νά σταθοῦμε ἀπό τήν ζέστη καί τά ψάρια βρωμοῦν καί μή ρωτᾶτε τί γένετ' ἐδῶ μέσα. Μᾶς ἐπεσκέφθη κάποτε ὁ δήμαρχος μετά τοῦ μηχανικοῦ καί εἶπεν ὅτι θά ἀντικαθιστᾶτο διά τσίγκου κλπ. κλπ., ἀλλ' οὔτε ἐφάνησαν πλέον.

— Ἐχετε νά μοί προσθέσητε ἄλλο τίποτε κ. Πρόεδρε;

— Ὅχι, ὄχι, ἔρχεσθε κάποτε νά σᾶς βλέπωμεν καί θά σᾶς λέγωμεν πάντοτε τό παράπονό μας. Ἐχομεν ἀνάγκην τῆς ὑπο-

στηρίξεως τῆς Ἐφημερίδος σας καί ἐστέ βέβαιοι ὅτι θά σᾶς ὑποστηρίξωμεν καί ἡμεῖς ὅσον δυνάμεθα. Ἐνόσω γράφεται διά τόν λαόν, καί ἡμεῖς θά εἴμεθα μαζῆ σας.

§ 26. Οἱ βιβλιοδέτες καί οἱ τυπογράφοι

Γιά τά ἐπαγγελματικά σωματεῖα πού ἴδρυσαν οἱ βιβλιοδέτες καί οἱ τυπογράφοι, χωριστά ἤ ἀπό κοινοῦ, ἐγινε λόγος παραπάνω στήν § 4.

Προτιμότερον θά ἦτο ἴσως ἐάν ἀντί Τυπογράφοι-Βιβλιοδέται ἔγραφον ἀντιστρόφως καί ἔτι προτιμότερον ἐάν ἔγραφον: Βιβλιοδέται καί τινες τυπογράφοι, καθόσον κυριολεκτικῶς ὁ «Γουτεμβέργιος» ὑπέστη καί αὐτός τήν ἐπίδρασιν τῆς ἐξελίξεως καί ἀπό στοιχειοθέτης ἐγένετο μεταλλευτής, εἶτα βιβλιοδέτης καί μεθ' ὄλον τό βαρύ αὐτοῦ γῆρας, ὅπερ ἐκπροσωπεῖ ὁ σεβάσμιος πρόεδρος του, δείκνυσι σημεῖα χρηματικῆς ζωῆς τά ὅποια οὐδέποτε ἔσχεν ὁ «Ἐργατικός... τῶν Τυπογράφων». Ἀλλά καί ἄνευ τῆς διορθώσεως ταύτης ὁ κόσμος γνωρίζει ἀπό τίνος τοῦλάχιστον ὅτι οἱ τυπογράφοι, οἱ πραγματικοί τυπογράφοι, οἱ προάγοντες καθ' ἑκάστην εἰς φῶς τόσας καί τόσας δημοσιεύσεις, ἔχουσιν ἴδιον σωματεῖον καί ἐπομένως οὐδεμία ἐξ αἱματος, οὕτως εἰπεῖν, συγγένεια μεταξύ τῆς εταιρίας ταύτης τῶν τυπογράφων καί τῶν βιβλιοδετῶν. Ποῖος ὁ μεταξύ αὐτῶν θεσμός καί ποῖα τά διαχωρίζοντα ὅρια δειχθήσονται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κ. Προέδρου μέχρι τινός, καταδειχθήσονται δέ ἀκολούθως πληρέστερον ὅταν ἐπιστῇ ἡ ὥρα.

Ὁ κ. Εἰρηνίδης εἶναι γέρων, ἐν καλῇ διατηρούμενος ὑγείᾳ, μέ λευκάς τὰς τρίχας, κεκαρμένον τόν πώγονα, φέρει ὀμματυέλους, ρωσσικόν πῖλον εἰς τήν κεφαλὴν καί ἐπανοφώριον νεαπολιτανικόν, ὅπερ προσδίδει εἰς αὐτόν τήν παράστασιν ἄρχοντος παρελθούσης ἐποχῆς, θεωμένου τά πάντα μετά φιλοσοφικοῦ βλέμματος καί μή δυσανασχετοῦντος ἐπί πᾶσι τοῖς γιγνομένοις, εἴτε ταῦτα φέρωσιν εἰς βλάβην εἴτε εἰς ὠφέλειαν. Ἐπί πλέον, τό ἀφελές τοῦ ὕφους καί ἡ σοβαρότης καί ἀπλότης μεθ' ἧς μοί ὀμιλεῖ μέ διαθέτουσιν εὐμενέστατα καί προτιμῶ πλειστάκις νά διευθύνῃ τά θέματα καί τὰς ἐρωτήσεις εἰς οἷας ἀπαντήσεις αὐτός βούλεται ἢ νά τόν διακόψω

καί τῷ παρενείρω μίαν μικράν ἔστω ἄλλ' ἐνδιαφέρουσα με παρατήρησιν, ἢ ὅποια εἶμαι πεπεισμένος ὅτι θέλει μέ διαφύγει βραδύτερον.

— Ποῖον σκοπόν ἔχετε σεῖς εἰς τήν ἑταιρίαν σας κύριε Εἰρηνίδη;

— Ὁ πρῶτος καί σπουδαῖος σκοπός τῆς ἑταιρίας μας εἶναι ὁ φιλανθρωπικός, κατόπιν ἔρχεται ἡ βαθμιαία συγκρότησις ἑταιρικοῦ κεφαλαίου καί ἡ πληρωμή μερίσματος εἰς τοὺς ἑταίρους, τελευταῖος δέ καί σπανιώτατα πραγματοποιούμενος ἡ χορήγησις δανείων εἰς τοὺς ἑταίρους. Ὡς πρὸς τὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς τέχνης καί τὰ λοιπά, ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς δραστηριότητος καί ἀφοσιώσεως ἐνὸς ἐκάστου εἰς τό ἔργον του.

— Πότε συνέστη ἡ ἑταιρία σας;

— Ἡ ἑταιρία μας ὑπέστη τὰς μεγαλυτέρας περιπετείας. Ἐγὼ πρὸ ἐτῶν εἶχα ἓνα μαγαζάκι καί ἐκαθήμην ἐκεῖ, ὅτι μίαν ἡμέραν πρὸ ἐτῶν πολλῶν βλέπω κάμποσους τυπογράφους νά ἔμβουν μέσα καί νά ἀρχίσουν νά μέ παρακαλοῦν νά ἀπαρτήσω μέλος μιᾶς ἐπιτροπῆς ἢ ὅποια νά διευθύνῃ τὰς ἐργασίας τοῦ Συλλόγου, ὅποιον αὐτοί εἶχον καταρτίσει. Ἡρνήθην κατ' ἀρχάς, ἀλλά κατόπιν, ἀφοῦ ἐμελέτησα καλὰ τό καταστατικό των καί παρετήρησα πολλάς ἐλλείψεις ἐκ τῶν ὁποίων ἐδιορθώσα ὀλίγας, ἔστερξα καί ἤρχισαμεν νά κάμνωμεν εἰσπράξεις τόσον πλουσίας, ὥστε ἐνομίσαμεν ἐπὶ στιγμὴν ὅτι ἡ ἑταιρία μας θά ἐγένετο Τράπεζα. Δυστυχῶς δὲν ἐβράδυνε νά καταπέσῃ αὐτός ὁ ζῆλος, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε ἐπηγαίναμε καλὰ, ὅτε μετ' οὐ πολὺ ἐπῆλθε διάστασις καί οἱ ἀποχωρήσαντες ἠθέλησαν νά σχηματίσουν ἰδίαν ἑταιρίαν, τό ὅποιον δὲν ἐπετεύχθη μὲν, ἀλλ' ἔβλαψεν ἀρκετά ὅπωςδῆποτε τότε. Μετά τήν ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου τούτου, ἐζήτησαν βραδύτερον νά διαλύσουν τήν ἑταιρίαν ἄλλοι καί σχηματίζοντες ἄλλην ἑταιρίαν νά μᾶς πάρουν καί τὰ χρήματα. Τοῦτο μέ ἠνάγκασε νά προσφύγω τότε εἰς τόν μακαρίτην Ἀριστείδην Οἰκονόμου καί νά τοῦ ζητήσω τήν προστασίαν του, ἀλλά ὁ μακαρίτης ἦτο τῆς ιδέας ὅτι οἱ θέλοντες νά ἀποχωρήσωσι καί συγκροτήσωσι ἰδίαν ἑταιρίαν ἐπειδὴ ἦσαν πλείονες ἐδικαιοῦντο νά λάβωσι τὰ χρήματα καί νά ἐπέλθῃ διάλυσις. Τοῦτο μᾶς ἔρριψεν εἰς τὰ δικαστήρια καί ἴδαμε κ' ἐπάθαμε ὅσῳ

νά τούς πείσωμεν νά παραιτηθῶν τῆς ιδέας αὐτῆς. Αὐτός ἦτο ὁ δεύτερος σκόπελος, τόν ὁποῖον διῆλθεν ἡ ἑταιρία μας. Μετά ταῦτα ἐπηκολούθησεν ἡ ἀποχώρησις τῶν ἐργατῶν τυπογράφων καί ἔκτοτε παρεμείναμεν ὀλίγοι διευθυνταί τυπογραφείων καί οἱ βιβλιοδέται⁵⁸.

— Τί κεφάλαια ἔχει τό ταμεῖον σας σήμερον;

— Ὑπέρ τὰς εἴκοσι ἐπτὰ χιλιάδας δραχμάς, νομίζω.

— Καί πῶς τά διαθέτετε;

— Εἰς μετοχάς· διά νά γίνῃ δέ τις μέτοχος, ἀπαιτεῖται νά ἔχη ὑπερβῆ τό 21 τῆς ἡλικίας ἔτος καί νά προταθῆ ὑπό δύο μετόχων. Τά δικαιώματα δέ τῶν μελῶν ἐπί τῶν δαγείων καί τῶν λοιπῶν φιλανθρωπικῶν βοηθημάτων ἄρχονται ἀφ' ἧς γίνωσι μέτοχοι.

— Ἔχει καί τό σωματεῖον σας ἀπόρους οἱ ὁποῖοι νά ἔχωσιν ἀνάγκην ἀντιλήψεως τοῦ μετοχικοῦ ταμεῖου;

— Πῶς ὄχι! μήπως δέν ἔχει ἐργάτας μέλη ἡ ἑταιρία μας; Καθώς γνωρίζετε δέ οἱ ἐργάται δέν εἶνε ποτέ εὐποροί· ὅσον καί ἂν κερδίζουν σήμερον δέν εἶνε δυνατόν νά τούς μείνῃ τίποτε διά μίαν ἀσθένειαν.

— Πῶς νομίζετε ὅτι οἱ ἐργάται ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἑταιρίας σας λ.χ. θά ἠδύναντο νά καλητερεύσωσι τήν θέσιν των;

— Εἶναι οὐσκόλο τό πρᾶγμα· οἱ ἐργάται ἐδῶ δέν εἶνε ὅπως ἀλλοῦ καί αἱ συντεχνίαι ὑπάρχουν μόνον κατ' εὐφημισμόν. Δέν παρατηρεῖτε ὅτι ὁ ἐργάτης δέν καταγίνεται εἰς τίποτε ἄλλο παρά εἰς τό νά παίξῃ, νά πιῇ καί ὅ,τι ἄλλο ἅμα παύσῃ ἀπό τήν ἐργασίαν του; Ἀλλοῦ εἶνε καί αὐτοί οἱ καταστηματαρχαί ὅπου προσπαθοῦν νά φωτίζουν τούς ἐργάτας διά νά ἔχουν ἀνθρώπους εἰδήμονας τῆς τέχνης των, ἀλλά ἐδῶ τέτοια πράγματα οὔτε τά σκέπτεται κανείς.

— Νομίζετε ὅτι οὔτε ἡμεῖς δέν θά κάμωμεν τίποτε;

— Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἐπιμονήν σας, ἀλλά εἶνα λυπηρόν

58. Ἀναφέρεται στίς ἐξελίξεις μεταξύ 1864 καί 1882 πού ἱστοροῦνται παραπάνω στήν § 4 ὑπό Α1.

οί ἐργάται οί ὅποιοι ἐνδιαφέρονται ἀπευθείας νά μή θέλουν νά ἐξυπνήσουν μόνοι των εὐκολα.

— Ὡς πρὸς τὴν τέχνην σας δέν σκέπτεσθε τίνι τρόπῳ θά ἠδύνατο νά ἀναπτυχθῆ;

— Σᾶς εἶπα ὅτι τοῦτο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν ἐνὸς ἐκάστου καὶ ἀπὸ τὰ κεφάλαια τὰ ὅποια δύναται νά διαθέσῃ.

Ἐβλεπον ὅτι ὁ κ. Εἰρηνίδης δέν θά ἠδύνατο νά μέ διαφωτίσῃ ἐπὶ ἄλλων τινῶν θεμάτων, περὶ ὧν οὐδέ τό καταστατικόν αὐτῶν ποιεῖται μνεῖαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐθεώρησα καλόν νά διακόψω περαιτέρω ἐπεξηγήσεις, ἐπαφιέμενος εἰς εὐθετώτερον χρόνον, καθόσον ὡς πρὸς μέν τοὺς τυπογράφους ὁ κ. Εἰρηνίδης εἶναι διευθυντῆς ἐκπροσωπῶν τό ἐλάχιστον μέρος τῶν τυπογράφων καὶ ἐπομένως μή γνωρίζων ἀνάγκας ἄλλας ἢ τῶν κεφαλαίων, ὡς πρὸς δέ τοὺς βιβλιοδέτας ὁ κ. Πρόεδρος ὅσῃν καλήν θέλησιν καὶ ἂν εἶχε δέν θά ἠδύνατο νά ἐξηγήσῃ τὰ συμφέροντα αὐτῶν τόσον καλῶς ὅσον ἐάν ἦτο βιβλιοδέτης, σημεῖον εἰς ὃ δέν ἠρπάχησε ἔτι νά ἐξελιχθῆ.

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιας

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Έφημερίδες και περιοδικά

Άκρόπολις (Άθήνα), 1884, 1891

Άσμοδαῖος (Άθήνα) 1882

Έλπις (Άθήνα) 1849

Έπιθεώρησις (Άθήνα) 1891

Έπί τά πρόσω (Πάτρα) 1882, 1884

Έρμῆς (Άθήνα) 1882, 1891

Έφημερίς (Άθήνα) 1891

Έφημερίς τῶν Συντεχνιῶν (Άθήνα) 1891

Ήλιος (Άθήνα) 1860

Καιροί (Άθήνα) 1891

Μή Χάνεσαι (Άθήνα) 1882

Νέα Έφημερίς (Άθήνα) 1882, 1890, 1891

Νέον Φῶς (Πύργος) 1898

Οικονομική Έπιθεώρησις (Άθήνα) 1883

Παλιγγενεσία (Άθήνα) 1887

Πατρίς (Σύρος) 1879

Πελοπόννησος (Πάτρα) 1891

Σοσιαλιστής (Άθήνα) 1890

Σφαῖρα (Πειραιᾶς) 1882

Τό Ἄστυ (Άθήνα) 1891, 1894

Τυπογραφία (Άθήνα) 1960

Φορολογούμενος (Πάτρα) 1891

Β. Βιβλία και μελέτες

*Αμπεντροπ Β., Κοινωνική ιστορία του ευρωπαϊκού εργατικού κινήματος, 1976.

Αρώνη - Τσίχλη Κ., Το σταφιδικό ζήτημα και οί κοινωνικοί αγῶνες. Πελοπόννησος 1893 -1905, 1999.

Βαῆς Θ., Το συνδικαλιστικό δικαίωμα, 1990.

Γκοῦτος Χ., Ὁ συνδικαλισμός στό ἑλληνικό κράτος 1834 -1914, 1988.

Γκοῦτος Χ., Οί ἀπεργίες στή Σύρο τό 1879, 1999.

Γκοῦτος Χ., Ἡμέρες ἀργίας στήν τουρκοκρατούμενη καί στήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα μέχρι τό 1915, Μνημοσύνη ΙΑ 1988 -1990 224 ἐπ. = Ἐπιθ. Ἐργ. Δικαίου 1992 817 ἐπ.

Δασκαλάκης Δ., Ἡ συλλογική αὐτονομία στή σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία, 1995.

Δημητρίου Μ., Το ἑλληνικό σοσιαλιστικό κίνημα, 1985.

Διεθνές Γραφεῖον Ἑργασίας, Ἡ συνδικαλιστική ἐλευθερία, μτφρ. Ἀ. Κυριακόπουλος 1960.

Ζῶτος Δ., Ἡ ὀργάνωσις τῆς ἐπαγγελματικῆς τάξεως ἐν Ἑλλάδι, 1925.

Καλλιέργης Σ., Ἀνέκδοτα ἔργα, 1982.

Καποδίστριας Ἰ., Ἐρμηνεία τοῦ εργατικού δικαίου, 1937.

Κορδάτος Γιάννης, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ εργατικοῦ κινήματος, ἔκδ. Μπουκουμάνη 1972.

Λεοντίδου Λ., Πόλεις τῆς σιωπῆς, 1989.

Λιάκος, Ἀ., Οί δυνατότητες πρόσληψης τοῦ μαρξισμού στήν Ἑλλάδα τόν 19ο αἰώνα, περ. «Ὁ Πολίτης» τχ 67 -68 1984.

Λυκούδης Ἐμ., Ἡ ἐν Ἑλλάδι βιομηχανία καί αἱ ἀπεργίαι ὑπό τήν ἔποψιν τῆς νομοθεσίας καί τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, 1883.

Παπασπηλιόπουλος Σ., Σύντομη ἀναδρομή στήν ἱστορία τοῦ

παγκόσμιου εργατικού κινήματος, Οίκον. Ταχυδρόμος
1.5.1980.

Σβορώνος Ν., Έπισκόπηση τῆς νεοελληνικῆς ιστορίας,
1999.

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

- Ἀλβάνωφ Β., 32, 138
 ἀναρχισμός, 34, 40 ἐπ.
 Ἄνδρος, 26
 ἀπεργία, 19, 22, 29, 32, 33,
 39, 42, 51, 56 ἐπ., 87
 ἀπόλυση, 20, 117
 ἀργίας ἡμέρες, 29, 52, 53, 54,
 56, 113, 140, 167
 ἄστοι, 34, 37, 41, 93, 95, 98,
 111, 141
 ἀσφάλιση, 30, 88, 114 ἐπ.,
 128, 132, 146, 155, 159,
 160, 163, 164, 167, 171,
 172, 181
 βιβλιοδέτες, 184
 Βόλος, 26
 Βαλαξείδι, 26
 Γιαννιός Ν. 41
 δάνεια, 30, 137, 150, 155,
 168, 175, 185
 Δασκαλάκης Μ., 82, 107
 Δεληγιάννης Θ., 34, 35, 57,
 131
 δημοσιογράφοι, 25, 37, 43, 50,
 55, 60 ἐπ., 78, 101 ἐπ. 110
 διανοούμενοι, 16, 21, 33, 41,
 42, 76, 101 ἐπ.
 Διεθνῆς Ἐνωση Ἑργατῶν, 33,
 40, 42
 Δουδούμης Β. 43, 45, 46, 47,
 82, 127
 Δρακούλης Π. 41, 42, 43, 44,
 76
 ἐκπαίδευση 29, 58, 92, 101,
 129, 147, 149, 171, 173,
 179
 ἐμποροῦπάλληλοι, 23, 25, 26,
 29, 113
 ἐπιχειρηματίες, 16, 28
 ἐργάτης, 24, 85, 97 ἐπ., 106
 ἐπ., 111, 122, 186
 Ἑργατικός Σύνδεσμος τῶν Τυ-
 πογράφων, 44, 49 ἐπ., 83
 ἐργοδότης, 16, 99, 116, 117
 Εὐρώπη, 16, 32, 84 ἐπ., 119,
 122, 151, 166, 177
 Ἐφημερίς τῶν Συντεχνιῶν 75
 ἐπ., 125, 131, 132, 144,
 155
 Ζαλοῦχος Δ. 82
 ζαχαροπλάστες, 175

Θεοτόκης Κ. 41

ιχθυοπῶλες, 180

Καζάζης Ν., 119

Καλαμάτα, 26

Καλλέργης Σ. 41, 42, 43, 76

Καλλιγᾶς Π., 93

καπνοκοπεῖα, 23, 130

καπνοπῶλες, 127

Καποδίστριας Ἰ., 21

Καραπάνος, 131, 135

καταστατικό συνδικάτου, 17,
30 ἐπ.

καφεπῶλες, 127

Κέρκυρα, 26

κοινωνικό ζήτημα, 39, 76, 81,
92, 105, 112

Κοινωνικός Σύνδεσμος, 44 ἐπ.,
82, 120, 127, 169

κουρεῖς, 137

Κύμη, 26

Λασσάλ, 46

Λαύριο, 23, 98, 99

λαχανοπωροπῶλες, 167

Μάλλθος, 85, 157

Μάρξ, 33, 40, 46

μισθός, 20, 29, 39, 51, 53, 55,
66, 71, 86, 88, 91, 116,
119, 152, 158, 172

μισθωτοί, 15, 28, 38, 76, 91,
98, 116, 126, 160

Μομφεράτος Ἀ., 111

Νάξος, 98

Ναύπλιο, 22, 26

Οἰκονόμος Ἀρ. 31, 32, 51, 52,
185

Παλαμᾶς Κ., 51

Πάτρα, 23, 26, 44

ποινικό δίκαιο, 16, 17, 18, 19,
57, 63, 111

πολιτική 29, 34 ἐπ., 78, 91
ἐπ., 100, 105, 107, 136,
143, 155, 175

Πύργος, 26, 39

ραπτεργάτες, 22, 23, 25, 28,
38, 115, 150 ἐπ.

Σέριφος, 98, 99

σιδηρουργοί, 171

Σκληρός Γ., 41

Σκουζές, 26, 136

σοσιαλισμός ἢ κοινωτισμός, 40
ἐπ., 67, 72, 76, 122, 169

Σοφιανόπουλος Π., 41

Στεφανόπολοι, 63

Συγγρός, 102, 154

Σύνδεσμος τῶν Συντεχνιῶν, 26,
129, 136, 143, 148, 158,
170

- συνδικαλισμός, 15 έπ., 76
 συνδικαλιστική νομοθεσία, 15,
 17
 συνδικάτο, 17, 18, 20, 23 έπ.,
 33, 105, 108, 128, 132
 συνεταιρισμός, 30, 67, 163,
 174, 179, 181
 Σύνταγμα, 17, 18, 19, 111
 συντεχνία, 24, 26, 77, 100,
 125, 144, 149
 Σύρος, 22, 40, 157, 166

 ταμειυτήρια λαϊκά, 119
 Τρικούπης Χ., 34, 35, 130,
 152, 178
 Τσιβανόπουλος Δ., 111
 Τσουδερός Σ., 82, 83
 τυπογράφοι, 22, 23, 25, 27,
 28, 30, 31, 38, 40 έπ., 98,
 184 έπ.

 ύελολαμποπώλες, 163
 ύποδηματοποιοί, 22, 25, 28,
 31, 38, 115, 118, 145 έπ.,
 154

 φανοποιοί, 155
 Φιλαρέτος Γ., 41, 111
 Φιλήμων, 128
 φορολογία, 29, 35, 39, 100,
 126, 129, 134, 142, 148,
 151, 158, 162, 164, 170,
 174, 177

 Χατζόπουλος Δ., 53
 Χατζόπουλος Κ., 41
 Χοιδάς Ρ., 41

 ώρες έργασίας, 33, 52, 53, 56,
 64, 86, 88, 112, 143

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΑΛΛΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

A. - Ιστορία τῶν ἐργασιακῶν σχέσεων

1. *Οἱ ἀπεργίες στή Σύρο τό 1879*, ἔκδ. Ἀντ. Σάκκουλας 1999, σελ. 64.
2. *Ἡ πρώτη πεντηκονταετία τοῦ Δελτίου Ἐργατικῆς Νομοθεσίας*, ΔΕΝ 1995, σ. 1425α -1487α.
3. *Ἱστορικά στοιχεῖα γιά τήν διδασκαλία τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου στήν Ἑλλάδα*, Ἐπιθ. Ἐργατικοῦ Δικαίου 1994, σ. 43 -57.
4. *Ἡμέρες ἀργίας στήν τουρκοκρατούμενη καί στήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα μέχρι τό 1915*, Ἐπιθ. Ἐργ. Δικαίου 1992 σ. 817 -827, 869 -881, 913-921 καί Μνημοσύνη τ. ΙΑ 1988-1990 σ. 244-281.
5. *Ὁ συνδικαλισμός στό ἐλληνικό κράτος 1834-1914*, ἔκδ. ΔΕΝ 1988 σ. 255.
6. *Ἐργασιακές σχέσεις τῶν οἰκοδόμων στή χερσαία Ἑλλάδα μετά τό 1800*, 1985 σ. 246.

B. - Σύγχρονο ἐργατικό δίκαιο

1. *Ἐργατικό δίκαιο*, ἔκδ. Ἀναστασίου 1999 σ. 426.
2. *Ἐργασιακά θέματα*, 1999 σ. 412.
3. *Ἐργατική νομοθεσία, συνεργασία μέ Γ. Λεβέντη*, ἔκδ. ΔΕΝ 1988 σ. 669, συνεργασία μέ Εὐ. Δημητρακόπουλο, ἔκδ. ΔΕΝ 1981 σ. 555.
4. *Ἐργοδότηι καί μισθωτοί*, ἔκδ. Ἐργατικά Χρονικά 1979 σ. 425.

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Στό βιβλίο τούτο ἐπιχειρεῖται μιά πρώτη συνθετική καταγραφή τῶν σημαντικότερων ἐξελίξεων πού συντελέσθηκαν στήν Δ. Εὐρώπη καί στήν Ἑλλάδα (κυρίως στήν Ἀθήνα) τό 1891 καί προηγουμένως, ἀναφορικά μέ τήν πολιτική κατάσταση, τήν οἰκονομία, τίς κοινωνικές τάξεις, τόν ἀναρχισμό καί τόν σοσιαλισμό, τήν νομοθεσία περί συνδικάτων καί περί ἀπεργίας καί τήν συνδικαλιστική πρακτική (συνδικαλιστική κίνηση, περιπτώσεις ἀπεργιῶν). Ἐπί πλέον, μέ πληροφορίες ἄγνωστες μέχρι τώρα, ἐξετάζονται κυρίως δύο δραστηριότητες τοῦ συνδικάτου τῶν ἐργατῶν τυπογράφων τῆς Ἀθήνας: πρῶτον ἡ ἀπεργία λόγω ἀρνήσεως τῶν ἐκδοτῶν τῶν ἐφημερίδων καί ἀναθέσουν σ' αὐτό τήν πρακτόρευση τῶν ἐφημερίδων καί δεύτερον ἡ ἐκδοση τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Συντεχνιῶν» πού ἀποσκοπούσε στήν ὑποστήριξη τῶν μισθωτῶν καί τῶν μικροεπιχειρηματιῶν καί στήν προώθηση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἐπειδή αὕτη ἡ ἐφημερίδα εἶναι σήμερα δυσεύρετη, ἀναδημοσιεύονται ἐδῶ τμήματα τῆς τολμηρῆς ἀρθρογραφίας της, καθώς καί οἱ πολύ ἐνδιαφερούσες συνεντεύξεις της μέ τούς προέδρους 14 συντεχνιῶν τῆς Ἀθήνας.

Στήν σειρά «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ»,
ἐκδόθηκαν:

1. Γκοῦτος Χ., Οἱ ἀπεργίες στή Σύρο τό 1879.
2. Δεκάζου -Στεφανοπούλου Φ., Ἡ Ἀθήνα τῶν δούλων.
3. Γκοῦτος Χ., Ὁ συνδικαλισμός στήν Ἀθήνα τό 1891.

53277

KON

15-055

